

III. évfolyam, 4. szám

2013

GEOPOLITIKA A 21. SZÁZADBAN
Tudományos folyóirat

*„Orosz és kínai befektetők Magyarországon” c. tudományos konferencia
III. évfolyam, 4. szám*

FŐSZERKESZTŐ: Bernek Ágnes
SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG: Bayer József, Botz László, Rechnitzer János, Szatmári Péter

© A folyóiratban publikált szerzők, 2013

ISSN 2062-0142

Kiadja a Zsigmond Király Főiskola, a Széchenyi István Egyetem és a L'Harmattan Kiadó
Felelős kiadó: Bayer József, a Zsigmond Király Főiskola rektora, Rechnitzer János a Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskolájának vezetője és Gyenes Ádám, a Kiadó vezetője.

A kötet kiadását a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0010 azonosító számú, „Tehetséggondozási rendszer és a tudományos-képzési műhelyek fejlesztése a Széchenyi István Egyetemen” című projekt támogatta. A projekt a Magyar Állam és az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

A kötet az azonos projekt keretei között a Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskolája és a Zsigmond Király Főiskola által 2012. március 9-én Győrben megrendezett konferencián elhangzott előadások anyagát tartalmazza.

Terjeszti a L'Harmattan Kiadó
H-1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 14–16.

A tanulmányokat lektorálta: Dr. Bernek Ágnes
Olvasószerkesztő: Gerhardtné Rugli Ilona
Tördelés: Kállai Zsanett
A borítót tervezte és készítette: Danziger Dániel

„Geopolitika a 21. században” szerkesztőség:
Zsigmond Király Főiskola, Geopolitikai Kutatóközpont
H-1039 Budapest, Kelta u. 2.
Telefon: 06-1-454-7600/190
Email: geopolitika@zskf.hu
Honlap: <http://geopolitika.zskf.hu>
Minden jog fenntartva.

TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0010
Tehetséggondozási rendszer és a tudományos-képzési műhelyek fejlesztése a Széchenyi István Egyetemen

TARTALOMJEGYZÉK

Főszerkesztői köszöntő

/6/

„OROSZ ÉS KÍNAI BEFEKTETŐK MAGYARORSZÁGON” C. TUDOMÁNYOS KONFERENCIA

PLENÁRIS ÜLÉS

BERNEK ÁGNES

Az atlanti erőteréből az eurázsiai erőterbe?
Magyarország a 21. század többpólusú világában

/11/

RECHNITZER JÁNOS

Adalékok Kelet-Közép-Európa térszerkezetének felrajzolására

/35/

I. SEKCIÓ

OROSZORSZÁG ÉS KÍNA A 21. SZÁZAD VILÁGGAZDASÁGÁBAN

SCHOTTNER KRISZTINA

Az Amerikai Egyesült Államok befektetései Oroszországban és Kínában,
s ezek hatása Magyarországra

/53/

SZIGETI CECÍLIA – BORZÁN ANITA

A területileg differenciált ökológiai lábnyom-kalkulációk eredménye
a kínai tartományokban

/67/

GONDOS BORBÁLA

A globalizáció, a turizmus és az életminőség kapcsolata,
különös tekintettel Kínára és Oroszországra

/76/

SZARKA EVELIN

A magyar-szingapúri kapcsolatok dinamikája a 21. században

/88/

SZABÓ DÁNIEL RÓBERT

2010 „legértékesebb” orosz és kínai reklámzenéi

/98/

II. SZEKCIÓ
OROSZORSZÁG GAZDASÁGI SZEREPE
KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPÁBAN

HARDI TAMÁS

Orosz geopolitikai és geoökonómiai érdekek a Duna mentén
/111/

WEINER CSABA

Inkább megy, mint jön? Orosz közvetlen tőkeberuházások Magyarországon
/120/

KRISTON KRISZTINA

A Gazprom piaci jelenléte Közép- és Kelet-Európában
/138/

KOLLÁR KATALIN

Külföldi működőtőke-befektetések az orosz autóiparban
/150/

KOSÁR SILVIA

Szlovákia geopolitikai elemzése, kiemelt tekintettel
az Oroszországgal folytatott gazdasági kapcsolatokra
/163/

PINTÉR TIBOR

Az Európai Unió és Oroszország a Nyugat-Balkánon
Eltérő külkapcsolati politikai gyakorlat
/170/

III. SZEKCIÓ
A MAGYAR-KÍNAI GAZDASÁGI ÉS POLITIKAI KAPCSOLATOK

SZUNOMÁR ÁGNES

Kínai befektetések Magyarországon
Ábránd vagy sikertörténet?
/183/

TARRÓSY ISTVÁN – VÖRÖS ZOLTÁN

A terjeszkedő „sárkány”
Fokozódó kínai jelenlét Közép-Európában és Magyarországon
/192/

GYÖRFI ISTVÁN

A magyar-kínai politikai kapcsolatok alakulása a 2000-es években

/202/

SZABADOS MELINDA

A BorsodChem szerepe a Wanhua Industrial Group nemzetközi stratégiájában

/214/

MOLNÁR PÉTER

A Huawei Technologies Hungary Kft. a Huawei globális vállalati stratégiájában

/223/

FŐSZERKESZTŐI KÖSZÖNTŐ

Tisztelt Olvasónk!

A Zsigmond Király Főiskola (ZSKF) Geopolitikai Kutatóközpontja és a Széchenyi István Egyetem (SZE) Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskolája 2012. március 9-én tudományos konferenciát rendezett „Orosz és kínai befektetők Magyarországon” címmel. A Széchenyi István Egyetemen megtartott konferencia plenáris ülésén 5 előadó, míg a három szekcióülésen 18 előadó mutatta be kutatási eredményeit, fejtette ki véleményét, értékelte a nemzetközi menedzsmenthez kapcsolódó gyakorlati tapasztalatait. A konferencia iránti kiemelt érdeklődésre utal, hogy több mint 100 fő vett részt ezen a rendezvényen, amelynek igen jelentős volt a sajtóvisszhangja is. *Így most a konferencia szervezői számára nagyon nagy öröm, hogy tisztelt olvasóink számára a „Geopolitika a 21. században” c. tudományos folyóirat 4. számában írásos formában is átnyújthatjuk a konferencia előadásai alapján készült tanulmányokat.*

A Zsigmond Király Főiskola Geopolitikai Kutatóközpontjának kiemelt célkitűzése hazánk jelenlegi és jövőbeli szerepkörének kutatása a most formálódó 21. századi világgazdasági és világpolitikai rendszerben. E konferencia sikere is arra utal, hogy mind a tudományos életben, mind az üzleti világban, mind a diplomáciai kapcsolatok terén egyre több szakértő gondolja úgy, hogy a 21. századra korszakhatárhoz érkeztünk, s Magyarország világgazdasági, világpolitikai szerepét immár nem csak kizárólag az atlanti erőterben, hanem a jelenleg alakuló eurázsiai erőterben is definiálnunk kell. Bár a Magyarországon lévő összes külföldi működőtőke-állománynak még csak minimális része van orosz és kínai befektetők tulajdonában, de az egyre fontosabbá váló, sőt egyértelműen megerősödő orosz–magyar és kínai–magyar gazdasági kapcsolatok arra utalnak, hogy már a közeljövőben fel kell készülnünk arra a helyzetre, amikor az Oroszországból és a Kínából érkező működőtőke-befektetések nagyságrendileg növekedni fognak.

A konferencia szakmai szervezőjeként ezúton is szeretnék köszönetet mondani plenáris ülésünk öt előadója közül háromnak, Lőrincze Péternek (a VOSZ ügyvezető elnöki főtanácsadójának), Juhász Andrásnak (a Knorr-Bremse Fékrendszerek Kft. kereskedelmi és marketing igazgatójának) és Dr. Grúber Károlynak (az Európai Unió magyarországi képviselőjén szolgálatot teljesítő nagykövetnek), hogy kiváló előadásikkal jelentősen hozzájárultak konferenciánk sikeréhez. Egyben itt szeretném felhívni tisztelt olvasóink figyelmét arra, hogy a konferencián elhangzott előadások prezentációs anyagai letölthetőek az SZE Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola és a ZSKF Geopolitikai Kutatóközpontjának honlapjáról (<http://rgdi.sze.hu> – <http://geopolitika.zskf.hu>).

A konferenciánk, s így a tanulmányok különlegessége is az, hogy a különböző generációk képviselői fejtették ki a témakörhöz kapcsolódó véleményüket. A három szekcióülés előadói (s így a tanulmányok szerzői) között a már tudományos fokozattal

rendelkező oktatók és kutatók mellett kezdő szakemberek (BA, MA és főként PhD hallgatók) is megtalálhatóak. Teljesen egyértelmű, hogy hazánk jelenlegi és legfőképpen jövőbeli szerepkörének kutatása csak a különböző generációk együttműködése révén valósulhat meg. Remélem, hogy ezáltal is sikerül elindítani egy olyan közös kutatási együttműködést, amely alapját képezheti a társadalmi konszenzuson alapuló együttgondolkozásnak és közös cselekvésnek. Mindehhez nagy mértékben hozzájárultak a szekcióülések vezetői – Dr. Sipos Zoltán (a ZSKF Gazdaság- és Vezetéstudományi Intézetének vezetője), Gyabronka Tibor (a DB Schenker Nemzetközi Szállítmányozási és Logisztikai Kft. igazgatója) és Kálmán Erika Vanda (a BorsodChem Zrt. vezérigazgató-helyettese) – akik tanácsaikkal és a további kutatási irányokra vonatkozó gondolataikkal jelentősen segítették a fiatal szakemberek jövőbeli munkáját. Kérem, hogy fogadják mindannyiunk köszönetét mindezért.

Legvégül – de mindenekelőtt – szeretnék köszönetet mondani Dr. Rechnitzer Jánosnak, a Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola vezetőjének, aki már 2011-ben e konferencia-szervezés mellé állt, s így közös együttműködésünk révén 2012 márciusában megrendezhettük a konferenciánkat, s most 2013 februárjában az előadások alapján készült tanulmányokat is megjelenhetnek. De terveink szerint e konferencia csak az első eseménye közös kutatási együttműködésünknek, s a közeljövőben a BRICS-országokkal illetve ezek magyarországi szerepével foglalkozó további konferenciákat rendezünk és kiadványokat jelentetünk meg.

Kedves Olvasónk! Reméljük, hogy folyóiratunk e száma is hozzájárul hazánk 21. századi szerepkörének újradefiniálásához, valamint közeljövőbeli geostratégiájának kidolgozásához! Várjuk olvasóink véleményét, javaslatait, hiszen új geopolitikai fórumot csak mindannyiunk összefogásával, a valódi nemzeti konszenzus megteremtésével tudunk létrehozni!

Budapest, 2013. február 17-én

DR. BERNEK ÁGNES
főszerkesztő
a Zsigmond Király Főiskola
Geopolitikai Kutatóközpontjának vezetője

PLENÁRIS ÜLÉS

„OROSZ ÉS KÍNAI BEFEKTETŐK MAGYARORSZÁGON”
c. tudományos konferencia

2012. március 9.

Levezető elnök:
PROF. DR. JÓZSA LÁSZLÓ
egyetemi tanár, dékán
Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar
Széchenyi István Egyetem

AZ ATLANTI ERŐTÉRBŐL AZ EURÁZSIAI ERŐTÉRBE? MAGYARORSZÁG A 21. SZÁZAD TÖBBPÓLUSÚ VILÁGÁBAN

✉ DR. BERNEK ÁGNES PHD
főiskolai tanár
a Geopolitikai Kutatóközpont vezetője
Zsigmond Király Főiskola
bernek.agnes@zskf.hu

.....
A 19. századi klasszikus geopolitikai irányzat vezette be az ún. ütközőállam fogalmát, azon országok vonatkozásában, amelyek egyszerre több nagyhatalom érdeklődésének előterében állnak. Hazánk NATO- és EU-tagsága révén geopolitikai értelemben nem tekinthető ütközőállamnak, ugyanis a transzatlanti erőtérhez való tartozás politikai és gazdasági értelemben is biztonságot jelent. De a 21. századra megerősödő orosz geopolitikai törekvések révén reális a lehetőség arra, hogy hazánk a jövőben Oroszország gazdasági érdekszférájához, geopolitikai értelemben a most szerveződő eurázsiai erőtérhez is tartozni fog. Sőt, hazánk és Kína megerősödő politikai és gazdasági kapcsolatai azt a kérdést is felvetik, hogy milyen lesz Magyarország szerepe Kína 21. századi „gazdasági térképén”? Mindezek a tények arra utalnak, hogy hazánk szerepkörét a 21. század többpólusú világában újra kell pozícionálni! A nagy kérdés várhatóan az, hogy átkerül-e a közeljövőben Magyarország az atlanti erőtérből az eurázsiai erőtérbe?
.....

A 21. század többpólusú világa – gazdasági nagyhatalmak és gazdasági „birodalmak”

Az USA hegemon vezető szerepének elvesztésével és a feltörekvő piacok megerősödésével napjainkban *egy új világszintű térszerveződés van kialakulóban*. „A világ fokozódó globalitása egyben azt is jelenti, hogy az önálló nemzetgazdaságok felől a hangsúly a globális világpiac meghatározó szerepe felé tolódik el.” (Bernek, 2000. 89) – írtam még 2000-ben, amikor is egyértelműen a globális világpiac volt a legfőbb térségi szint. Most 2013-ban, a jelenlegi világgazdasági és világpolitikai kutatásaim alapján azonban úgy ítélem meg, hogy a 2008-as pénzügyi válság után *kezdetét vette* egy új, ún. „deglobalizációs” korszak, vagyis a vertikális térségi felosztás legfontosabb térségi szintjének, a globális világpiacnak a szerepét a nagytérségi regionális piacok, illetve nagytérségi regionális erőterek veszik át. E nagytérségi regionális erőtereket gazdasági szempontból Lengyel Imre és Rechnitzer János szupranacionális gazdaságoknak nevezi (Lengyel-Rechnitzer, 2004. 62). De e szupranacionális gazdaságok világpolitikai

szempontból szupranacionális politikai erőterekként, sőt geopolitikailag „birodalmi” törekvéseként is értelmezhetőek.

Annak hátterében, hogy a globális térségi szint helyét több, egymás mellett lévő és egymást átfedő szupranacionális térségi szint veszi át, az áll, hogy *a feltörekvő piacok gazdasági/politikai érdekszférájukat még nem globális szinten, hanem csupán nagytérségi regionális szinten építik*. Erre példa Oroszország, amely ugyan nagy hatalomnak definiálja önmagát, de az orosz geopolitikai törekvések nem az egész világra, hanem „csak” az eurázsiai erőterre irányulnak. Kína világ gazdasági térnyerésének kiemelt térsége Kelet- és Dél-Ázsia. Szintén példa az új brazil geopolitika is, melynek célja az, hogy Brazília legyen a dél-amerikai kontinens vezető állama.

Ebben az új 21. századi ún. „deglobalizációs” korszakban a világ gazdasági-világpolitikai folyamatok terén egyszerre érvényesülnek az 1990-es évtized tendenciái az 1970/80-as évek folyamatai is. *Ugyanis napjainkra a földrajzi tényezők szerepe újra ugyanolyan meghatározó, mint az 1970-es, 1980-as évtizedben. A természeti erőforrásokért – kiemelten a kőolaj- és földgázlelőhelyekért, valamint a nemesfém-ércekért – folytatott nagyhatalmi harcot nevezik a 21. század geopolitikai nagy stratégiájának. Ismét azok a területek értékelődnek fel, amelyek jelentős természeti erőforrásokkal rendelkeznek. A 21. század „heartland”-je többek között azért is Közép-Ázsia, mert itt hatalmas energia-hordozó-lelőhelyek vannak. Oroszország nagyhatalmi szerepkörének és birodalmi törekvéseinek alapjául szolgál az, hogy Oroszország messze a világ legnagyobb földgáztermelő és –exportáló országa, s a világ második legnagyobb kőolaj-termelő és –exportáló állama. Brazília jelenlegi geopolitikai stratégiáinak hátterében az áll, hogy Rio de Janeiro partvidékén hatalmas ún. „pre-salt” kőolajmezőt tártak fel, amelynek révén Brazília néhány év múlva bekerül a világ öt legnagyobb kőolaj-exportáló ország közé. A feltörekvő piacok geopolitikai harcának másik oldalán Kína áll, amely a világunk immár egyik vezető működtetőke-exportáló országa, de a kínai külföldi működtetőke-befektetések 40%-a kizárólag az energiaszektorba irányul, s több mint 20%-a a nemesfémérc-bányák kínai tulajdonba kerüléséhez kapcsolódik. A 2008-as pénzügyi válság után újra rekordszinten vannak a nyersanyagok világpiaci árai. Amíg az 1990-es évtizedben a brent olaj barrelenkénti ára 20 USD körül volt, addig napjainkra már a 120 USD-ét közelíti meg. Vitathatatlanul a 21. század világának legalapvetőbb kérdése az, hogy mikor lép át a világ kőolaj-utáni korszakba. Bár 2010-re már Kína a világ második legnagyobb nemzetgazdasága a valutakulcsos GNI értéke alapján, de Kína technológiailag még nem áll azon a szinten, hogy technológiát tudjon váltani. Jelenleg és a közeljövőben is az USA az egyetlen ország, amely képes lenne arra, hogy átvezesse a világot a kőolaj-utáni korszakba. Az Egyesült Államok gazdasági, s főként geopolitikai érdekei egyelőre még a kőolajhoz kapcsolódnak, mivel – egyes becslések szerint – az USA csupán annyit költ a megújuló energiaforrások kutatására egy év alatt, mint amennyi a másfél napi katonai kiadása.*

A földrajzi tényezők felértékelődő szerepére utal az is, hogy a nemzetgazdaságok és a nemzetállamok szerepe a 21. század elején meghatározóbb, mint az 1990-es évtizedben volt. A nagy feltörekvő piacok nemzetgazdasági és nemzetállami törekvései sokkal

erősebbek, mint korábban, sőt a 2008-as pénzügyi válság után a fejlett országokban is a nacionalista törekvések, s a protekcionista gazdaságpolitikák erősödnek meg. A nemzetgazdaságok megerősödésére utal az is, hogy míg korábban a fajlagos mutatók voltak az elsődlegesek az empirikus vizsgálatok terén, addig a 21. századot úgy is jellemezhetjük, mint a „gigászok”, geopolitikai szóval élve gazdasági nagyhatalmak versenyét, mivel jelenleg a gazdaság mérete a legfontosabb tényező. Így például egy nemzetgazdaság nemzetközi megítélésének legfontosabb szempontja az összes valutakulcsos GNI érték, s már korántsem a vásárlóerő-paritásos GDP/fő. Ahogy az 1/a táblázaton is látható, 2011-ben a világ 20 legnagyobb nemzetgazdaságának összesített GNI értéke a világ összes GNI értékének közel 80%-a volt, s ekkor a világ 20 legnagyobb nemzetgazdasága között már 7 a feltörekvő piacokhoz tartozik. Egyébként a transznacionális vállalatok két legfontosabb telepítő-tényezője a piac bővülésének perspektívája és magának a piacnak a mérete, s a piac minősítésének kiemelt szempontja az összes GNI értéke.

Szintén a földrajzi tényezők felértékelődő szerepére utal, hogy világgazdasági értelemben határozottan nő a kontinensek, nagytérségi erőterek szerepe. Az 1970-es években a közgazdaság-tudományi szakirodalom és a nemzetközi menedzsment a „lokális” kifejezés alatt általában a nemzetgazdaságot és a nagytérségi régiókat értette, s napjainkra újra kiemelten így értelmezi. A Fortune vezető amerikai üzleti magazin a világ 500 legnagyobb vállalatának (az ún. Global 500) területi eloszlását (az egyes vállalatok igazgatói tanácsi központjának, az ún. „headquarter”-ének lokalizációja alapján) kizárólag kontinensek szerint csoportosítja. Ez a földrajz kép (2. táblázat) már igen szemléletesen mutatja, hogy a világgazdaság súlypontja 2011-re átkerült az európai kontinensről (s tágabb értelemben véve az atlanti erőteréről) a csendes-óceáni erőterre. 2011-ben a világ 500 legnagyobb vállalatából – anyavállalat szerint – 161 volt Európában (e besorolás szerint Oroszország és Törökország is az európai kontinens része), 156 az amerikai kontinensen, s már 183 a csendes-óceáni erőterben. Ha a világ 20 legnagyobb vállalatát tanulmányozzuk (3. táblázat), akkor megállapíthatjuk, hogy 2011-ben az összes jövedelem alapján már 6 vállalat székhelye volt Ázsiában, s ezek közül is 3 kínai (Sinopec Group, China National Petroleum Corporation és a State Grid). E lista különlegessége az is, hogy e kínai vállalatok mellett még egy feltörekvő piaci vállalat tudott bekerülni a világ 20 legnagyobb cége közé, s ez maga a Gazprom, Oroszország legnagyobb vállalata, amely közel 160 milliárd USD évi jövedelmi értéke alapján 2011-re a világ 15. legnagyobb vállalatává fejlődött.

Mindez világpolitikai értelemben azt eredményezi, hogy a nagyhatalmak és a feltörekvő nagyhatalmak körében a geostratégiai gondolkodás, a nagytérségi hatalmi erőterek kiépítése erősebb, mint korábban. Az ún. „birodalmi gondolkodás” újra a nagyhatalmi geopolitikai törekvések központi elemévé vált. Fontos kérdés, hogy miképpen szerveződik térben a 21. századi „Pax Americana” azaz az „Amerikai Birodalom”? De hazánk számára is kardinális kérdés, hogy az eurázsiai kontinens területi szintjén szerveződik „Pax Russica”-ban, vagyis az „Orosz Birodalomban” milyen szerepet szánnak a kelet-közép-európai térségnek.

1. táblázat *A világ 20 legnagyobb nemzetgazdasága és 20 legnagyobb külföldi működőke-exportáló (FDI outward stock) országa, 2011, milliárd USD*

1/a

A világ 20 legnagyobb nemzetgazdasága Total GNI – 2011		
	<i>milliárd USD</i>	<i>% (a világ összes értékéből)</i>
USA	15097	22,8
Kína	6628	10,0
Japán	5774	8,7
Németország	3594	5,4
Franciaország	2776	4,2
Egyesült Királyság	2367	3,6
Olaszország	2147	3,2
Brazília	2108	3,2
India	1746	2,6
Kanada	1571	2,4
Oroszország	1476	2,2
Spanyolország	1433	2,2
Mexikó	1060	1,6
Dél-Korea	1039	1,6
Hollandia	830	1,3
Törökország	766	1,2
Indonézia	713	1,1
Svájc	604	0,9
Belgium	508	0,8
Svédország	503	0,8
Összesen – 1-20	52741	79,7
Európa (+Oroszo. + Töröko.)	17004	25,7
Amerika	19836	30,0
Ázsia – Csendes- óceáni térség	15901	24,0
Világ összesen	66164	

Forrás: World Bank
 – World Development Indicators

1/b

A világ 20 legnagyobb FDI outward stock értékkel rendelkező nemzetgazdasága – 2011		
	<i>milliárd USD</i>	<i>% (a világ összes értékéből)</i>
USA	4500	21,3
Egyesült Királyság	1731	8,2
Németország	1442	6,8
Franciaország	1373	6,5
Hongkong, Kína	1046	4,9
Svájc	992	4,7
Japán	963	4,5
Belgium	944	4,5
Hollandia	943	4,5
Kanada	670	3,2
Spanyolország	640	3,0
Olaszország	512	2,4
Brit Virgin-szigetek	401	1,9
Ausztrália	385	1,8
Kína	366	1,7
Oroszország	362	1,7
Svédország	359	1,7
Szingapúr	339	1,6
Írország	324	1,5
Dánia	231	1,1
Összesen – 1-20	18525	87,5
Európa (+Oroszo.)	9854	46,5
Amerika	5572	26,3
Ázsia – Csendes- óceáni térség	3099	14,6
Világ összesen	21168	

Forrás: UN UNCTAD – fdistatistics

Saját szerkesztésű táblázat
 a World Bank „World Development Indicators” c. adatállománya (www.worldbank.org)
 és az UNCTAD „FDIstatistics” c. adatállománya alapján
 (www.unctad.org/wir)

2. táblázat A világ 500 legnagyobb vállalatának (Global 500) térségek és országok szerinti megoszlása, 2011

A világ 500 legnagyobb vállalatának térségek és országok szerinti megoszlása	
2011. évi rangsor	
GLOBAL 500	Vállalatszám
Európa – összesen*	161
Franciaország	32
Németország	32
Egyesült Királyság	27
Svájc	15
Hollandia	12
Olaszország	9
Spanyolország	8
Oroszország	7
Amerika – összesen	156
USA	132
Kanada	11
Brazília	8
Ázsia – Csendes-óceáni térség – összesen**	183
Kína	73
Japán	68
Dél-Korea	13
Ausztrália	9
India	8
* – Oroszország és Törökország is	
** – Szaúd-Arábia és az Egy. Arab Emírségek is	
Forrás: Fortune Global 500 – Fortune, Global 500, 2012	

Saját szerkesztésű táblázat a Fortune Global 500 2012. évben készült 2011. évre vonatkozó rangsora (FORTUNE July 23, 2012) alapján.

3. táblázat A világ 20 legnagyobb vállalata 2011-ben Fortune – Global 500

A világ 20 legnagyobb vállalata 2011-ben Fortune – Global 500			
		Ország	Jövedelem (milliárd USD)
1	Royal Dutch Shell	Hollandia	484
2	Exxon Mobil	USA	453
3	Wal-Mart Stores	USA	447
4	BP	Egyesült Királyság	386
5	Sinopec Group	Kína	375
6	China National Petroleum	Kína	352
7	State Grid	Kína	259
8	Chevron	USA	246
9	ConocoPhillips	USA	237
10	Toyota Motor	Japán	235
11	Total	Franciaország	232
12	Volkswagen	Németország	222
13	Japan Post Holdings	Japán	211
14	Glencore International	Svájc	186
15	Gazprom	Oroszország	158
16	E.ON	Németország	157
17	ENI	Olaszország	154
18	ING Group	Hollandia	151
19	General Motors	USA	150
20	Samsung Electronics	Dél-Korea	149
Forrás: Fortune Global 500 – Fortune, Global 500, 2012			

Saját szerkesztésű táblázat a Fortune Global 500 2012. évben készült 2011. évre vonatkozó rangsora (FORTUNE July 23, 2012) alapján.

Az ismételten megerősödő földrajzi tényezők mellett napjainkban határozottan *érvényesülnek az 1990-es évek globális világgazdasági tendenciái is*, legfőképpen a *gazdaság szerepének prioritása*. A 21. század geopolitikai „nagy stratégiáit” elsődlegesen gazdasági eszközökkel érvényesítik, s a világpolitikában is immár a nagyhatalmi „lét” megítélésének elsődleges alapja a „gazdasági erő”, s csak másodlagos az a szempont, hogy adott nagyhatalom katonai ereje milyen nagyságú. Erre utal az is, hogy az 1990-es években megjelenő új geopolitikai irányzat, a *geoökonómia*, amely Edward Luttwak immár klasszikussá vált megfogalmazása szerint, a nemzetek közötti ősi fegyveres versengés folytatása új gazdasági eszközökkel (Luttwak, 1990). Kutatásaim szerint a geoökonómia nem más, mint a politika és a tér kapcsolatának gazdasági értelmezése, vagy más szavakkal a geostratégiák gazdasági eszközökkel, kiemelten a globális világpiac eszközrendszerével – a transznacionális vállalatok és a nemzetközi tőkeáramlások révén – történő megvalósítása (Bernek, 2010).

De hogyan építhető „birodalom” a globális világgazdaságban? A geoökonómia legfontosabb „tételét” alapul véve, egyértelműen gazdasági eszközökkel. Valamely nemzetgazdaság külföldi érdekeltségeinek értékét adott ország külföldre irányuló működőtőke-exportjának összesített értékével, az ún. FDI outward stock értékével fejezzük ki. Az *1/b táblázat* a világ országainak 2011. évi FDI outward stock értékeit szemlélteti. Néhány gazdasági nagyhatalom erőfölénye teljesen szembeűnő. A világon mindössze öt ország van, amelynek összes külföldön lévő működőtőke-érdekeltsége meghaladja az egy billió USD-ét, sorrendben: az USA, az Egyesült Királyság, Németország, Franciaország és Hongkong (Kína különleges gazdasági övezete, mint önálló gazdasági egység). Geoökonómiai értelemben így azt is mondhatjuk, hogy ezen öt gazdasági nagyhatalom tekinthető „birodalomépítő” országnak. A táblázat alapján látható az is, hogy nagyon erős az FDI outward stock értékek koncentrációja, s a világ összes külföldi működőtőke-érdekeltségének közel 90%-a 20 ország tulajdonát képezi. Amennyiben e 20 vezető működőtőke-exportáló országot gazdasági erőterek alapján csoportosítjuk, akkor még egyértelmű az európai és az amerikai erőter (az USA révén) dominanciája. De ha ugyanezt a csoportosítást a világ 20 legnagyobb nemzetgazdasága esetén végezzük el (*1/a táblázat*), akkor az ázsiai-csendes-óceáni erőter fontossága már lényegesen nagyobb, az itt található legnagyobb gazdasági erejű (a 20 legnagyobb GNI értékkel rendelkező országok listáján szereplő) államok összes GNI értéke a világ hasonló értékének már közel 25%-a! A nemzetközi elemzések többsége nem véletlenül azt prognosztizálja előre, hogy a 21. század világgazdasági súlypontja átkerül a csendes-óceáni erőterre, s ennek a valószínűsége még nagyobb akkor, ha a jövőben az USA számára (s tágabb értelemben véve az amerikai erőter számára) nem az európai kontinens, hanem a csendes-óceáni térség lesz a fontosabb!

A gazdasági eszközökkel történő geopolitikai stratégiák megvalósítása *megerősíti a stratégiai földrajzi helyek*, s ezen belül is a vezető nemzetközi üzleti és pénzügyi központok, valamint az *offshore területek fontosságát*. Az *1/b táblázatban* is látható, hogy a világ vezető működőtőke-exportáló országai között megtalálható a csendes-óceáni erőter két vezető üzleti/pénzügyi központja, Hongkong és Szingapúr,

valamint a Karib-térség egyik vezető offshore állama a Brit Virgin-szigetek (az igen kedvező pénzügyi feltételeknek és a maximális titoktartásnak köszönhetően). De a vezető nemzetközi pénzügyi központok és az offshore államok léte és tevékenysége egyben megkérdőjelezi a külföldi működőtőke-befektetések lényegét, nevezetesen hogy mennyiben irányulnak a befektetések a termelésbe (innen az angol elnevezés a „direct”) és/vagy mennyiben „csak” valamilyen pénzügyi tranzakcióról van szó. Az UNCTAD 2012. évi World Investment Report évkönyve szerint Hongkong külföldi működőtőke-kivitelének 73%-át az itt bejegyzett pénzügyi holdingok bonyolítják le (*WIR, 2012, 7*). (Erre a kérdéskörre tanulmányunk későbbi részében, az orosz és kínai külföldi befektetések esetén még visszatérünk.)

A valós földrajzi tér szerepének nagyfokú felértékelődésének ellenére mégis vitathatatlan az a tény, hogy napjainkban változatlanul *a hálózat a globális világ térszerveződésének legfontosabb tényezője*. Jövőbeli kutatási kérdés az, hogy a feltörekvő piacok megerősödése mennyiben értékeli át világgazdasági szinten a virtuális tér szerepét, s geopolitikai szempontból pedig az, hogy a virtuális tér mennyiben válhat a geopolitikai stratégiák megvalósíthatóságának eszközévé.

A 21. század geopolitikai nagy „sakktáblája” – az ortodox geopolitika újjászületése?

A 21. századra a geoökonómia igen széles körben használt fogalom lett. Ugyanakkor a geopolitika változatlanságára, az új geopolitika hiányára, s az ortodox megközelítés reneszánszára legszemléletesebben utal az a tény, hogy napjaink geopolitikájának vitathatatlanul legtöbbet idézett szerzője a skót származású, brit földrajztudós *Halford J. Mackinder (1861–1947)*. A geopolitika két „*alapfogalma*” is Mackinder munkásságához kapcsolódik, nevezetesen a „*heartland*” és *Eurázsia fogalma*. A „*heartland*”, vagyis a „*szívtájék*” kifejezést napjainkban rendszeresen úgy használjuk, hogy aki uralja a „*heartland*”-et, az uralja a világot. A 21. században a „*heartland*”-et Közép-Ázsia térségére helyezik, ezzel is indokolva például azt, hogy miért kiemelten fontos az USA számára a jelenlegi afganisztáni és a korábbi iraki katonai jelenlét, vagy akár ez indokolja azt is, hogy miért tekintenek Iránra úgy, mint arra az országra, amely az egész világrendet veszélyezteti. A 21. században a „*heartland*” megfogalmazható úgy is, mint *a geopolitikai tér „ütköző pólusa”*.

Mackinder leghíresebb tanulmánya „*A földrajz, mint a történelem kulcsa*” címmel jelent meg, s amelyet a brit Királyi Földrajzi Társaság 1904. január 25-én megtartott ülésén olvasott fel (*Mackinder, 1904*). Európa és Ázsia társadalmi, gazdasági folyamatainak elemzése kapcsán Mackinder választ keresett arra, hogy a földrajzi és a történelmi folyamatok, főbb események között milyen összefüggések lehetségesek. Tőle származik az *Eurázsia politikai fogalom*, amely nem csak egyszerűen arra utal, hogy földtani értelemben Európa és Ázsia egy kontinens, hanem kiemelten arra, hogy Európa és Ázsia népei, államai képezik a világhatalom központját. *Eurázsia a jelenlegi*

geopolitikai gondolkodásunk egyik legvitatottabb fogalma. Az európai kontinens nyugati és középső részének államai mereven elutasítanak minden olyan geopolitikai megközelítést, amely Európa önállóságát kérdőjelezi meg. Ugyanakkor Eurázsia a 2000. évtől kialakuló új orosz geopolitika központi elemévé vált, mivel a *neo-eurázsiaiság*, vagyis az új bipolaritás/multipolaritás kialakítása – az eurázsiaiság szemben az atlantizmussal – a jelenlegi orosz nagyhatalmi törekvések kiemelt tényezője (Dugin, 2004). Minderre szemléletesen utal az is, hogy V. Putyin Oroszország régi-új elnöke rendszeresen idézi Alexander von Humboldt több mint kétszáz éve leírt mondatát, miszerint „Európa csupán a jóformán tagolatlan ázsiai világrész nyugati, aprólékosan tagolt félszigete” (Nemerkényi hivatkozása szerint, 2004, 5).

Ugyanakkor az *amerikai geopolitika* számára az eurázsiai erőter feletti politikai hatalomgyakorlás mindig is a világméretű hatalomgyakorlásnak egyik kiemelt tényezője volt. Zbigniew Brzezinski „A nagy sakktabla” c. világhíres könyvében erről a következőképpen ír: „Nyilvánvaló, hogy az egész világon szerteágazó kapcsolatokat ápoló Amerika számára, ha meg akarja őrizni világhatalmi szerepét – aminek érdekében ajánlatos megakadályozni egy egyeduralkodó és ellenséges eurázsiai hatalom létrejöttét -, központi kérdés marad, hogy eligazodjon az eurázsiai hatalmi viszonyok között” (Brzezinski, 1999. 7).

A világpolitika „nagy sakktabláját” a 20. század második felében hagyományosan Észak-Dél és Nyugat-Kelet felosztásban értelmezték. A valamikori német kancellár, Willy Brandt vezetésével az 1980-as években készült ún. *Brandt-jelentések* a világpolitikai és a világgazdasági megosztottságot Észak és Dél földrajzi irányai szerint mutatták be. Az ún. Brandt-vonal az északi szélesség 30. foka mentén osztotta ketté a világot fejlett északi és fejlődő déli országokra. De már ekkor is Észak és Dél fogalma némileg elvonatkoztatott a konkrét földrajzi helytől, s inkább társadalmi térként volt értelmezhető. Ugyanis annak ellenére, hogy a 30. északi szélesség az USA és Mexikó határától Észak-Afrikán, s a Közel-Keleten át Iránon, Pakisztánon, Indián és Kínán húzódik végig, az 1980-as években Kínát és Indiát még fejlődő országnak tartották, s ugyanakkor a déli féltekéhez tartozó Ausztrália és Új-Zéland egyértelműen fejlett állam volt már ekkor is. Így a Brandt vonal alapján (nem igazán a 30. északi szélességhez igazodva) az északi fejlett országokhoz Észak-Amerikát, Európát és a Szovjetuniót, valamint (a déli féltekéhez tartozó) Ausztráliát és Új-Zélandot sorolták.

A hidegháború időszakában a fejlett északi világot a politikai berendezkedés alapján is kettéosztották, a kapitalista *Nyugati világra* és a vele szemben álló szocialista (a Szovjetunió és a szocialista európai országok) *Keleti-blokkjára*. E *Nyugat-Kelet beosztás* a mai napig a nemzetközi geopolitikai térről való gondolkodásunk alapját képezi, annak ellenére, hogy az 1990-es évektől megkezdődő rendszerváltozás nyomán a globális világpiac vált a legfőbb térségi szintté, s a *globális piacgazdaság kiterjedésével már értelmét veszítette e hidegháborús logikára épülő nemzetközi felosztás*. A korábbi elmaradott déli fejlődő országokból felemelkedő feltörekvő piacok révén az *Észak-Dél felosztás is érvényét veszítette*, annyira, hogy a 21. században a világpolitikában és a világgazdaságban (bár a nemzetközi gazdasági szervezetek még nem igazán tudnak

ettől elvonatkoztatni) már nem is használjuk a fejlődő ország elnevezést. Nagyon fontosnak tartom kiemelni azt is, hogy a földrajzi égtájak szerinti hagyományos geopolitikai értelmezés alapja az, hogy számunkra teljesen egyértelműen az európai kontinens a világ központi térsége, ezért mindig olyan világtérképeket használunk, amelyeken Európa van közepén. Így az *Észak-Dél, de főként Nyugat és Kelet geopolitikai szemléletének alapja az, hogy a 21. századi geopolitikai teret is hagyományosan kizárólag Európából vizsgáljuk.*

A 21. század geopolitikai „nagy sakktablája” azonban alapvetően átalakul, az *Európai Unió* és az európai országok 2008 óta tartó válságával párhuzamosan, *a világ központi térsége egyre inkább átkerül a csendes-óceáni erőterre.*

Ennek veszélyét látva, José Manuel Barroso, az Európai Bizottság elnöke döbbenetes beszéddel nyitotta meg az Európai Parlament őszi ülését 2012. szeptember 12-én. Elmondta, hogy az Európai Unió történelmének legmélyebb válságával néz szembe. A válságból – megítélése szerint – csak egy kiút van, nevezetesen, létre kell hozni az európai integráció új modelljét, s meg kell teremteni az új, a tagállamok föderációján alapuló európai politikai uniót. Az igazi probléma az, hogy erre kevés esélyt látnak a nemzetközi elemzők. Sőt, az európai kontinens válsága az atlanti kapcsolatok erősségét, és az atlanti erőter vezető világgazdasági és világpolitikai szerepét is megkérdőjelezi.

A 21. század nagy stratégiáit immár kizárólag három világpolitikai hatalom, az USA, Oroszország és Kína geopolitikai törekvései alapján vizsgáljuk. Fordul a földgömb, s minden előrejelzés szerint a 21. század nem az európai kontinens évszázada lesz. S mindezzel együtt, ha lassan is, de változni fog az Európa-centrikus világkép, s így a hagyományos Észak-Dél és Kelet-Nyugat relációiban felosztott nemzetközi rend értelmezése is átalakul. Vagyis térképészeti szavakkal megfogalmazva, változik a tájékozódási pont, s a világot már nem csak Brüsszelből és Washingtonból, de Pekingből és Moszkvából nézve is lehet értelmezni, vagyis alapvetően új geopolitikai térszemléletet kell kialakítanunk.

Barack Obama és az új amerikai geopolitika

Barack Obama, az USA 44. elnöke (aki 2013 januárjában kezdte meg második elnökségi ciklusát) a korábbi, a megelőző csapás elvére irányuló Bush-doktrína után új külpolitikai irányt kezdett. Ennek központi eleme az ún. „*Smart Power*”, vagyis egy olyan új geopolitikai irány, amelynek keretében a korábbi hegemon, kizárólag fegyveres erőre épülő amerikai világpolitikai szerepet felváltja egy új, főleg a diplomáciai eszközökre, s a világ többi országával való együttműködésre épülő új amerikai hatalmi szerepkör. Mindennek két fő ideológusa változatlanul a geopolitika két „nagy öregje”, Henry Kissinger és Zbigniew Brzezinski. Az USA új közeljövőbeli geopolitikai nagy stratégiájának két fő eleme Brzezinski értelmezésében a „nagyobb Nyugat” és az „új Kelet”. A „nagyobb Nyugat” arra utal, hogy az USA-nak kiemelt célja a Nyugat

erősítése, s ennek keretében Oroszország és Törökország bevonása az USA nyugati szövetségesei közé. Ebben az értelemben nem a földrajzi égtájak szerinti felosztás érvényesül, s a hidegháborús Nyugat-Kelet szembenállás helyett egy új 21. századi geopolitikai térszemlélet alakul ki. Brzezinski „új Kelet” fogalma Kínára, a kelet- és a délkelet-ázsiai térségre irányul, amelyekkel megítélése szerint új, átfogó egyensúlyi kapcsolatrendszer kell az USA-nak kialakítani. Szerinte ez már nem zéróösszegű játszma, sőt, hibás a nagyhatalmi versengés kizárólag „hidegháborús” logika alapján történő megközelítése (Brzezinski, 2012). Arra, hogy a 21. századi geopolitikai tér, s így az USA külpolitikai irányának súlypontja is megváltozik, egyértelműen utal az, hogy Hillary Clinton (Barack Obama első elnökségi ciklusának külügyminisztere) több nemzetközi fórumon is elmondta, hogy a 21. század az USA csendes-óceáni évszázada lesz. Henry Kissinger a *Foreign Affairs* 2012. évi 2. számában az USA és Kína jelenlegi kapcsolatainak elemzése során kiemelten sürgeti egy új ún. transzpacifikus együttműködési keretrendszer megteremtését (Kissinger, 2012).

Hol áll a kelet-közép-európai régió, s benne Magyarország a jelenlegi amerikai geopolitikai stratégiák területén? Barack Obama 2009-től 2012-ig tartó első elnökségi ciklusának fő külpolitikai irányait az európai országok mindig is komoly kritikával illették, mivel szerintük az USA messze nem szentel annyi figyelmet Európának, mint kellene. Vitathatatlan, hogy Barack Obama több nagy ázsiai körutat tett, s az APEC 2011-ben Honolulu-ban tartott fórumán is azt hangsúlyozta, hogy az APEC-et gazdasági integrációvá kell továbbfejleszteni annak érdekében, hogy a csendes-óceáni erőter legyen a 21. század világgazdaságának központi térsége. A vezető európai politikusok véleménye szerint mindez azt is jelenti, hogy relatíve leértékelődnek az USA számára az atlanti kapcsolatok, s az európai kontinens egyre hátrébb szorul az amerikai geopolitikai stratégiák terén. *De a kelet-közép-európai országok csalódása Barack Obama külpolitikáját illetően még nagyobb.* A kapcsolatok fontosságának csökkenésére egyértelmű bizonyítékként azt hozzák fel, hogy 2009 novemberében az amerikai elnök a német kancellár meghívása ellenére sem ment el a berlini fal leomlásának 20. évfordulója alkalmából tartott megemlékezésre. Ez számunkra azt jelenti, hogy „Barack Obama nem érti Kelet-Európát” – állt az ekkor megjelent újságokban. Sőt még 2009 júliusában – nem sokkal Barack Obama Moszkvában tett látogatása után – több, többségében korábban magas tisztséget betöltő kelet-közép-európai politikus nyílt levelet intézett az amerikai elnökhöz, arra kérve, hogy az Oroszországgal folytatott tárgyalásai során ne feledkezzen meg a közép- és kelet-európai régió stratégiai érdekeiről. A nyílt levél írói szerint a legnagyobb veszély az, hogy a régióban ismételten nő az orosz befolyás, s ez – a levél megfogalmazása szerint – „idővel a régió de facto semlegesítéséhez fog vezetni”.

Ronald D. Asmus, a German Marshall Fund Transzatlanti Központjának igazgatója „Európa keleti ígérete – a NATO és az EU bővítésének újragondolása” címmel jelentetett meg tanulmányt a Foreign Affairs 2008. évi januári/februári számában (Asmus, 2008). A szerző a témakör kiváló ismerője, hiszen 1997-től 2000-ig az USA külügyi helyettes államtitkáráként dolgozott, s szakterülete kiemelten a NATO és a transzatlanti

kapcsolatok voltak. Elévülhetetlen érdemei voltak abban is, hogy hazánk 1999-ben csatlakozott a NATO-hoz.¹

E tanulmányában a szerző a kelet-közép- és a délkelet-európai régió két fő geopolitikai övezetét elemzi: egyrészt a *Balti-tengertől a Fekete-tengerig tartó észak-déli tengelyt*, másrészt az Európa és Ázsia találkozásánál lévő országok, *Balkántól a Fekete-tengerig lévő délkeleti-délnyugati tengelyét*. Az észak-déli tengely országai a hidegháború utáni korszak NATO-bővítésének első körében (1999-től – Csehország, Magyarország és Lengyelország) és második körében (2002-től – Bulgária, Észtország, Lettország, Litvánia, Románia, Szlovákia és Szlovénia) csatlakoztak a katonai szervezethez, s majd 2004-ben és 2007-ben az Európai Unióhoz, s így egyértelműen mind politikailag, mind gazdaságilag a transzatlanti erőter tagjaivá váltak.

De milyen bővítési politikát kell folytatni a NATO-nak és az EU-nak a Balkántól a Fekete-tengerig lévő országok délkelet-délnyugati tengelyét illetően? Ronald D. Asmus szerint alapvetően újat, ugyanis a 2000-es évek elejének transzatlanti bővítési politikája alapvetően reformra szorul.

Ronald D. Asmus 2008 elején megjelent tanulmányát két scenárióval zárta.

Az első szerint a 2009 januárjában hivatalba lépő új amerikai elnöki adminisztráció újra építi a kapcsolatait a térség országaival, sőt a NATO és az EU tovább folytatja tagjainak növelését. Ennek révén az észak-déli tengely országai az atlanti erőter még erősebb tagjai lesznek, és Európa délkeleti-délnyugati tengelyének országai – mivel egyre nagyobb számban csatlakoznak a NATO-hoz és az EU-hoz – jelentős politikai és gazdasági stabilizációt érnek el. Törökország EU-tagsága révén, középhatalmi szerepkörének megerősödésével jelentősen hozzájárulhat az atlanti erőter keleti periferiájának kiépítéséhez. E pozitív előrejelzés szerint így már 2012-re egy olyan új atlanti erőter jöhet létre, amely rákényszeríti Oroszországot nagyhatalmi szerepkörének újragondolására, s a Nyugattal folytatott geopolitikai stratégiáinak átértelmezésére. Mindennek révén az USA és az EU 2012-re, 2014-re – vagyis közel tíz évvel a NATO második bővítési köre és az EU legnagyobb keleti bővítése után – újrarajzolhatja Európa és Eurázsia geopolitikai térképét.

A szerző második előrejelzése a stagnálás állapotát vetíti előre, amelyben az atlanti erőter vezető országai (kiemelten az USA) részéről passzivitás nyilvánul meg a térség országai iránt. Sőt, az EU és az USA – előrejelzése szerint – nem vállal konfrontációt Oroszországgal, s így a térség bizonyos államait „sorsára hagyja” a „jó” orosz kapcsolatok megőrzése érdekében. Ha 2012-ig – írja a szerző – csak annyi történik, hogy Horvátország (és várhatóan Albánia) NATO-tag lesz, s csak Horvátország lesz az Európai Unió tagja, akkor egy geopolitikai patthelyzet alakul ki, s „... a következő generációnak nagy árat kell fizetni ezért a passzivitásért”(Asmus, 2008, 7).

¹ Ronald D. Asmus 2011-ben, mindössze 53 éves korában hunyt el. Életművére a mai napig Magyarország Külügyminisztériuma úgy tekint, mint a sikeres transzatlanti kapcsolatok örök példájára. E tanulmány egyben főhajtás is Ronald D. Asmus kiemelkedő szakmai munkája előtt.

Most 2013 elején egyértelműen megállapítható, hogy sajnos Ronald D. Asmus második előrejelzése valósult meg. 2008-tól 2012-ig mindössze annyi történt, hogy 2009 áprilisára Horvátország és Albánia NATO-tag lett, s 2011 decemberében Brüsszelben aláírták Horvátország EU-hoz történő csatlakozási szerződését, amelynek értelmében Horvátország várhatóan 2013 júliusától lesz az EU tagja.

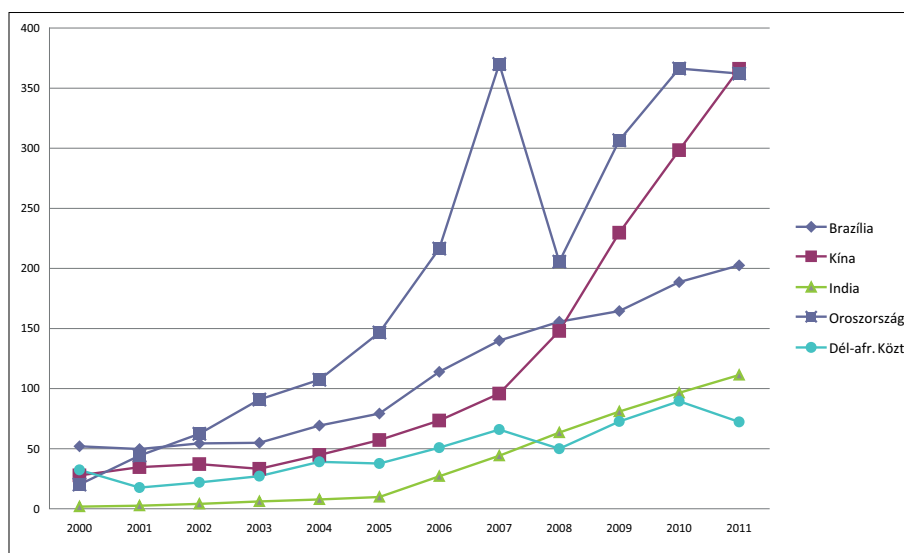
Az új Oroszország és az új – most szerveződő – eurázsiai erőter

A 21. századra új geopolitikai nagy stratégiákat dolgoznak ki maguk a *feltörekvő piacok* is. Napjainkra a BRICS országcsoport közül Oroszország és Kína világméretű törekvései rajzolódnak ki leginkább. *A jelenlegi orosz nagyhatalmi törekvések kiemelt geopolitikai tere az eurázsiai erőter.* Az új orosz geopolitika fő kidolgozója és „vezéregyénisége” Alekszandr Dugin, aki 2002-ben megszervezte saját pártját, az „Eurázsia” politikai mozgalmat. Vagyis Mackinder Eurázsia politikai kifejezése a jelenlegi orosz geopolitikai irány abszolút „kulcsszavává” vált. Mivel az eurázsiaiságnak nagyon komoly történelmi múltja van Oroszországban, így e jelenlegi orosz geopolitikai irányt Dugin *neo-eurázsiaiságnak* nevezte el. *E neo-eurázsiaiság szemben áll az atlantizmussal, s a legfőbb orosz geopolitikai célnak a többpólusú világ megteremtését tartja* (Dugin, 2004)! Az Eurázsia pártnak határozott geoökonómiai szemlélete is van, ugyanis e párt keretében hozták létre az Eurázsiai Gazdasági Klubbot, amelynek kiemelt „küldetéstudata” az egységes eurázsiai gazdasági erőter megteremtése.

Az új orosz geopolitika a Clinton-doktrína geoökonómiai szemléletét, vagyis azon elemét, hogy bármilyen politikai célt legegyszerűbb gazdasági úton elérni, következetesen alkalmazza. 2011-re Oroszország, amely már a világ 11. legnagyobb nemzetgazdasága (*1/a. táblázat*) jelentős működőtőke-exportáló állammá vált, az összes külföldön lévő orosz működőtőke-érdekeltség értéke már több mint 360 milliárd USD (*1/b. táblázat*)! Így Oroszország bekerült a világ 20 legnagyobb külföldi működőtőke-érdekeltséggel rendelkező országai közé, sőt, ahogy korábban már utaltunk rá, legnagyobb vállalata a Gazprom 2011-re már a világ 15. legnagyobb transznacionális vállalata lett (*3. táblázat*). De a 2000. évtől kialakuló „új” Oroszország geoökonómiai törekvéseit szemlélteti az *1. ábra* is, amelyen látható, hogy amíg 2000-ben az orosz FDI outward stock értéke mindössze 50 milliárd USD volt, addig 2007-re ez már a 350 milliárd USD fölé nőtt, s bár a 2008-as pénzügyi válság az orosz működőtőke-kivitel is visszavetette, de 2011-re az FDI outward stock értéke ismét meghaladta a 350 milliárd USD-t. Ahogy az ábrán is kirajzolódik, az 5 BRICS ország közül messze Oroszország és Kína a legnagyobb külföldi működőtőke-beruházó állam.

A mellékelt 1. számú térkép az orosz működőtőke-kivitel 2010. évre vonatkozó területi szerveződését ábrázolja, s ebből egyértelműen látható, hogy Oroszország geoökonómiai/geopolitikai törekvéseinek kiemelt célterülete az európai kontinens és Észak-Amerika. Vagyis a világ orosz szemléletű geopolitikai terének változatlanul az Európa-centrikus szemléletmód az alapja, s a hidegháborús Nyugat-Kelet felosztás érvé-

1. ábra. A BRICS országok összes külföldi működőke-exportjának (FDI outward stock) alakulása 2000-tól 2011-ig, milliárd USD

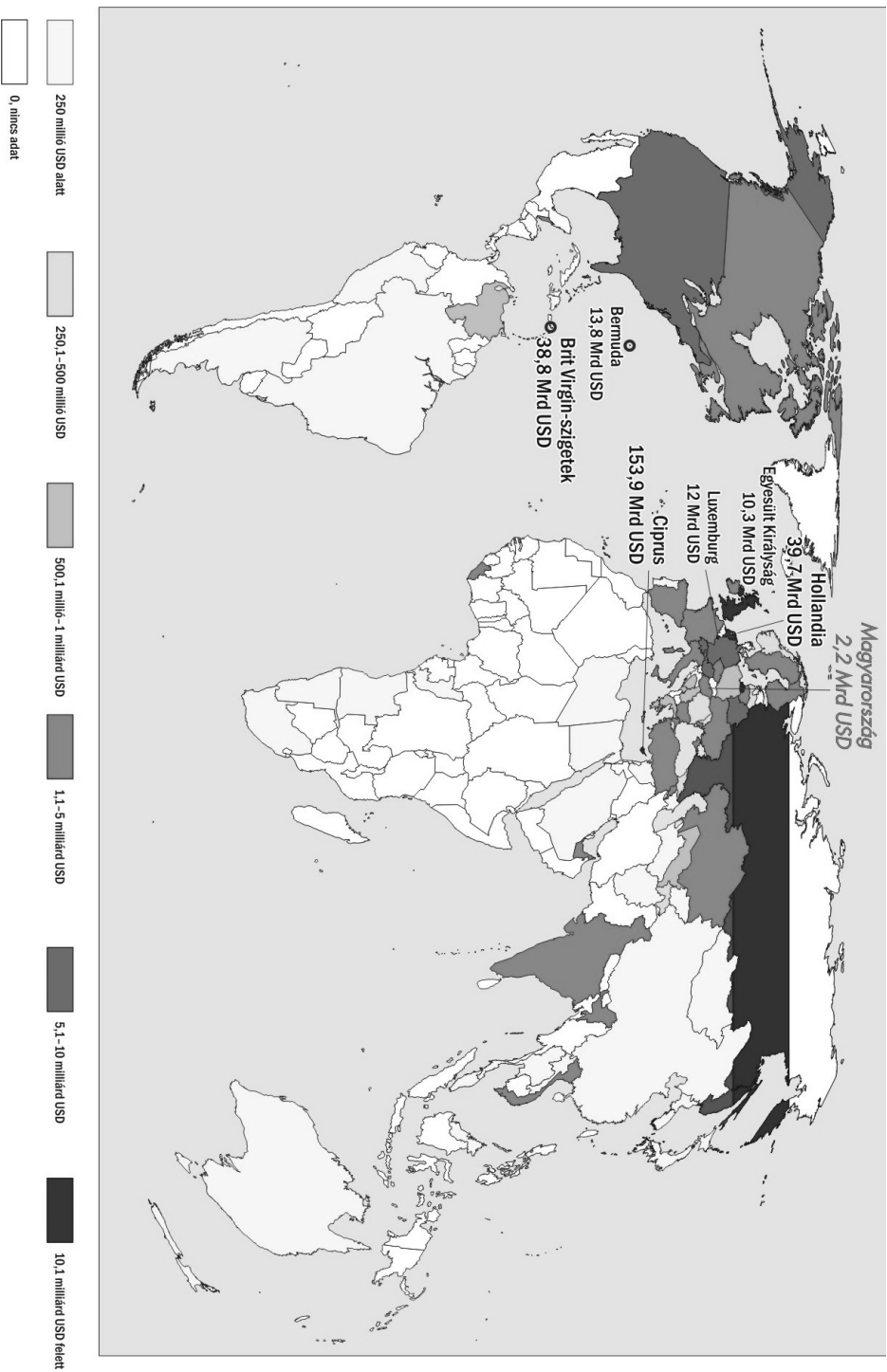

Saját szerkesztésű ábra az UNCTAD „FDIstatistics” c. adatállománya alapján.

Forrás: www.unctad.org/wir

nyét veszi. Oroszország földrajzi terének megkerülhetetlen adottsága, hogy mind az európai kontinens, mind az ázsiai kontinens országa. Erre utal V. Putyin 2011 novemberében az Izvestia folyóiratban írt cikke is, amelyben egy olyan új Eurázsiai Unió tervét vázolta fel, amely Lisszabontól Vlagyivosztokig tartana. Mindezt V. Putyin „nagyobb Európának” is nevezte, amelyben Oroszország betölthetné a földrajzi tér által determinált szerepét, miszerint híd lenne Európa és Ázsia között. Ez az orosz geopolitikai tér, orosz társadalmi tér annyira meghatározó, hogy V. Putyin még 2012. május 7-én, az elnöki beiktatási ünnepségen elhangzott beszédében is utalt rá.

Amíg Kelet-Közép-Európa az USA 21. századi geopolitikai/geoökonómia stratégiái terén igencsak parciális jelentőséggel bír, addig régióink kiemelt térsége Oroszország jelenlegi „birodalom-építő” geopolitikájának. Az orosz geostratégiák terén a közép- és kelet-európai országok földrajzi helyzetükből adódóan lényegében a „kapu-pozíciót” jelentik Oroszországnak Európa felé. Sőt a korábbi „közös szovjet múlt” révén a tradicionális orosz világszemlélet is úgy tekint térségünkre, mint amely a közeljövőben a most szerveződő Eurázsiai Unió része lehet. A Kreml rendszeresen be is szokta osztani térségünk államait „orosz-barát” és „nem orosz-barát” csoportokba. Annak ellenére, hogy az atlanti megítélés igen szkeptikus az Eurázsiai Unió realitását illetően, Dmitrij Medvegyev még 2012 márciusában kijelentette, hogy a már meglévő Eurázsiai Gazdasági Közösségnek 2015-re Eurázsiai Unióvá kell átalakulnia. Véleménye szerint az európai kontinens számára már nem az Európai Unió, hanem ezen új integrációs szervezet jelentheti a jövőt. Egyébként Magyarországot az orosz vezetés „az orosz gazdasági érdekekkel lojális

1. sz. térkép *Oroszország összes külföldi működőke-exportjának (FDI outward stock) területi szerződése, 2010.*
A térképet készítették: Bernek Ágnes és Zentai László, 2012.
A Central Bank of the Russian Federation adatai alapján.

államnak” minősíti. Erre a tényre utal az is, hogy 2010-ig Oroszország az összes közép- és kelet-európai ország közül hazánkban fektette be a legtöbb működőtőkét, melynek 2010. évi összesített értéke (az FDI outward stock) 2,2 milliárd USD. Oroszország két legnagyobb vállalata, a Gazprom és a Lukoil számára Magyarország mindig is kiemelt befektetési célterület volt. 2012 februárjától Oroszország legnagyobb kereskedelmi bankja, a Sberbank is a magyar gazdaság szereplőjévé vált, ugyanis a bécsi székhelyű Volksbank összes kelet-európai érdekeltsége (a romániai fiókok kivételével) a Sberbank tulajdonába kerültek át. A Sberbank hivatalos tájékoztatása szerint e kelet-közép-európai akvizíció az első lépés ahhoz, hogy a Sberbank megkezdje az európai terjeszkedést, s ennek révén vezető nemzetközi bankká váljon.

A 2011. évi adatokat vizsgálva azonban megállapíthatjuk, hogy már nem ennyire kedvező a helyzetünk az orosz működőtőke-kivitel terén. A Magyar Nemzeti Bank adatai alapján készült 4. táblázatból látható, hogy 2011-ben a hazánkban lévő összes orosz működőtőke-állomány értéke -120,3 millió USD, vagyis negatívvá vált a működőtőke állomány összesített értéke. Ez a negatív előjel, vagyis a nagy mértékű orosz működőtőke-kivonás annak köszönhető, hogy Magyar Állam 2011. májusában visszavásárolta a Surgutneftegas MOL-ban lévő 21,22%-os részvénytulajdonát.

Arra a kérdésre egyébként, hogy valójában milyen mértékű az orosz gazdasági szerepvállalás hazánkban, a külföldi működőtőke-befektetések vizsgálata alapján nem adhatunk egyértelmű választ. Legfőképpen azért nem, mert *Oroszország működőtőke-behozatalának kb. 40%-a Ciprusról érkezik, s az orosz működőtőke-kivitelnek is kb. 40%-a Ciprusra irányul.* Ezt az UNCTAD World Investment Report évkönyve „round-tripped”, vagyis „körbeforgatott” befektetésnek nevezi. Ennek egyik legfontosabb oka az orosz állampolgárok vagyonának külföldre menekítése, másrészt az, hogy a „látszólag” Ciprusról Oroszországba érkező külföldi befektető is megkapja mindazokat a kedvezményeket, amelyek a külföldi befektetőket Oroszországban megilletik. A nemzetközi szakirodalomban már több szerző is jelezte, hogy Ciprus angol nyelvű nevét valójában „Cyp-Rus”-nak kellene írni, mert ez sokkal jobban tükrözné a valós helyzetet.

Ciprus egyébként meghatározó befektető hazánkban is. A 4. táblázat alapján megállapítható, hogy 2010-ben a ciprusi befektetők kb. 2,3 milliárd USD értékű befektetéssel rendelkeztek Magyarországon (ez több mint Oroszország összes befektetési értéke hazánkban 2010-ben!), s 2011-ben a ciprusi magyarországi összes befektetés értéke 1,8 milliárd USD-nek felelt meg. Kérdés, hogy valójában milyen nemzetiségű befektetők – pontosabban valójában orosz befektetők – állnak-e a hazánkba irányuló ciprusi befektetések hátterében.

De ha az 1. térkép és a 4. táblázat adatait még tovább vizsgáljuk (eltekintve Ciprustól), akkor láthatjuk, hogy az orosz működőtőke-kivitel főbb európai célországai – Hollandia, Luxemburg, Egyesült Királyság – hazánk főbb működőtőke-befektető államai is egyben. Az UNCTAD World Investment Report évkönyvének megállapítása szerint a legnagyobb orosz vállalatok (egyébként hasonlóan az amerikai vállalatokhoz) Hollandiában és Luxemburgban hoznak létre pénzügyi holdingokat és majd ezek a statisztikailag immár holland vagy luxemburgi holdingok fognak beruházni egy

4. táblázat. A Magyarországon lévő összes külföldi működőtőke-állomány (FDI inward stock) főbb befektető országok és térségek szerinti megoszlása 2010-ben és 2011-ben

A nem rezidensek magyarországi közvetlen tőkebefektetés állományának térségek és országok szerinti megoszlása					
Magyarország FDI inward stock értékének főbb befektetők szerinti megoszlása 2010-ben és 2011-ben					
		millió USD	%	millió USD	%
		2010		2011	
	Európa	75834,9	83,3	80858,3	80,7
	Amerika	7273,8	8,0	10201,1	10,2
	Ázsia	2435,1	2,7	3121,2	3,1
	Afrika	100,8	0,1	75,0	0,1
	Ausztrália és Óceánia	54,7	0,1	20,5	0,0
1	Németország	21125,9	23,2	29805,8	29,7
2	Hollandia	15585,8	17,1	17753,8	17,7
3	Ausztria	11692,2	12,8	12101,1	12,1
4	Luxemburg	7337,5	8,1	6513,5	6,5
5	Franciaország	4552,9	5,0	4703,0	4,7
6	Amerikai Egyesült Államok	4279,6	4,7	3534,7	3,5
7	Svájc	3307,3	3,6	2547,4	2,5
8	Belgium	2961,4	3,3	2696,5	2,7
9	Egyesült Királyság	2327,7	2,6	2462,5	2,5
10	Ciprus	2269,1	2,5	1781,8	1,8
11	Oroszország	2029,4	2,2	-120,3	-
12	Spanyolország	1297,5	1,4	1096,5	1,1
13	Finnország	1241,1	1,4	283,1	0,3
14	Dél-Korea	1076,1	1,2	1329,3	1,3
15	Japán	1074,0	1,2	1277,4	1,3
	Összesen TOP 15*	82157,6	90,3	87766,1	87,6
	<i>Hongkong</i>	318,9	0,4	545,4	0,5
	<i>Kína</i>	146,8	0,2	-42,5	-
	<i>Tajvan</i>	109,9	0,1	70,1	0,1
	Összesen „Nagy-Kína”	575,6	0,6	573,0	0,6
	Összesen	90995,2	100,0	100196,3	100,0
* A táblázatban az a 15 ország szerepel, amely több mint 1 milliárd USD működőtőke-érdekeltséggel rendelkezett hazánkban 2010-ben!					
Forrás: MNB, Statisztika- saját szerkesztés					
2010. évi középárfolyam USD/FT – 208,15Ft – MNB					
2011. évi középárfolyam USD/FT – 200,94Ft – MNB					
A negatív állomány a negatív saját tőke miatt van.					

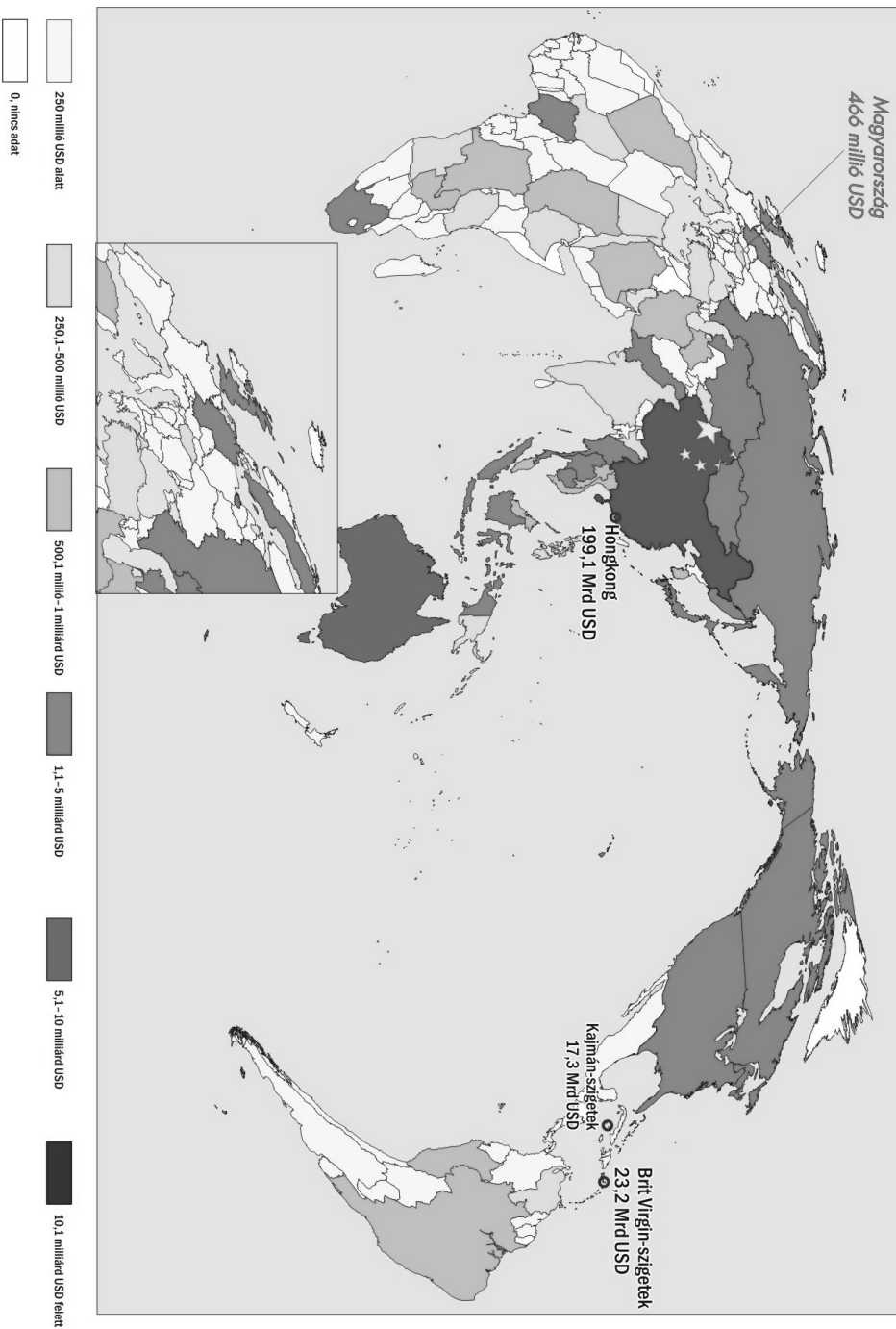
Saját szerkesztésű táblázat a Magyar Nemzeti Bank adatállománya (www.mnb.hu) alapján.

harmadik országba, így például hazánkba is. A nemzetközi szakirodalom ezt „*trans-shipped*”, vagyis „*áthajózó*” befektetésnek nevezi. Erre példa, hogy a Lukoil orosz cég magyarországi befektetése – statisztikailag – holland befektetésnek minősül, ugyanis a Lukoil magyarországi befektetését a cég Hollandiában létrehozott pénzügyi holdingja valósította meg. A 4. táblázatból látható, hogy 2011-ben nálunk Hollandia volt a 2. legnagyobb befektető (ez a hazánkban lévő összes külföldi befektetések 18%-a) és Luxemburg a 4. legnagyobb befektető (ez a hazánkban lévő összes külföldi befektetések 7%-a). Vagyis a kérdés változatlanul adott, valójában milyen mértékűek az orosz befektetések hazánkban?

Kína évszázada a 21. század?

A 21. századi Kínának alapvetően más a geopolitikai térszemlélete, mint Oroszországnak. Ezt ábrázolja a 2. számú térkép, amely Kína működőtöke-kivitelének 2010. évre vonatkozó területi szerveződését mutatja. A térképen a csendes-óceáni térség, pontosabban Kína van középen. Európai szemnek szokatlan, de Kínában már ilyen világtérképeket használnak. S csak számunkra, európaiak számára meglepő e kínai világszemlélet, de Kínában ez a történelmi múltból eredő, megszokott társadalmi térszemlélet, amelynek vitathatatlan bizonyítéka, hogy Kína kínai neve, a Csung kuo, azt jelenti, hogy „Középső Királyság”, vagyis *Kína mindig is a világ közepének tekintette és tekinti jelenleg is önmagát*. De e térkép arra is utal, hogy *Kína geopolitikai/geoökonómiai törekvéseinek a kelet- és a délkelet-ázsiai erőter a kiemelt térsége*, s kisebb fontossággal bír Oroszország, Észak-Amerika és az afrikai kontinens. Meg kell állapítanunk azt is, hogy nem az európai kontinens a kínai világhatalmi törekvések kiemelt célterülete, s e kínai szemléletű térképen – ha nem lenne európai térképi kivágitat – igen nehéz lenne az európai országokat megkülönböztetni egymástól! A Kínai Népköztársaság egyébként nem is használja a geopolitika/geoökonómia szót, sőt „birodalomépítő” geostratégiák sem szerepelnek a hivatalos kínai szóhasználatban. Ugyanakkor az angolszász világ döbbenten nézi a töretlen kínai gazdasági növekedést, s joggal kérdezi, hogy feltámad-e újra a Csing-dinasztia 18. századi *Mennyei Birodalma*? Vitathatatlan, hogy Kína világgazdasági szerepkörének hatalmas mértékű előretörése révén, napjainkra immár globális világgazdasági hatalom, a világ második legnagyobb nemzetgazdasága. A nemzetközi elemzések közel mindegyike egyetért abban, hogy Kína világpolitikailag még nem nevezhető nagyhatalomnak, sőt Kína minden világpolitikai törekvése, geopolitikai stratégiája mögött a maximálisan realista és praktikus kínai gazdasági érdekek húzódnak meg.

Fontos-e egyáltalán Európa, s ezen belül Kelet-Közép-Európa Kína számára? Mivel Kína geoökonómiai stratégiái terén nem az európai kontinens az elsődleges, így a kelet-közép-európai térség országai Kína geopolitikai „sakktábláján” igen parciális jelentőségűek. Bár vitathatatlanul fontos térségünk „kapu-pozíciója”, s ennek révén adott a lehetőség arra, hogy egyre több kínai logisztikai központ épüljön, akár hazánkban

2. sz. térkép *Kína összes külföldi működőke-exportjának (FDI outward stock) területi szerkezete, 2010.*
A térképet készítették: Bernek Ágnes és Zentai László, 2012.
A MOFCOM, National Bureau of Statistics of China adatállománya alapján.

is. Erre kiváló példa, hogy 2011-ben Pécs mellett, Cserkúton nyitotta meg a Huawei európai ellátó központját, amelynek a fő feladata éppen az, hogy Huawei termékekkel Magyarországról lássák el az európai piacokat. *Kína szempontjából egyébként is Magyarország kitüntetett helyen szerepel a közép- és kelet-európai országok között*, ugyanis nálunk él a legnépesebb kínai kolónia, amelynek népességét a magyar statisztikai hivatal 9 és 13 ezer fő közé teszi. Kína legnagyobb kereskedelmi bankjának, a Bank of China-nak már 1997-től működik fiókja Budapesten, s ez elsősorban a nálunk élő kínai kisebbség banki ügyeit intézi.

Kelet-Közép-Európa logisztikai szerepkörén túl, a jövőben stratégiai jelentőségűvé is válhat Kína számára. Kína térségünkön belüli gazdasági szerepvállalásának talán már ezt az új korszakát jelzi az, hogy Magyarország egyik legnagyobb vegyipari cége, a BorsodChem 2011-től 100%-ban a kínai Wanhua Industrial Group tulajdonába került át. Kínai részről egyébként a BorsodChem felvásárlását egyértelműen stratégiai jelentőségének minősítették.

Hasonlóan a korábbi fejezet orosz befektetésekkel foglalkozó részéhez, Kína esetében sem tudunk egyértelműen választ adni arra a kérdésre, hogy valójában milyen mértékű a kínai gazdasági szerepvállalás hazánkban. A hivatalos kínai statisztikai forrás (MOFCOM) adatait szemléltető *2. térkép* alapján látható, hogy a kínai működőtőke-kivitel legfontosabb iránya Hongkong (a Kínai Népköztársaság különleges gazdasági övezete), Kína külföldre irányuló beruházásának kb. 2/3-a Hongkongon át lép ki a világpiacra. Ezt szintén nevezhetjük „round-tripped” beruházásnak, hasonlóan Oroszország és Ciprus kapcsolatához. De Kína 2. és 3. legfontosabb működőtőke-kiviteli irányai alapján (a világ két vezető off-shore területe, a Brit Virgin-szigetek és a Kajmán-szigetek) is feltételezhető a pénzügyi holdingok fontossága, így a „transhiped” vagy a „round-tripped” befektetések meghatározó szerepe. Ezt a feltételezést támasztja alá az is, hogy a Brit Virgin-szigetek összes külföldön lévő működőtőke-állománya közel 400 milliárd USD, s ez nagyobb, mint pl. Oroszország vagy a Kína összes FDI outward stock értéke (*1/b táblázat*).

A hivatalos kínai statisztika szerint a Kínai Népköztársaság 2010-ig közel 500 millió USD értékű befektetést eszközölt hazánkban, de a Magyar Nemzeti Bank adatai alapján készült táblázatból (*4. táblázat*) ez a kínai statisztikai adat nem igazolható vissza. Amennyiben viszont az ún. „Nagy Kína” megközelítést használjuk, vagyis a Kínai Népköztársaság, Hongkong és Tajvan hazánkba irányuló FDI inward stock értékeit összesítjük, akkor ez az összesített érték közel 580 millió USD.

2011-ben került a BorsodChem kínai kézbe, s így azt várnánk, hogy ez az akvizíció a hazánkba irányuló kínai befektetések növekedésében is megjelenik. A Magyar Nemzeti Bank 2011. évre vonatkozó adatai alapján mégis azt állapíthatjuk meg, hogy lényegében nem változott a befektetések mértéke, s „Nagy Kína” összes FDI inward stock értéke 2011-ben is közel 580 milliárd USD volt hazánkban.

A kérdés hasonló Oroszország esetéhez, *hogyan, milyen módon lehetne reálisan felmérni a kínai gazdasági szerepvállalást hazánkban?*

Magyarország a 21. század geopolitikai erőviszonyaiban

Ahhoz, hogy Magyarország 21. századi geopolitikai helyzetét reálishan megítéljük, először is el kell fogadnunk azt a tényt, hogy *hazánk földrajzi, geopolitikai helyzete adott. Magyarország mindig is tranzitállam volt, s jelenleg is az.* A történelem során és napjainkban is hazánkon ment és megy át a Nyugat-Európát a Balkán-félszigettel összekötő fő közlekedési útvonal, valamint a Kelet-Európát a Mediterrán-térséghez kapcsoló fő útvonal. További kiemelt jelentősége van a Dunának, mint az európai kontinens fő vízi szállítási útvonalának. *Igen magas a hazánkat határoló országok száma.* A hét szomszédos ország közül jelenleg mindössze már csak három nem tagja az EU-nak, bár Horvátország EU-taggá válását az EU hivatalosan 2013-ra prognosztizálja. 2008. január elsején hazánk is csatlakozott a schengeni övezethez, amely a határvédelem szempontjából azt jelenti, hogy az ukrán, a román, a szerb és a horvát határoknak kiemelkedő jelentőségük és egyben geopolitikai, nemzetbiztonsági kockázatuk van. Nevezetesen *az illegális gazdaság, az illegális kereskedelem növekvő szerepe, a migránsok és a menekültek egyre nagyobb száma a nemzetbiztonság legfontosabb veszélyeztető tényezői.*

Elméletileg megállapíthatjuk, hogy egy olyan félperiférikus helyzetű, „landlocked”, vagyis tengerparttal nem rendelkező, a földrajzi és gazdasági adottságok alapján globális mértékben kicsinek számító, közepes fejlettségi szintű, a világpiacra extrém módon nyitott tranzit helyzetű állam, mint Magyarország esetében a 21. századi geopolitikai nagy „sakktáblán” két lehetséges helyzet/pozíció, fejlődési stratégia adott.

► *Negatív prognózis esetén az ütközőállami szerepkör*

A 19. századi klasszikus geopolitikai irányzat vezette be az ún. ütközőállam fogalmát, azon országok vonatkozásában, amelyek egyszerre több nagyhatalom érdeklődésének előterében állnak. Hazánk EU-tagsága révén geopolitikai értelemben nem tekinthető ütközőállamnak, ugyanis az EU erőteréhez való tartozás politikai és gazdasági értelemben is biztonságot, szigorú szabályozottságot, stabilitást és kiszámíthatóságot jelent. Ugyanakkor napjaink néhány geopolitikai tényezője mégis abban az irányba hat, hogy fennáll annak a lehetősége, hogy ütközőállammá válhatunk, s hazánk a jövőben még inkább Oroszország gazdasági érdekszférájához (is) fog tartozni. Ennek eleve determináló tényezője az energiatünettség, – hazánk földgázellátásának 85%-a (!) kizárólag Oroszországból érkezik – bár az orosz érdekszférához való közeledés tranzithelyzetünkben is adódik.

Hazánk stratégiai földrajzi helyzete a Gazprom „Déli áramlat” vezeték szempontjából kiemelkedő, ugyanis 2008. február 28-án írta alá a két állam a „Déli áramlat” gázvezeték magyarországi szakaszának megépítéséről szóló szerződést. 2010 januárjában alakult meg a *Déli Áramlat projektársaság*, amelynek fele-fele arányban a Magyar Fejlesztési Bank és a Gazprom a tulajdonosa. 2011 októberében a magyar kormány az MFB helyett a MVM Zrt.-t jelölte a Déli Áramlat projektársaságba. A 2012. október

31-én aláírt szerződés szerint a Déli Áramlat magyarországi szakasza Hercegszántó és Tornyiszentmiklós között fog épülni, s várhatóan 2016-ra készül el.

Mindezek ellenére Magyarország számára az ütközőállami geopolitikai szerepkör reálisan csak akkor prognosztizálható, ha a közeljövőben olyan gazdasági visszaesés kezdődne meg, amely a társadalmi és a területi különbségeknek még a jelenleginél is nagyobb differenciációját eredményezné, s mindez igen komoly mértékű belpolitikai instabilitással járna együtt.

► *Pozitív prognózis esetén a stratégiai földrajzi szerepkör*

Megítélésem szerint *hazánk 21. századi világgazdasági szerepköre egyértelműen a fő gazdasági erőterek közötti közvetítő szolgáltatási tevékenység lehetne. Ezen belül is egyrészt a közlekedési és szállítási szolgáltatások, másrészt az üzleti és pénzügyi közvetítő tevékenységek lehetnének a meghatározóak. Magyarország geopolitikai helyzete révén ideális logisztikai központ lehetne, mind a Nyugatról (főleg Észak-Amerikából és Nyugat-Európából), mind a Keletről (főleg Oroszországból és Kínából) érkező transznacionális vállalatok számára. Az 1990-es évek rendszerváltozásától kezdve mindig is felmerült és jelenleg is felmerül az, hogy hazánk legyen az ún. „fordítókorong” Nyugat és Kelet között. De ehhez elengedhetetlen a minél nagyobb mértékű infrastrukturális fejlesztés, s a budapesti Liszt Ferenc repülőtér forgalmának további jelentős bővítése.*

Szintén ehhez kapcsolódó sűrű feladat *Budapestnek, mint nemzetközi üzleti központnak a fejlesztése. 2000-ben még a közép- és a kelet-európai régió legjobb üzleti központja Budapest volt. 2001-től Prága átvette ezt a szerepet, s térségünk vezető üzleti központjává vált. Budapest nemzetközi jelentőségének visszaesésére utal az is, hogy 2011-ben a globális pénzügyi központok rangsorában (The Global Financial Centres Index, 2011) Budapest csak a 74. helyen szerepel. A közép- és kelet-európai városok közül már – e rangsorban – Prága, Varsó, Moszkva, Szentpétervár és Tallin is megelőzi Budapestet.*

Magyarország és Budapest stratégiai földrajzi helyé válását segítheti elő az is, hogy *hazánk 1997-től már működőtőke-exportáló állam. Működőtőke-kivitelünk értéke 2003-ban már 1,6 milliárd USD értékű volt, mivel hazánk két legnagyobb vállalata, a MOL és az OTP ekkor kezdte meg nagyobb mértékű határainkon túli terjeszkedését. 2011-re az összesített magyar működőtőke-kivitel értéke közel 24 milliárd USD! 2011-re egyébként a magyar működőtőke-export összesített értéke már közel 30%-a volt a magyar működőtőke-import összesített értékének! A legnagyobb magyar vállalatok számára kényszer a határokon túli terjeszkedés a szűkös magyar piac miatt. A jövőbeli helyzet szempontjából a többségi magyar tulajdonú vállalatok regionális aktivitását kormányzati szinten is támogatni kellene, mert így a magyar nemzetgazdaság a földrajzi határokon keresztül bővíthető, amely létérdeke a globális szinten kicsinek számító nemzetgazdaságunknak.*

Véleményem szerint Magyarország hosszú távú és sikeres jövője szempontjából mindenképpen arra kell törekednünk, hogy a 21. század többpólusú világának straté-

giai földrajzi helyévé váljunk. El kell fogadnunk a tényt, miszerint *nem Magyarország fogja alakítani a 21. század többpólusú világgazdasági és világpolitikai rendszerét!* De ez még nem jelenti azt, hogy sodródni kell a világ eseményeivel! Bár vitathatatlan, hogy az Európai Unió válsága az egész kelet-közép-európai régió, s így hazánk geopolitikai helyzetét is negatívan befolyásolja! Ugyanis az egyre erősebbé váló orosz nagyhatalmi, s különösen „birodalom-építő” törekvések térségünk ütközőzóna szerepkörét erősítik, nevezetesen azt, hogy az atlanti-erőtérhez tartozó, a Balti-tengertől a Fekete-tengerig tartó észak-déli geopolitikai tengely országai egyre inkább a most szerveződő eurázsiai erőterhez kerülhetnek át. A 2009-től egyre jobbnak mondható amerikai-orosz kapcsolatok is magukban hordozzák azt a veszélyt, hogy az USA számára relatíve leértékelődik a térségünk, s az új „geopolitikai sakktáblán” elfoglalt helyzetünkre egyre inkább az orosz befolyás lesz hatással.

De az a tény, hogy a jelenlegi orosz geostratégiák egyik kiemelt célországa Magyarország, még nem jelenti automatikusan azt, hogy ütközőállammá válunk. A megfelelő szintű orosz-magyar gazdaságdiplomáciai tárgyalások és intézkedések révén *nagyon sokat profitálhatnánk abból, hogy hazánk kiemelkedően fontos a legnagyobb orosz vállalatok nemzetközi stratégiái terén.* Az orosz-magyar gazdasági és politikai kapcsolatok egészen új szintre helyezése mellett, *nagyon fontos lenne a Balkántól a Fekete-tengerig húzódó délkeleti-délnyugati geopolitikai tengely országaival való erősebb gazdasági és politikai kapcsolatok kiépítése.* S e geopolitikai tengelyen belül is kiemelkedően fontos lehetne számunkra Törökország, amely a történelem során mindig is Európa és Ázsia egyik legfőbb kapcsolódási pontja volt. *Törökország és Magyarország közötti erősebb gazdasági kapcsolatok lehetővé tennék az észak-déli és a délkeleti-délnyugati geopolitikai tengely országai közötti szorosabb gazdasági és politikai együttműködést,* s így e két geopolitikai tengely államainak jövője már nem csak kizárólag az EU-tól és a NATO-tól, illetve e két szervezet további bővítési politikájától függne.

Meggyőződésem az, hogy egy olyan kis országnak is, mint Magyarország lehet önálló geopolitikája, de ehhez elengedhetetlenül fontos lenne olyan hosszú távú geostratégia kidolgozása, amelynek révén reálisan fel tudjuk mérni és el tudjuk helyezni hazánkat a nagyhatalmak és a feltörekvő piacok 21. századi geopolitikai „nagy sakktábláján”. Vagyis elengedhetetlenül fontos, hogy *újrapozícionáljuk önmagunkat a 21. század többpólusú világában!* S ha nem is Magyarország fogja újrarajzolni a világ geopolitikai térképét, de önálló, átgondolt geostratégia révén világpolitikai-világgazdasági függőségi helyzetünk jelentősen csökkenthető lenne. Azonban mindehhez elengedhetetlen alapfeltétel a társadalmi konszenzus, s a nemzeti egyetértés szintjének legalább alapfokon történő megteremtése. Vagyis *a külpolitikai stratégia kidolgozása egyben belpolitikai kérdés is,* s bár látszólag a társadalmi és területi különbségek messze esnek a geostratégia kidolgozásától, de valójában nagyon is szoros kapcsolatban vannak.

Irodalom

- Agnew, J., Corbridge, S. (1989) *The New Geopolitics: the Dynamic of Global Disorder*. In: Johnston, R. J., Taylor, P.J. (eds): *A World in Crisis? Geographical Perspectives*. Blackwell, Oxford.
- Allen, J. – Hamnett, C. (eds.) (1995) *A Shrinking World? Global Unevenness and Inequality*. London, Oxford University Press/The Open University, London.
- Anderson, J., Brook, C., Cochrane, A. (eds) (1995) *A Global World? Re-ordering Political Space*. Oxford University Press, Oxford.
- Asmus, R. D. (2008) Europe's Eastern Promise. Rethinking NATO and EU Enlargement. *Foreign Affairs*. January/February 2008.
- Berneke Á. (2000) A globális világ „új gazdaságföldrajza”. – *Tér és társadalom*, 4. 87–107. o.
- Berneke Á. (szerk.) (2002) *A globális világ politikai földrajza*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Berneke Á. (2010) Geopolitics and/or Geoeconomics. The Interrelations between the World Economy and World Politics in the 21st Century. – *Geopolitics in the 21st century*. 1. 29–62. o.
- Berneke Á. (2010) The “Chinese Empire” of the 21st Century. The Spatial Organization of Chinese Foreign Direct Investments. – *Geopolitics in the 21st century* 2. p. 47–65. o.
- Brzezinski, Z. (1999) *A nagy sakktábla. Amerika világhéghatalma és geostratégiai feladatai*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Brzezinski, Z. (2012) *Strategic Vision. America and the Crisis of Global Power*. Basic Books, New York.
- Brzezinski, Z. (2012) Balancing the East, Upgrading the West. U.S. Grand Strategy in an Age of Upheaval. – *Foreign Affairs*, Vol. 91. No. 1. 97–104. o.
- Central Bank of the Russian Federation (2011) *Outward Direct Investment as of December 31, 2009, and as of December 31, 2010*. Bank of Russia, Moscow. – www.cbr.ru
- Central Intelligence Agency (2012) *World Fact Book*, www.cia.gov
- Dugin, A. (2004) A geopolitika alapjai – Oroszország geopolitikai jövője. – Siselina L – Gazdag F. (szerk.) *Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény*. Zrínyi Kiadó, Budapest. 333–376. o.
- Fortune* (2012) *Global 500*, July 23, 2012.
- Kaplan, R. (2010) China's Grand Map. How Far Will Beijing Reach on Land and at Sea? *Foreign Affairs*. May/June 2010.
- Kissinger, H. (2002) *Korszakváltás az amerikai külpolitikában. A 21. századi Amerika diplomáciai kérdései*. Panem – Grafo, Budapest.
- Kissinger, H. (2012) The Future of U.S. – Chinese Relations. Conflict Is a Choice, Not a Necessity. – *Foreign Affairs*, Vol. 91. No. 2. 44–55. o.
- Lengyel I.- Rechnitzer J. (2004) *Regionális gazdaságtan*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs.
- Luttwak, E. (1990) From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce. *The National Interest*, V. 17, Summer.

- Mackinder, H. (1904) The Geographical Pivot of History. *Geographical Journal* 23. 421–437. o.
- Mackinder, H. (1919) *Democratic Ideals and Reality*. Halt, New York.
- MOFCOM (2011) *Statistical Bulletin of China's Outward Foreign Direct Investments, 2010*. Ministry of Commerce of People's Republic of China, National Bureau of Statistics of China, Beijing.
- Nemerkényi A. (2004) Az európai kontinens természetföldrajzi adottságai. – Bernek Á. – Kondorosi F. – Nemerkényi A. – Szabó P. *Az Európai Unió*. Cartographia Kft., Budapest 5–26. o.
- Putyin, V. (2011) Новый интеграционный проект для Евразии — будущее, которое рождается сегодня. *Izvestia*, 2011. október 3. – <http://izvestia.ru/news/502761#ixzz241ccxKbK>
- Sárfalvi B. (1985) *A politikai földrajzi kurzus előadásanyagai*. Kézirat, Budapest (a szerző egyetemi jegyzetei alapján).
- Taylor, P. J. (1989) *Political Geography*. Longman, London.
- Tuathail, G. Ó. – Dalby, S. – Routledge, P. (eds) (2003) *The Geopolitics Reader*. Routledge, London and New York.
- UN UNCTAD (2011) *World Investment Report 2011*. <http://www.unctad.org/wir>
- UN UNCTAD (2012) *World Investment Report 2012*. <http://www.unctad.org/wir>

ADALÉKOK KELET-KÖZÉP-EURÓPA TÉRSZERKEZETÉNEK FELRAJZOLÁSÁRA

✍ DR. RECHNITZER JÁNOS DSC

egyetemi tanár

a Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola vezetője

általános és tudományos rektorhelyettes

Széchenyi István Egyetem

rechnj@sze.hu

.....
Az utóbbi években ugrásszerűen megnőtt a Kelet-Közép-Európával foglalkozó hazai és nemzetközi vizsgálatok, tanulmányok száma. Geopolitikai szempontból ez mindenképpen indokolt, hiszen e nagytérségi régió Nyugat és Kelet között található, s a változó nagypolitikai hangsúlyokban ezt a pozíciójukat korábban is, de jövőben sajátos módon érvényesíthetik. Kelet-Közép-Európa nyugati fejlődési zónáját az elemzések, mint a „közép-európai banánt (bumeráng)”, a Gdansk–Poznan–Wroclaw–Prága–Brno–Pozsony–Bécs–Budapest nagyvárosok övezetében látják. Megfigyelhető a nagytérség országaiban a nyugati és a keleti országrészek fejlődésének határozott különbözősége. Általánosan tapasztalható a fővárosok és tágabb agglomerációs régiójuk erőforrás-koncentrációja, egyben tartós kiemelkedése. A fővárosok mellett néhány nagyváros, regionális központ képes csak gyorsabb dinamikát felmutatni. A tanulmány részletesen elemzi a kelet-közép-európai térség térszerveződési folyamatait, felvázolva a jelenlegi és a várható jövőbeli térbeli fejlődési irányokat.
.....

Merész címet adtunk dolgozatunknak! Tettük ezt egyrészt egy most záruló kutatás kapcsán¹, másrészt a területi politika körében folytatott néhány évtizedes kutatásaink alapján. A jelzett kutatás célja nem kapcsolódott szervesen a címben jelzett témához, mivel két magyarországi régió, Nyugat-Dunántúl és Közép-Dunántúl helyzetét vizsgáltuk a járműipar vonatkozásában. Ennek kapcsán egy kutatói team elemzéseket folytatott a különböző kombinációkban összeállított kelet-közép-európai ország-együttesekben, s azok régióinak (NUTS 2) gazdasági, társadalmi helyzetének összehasonlítására, döntően a gazdasági egységek fogadását szolgáló feltételek értelmezésére, s egyben az adott területi szinten történő minősítésére. A kutatás vezetőjeként volt alkalmunk véleményezni az elemzés módszereit s betekinteni az eredményekbe,

¹ A kutatásban támaszkodtunk a TÁMOP-4.2.1./B-09/1/KONV-2010-0003 Mobilitás és Környezet. „Járműipari, energetikai és környezeti kutatások a Közép- és Nyugat-Dunántúli Régióban” című kutatási programban elért eredményekre.

így közelebb kerültünk a Kelet-Közép-Európa megismeréséhez, annak összetett, a maga nemében kimondottan érdekes nagytérség szerkezetének tanulmányozásához.

A másik szempontként a nagyrégió iránti érdeklődést motiválta a területi politikák elméletének és alkalmazása módszertani kereteit tárgyaló monográfia megírása (*Rechnitzer, Smahó, 2011*). Ebben a közel ötszáz oldalas összegző műben több, a területi kutatás körében használt fogalmat jártunk körbe, keresve azok értelmezését a térbeli folyamatokba történő különféle közösségi és magán beavatkozások hatására. Így találkoztunk a térszerkezet gyakran használt és sokféle módon értelmezett fogalmával, illetve az ahhoz kapcsolódó elméletekkel. Magunk is kísérletet tettünk ennek a rendszerező, az elemzések és a fejlesztést szolgáló beavatkozások értelmezésénél használható fogalom meghatározására, körbejárására. Továbbá a területi politikák tanulmányozása közben jutottunk el annak felismeréséhez, hogy Kelet-Közép-Európa országaiban számos sajátosság, különbözőség figyelhető meg éppen a területi struktúrákban, amelyek részben már megjelentek vagy lejátszódtak Európa nyugati felében, részben pedig csak a makrotérségre jellemzőek, itt tárhatók fel, itt, vagy csak is itt értelmezhetők.

A tanulmányunkban tehát a két dimenziót, pontosabban a két kutatást összekapcsoljuk, s azok eredményeinek összehangolásával kísérletet teszünk Kelet-Közép-Európa térszerkezetének felvázolására.

A vizsgált térség

Mit is tekintünk Kelet-Közép-Európának? Ennek az európai nagytérnek a meghatározására számos elmélet (*Szűcs, Hanák, 1986*) született, mély feldolgozások történtek az országok együttesének korábbi területi sajátosságainak feltárására. Értékes elemzéseket olvashattunk a térség rendszerváltozás utáni társadalmi és gazdasági szerkezetének alakulásáról (*Erlich, Révész, Tamási 1994*). Kitértek az elemzések a területi sajátosságainak bemutatására (*Horváth 2000; Illés 2002*), vagy a településhálózat rendszerének, annak meghatározó centrumainak sajátosságaira (*Csapó, Balogh 2012; Csomós 2011; Enyedi 2010; Tagai 2010*). Olvashatunk publikációkat a strukturális politikák alakulásáról (*Fábián, 2011*), egyes országok területi politikájáról, annak eszközeiről (*Mezei 2006, Rechnitzer, Smahó 2011*), a gazdasági és ipari szerkezet átalakításáról, modellezéséről (*Kuttor 2012; Lux 2009; Molnár 2012*), régiói versenyképességének meghatározásáról (*Lengyel 2012*). Az utóbbi években ugrásszerűen megnőtt a nagytérséggel foglalkozó hazai vizsgálatok és tanulmányok száma, ami egyértelműen arra utal, hogy ez az országegyüttes a szakmai érdeklődés fókuszába került.

A közlemények jelzik azt is, hogy nagytérség elhatárolásában jelentős különbségek, eltérések vannak. A kutatások egyik csoportja az 1991-ben alakult Visegrádi Együttműködés (V4) országaira (Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia) fókuszál, ezt többen kiegészítik Ausztriával, s így jelenítik meg Közép-Európát. Más elemzések ezeken kívül még hozzákapcsolják a nagytérséghez Németország

keleti tartományait, esetleg Bajorországot, valamint a Nyugat-Balkánhoz köthető (Horváth, Hajdú, 2010) Szlovéniát valamint Romániát, így már a Kelet-Közép-Európáról beszélnek.

Számunkra ez a tágabb felfogás volt szimpatikusabb, mivel egyrészt az országok többsége lényegében közel egy időben csatlakozott az Európai Unióhoz, vagy hamarosan csatlakozni fog (Horvátország 2013, Szerbia bizonytalan). Másrészt magyar kitekintésből szemlélve ezen ország-együttes történelmi alapjaiban számos azonosságot fedezhetünk fel, de a 20. században az egyes országokat, s ezzel a nagytérséget a gazdasági, a kereskedelmi és a történelmi-kulturális kapcsolatok millióinak szövedéke hatja át. Továbbá korábban azonos politikai berendezkedés jellemezte nagytérséget, s annak közel egy időben történő felszámolásában is azonosságokat tapasztalunk. S végül, de nem utolsó sorban sajátos geopolitikai helyzet jellemzi ezeket az országokat, hiszen mind Nyugat és Kelet között található, s a változó nagypolitikai hangsúlyokban ezt a pozíciójukat már korábban is, de jövőben sajátos módon érvényesíthetik.

Vizsgálatunkat tehát egy nagyobb, véleményünk szerint intenzívebben összetartozó, fejlődésében és azok mozgatóelemeiben megegyező országegyüttesre fókuszáljuk, s így Kelet-Közép-Európának tekintjük: Németország keleti és déli tartományait, Lengyelországot, Csehországot, Szlovákiát, Magyarországot, Szlovéniát és Romániát. Ebben az országcsoportban², mint európai nagytérségben teszünk kísérletet a térszerkezet felvázolására, s annak változásainak regisztrálására.

A térszerkezetéről

Szabó Pál kiváló tanulmányban (2009), majd habilitációs értekezésében (2012) foglalja össze a térszerkezettel kapcsolatos hazai értelmezéseket. Három megközelítést ad a fogalom használatához. Az első esetben az elemek (alkotótényezők) és azok térbeli elrendeződése tekinthető a meghatározás alapjának, míg a másik értelmezési körben a tér alkotóelemeit hangsúlyozó megállapítások alapján kategorizál. S végül a harmadik csoportnak azokat a vizsgálatokat sorolja, ahol a térelemek egymáshoz való viszonyítása, azaz a szerkezetek eltéréseiként, azok eloszlásaiként értelmezett térbeli formációk elemzése, leírása kerül a fókuszba.

A viszonyításhoz, azaz térbeli fejlődés eltéréseinek illusztrálásához kapcsoljuk a szerző által említett másik csoportosítást is, ami készülhet földrajzi és regionalista (területfejlesztési) szemléletben egyaránt. Földrajzi szemléletnek tekinti Szabó a régió és a térszerkezet kifejezések összekapcsolását, vagy a hálózati elemek (közlekedés, településhálózat) által szabdalta, alakított földrajzi terek leírását. A regionalista

² Horvátországban és Szerbiában is gondolkodtunk, hiszen ezen nyugat-balkáni országokkal a vizsgált országcsoportnak történelmi, gazdasági, infrastrukturális és kulturális kapcsolatai erőteljesek és egymásra épülnek. A gondot az adatok és az információk elérhetősége jelentette, amely Horvátország esetében az Európai Unió tagsággal (2013) vélhetően csökkenni fog, s Szerbia esetében a jövőbeli tagjelöltséggel szintén mérséklődhet.

szemlélethez azokat sorolja, akik a lehatárolásokat a térszerkezeti egységek közötti mennyiségi és minőségi differenciálódás alapján végezik el, majd ennek alapján határolják le az egyes térbeli fejlődési irányokat. Egy országra vonatkozó elemzések az adminisztratív egységekre (település, kistérség, megye, tervezési-statisztikai régió) is irányulhatnak, amelyek aztán különféle típusú, jellegű térbeli formációkban jelenhetnek meg. Ezeket aztán a közös jellemzők szerint különíthetjük el, más – éppen az adott elemzések által kimutatott – térbeli alakzatoktól. Az elkülönülés egyben összevetés is jelent, egy vélt vagy valós fejlettségi szinthez képes, amik képezhetik az alapját a térbeli szerkezetekre vonatkozó megállapításoknak.

Véleményünk szerint a regionális szemlélet arra irányul, hogy térbeli fejlődési irányokat határozzuk meg. Kijelöljük azokat a szerkezeteket, amelyek alapján leírható egy országrész, ország, vagy éppen országcsoport, sőt kontinens fejlődési sajátossága, megjeleníthető – tanulmányozandó ismérvek alapján – annak térbeli megoszlása, differenciái, s ezzel irányokat szabhatunk a fejlesztési beavatkozásokhoz, a térbeli szerkezetben kívánatosnak tekintett – politikai – célok kijelöléséhez, majd azokhoz rendelhető eszközök és intézmények meghatározásához.

Térszerkezetnek tehát az országok, országcsoportok területi beosztásától független, döntően gazdasági, társadalmi, településhálózati tényezők, vagy azok valamilyen kombinációja alapján lehatárolható, különböző fejlődési pályán lévő, egymástól is elkülöníthető területi egységek meghatározása értendő (*Rechnitzer, Smahó, 2011*). Az azonos karakterek, mint adott térben elkülönült szerkezeti, szervezeti, intézményi egységek egyedi, sajátos kombinációkat alkotnak, amelyek valamilyen ismérv rendszer szerint jellemezhető, egyben minősíthető is. Azokat egy, vagy több időszakban többségében azonos gazdasági, társadalmi és településhálózati tényezők jellemeznék és határoznak meg. A térszerkezet egységei tehát, mint egy fejlődési pályája állapota körülírhatók, valamilyen elvárások alapján (pl. fejlődés, elkülönülés) szerint minősíthetők, s azok megváltoztatására területi politikai célok – jövőbeli kívánt fejlődési irányok, a helyzetük és állapotuk átalakítása, a beavatkozások jellege, módja – jelölhetők ki.

Térszerkezeti egységeknek tekinthető az azonos, vagy több, azonosnak tekinthető (egymáshoz kapcsolható), egyben determináló gazdasági, társadalmi, településhálózati tényező koncentrált megjelenése. A térnek több rétege, mezője van, amelyek egymásra rakódnak, egymást erősítik, vagy éppen gyengítik (*Rechnitzer, Smahó, 2011*). A térmezők sajátosságai, eltérései a különböző területek földrajzi adottságaitól, az egyes mezők gazdasági, társadalmi és politikai megítélésétől, vagy éppen támogatottságától függenek. Így a térszerkezet alakításában játszott szerepük más és más lehet. A területi politika egyik célja éppen az, hogy ezeket a térmezőket befolyásolja, azok alakításához hozzájáruljon.

A különféle jellegű mezők a térben egymásra rakódnak, de hatásuk, erősségük az egyes térpontokban (településekben) eltérő lehet. Egyesek sűrűsödnek, koncentrálnak, mások kevésbé vannak jelen. Közben a mezők egymásra hatnak, egymást építik vagy éppen rombolják, gyengítik a többieket. A relációk és viszonylatok a

mezők között időben változnak. Egy bizonyos időmetszetben egyesek felértékelődnek, továbbiak szunnyadnak, vagy korábbi szerepüket elveszítik, aztán egy következő időmetszetben újra előjönnek, már más megvilágításban, összefüggésben, vélhetően egy további mezővel alkotnak kapcsolatot, azokra hatva új szinergiákat teremtenek. A térszerkezet egészének változása a mezők átrendeződéséből következik, vagy abból, hogy az egyes mezők értékelésében új szempontok, összefüggések jelennek meg.

A térszerkezeti elemzések célja tehát annak megállapítása, hogy a vizsgált nagyobb területi egység – lehet ország vagy országok csoportja, együttese – milyen közös jellemzőkkel rendelkező egységekből, összetartozó ismérveket mutató, térben is – valamilyen szempont szerint – lehatárolható alkotóelemekből áll, s ezek az elemek a jövőben milyen irányban fejlődhetnek, változhatnak. A cél a fejlesztés orientálása, annak szemléltetése, hogy milyen lehetséges beavatkozások szükségesek a felrajzolt állapotok megváltoztatására, vagy módosítására. Ennek megfelelően lehet a térszerkezeti elemzés a jelen állapotának regisztrálása, vagy a jövőbeli kívánt helyzet, fejlődési szint kijelölése, előrevetítése. Az elemzések a területi politika eszközeiként értelmezhetők, a beavatkozások irányainak meghatározására szolgálnak, melynek következtében a térszerkezet-vizsgálat ennek a horizontális fejlesztési politikának az egyik elemző eszközeként értelmezhető. Ebből kiindulva a térszerkezeti típusok, mint fejlődési szintek, vagy térbeli, elkülöníthető sajátosságok kerülhetnek meghatározásra. A fejlettnak tekintett állapottól haladhatunk a fejletlen, vagy az adott viszonyok között elmaradott, periférikus minősítés felé. Ennek fokozatai, a kijelölt területi egységeknek a minősítés létráján való elhelyezése az elemzések, az értékelések és a területi politikai célok függvényében változhatnak.

S végül meghatározó kérdés az egyes térszerkezeti egységek, azaz fejlődési típusok kijelölési módja, annak módszertani bázisa. Számptalan elemzési módszer ismert, vagy éppen kidolgozás alatt áll a területi szintek minősítésére, azok állapotának regisztrálására, egymáshoz viszonyításukra. Leegyszerűsítve két úton indulhatunk el!

Az egyik a fejlettséget kifejező mutatók alapján történő besorolás, amikor egy vagy több közismert mutatóval dolgozva (ezek döntően a területi gazdasági potenciál mérőszámai, pl. az egy lakosra jutó GDP) elhatároljuk a területi egységeket, majd további ismereteink alapján a kialakult képet finomítjuk, pontosítjuk. A másik megoldás a területi egységek jellemző különféle gazdasági, társadalmi, településhálózati mutatóinak – lényegében a mezők jellemzőinek – összegyűjtése, s azok elemzése összetett értékelési módszerek alapján (pl. többváltozós elemzések, előrevetítési eljárások, szimulációs technikák, stb.).

Mindkét irány sikerrel alkalmazható, sőt a kettő kombinációja is megoldást kínálhat. Nem feledhetjük, hogy a térszerkezet-elemzés célja a fejlesztés orientálása, lehetséges irányainak kijelölése, amely a területi analízisban szerzett kellő összegzési tapasztalatot, kreatív probléma-feldolgozást és az adott területi egységek ismeretét kívánja meg. A megjelenítés módja a térképi ábrázolás, de ez csak ahhoz segít, hogy térben el tudjuk helyezni a megállapításokat, amelyeket – mint a térszerkezeti elemeket – kellő pontossággal és a fejlesztést támogató összefüggések alapján írunk le.

Kelet-Közép-Európa az európai térszerkezetben

Európára vonatkozó térszerkezeti modellek a múlt század nyolcvanas, kilencvenes éveiben jelennek meg, azzal a céllal, hogy illusztrálják az európai tér fejlődési irányait. Az ábrázolások és nagy ívű térségi lehatárolások a centrum-periféria modell klasszikus elvein nyugodtak. A centrumtérsegek – melyeknek csomópontjai a nyugat-európai nagyközpontok voltak – a gazdasági erőforrásokat, de a politikai döntéshozás minden intézményét is koncentrálták. Ezen jól lehatárolt *térsegekben* történik a gazdaság megújítása, az innovációk tömörülése. Így jött létre a Kék Banán³, mint az európai nagycentrumok gazdasági – történetileg is értelmezhető – övezete, amely megjelenítette Nyugat-Európa domináns centrumait, s azok vonzástérsegeit (*Brunet, 1989*). Ennek az övezetnek a kiterjesztése történik meg a modellek átgondolása során, hiszen részben a megacentrumok agglomerációs területeivel, új központok beépítésével formálódó fejlődési zóna már London és Párizstól kezdve a Ruhr- vidéken át egészen Milánóig átfogta Európa meghatározó központjait és azok befolyásolási tereit (*Kunzmann, 1992*).

A fejlődési övezetek felvázolása folytatódik a kilencvenes években. Megjelenik Dél-Európa fejlődési zónája, amely Barcelona–Lyon–Marseille–Genova–Milánó–Velece–Róma nagyközpontokat és agglomerációs térségeit foglalja magában. Ezt a sajátos funkciókkal rendelkező (szolgáltatás orientáció, turizmus, erősödő lokális gazdaságok, új típusú termelési rendszerek és térségi kapcsolatok) fejlődési tengelyt nevezték a Dél Északjának, Európai Napfényövezetnek (Sunbelt) vagy Második Banánnak (*Lever, 1995*).

Mindezek mellett felrajzolható volt az európai high-tech körgyűrű is, amely Glasgowból indulva Barcelonán át, Milánót érintve, Bécsset befoglalva – megszakadva Közép-Európában – Malmónél kerül vissza a kiinduló helyzetéhez. Itt jelenik meg elsőként Bécs, mint az akkori Európa utolsó állomása, amin túl már a periférikus térségek, így Kelet-Közép-Európa található, a maga ismeretlenségével, feltáratlan-ságával (*1. ábra*).

A kilencvenes évek elején a regionális folyamatok egyértelműen jelezték, hogy a kelet-közép-európai országok gazdasági integrációja óhatatlanul regionális integrációs formát ölthet (*Enyedi, 1996*). A létrejött Visegrádi Együttműködés országainak gazdasága és intézményei elvben alkalmassá válhattak gazdasági integrációra, ezek a hatások egyidejűleg területi integrációs folyamatokat is megindíthattak, nemcsak a szomszédos az akkori Európai Közösség országaival, hanem keleti, poszt-socialista szomszédos országokkal is. Ennek az integrációs folyamatnak bizonyos jegyei felismerhetők voltak a kelet-közép-európai országokban⁴ kirajzolódó makroregionális

³ Szabó Pál (2009) nagyszerűen végigvezeti az európai térszerkezeti modelleket. Azok különböző változatit (sokszögek, alakzatok), illetve a megnevezéseiket, azok változását, variációs lehetőségeit.

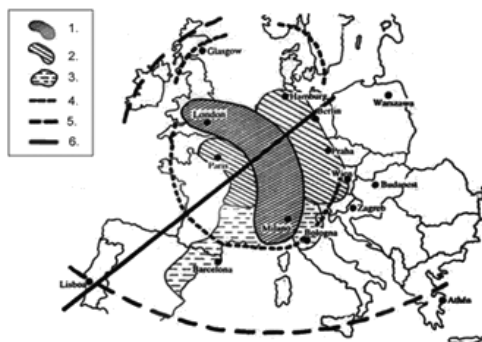
⁴ Ennél a modellnél még nem beszélhetünk Kelet-Közép-Európáról, hiszen a fentebb jelzett országok nem, vagy csak nagyon érintőlegesen vannak jelen, de egyértelműen megjelenik a térszerkezeti elemzésekben a kiterjesztés igénye és szükségességének.

struktúrákban (Gorzalak, 1996; Rechnitzer, 1998), amelyek számos sajátosságot, egyben bizonyos fejlődési irányokat is mutattak (2. ábra).

A makroregionális szerkezetben a városrégiók a megtestesítői a kapcsolatoknak. Magyarországon a budapesti agglomeráció, Csehországban Prága és Brno agglomerációja, Lengyelországban Varsó, Poznan, Wroclaw, Gdansk, Krakkó, Szlovákiában Pozsony és térsége, valamint Kassa régiója. A nyugat-kelet fejlettségi lejtő az országokban már akkor érvényesült, azonban a keleti határokhoz közelítve megtört, és lépcsőként egy másik, már az előzőnél jóval kedvezőtlenebb fejlettségi szinten folytatódott. Így lényegében a kelet-közép-európai térség országai nyugati határövezeteit tekintették a tanulmányok a kibontakozónak tekintett makroregionális határon átnyúló együttműködések megalapozóinak, míg a keleti régiókat az igazi perifériának, a felzárkózás gyenge esélyével.

A Kelet-Közép-Európa nyugati fejlődési zónáját az elemzések, mint a „közép-európai banánt (bumeráng)”, a Gdansk–Poznan–Wroclaw–Prága–Brno–Pozsony–Bécs–Budapest nagyvárosok övezetében látták. Itt a fővárosok és a jelentős ipari, igazgatási

1. ábra Európa térszerkezeti modellje az 1990-es években

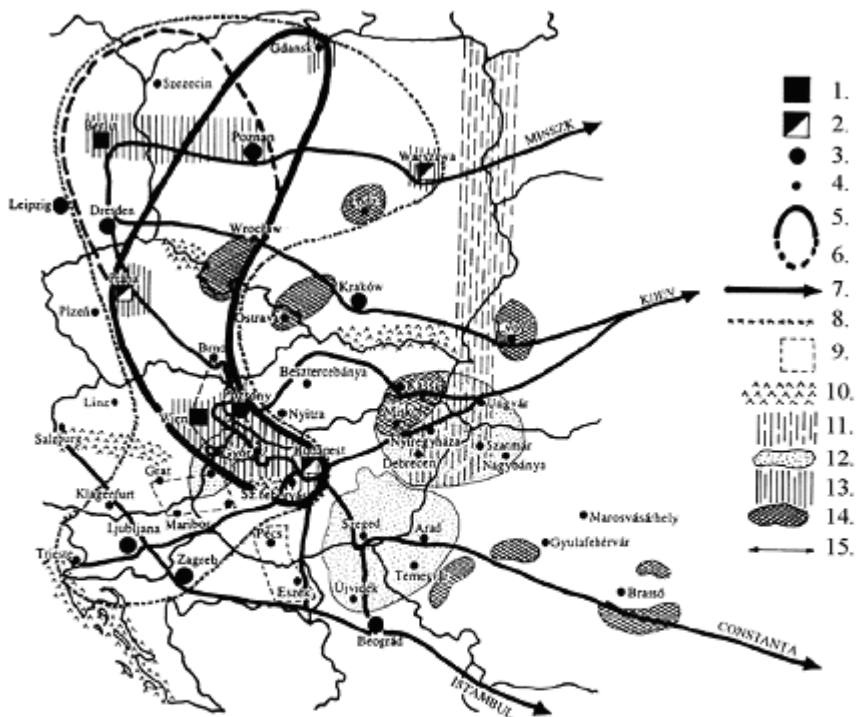

Forrás: Rechnitzer (1998.) 67. o.

Jelmagyarázat:

1. Kék Banán;
2. A Kék Banán kiterjedése, az indukált övezetek;
3. Dél Északja (Sunbelt övezet);
4. High-tech körgyűrű;
5. Fejletlen régiók körgyűrűje;
6. Probléma régió.

2. ábra Kelet-Közép-Európa térszerkezeti modellje az 1990-es években

Jelmagyarázat: 1. Nemzetközi jelentőségű város; 2. Potenciálisan nemzetközi jelentőségű város; 3. Transznacionális jelentőségű város; 4. Regionális centrum, nemzeti jelentőséggel; 5. Jelenlegi fejlődési zóna; 6. Potenciális fejlődési zóna; 7. Európai közlekedési folyosó; 8. Észak-déli jövőbeli együttműködő térség fejlődési lehetőség; 9. Potenciális multiregionális együttműködés; 10. Idegenforgalmi körzet; 11. Periférikus térség; 12. Multiregionális együttműködés; 13. Fejlesztési magterület; 14. Hagyományos ipari körzet; 15. Együttműködési irány.

Forrás: Rechnitzer, Smahó (2011), 55. o.

központok koncentráálódtak, s azok szervezetei közvetlen kapcsolatban állnak osztrák és német gazdasággal, nagy és közepes befektetők ezekben a térségekben telepedtek meg, továbbá a nyugatról ide irányuló szolgáltatási és bevásárlási turizmus fogadására is ezek a központok voltak alkalmasak a kilencvenes évek közepén. A másik sajátosság, hogy ebben a zónában találkozott elsőként a relatívan fejlett kelet-közép-európai – döntően ipari potenciállal és kedvezőbb infrastruktúrával rendelkező – térség a viszonylagosan fejletlennek tekinthető osztrák és – jelentős átalakulásokat képviselő – német régiókkal. Ennek következtében természetes versenyhelyzet alakul ki a térségek között, ami nemcsak az osztrák-német relációra volt érvényes, de az egyes országok intraregionális viszonyaira is hatott. Ez alatt azt értjük, hogy a külföldi tőkebeáramlás következtében ezekben a nyugati, vagy fővárosra épülő régiókban a gazdaság gyorsabb – s mondhatni sikeresebb – átalakuláson ment át, így az egyes

országokon belüli nyugat-keleti, vagy főváros-vidék megosztottság nem csökkent, hanem tovább fokozódott.

A közép-európai banán (bumeráng) két potenciális fejlődési övezetet, kiterjesztést indíthat el. Az egyik zóna Prágából indulhat ki és a volt kelet-német ipari nagyvárosokat (Berlin, Lipcse) – kapcsolódva Berlinnel – foglalja magába, majd Poznannal kanyarodik vissza a cseh főváros térségéhez. Jelezve azt, hogy látványosabban formálódik a Berlin-Varsó tengely, amely nemcsak új közlekedési és kommunikációs folyosóként (II. közlekedési korridor) szolgálhat a jövőben – Minszk és Moszkva irányban – hanem új innovációs tengelyként is megjelenhet. Ez egyben súlypont eltolódást eredményezhet majd a kelet-közép-európai térszerkezetben, hiszen jelentős árumozgásokat „csábíthat át”, új gazdasági irányokat jelölhet ki, ami a korábbi térkapcsolatok leértékelését, azok eltolódását eredményezheti, egyben a térszerkezet átrendeződését is kiválthatja.

A közép-európai banánnak (bumerágnak) egy további potenciális kiterjesztése már észak-déli együttműködési irány, amelyben összekapcsolódhat az Adriai-tengerpart az Északi-tengerrel. Ebben a feltételezett bővülésben már határozottabban érvényesülhet a Berlin-Varsó tengely, de egyben aktivitást nyerhet Szlovénia, Horvátország, illetve Ausztria keleti és déli tartományai is. A térszerkezet sajátosságai miatt feltételezhető, hogy Kelet-Közép-Európa északi és délnyugati jövőbeli fejlődési térségeinek az egybefűződése a Prága-Brno-Bécs-Pozsony-Győr-Budapest tengely mentén jöhet létre. Itt formálódhat ki az a gazdasági és térszerkezeti fordítókorong (Kelet-közép-európai Gomba), amely a Kelet-Közép-Európa jövőbeli megújítási övezeteit az elkövetkező évtizedekben akár Kelet-Európa – döntően Kelet-Szlovákia, illetve Ukrajna – és a Balkán – többségében Románia, Szerbia, Bulgária – irányába egybefűzheti, közvetítve azon régiók és nagyközpontok felé a tőkét, a tudást és az innovációkat.

A jelenlegi és a jövőbeli fejlődési zónákon túl különböző sajátosságokkal rendelkező átmeneti térségek is jelen voltak a Kelet-Közép-Európában a kilencvenes években. Ezek egy része a tradicionális ipari körzetek, az átalakuló mezőgazdaság térségei, vagy a hegyvidékeken az idegenforgalom aktivizálódó terei, aztán az országok határ menti együttműködések alkalmazni szándékozó nagyvárosok, vagy perifériák. Kirajzolható volt a „keleti fal”, ami megtörte a fejlettségi lejtőt és az országegyüttesnek a keleti – Fehér-Oroszországgal és Ukrajnával érintkező – periférikus határtérségeit foglalja magában. Ezekben, a többségében mezőgazdaságra alapozott vidéki térségekben a falusi és a kisvárosi településhálózat, kedvezőtlen, az adott országok átlaga alatti infrastrukturális ellátottság volt a jellemző. A többi vidéki régiókban a megújítást szolgáló belső erőforrások még szegényesek voltak, a külföldi tőke érdeklődése elenyésző, a foglalkoztatási és társadalmi feszültségek éleződtek. A periférikus helyzet számtalan hátránya mellett előny az, hogy a posztsovjet térségek – kvázi – fejlett „nyugati” régiókkal érintkeznek, így lehetőség kínálkozott az erőforrások egyes elemeinek aktivizálására, a kapcsolatok újabb tereinek létrehozására. A „keleti fal” lebontását azonban tartósan akadályozta a korszerűtlen és szűk keresztmetszetű

közlekedési (és határkapcsolati) infrastruktúra, a posztszovjet államok lassan formáló intézményrendszere, az Európai Unió keleti határainak fokozódó védelme, a fekete-gazdaság elburjánzása, a kimondottan rossz közbiztonság.

Kelet-Közép-Európa régióinak versenyképessége

Kutatásokat folytattunk már az általunk meghatározott Kelet-Közép-Európa nagytérség régióinak (NUTS 2) versenyképességének elemzésével. A célunk az volt, hogy megadjuk egyrészt azokat a tényezőket, így gazdasági, társadalmi, intézményi faktorokat, amelyek erősen determinálják a vizsgált nagytérség egészét, annak belső, a régióinak egymáshoz viszonyított szerkezetét, másrészt a magyar régiók pozicionálásával ajánlásokat tudjunk tenni a helyzetünk javítására, egyben a versenyképességünk erősítésére.

A versenyképesség elméleti modelljeinek értékeléséhez, valamint az ezekkel kapcsolatos kutatásokhoz annyiban járultak hozzá elemzéseink, hogy sikerült a meglévő modellbe új elemeket is beépíteni (*Lengyel, 2000; Lengyel, 2012*). A klasszikus munkatermelékenység és foglalkoztatás alapkategóriái finomításra kerültek, s ennek következtében a kutatás-fejlesztési, a humántőkét megjelenítő, a működtetőket megragadó alaptényezők mellett beépültek a modellbe a társadalmi tőke elemei, valamint a traded szektorra (exportra termelő ágazatok) vonatkozó paraméterek is.

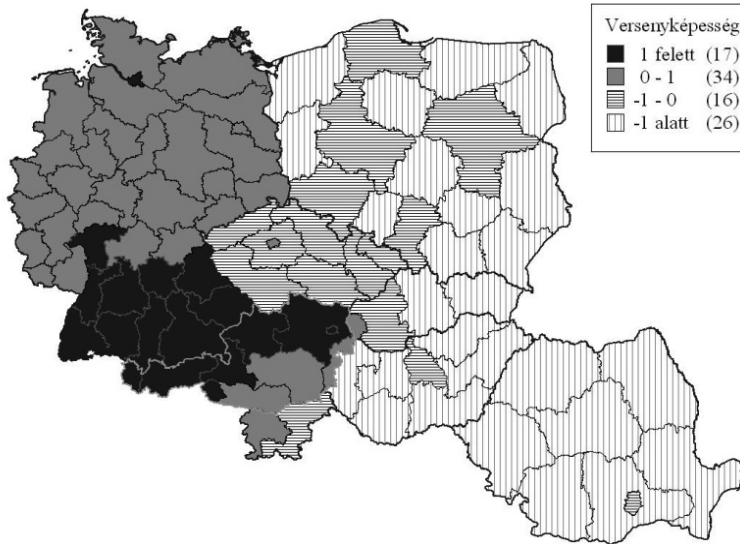
Nyolc ország NUTS 2 egységeit hasonlítottuk össze, ami 93 régiót jelent. Az elemzésekhez 25 változót vettünk alapul, amelyeket különféle matematikai-statisztika módszerekkel értékeltünk.

A versenyképesség alkotó tényezőit, így a munkatermelékenységet és a foglalkoztatást elemezve megállapítható, hogy a nagytérség erősen differenciált, abban jól elhatárolható törésvonal rajzolódik ki. Az elkülönülés általában azzal jellemezhető, hogy a fejlett nyugat-európai piacgazdaságok (Németország, Ausztria) és a felzárkózó kelet-közép-európai térség régiói határozottan és egyértelműen elválnak egymástól. Az előbbieknél a magas foglalkoztatás magas termeléssel párosul, míg a másik csoportban pontosan fordítva, az alacsony foglalkoztatás alacsonyabb termeléssel jár együtt.

A nagytérség erősen megosztott, jól mutatják a vizsgálatok a nyugat-kelet látványos különbségeket, a volt szocialista országok esetében a főváros erőforrás-koncentrációját, a régiók közötti nagy különbségeket, így viszonylag kis számban ismerhetünk fel fejlődési zónákat (egybefüggő, azonos fejlettségű régiók vonulatát), szemben a gyengén fejlett, döntően periférikus régiók nagyobb tömbökben való megjelenésével (3. ábra).

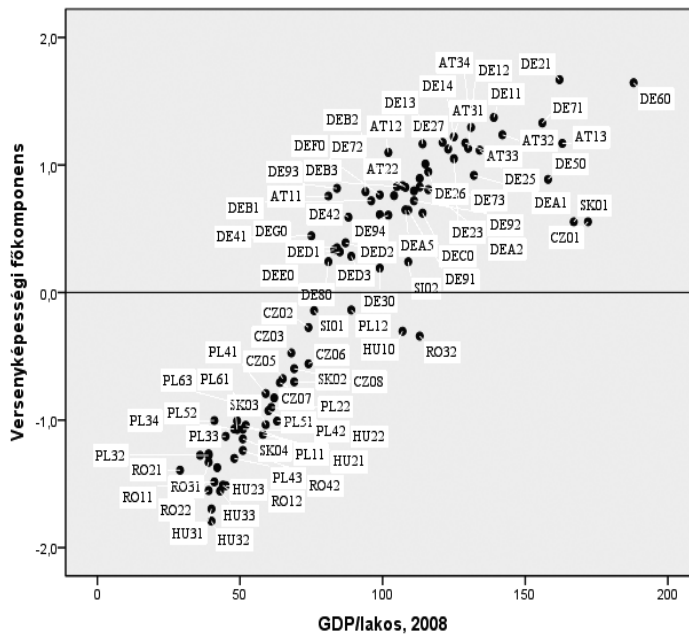
A magyar régiók a nagytérségben a volt szocialista országok régióihoz képest nincsenek kedvező helyzetben. Csak a fővárost magába fogadó Közép-Magyarország, valamint a Nyugat-Dunántúl régiónál jelezhetünk értékelhető versenyképességet, a többi régió erősen leszakadt, a gyenge versenyképességi kategóriába sorolódott. Ezt támasztja alá azon vizsgálat is, amikor versenyképességi főkomponenst – mint az

3. ábra Kelet-Közép-Európa régióinak versenyképessége

Forrás: Lengyel (2012), 214. o.

4. ábra A versenyképességi főkomponens és a gazdasági fejlettség (GDP/lakos) kapcsolata

Forrás: Lengyel (2012), 215. o.

elemzett tényezők koncentrált kifejezőjét – összehasonlítsuk egy lakosra jutó GDP-vel, s a kapcsolatot kétdimenziós ábrába rendezzük (4. ábra).

A nagytérség megosztottsága még látványosabb, még egyértelművé válik, hogy a Kelet-Közép-Európában jelentős fejlődésbeli különbségek alakultak ki. A törésvonalat (versenyképesség átlagos értékét) a fentebb jelzett német és osztrák régiókon túl csak a prágai és a pozsonyi régió tudta átlépni a volt szocialista országok területi egységei közül.⁵ A magyar főváros a határ közelében található, mérsékelt versenyképességgel és kedvezőbb fajlagos GDP-vel. A Nyugat-Dunántúl és a Közép-Dunántúl régió átlaghoz közelítő GDP-ellátottsága érzékelhető, de alacsony a versenyképességük. Mindez súlyozottabban érvényes a többi magyar régióra, amelyek az erősen leszakadók tömbjének inkább az alján, mint azok sűrűjében helyezkednek el.

A további vizsgálatok – a versenyképességre ható tényezők belső elemzései – megállapították, hogy két faktor határozza meg a régiók helyzetét a versenyképességben. Az egyiket nevezzük humán tőkének – ez a tényező a munkaerő fejlettségét, a munkaerővonzás képességét és a szabadalmak meglétét foglalja magában –, amely erősen megosztja a nagytérséget, annak differenciálásában árnyaltabb képet nyújtva. A magyar régiók közül a fentebb jelezett kettő (Nyugat- és Közép-Dunántúl) közelebb állnak a határmezsgyéhez közelítő a cseh és lengyel régiókhoz. A többi magyar régió viszont erősen leszakadt, a periférikus román és lengyel régiókkal megegyező értéket mutat. A másik, a kutatás és fejlesztés faktor – kutatás-fejlesztési kiadások, high-tech szektorban foglalkoztatottak aránya, állótüke-képződés, nyertes keretprogramok –, amely a tudásalapú gazdaság és az innovatív szektorok jelenlétét szimbolizálja, ezek a tényezők már jobban szétteríti Kelet-Közép-Európa térségét. Ebben a gomba alakot követő megosztottságban a magyar régió jobban leszakadnak elsősorban a cseh, majd a lengyel régióktól. Az elemzés újra megerősíti azt a magyar – de mondhatni kelet-közép-európai – sajátosságot, hogy a főváros karakteresen elkülönül a többi térségtől – esetünkben Budapest kimondottan látványosan –, s értékei jobban közelítenek a nyugat-európai térségekhez, közelebb áll a gomba „fejéhez”. A „törzsben”, mint leszakadó tömbben található a magyar régiók, jelezve azt, hogy a kutatási potenciáljuk kedvezőtlen, s ezzel a versenyképességük is kimondottan gyenge.

A kísérlet összefoglalása

Kelet-Közép-Európa iránt a kutatói érdeklődés az elmúlt években megnőtt. Ennek oka, hogy ezen nagytérség országainak többsége csatlakozott vagy csatlakozni fog az Európai Unióhoz, így az európai gazdasági tér és politikai közösség tagjaiként jelenik meg. A gazdaságok átmenete ugyan befejeződött – bár egyre több korrekcióval és

⁵ A legfrissebb regionális szintű GDP adatok ezt az eredményt csak megerősítik, hiszen az Európai Unió 20 legfejlettebb régiói között ötödik a Pozsony régió (Bratislavský kraj), ahol az uniós átlag 178%-át érték el, s hetedik a Prága régió (Praha), itt csak 175%-os eredmény tudtak produkálni 2009-ben.

újszerű megoldással, pontosabban kísérlettel találkozunk – a nagytérség országaiban, de csak lassan indult meg a területi szerkezet átalakulása, a meglévő különbségek és anomáliák felszámolása. Sőt egyre több jele mutatkozik annak, hogy a területi folyamatok még nem gyorsultak fel, azokban még nem az európai politika igényei szerinti kohéziót, a kiegyenlítést regisztrálhatjuk.

Megfigyelhető a nagytérség országaiban a nyugati és a keleti országrészek fejlődésének határozott különbözősége. Általánosan tapasztalható a fővárosok és tágabb agglomerációs régiójuk erőforrás-koncentrációja, egyben tartós kiemelkedése az adott ország jövedelemtermelésében, de humánpotenciáljából is. A fővárosok mellett néhány nagyváros, regionális központ képes csak gyorsabb dinamikát felmutatni, döntően azok, amelyekben a haladó, a világpiacra termelő ipari ágazatok (pl. járműipar, elektronikai iparok) megújításra kerültek, vagy újonnan megtelepültek, s a közlekedési feltártságuk sokoldalúvá vált. A kisebb központokra épülő vidéki térségek közül csak az idegenforgalmi adottságokat, vagy a sajátos mezőgazdasági kultúrákat hasznosítani vagy átalakítani képes térségekben indult meg a felzárkózás, s ezek vehetnek részt sikerrel az integrációs folyamatokban. Megfigyelhető még az országhatár menti kapcsolatok élénkülése, azok új formáinak megjelenése (pl. makroregionális fejlesztési stratégiák (Duna Stratégia), szervezeti rendszerek kiépülése (eurégiók), új intézményi keretek megteremtése (EGTC), s a határok közelében lévő nagyvárosok hatástereinek, vonzáskörzeteinek kiterjedése, azok egyre látványosabb átnyúlása a szomszédos országokba.

A nagytérség maga is erősen megosztott, kimutatható, hogy a fenti folyamatok térszerkezeti megjelenése az egyes országokat másként és másként érinti. Vannak ahol egyenletesebb a területi fejlődés, másutt tarkább, megosztottabb struktúrák alakulnak ki. Kelet-Közép-Európa országai és régió között egyre látványosabb verseny regisztrálható, s azt csak fokozza az elhúzódó gazdasági válság, az arra való reagálások eltérő jellege és azok hatásainak különbözőségei.

Kelet-Közép-Európa geopolitikai helyzetének, gazdasági, társadalmi szerkezetének, intézményrendszerének és legfőképpen területi szerkezetének (városhálózatának) a kutatása szükségszerű, elengedhetetlen. Dolgozatunk ehhez kívánt érdeklődést, vagy vitát kiváltó adalékot nyújtani!

Irodalom

- Brunet, R. (1989) *Les villes Europas*. Reclut/Datar, Paris.
- Csapó T., Balogh A. (Ed.) (2012) *Development of the Settlement Network in Central European Countries. Past, Present, Future*. Springer-Verlag, Berlin Heidelberg.
- Csomós Gy. (2011) A közép-európai régió nagyvárosainak gazdaságirányító szerepe. – *Tér és Társadalom*, (25.), 3., 129–140. o.
- Ehrlich É., Révész G., Tamási P. (1994) *Kelet-Közép-Európa honnan-hová?* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Enyedi Gy. (1996) *Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában. Ember, település, régió*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest.
- Enyedi Gy. (2010) Városok a közép-európai átmenetben. In. *A területi kutatások csomópontjai*. Szerk. Barta Györgyi, Beluszky Pál, Földi Zsuzsa, Kovács Katalin. MTA RKK, Pécs. 223–244. o.
- Fábián A. (2011) *Alkalmazott strukturális politikák Közép-Európában*. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron.
- Gorzelak, G. (1996) *The regional Dimension of Transformation in Central Europe*. Regionalis Studies Association, London.
- Horváth Gy. (2000) Decentralizáció és a régió – kelet-közép-európai nézőpontok. In. *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. Szerk. Horváth Gyula, Rechnitzer János. MTA RKK, Pécs. 60–73. o.
- Horváth Gy., Hajdú Z. (szerk.) (2010) *Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országokban*. MTA RKK, Pécs.
- Illés I. (2002) *Közép- és Délkelet-Európa az ezredfordulón. Átalakulás, integráció, régiók*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- Kunzmann, K. R. (1992) Zue Entwicklung der Stadtsysteme in Europa. In. *Mitteilungen der Österreichischen geografischen Gesellschaft*. Ed. Stiglbauer, K. Band 134. Wien. 25–50. o.
- Kuttor D. (2012) *Kelet-Közép-Európa változó gazdasági térszerkezetének modellezése*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc.
- Lengyel I. (2000) A regionális versenyképességről. – *Közgazdasági Szemle*. 12. 962–987. o.
- Lengyel I. (2012) A kelet-közép-európai országok régióinak versenyképessége. In. *Járműipar és regionális versenyképesség*. Szerk. Rechnitzer János, Smahó Melinda. Széchenyi University Press, Győr. 191–229. o.
- Lever, W. (1995) The European Regional Dimension. In. *The spatial impact of economic changes Europe*. Eds. Lever, W., Bailly, A. Averby, Ashgate, Vermont. 178–203. o.
- Lux G. (2009) Reindusztrializáció Közép-Európában. In. *A régiók újraiaparósítása a Dél-Dunántúl esélyei*. Szerk. Fodor István. 20–35. o.
- Mezei C. (2006) Helyi gazdaságfejlesztés Kelet-Közép-Európában. – *Tér és Társadalom*, (20.), 3., 95–108. o.
- Molnár E. (2012) Kelet-Közép-Európa az autóipar nemzetközi munkamegosztásában. – *Tér és Társadalom* (26.), 1., 123–137. o.

- Rechnitzer J. (1998) *A területi stratégiák. Dialóg-Campus Könyvkiadó, Budapest-Pécs.*
- Rechnitzer J., Smahó Melinda (2011) *Területi politika. Akadémiai Kiadó, Budapest.*
- Rechnitzer J., Smahó Melinda (2012) *A jármű- és autóipar hatása a kelet-közép-európai térség versenyképességére. – Magyar Tudomány, 7. (melléklet), 38–48. o.*
- Szabó P. (2009) *Európa térszerkezete különböző szemléletek tükrében. Földrajzi Közlemények, 2., 121–134. o.*
- Szabó P. (2012) *A fejlettség térszerkezetének elméleti és módszertani kérdései, kartografikus megjelenése és területpolitikai hasznosítása. Habilitációs Értekezés. ELTE, Budapest. Kézirat.*
- Szűcs J, Hanák P. (1986) *Európa régiói a történelemben. Előadások a Történettudományi Intézetben 3. MTA Történettudományi Intézet, Budapest.*
- Tagai G. (2010) *A városok szerepe a kelet-közép-európai országok térszerkezetének formálódásában. In. A területi kutatások csomópontjai. Szerk. Barta Györgyi, Beluszky Pál, Földi Zsuzsa, Kovács Katalin. MTA RKK, Pécs. 244–261. o.*

I. SEKCIÓ

OROSZORSZÁG ÉS KÍNA A 21. SZÁZAD VILÁGGAZDASÁGÁBAN

Szekcióvezető:
DR. SIPOS ZOLTÁN
főiskolai tanár
a Zsigmond Király Főiskola
Gazdaság- és Vezetéstudományi Intézetének vezetője

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK BEFEKTETÉSEI OROSZORSZÁGBAN ÉS KÍNÁBAN, S EZEK HATÁSA MAGYARORSZÁGRA

✉ DR. SCHOTTNER KRISZTINA PHD

főiskolai docens

Nemzetközi és Politikai Tanulmányok Intézete

Zsigmond Király Főiskola

schottner.krisztina@zskf.hu

.....
A témaválasztást meghatározta, hogy a világszintű tőkeáramlások egyik legfontosabb szereplője az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország és Kína pedig dinamikusan növeli tőkevonzó képességét és természetesen egyre jelentősebb tőkekihelyezők is. Mindkét ország domináns szereplője az FDI folyamatoknak a saját térségében is. Milyen sajátosságok jellemzik manapság, és várhatóan hogyan fog változni az USA tőkeexportja? Ebben milyen szerepet kap Oroszország és Kína? Jelen tanulmány az Oroszországba és Kínába irányuló amerikai külföldi működőtőke-kivitel sajátosságait vizsgálja. Kérdés, hogy mindezeknek milyen hatása lehet hazánkra?
.....

A külföldi működőtőke-befektetések szerepe, jelentősége napjainkban egyre nő mind a világgazdaság egészét, mind a befektető és befogadó országok szempontját tekintve. Az Amerikai Egyesült Államok szerepe ebben a folyamatban megkérdőjelezhetetlen. Világgazdasági teljesítményéhez nagymértékben hozzájárulnak a transznacionális vállalatai és az általuk végrehajtott külföldi befektetések is.

A nemzetközi szakirodalom sem teljesen egységes a külföldi működőtőke-befektetés fogalmi meghatározása terén, ennek következtében jelentős különbségek mutatkozhatnak az FDI értékének kiszámításakor. A nemzetközi szakirodalomban legelfogadottabb az UNCTAD definíciója (*World Investment Report, 2004*), mely szerint *a közvetlen külföldi-befektetés a nemzetközi befektetések olyan kategóriája, amelyben az egyik ország gazdaságában székhellyel rendelkező egység egy másik országban lévő vállalatban szerez tartós érdekeltséget*. Tehát a befektető célja nem kizárólag a profit-maximalizáció, hanem tulajdonosi jogok szerzése is. Ennek következtében lehetőség nyílik a vállalat vezetésében való részvételre is. (Ezen definíció alkalmazása a nemzetközi és a hazai szakirodalomban is megtalálható, például: *Barta–Bernek–Nagy, 2003; Krugman–Obstfeld, 2003; Quijano, 1990; Simai–Gál, 2000*).

A külföldi működőtőke-befektetések alakulását tőkeexport és tőkeimport oldaláról is lehet vizsgálni. Az FDI-elemzésekhez *stock* (állomány) és *flow* (áramlás) típusú

mutatók is felhasználhatóak. A tanulmányhoz elvégzett vizsgálatokhoz elsősorban a külföldi működőtőke-befektetések *flow típusú adatait* használtam, mivel az éves szintű változások kimutatására sokkal alkalmasabbak, mint a stock típusú mutatók. Az USA FDI értékei esetében az Amerikai Egyesült Államok Gazdaságelemző Hivatalának (*Bureau of Economic Analysis, www.bea.gov*) adatai alapján állítottam össze az adatbázist. A világ egészére vonatkozó összehasonlításoknál az ENSZ UNCTAD által publikált World Investment Report statisztikai adatállományát használtam fel (*www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1465*). Jelen esetben azért lehetséges a két adatbázisból gyűjtött értékek összevetése, mert az Egyesült Államok FDI módszertana teljes mértékben megegyezik az UNCTAD által alkalmazott módszerekkel.

Az Amerikai Egyesült Államok tőkeexportjának sajátosságai

Ágazati szempontból a világtendenciához hasonlóan az amerikai befektetések is a *tercier szektor irányába* tolódnak el. Már 1990-ben is 45% volt e szektor részesedése az USA FDI értékéből, az ezredforduló utáni időszakban pedig 70% körüli értéket ért el. Az egyes szektoroknak a részarányát azonban erősen befolyásolja, hogy a szolgáltató szektoron belül *kiemelt és egyre növekvő jelentősége van a holding vállalatoknak*.

A *holdingok* olyan vállalatok, melyek fő tevékenysége, hogy tartós részesedést szereznek más, jogilag önálló társaságokban. Elsősorban a leányvállalatok adminisztrációs, logisztikai, marketing és pénzügyi tevékenységének koordinálását végzik. Hatásuk a tőkebefektetési adatok nyilvántartására rendkívül kedvezőtlen, mert számos ország esetében az ágazati besorolásnál a management, a pénzügyi vagy az üzleti szolgáltatások közé kerülnek. Az Egyesült Államok FDI statisztikáinak esetében a holdingok tevékenységét külön jelzik a szolgáltatásokon belül. *A holding vállalatok lokalizációját nagyon gyakran a fogadó országok adózási feltételei és a beruházás-ösztönző politikája determinálja!* A pénzügyi szolgáltatások és a holdingtevékenység rendkívül gyakran az offshore területeken koncentrálódik. A holdingtevékenység az FDI flow és stock adatok esetében is kiemelkedő mértékű növekedést indukál, ugyanakkor a gazdasági aktivitás, és különösen a foglalkoztatás esetében nem mutatható ki jelentős növekedés a fogadó országok szempontjából (*Borga-Mataloni, 2001; World Investment Report 2003, 2004, 2006*).

A holdingok tevékenysége tehát statisztikailag a terciér szektorhoz tartozik, viszont a rajtuk keresztül befektetésre kerülő tőke sok esetben a szekunder szektort érinti. Ez a folyamat arra a rendkívül fontos jelenségre hívja fel a figyelmet, hogy az FDI outflow értékéből *a szekunder szektor aránya az ágazati befektetések esetében valószínűleg jóval nagyobb, mint az a statisztikai adatok alapján kimutatható!* A jelenlegi ágazati besorolás következtében a ténylegesen az iparban realizálódó befektetések a holdingok tőkevonzó-képességét emelik meg. Hasonló indokok miatt a lokalizáció értelmezésének átértékelése is indokoltá vált. A korábban említett statisztikai problémák következtében bizonyos országok, térségek szerepe sokkal jelentősebb lehet az FDI

adatok alapján, mint a tényleges termelő, szolgáltató tevékenység terén. Kiváló példa Hollandia vagy Luxemburg esete, melyek hatalmas mértékű amerikai tőkét vonzanak, de ennek jelentős része ún. „áthajózó” (*trans-shipped FDI*) tőkebefektetésnek minősül. Luxemburg például kiemelt célterülete a holding vállalatoknak, az anyavállalat tőkéje (többek között a kedvező adózási feltételek hatására) Luxemburgon keresztül érkezik egy harmadik országba. A befektetések ténylegesen egy harmadik országban növelték a gazdasági aktivitást.

A részletes elemzések előtt rendkívül fontos ezen folyamatok ismertetése, hiszen Oroszország és Kína esetében is találkozunk hasonló jelenséggel.

A világszintű FDI tendenciák

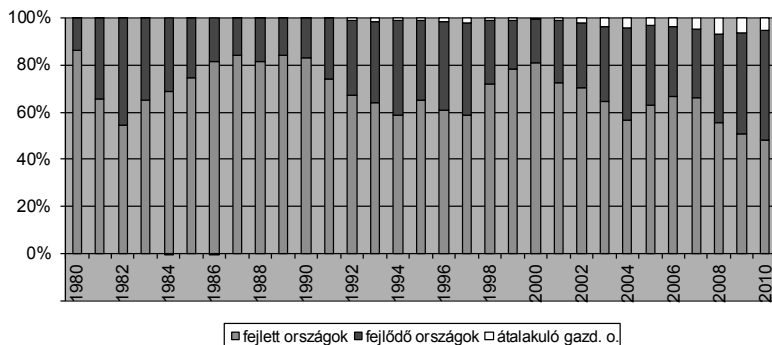
A világszintű tőkekihelyezési folyamatokban egyre több nemzetgazdaság vesz részt, mely a korábbi jelentős exportőr országok részarányának csökkenését is eredményezheti. A *Triád (USA–EU–Japán)* szerepe ugyan meghatározó a nemzetközi tőkeáramlások tekintetében, de *dominanciájuk fokozatosan csökken*. A három centrum térség jelentőségét a tőkeberuházások terén jól mutatja, hogy 1985 és 2002 között a világ összes outward stock értékének körülbelül 80%-ával és a világ inward stock értékének 60-70%-ával rendelkeztek (*World Investment Report 2003, 2006*). A stock típusú adatok alapján a fejlett országok dominanciája tőkeexport és tőkeimport esetében napjainkban is megkérdőjelezhetetlen. Jelentős különbség mutatkozik azonban a fejlődő és átalakuló gazdaságú országok tekintetében, hiszen részesedésük a tőkeimport terén jóval magasabb (27% és 43% között változik 1980 és 2010 között). Tőkeexport esetén azonban a 15%-os részesedést is alig érik el. Vagyis szerepük még napjainkban is a tőkebefogadás terén sokkal jelentősebb. Ezt támasztja alá a flow típusú adatok elemzése is. Az 1. ábrán jól látható, hogy a fejlődő és átalakuló gazdaságú országok szerepe FDI inflow esetében a stock adatokénál sokkal dinamikusabban növekszik. 1980-ban 20% alatti részesedéssel jellemezhetőek, 2010-re viszont a világ tőkeimportjának már a felével rendelkeznek. A feltörekvő piacok jelenléte egyre erősödik a tőkebefektetési folyamatokban, különösen Kínáé, Oroszorszáé, Brazíliáé.

Ez az átalakulási folyamat kimutatható a flow típusú adatok „TOP” listáinak vizsgálatakor is. 2010-ben a 10 legfontosabb tőkeexportőr ország sorrendje a 2. ábrán látható.

A FDI outflow értékek alapján 2010-ben az USA világszerte volt és a legfontosabb befektetők között a Triád többi tagja is megtalálható. Vizsgálódásunk szempontjából viszont rendkívül fontos, hogy már a tőkeexportőrök között is megjelenik Kína és Oroszország is (5. és 8. helyen). Hasonló eredményt kapunk az FDI inflow TOP 10-es listájának elemzésekor is (3. ábra).

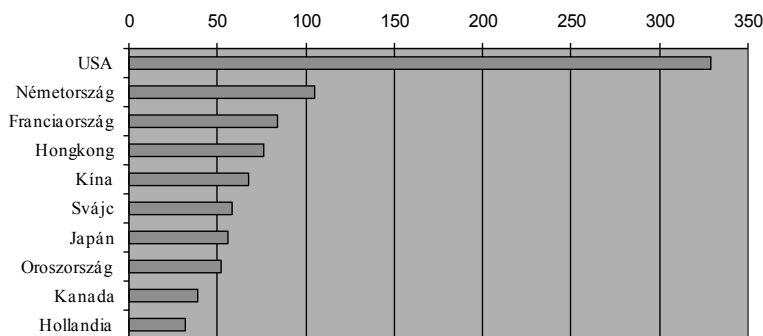
Az Egyesült Államok és az EU néhány országa a működőtőke-befektetések kedvelt célpontjának tekinthetők. Kína a világon a 2. legnagyobb tőkebefogadó volt 2010-ben, Oroszország ezen mutató alapján is a 8. helyen található. Brazília e rangsor alapján az 5. Több előrejelzés szerint 2013-ra a BRIC (Brazília, Oroszország, India és Kína)

1. ábra A világ FDI inflow értékeinek százalékos megoszlása 1980–2010 között

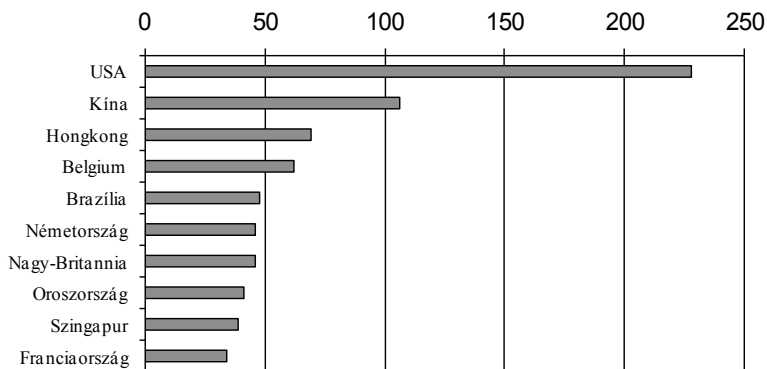
Forrás: www.bea.gov

2. ábra A világ TOP 10 külföldi működőtőke-exportáló országa, 2010
FDI outflow, milliárd USD

Forrás: www.unctad.org

3. ábra A világ TOP 10 külföldi működőtőke-importáló országa, 2010
FDI inflow, milliárd USD

Forrás: www.unctad.org

országok erősödése a tőkebefektetések területén is várható lesz. A TOP 10-es lista eleje (különösen inflow terén) a következőképpen alakulhat: Kína, USA, India, Brazília. Mindez azt jelzi, hogy a már kimutatható eltolódás a fejlődő és átalakuló gazdaságok irányába a következő években várhatóan folytatódni fog.

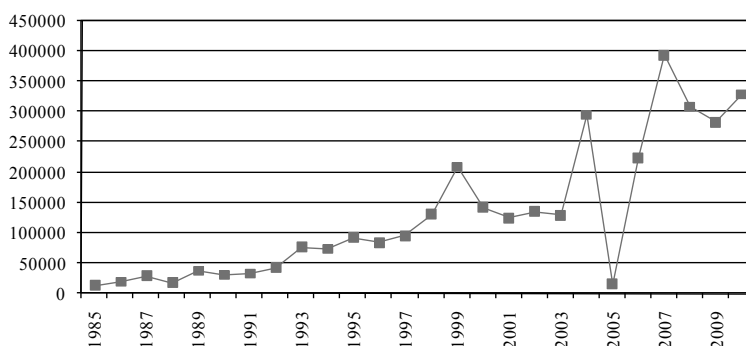
Az USA működőtőke-kivitelének alakulása 1966 és 2010 között

Az Egyesült Államok tőkeexportjában bekövetkező változások kimutatását az *FDI outflow* adatok segítségével végeztem el 1966 és 2010 között.

Az USA működőtőke-kivitelének időbeli vizsgálata esetében jól érzékelhető, hogy a flow típusú adatok erősen reagálnak a világgazdasági folyamatok alakulására. A transznacionális vállalatok FDI stratégiája szoros összefüggést mutat ezzel a folyamattal, mert gazdasági recesszió idején nemzetközi expanziójuk jelentős mértékben visszaesik, a hazai piac szerepe viszont felértékelődik.

A vizsgált időszakon belül visszaesés következett be a két olajválság (1973, 1979) hatására, és hasonló folyamat jellemezte az 1982-es világgazdasági recesszió időszakát is. A tőkebefektetések csökkenése nem csak az USA-ra jellemző ezekben az években, hanem a világ összes többi jelentős befektető országára is (bár ennek mértéke nemzetgazdaságonként jelentősen eltért). 1985 és 1999 között a tőkekivitel rendkívüli mértékben megemelkedik (4. ábra).

4. ábra Az USA külföldi működőtőke-exportjának alakulása 1985-től 2010-ig
FDI outflow, millió USD

Forrás: www.bea.gov

Ebben a periódusban erőteljes fluktuáció mutatható ki, a jelentős növekedéseket kisebb visszaesések szakítják meg. A visszaesések ellenére 6,5-szeresére nőtt a tőkebefektetések nagysága. Az USA FDI outflow értékek dinamikus növekedése ekkor a *globalizáció elmélyülését, a transznacionális vállalatok szerepének növekedését, az 1980-as években kibontakozó tőke- és technológia-intenzív világgazdaság kiteljesedését*

bizonyítja. 1994-től a tőkekihelyezések emelkedéséhez hozzájárult a *Clinton-doktrína* is. Az amerikai TNC-k sikerének egyik legfontosabb eleme a piacbővülés. Ezt az állam a saját eszközeivel oly módon tudja előmozdítani, hogy bi-, illetve multilaterális megállapodásokat köt, melyek segítik a vállalatok tevékenységét. A megállapodások a külföldi tőkeáramlások útjában álló akadályok lebontását is próbálják elősegíteni (például a NAFTA). A doktrína jelentősége a külföldi befektetések szempontjából az ún. *emerging markets* (feltörekvő piacok például: Kína, közép- és kelet-európai országok) meghatározása, mely térségekkel, nemzetgazdaságokkal a fokozódó gazdasági kapcsolatok kiépítése kiemelt feladat.

A 2000 óta eltelt időszakot erős fluktuáció jellemzi, az 1990-es évek második felében tapasztalható dinamikus növekedés megtorpan, sőt 2000-ben és 2001-ben az USA tőkekihelyezései jelentős mértékben visszaestek. Ennek háttérében egyértelműen az ország csökkenő gazdasági teljesítménye, *a 2001-re kialakult amerikai gazdasági recesszió állt.*

A 2004–2005-ös esztendőben korábban soha nem tapasztalt növekedést, majd visszaesést figyelhetünk meg az FDI outflow adatok esetében. *2004-ben a vizsgált időszakon belül a legnagyobb mennyiségű tőkekihelyezésre került sor. 2005-ben azonban a kihelyezett tőke mennyisége az 1970-es évek végét jellemző szintre zuhant vissza!* Ezen két esztendő működőtőke-kihelyezésében bekövetkezett változások arra utalnak, hogy az FDI áramlására nem kizárólag a világ-, illetve nemzetgazdasági és politikai tényezők vannak hatással, hanem *egyre jelentősebb szerepet kapnak a kihelyező és a befogadó országok gazdaságpolitikai sajátosságai* (elsősorban az adópolitika és a beruházás-ösztönzés) is. A legnagyobb mértékű visszaesést az amerikai FDI outflow terén ugyanis nem a gazdasági recessziós folyamatok okozták. 2004-ben egy munkahelyteremtést ösztönző törvényt fogadtak el az Egyesült Államokban (*American Job Creation Act, 2004*), melynek következtében az osztalékot terhelő adót 35%-ról 5,3%-ra csökkentették. Jelentősen megváltozott a vállalatok stratégiája az adószabályok módosulásának következtében. A törvény hatására a leányvállalatok 2005-ben kiemelkedően magas osztalékot fizettek ki az anyavállalatnak – sokszor többet, mint az adott leányvállalat évi nyeresége volt. Mindezek következtében a reinvesztíció értéke az USA FDI outflow értékén belül negatív előjelű lett, melyre 1950 óta nem volt példa. Ez egyrészt kiemelten hangsúlyozza a TNC-k szerepét a tőkebefektetési folyamatokban, mert a vállalati stratégiák megváltozása eredményezte az FDI adatok negatív értékének kialakulását. Másrészt rávilágít arra, hogy *a transznacionális vállalatok és a nemzetállam kapcsolatrendszerének alakulása jelentős mértékben módosíthatja a tőkeáramlási folyamatokat.*

Az FDI outflow értéke 2006-ban és 2007-ben is erőteljesen növekedett (a világtendenciával megegyezően), így 2007-re az USA tőkekihelyezése elérte a vizsgált időszakban a legmagasabb értéket. A 2007-es tőkeberuházási adatok ugyan még növekedést mutatnak, de a gazdasági elemzések már jelezték, hogy az év második felében az Egyesült Államokból kiinduló pénzügyi- és hitelválság vette kezdetét, mely mélyen érintette a pénzügyi piacokat és likviditási problémát okozott számos európai országban is. Ezek a kedvezőtlen hatások természetesen befolyásolják a tőkeexportot is.

2008–2009-ben a tőkeexport terén jelentős visszaesés következett be, ami összefügg a transznacionális vállalatok termeléscsökkentésével, gyárbezárásaival is. A makro- és mikrogazdasági problémák, a pénzügyi bizonytalanság természetesen befolyásolják a vállalatok FDI kihelyező képességét is. 2010-ben ugyan némi emelkedés már tapasztalható, de ez messze elmarad a korábbi értékektől.

Az Egyesült Államok tőkeexportjának időbeli vizsgálata azért fontos, mert ezek az alaptendenciák (növekvő, csökkenő outflow) természetesen jelentősen módosítják a két vizsgált országba (Oroszország és Kína), valamint régiójukba érkező amerikai tőke mennyiségét. A *területi változások* az Egyesült Államok működőtőke-exportja terén a vállalatok lokalizációs döntéseivel szoros összefüggésben állnak. A területi elmozdulásokat ugyanis nagymértékben befolyásolja, hogy a vállalati expanzió mely térségeket, nemzetgazdaságokat érinti erősebben. Ebben a folyamatban kiemelt szerepe van az egyes térségek, országok tőkevonzó-potenciáljának. *Napjainkban a termelési tényezők mennyisége és minősége mellett az állam által nyújtott kedvezmények is jelentős mértékben hozzájárulnak a tőkevonzási potenciál javításához.*

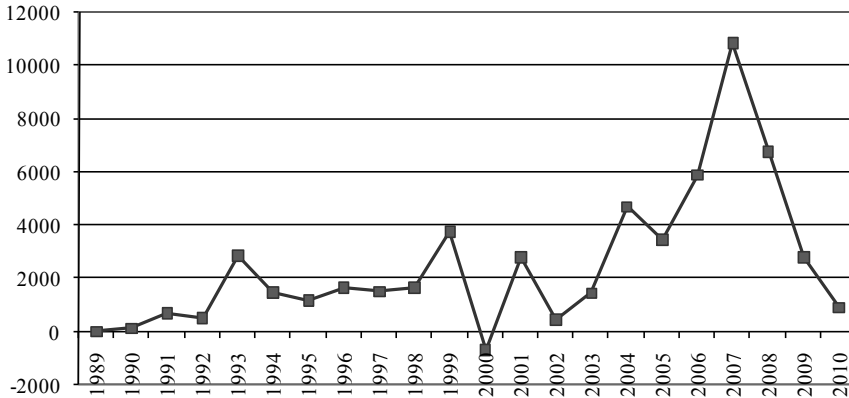
Az USA működőtőke-exportjának sajátosságai Oroszországban

Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa volt szocialista országaira az 1980-as évek végéig amerikai tőkekihelyezés nem volt jellemző. 1989-től azonban a szocialista tábor felbomlásának, a rendszerváltozásnak, a KGST összeomlásának és a nyugat felé nyitásnak köszönhetően megélné a térség iránt, s ez az amerikai vállalatok terjeszkedésének regionális jellemzőiben is változást eredményezett. *A térség vonzerejét kezdetben elsősorban a privatizációs folyamatok jelentették, az egyes nemzetgazdaságok azonban eltérő privatizációs stratégiát alkalmaztak, így országaik bevételében különböző időszakokban emelkedett meg a privatizáció által vezérelt tőkebefektetések nagysága. Magyarországon például a privatizáció jelentős része 1997-ig lezajlott, Csehországot és Lengyelországot azonban elhúzódó privatizációs folyamatok jellemezték. Az új évezredben a térség tőkevonzási képességét nagymértékben befolyásolta a 2004-es csatlakozási folyamat az Európai Unióhoz, illetve az egyes országok beruházás-ösztönző politikájának alakulása.*

Az 5. ábra jól szemlélteti, hogy a kezdetben mérsékelt növekedés 1992-től kissé felerősödött, de 2010-ig az amerikai befektetéseknek mindössze 1–3%-a áramlott ebbe a térségbe, ami rendkívül alacsony részesedésnek tekinthető. *A térségbe érkező amerikai tőke értéke sokszor alig haladta meg az Afrikába érkező tőke mennyiségét!* A nemzetgazdaságok egy része a 2004-es európai uniós csatlakozás után az amerikai vállalatoknak kedvező befektetési terepet jelentett, mert az európai viszonylatban olcsó munkaerő az uniós vámfalak megkerülésének lehetőségével párosult.

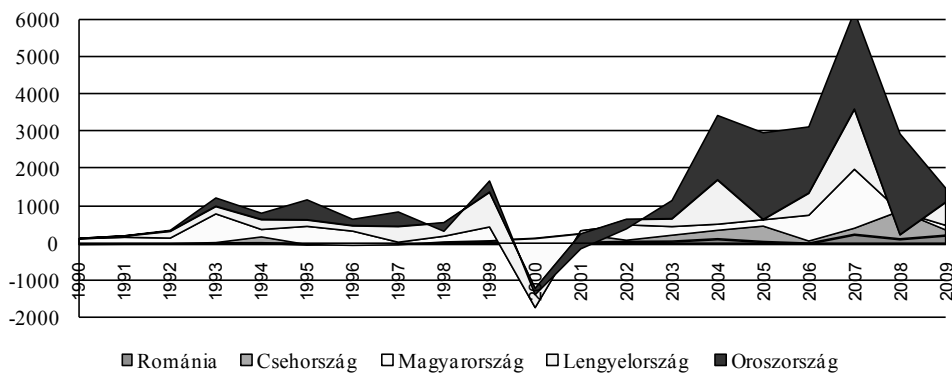
A 6. ábrán látható, hogy hogyan változott az egyes nemzetállamok szerepe az amerikai befektetések vonzásában. Magyarországon az 1990-es évek elején, Oroszországon pedig napjainkban a legfontosabb célterülete a térségben az amerikai befektetéseknek.

5. ábra Az USA külföldi működőtőke-exportja Közép-, Kelet- és Délkelet-Európába
1989-től 2010-ig
FDI outflow, millió USD

Forrás: www.bea.gov

6. ábra Az USA külföldi működőtőke-exportja Romániába, Csehországba, Magyarországra,
Lengyelországra és Oroszországba
1999-től 2009, FDI outflow, millió USD

Forrás: www.bea.gov

Oroszország tőkevonzó-képességét erősíti a kiemelkedő méretű (több mint 140 millió fő) munkaerő- és felvevőpiac, valamint a jelentős mennyiségű természeti erőforrás. Ezen tényezők az erőforrás- és piacorientált befektetéseknek kedveznek. Az erőforrás-orientált befektetések erősödését a természeti erőforrásokban való gazdagság segíti ugyan (különösen a szénhidrogének esetében), de a kitermelőiparban igen erős az állami szabályozás. Oroszország rendkívül kedvezőtlen gazdasági mutatói, a bonyolult adórendszer, a fejletlen infrastruktúra, a bürokrácia, majd az 1998. évi pénzügyi válság és a feketegazdaság jelenléte azonban jelentős mértékben rontja az ország

megítélését. Ezen kettősség hatására az orosz gazdaságba érkező tőke mennyisége erős fluktuációt mutat.

Az erőforrás és piacorientált befektetések mellett rendkívül gyakoriak az ún. „*listening post*” befektetések is. Szinte minden jelentős USA TNC igyekezett az országban megjeleneni, az ilyen típusú beruházásokkal megismerni a piacot, a helyi lehetőségeket, majd a helyi bázisaikat kiépíteni (Simai, 2009).

Az amerikai befektetések Oroszországban a kezdeti időszakban rendkívül alacsonyok voltak, az 1990-es évek közepén az emelkedés megindult és 1997-ig tartott. 1998-ban azonban az orosz pénzügyi válság kedvezőtlenül hatott a tőkevonzó-képességre. Az amerikai befektetések is visszaestek, sőt több éven keresztül tőke kivonás történt. Ez a folyamat 2003 után jelentős növekedésbe fordul át és mára *a térségben Oroszország vonzza a legnagyobb mennyiségű amerikai tőkét*. A növekedéshez hozzájárult a dinamikus gazdasági fejlődés, a csökkenő infláció és a növekvő vásárlóerő.

Oroszország tőkevonzásának jellemzésekor feltétlenül szükséges megemlíteni az állam szerepét. Más nemzetállamoknál (például Kína) tapasztalt beruházás-ösztönzés, a tőke minél nagyobb arányú „becsalogatása” Oroszországra kevésbé jellemző. Az 1998. évi válságot követően az orosz gazdaságpolitikában jelentős változás következett be, melynek hatására ismét növekedett az állam szerepe a gazdaságban. Magasak az adóterhek, különösen az olaj- és gázszektorban. Ha ezen a téren jelentős változás következne be, akkor Oroszország rendkívül rövid időn belül megsokszorozhatná az országba érkező külföldi tőke mennyiségét. A kérdés azonban az, hogy Oroszország mennyire szeretné megnyitni az országot a külföldi befektetők előtt?! Szeretné-e növelni a függőségét a transznacionális vállalatoktól? Az sem biztos, hogy kedvező lenne egy erőteljes liberalizáció az ország számára. A külföldi befektetők így is kapnak kedvezményeket, de ezeket nem állami szinten, hanem a régiók (szövetségi tartományok) szintjén lehet érvényesíteni. A régiók gazdasági önállósággal rendelkeznek, adó- és nem adójellegű kedvezményekkel igyekeznek térségüket vonzóvá tenni. Az a probléma ezzel a rendszerrel, hogy a szabályok sokszor változnak és régióként jelentős eltérést mutatnak (*Attracting Foreign Direct Investment for Russia's Modernization – OECD 2002; Foreign Direct Investment in Russia: is taking off? – UNCTAD 2003*). Mivel a külföldi tőkére szüksége volt az országnak, ezért 1999-ben az elnök aláírta a „Beruházási tevékenység az Oroszországi Föderációban” törvényt, mely a külföldieknek nyújtandó garanciák körét is igyekezett rendezni. Kedvezményeket biztosított a reálgazdaságban 100 millió dollár feletti beruházóknak. A befektetési kedv növelése érdekében igyekeztek sok tekintetben a nemzetközi mintákhoz alkalmazkodni, adókedvezményeket, állami garanciákat nyújtani, nagyobb figyelmet fordítani a befektetői jogok védelmére is. Mindezek ellenére még ebben az új törvényben is vannak olyan részek, melyek kevésbé ösztönzik a befektetőket. Ilyen például az amerikai vállalatok által is keresett szektorban a korlátozás: a külföldiek az olaj- és gázlelőhelyeken maximum 30 százalékos részesedést érhetnek el (Ludwig 2000).

Oroszországban mindezek ellenére az ezredfordulót követően már az egyik legjelentősebb befektető az Amerikai Egyesült Államok volt. Az országba érkező tőke-

állománynak (inward stock) 20-25%-a az USA-ból származott (*World Investment Report 2003*). Az Oroszországba érkező befektetések vizsgálatánál fontos kitérni a korábban már jellemzett *trans-shipped FDI* jelenségére. A legjelentősebb befektetők között szerepel ugyanis Ciprus és Hollandia is. Ezen országok azonban fontos „állomásai” az amerikai *trans-shipped FDI*-nak is. Sőt, Hollandia az ezredforduló után sokszor a legnagyobb mennyiségű amerikai tőkeexporttal jellemezhető. Ennek egy része azonban csak „átutazik” az országon és máshol fejt ki termelőtevékenységet (például Oroszországban). Tovább nehezíti a befektető országok sorrendjének és a beérkező tőke mennyiségének megállapítását a *round-tripping FDI* jelenléte, mely például az előbb említett két országon keresztül visszaáramló orosz tőkét jelenti (*Weiner, 2011*).

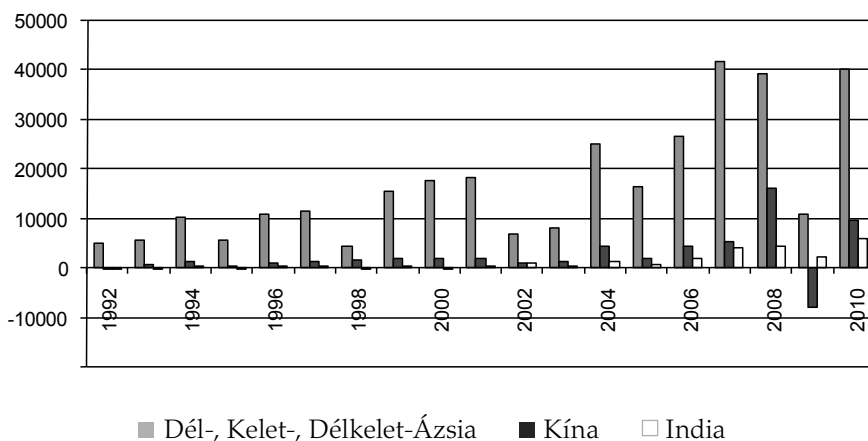
Az Oroszországba érkező amerikai tőkebefektetések ágazati sajátosságait vizsgálva megállapítható, hogy a kitermelőipar dominanciája jóval erősebb, mint a térség többi nemzetgazdasága esetében. Az 1990-es évek eleji alacsony értékek után dinamikus növekedés jellemzi e szektort. Az orosz gazdaság kezdetben elsősorban gazdag fűtőanyag-lelőhelyeivel vonzotta a befektetőket. Kiemelkedőek a szahalini projektek, amelyekbe az elmúlt néhány évben több milliárd dollárt fektettek be olyan ismert vállalatok, mint az amerikai Exxon (*Ludwig, 2000*). Kedvelt befektetési terület az élelmiszer- és dohányipar, illetve a kereskedelem és a vendéglátó-ipar. A legjelentősebb amerikai vállalatok természetesen ezen iparágakban is jelen vannak (Coca-Cola, Philip Morris, McDonald’s...).

Az Oroszországba érkező amerikai tőke nagyságát részben a világgazdasági körülmények, részben a nemzetállami szabályozás változása befolyásolhatja. Ezen kívül fontos megemlíteni, hogy Oroszország egy rendkívül hosszú csatlakozási folyamat után (közel 20 év) a WTO tagjává vált, mely hozzájárulhat a beérkező FDI (természetesen nem csak amerikai) jelentős növekedéséhez is.

Az USA működőtőke-exportjának sajátosságai Kínában

Az újonnan iparosodó fejlődő országok, valamint Kína és India tőkevonzó-képessége dinamikusan növekszik. Az Egyesült Államok tőkeexportjának az 1960-as években mindössze 2%-a koncentráldott ezen országokban, 2010-re azonban már 13%-os a részesedésük. Elsősorban Kanada és Latin-Amerika rovására növelték részarányukat. A NIC országok esetében az 1980-as évek elején erősödtek meg az amerikai befektetések, ez a növekedés egybeesett a latin-amerikai térségben végbemenő tőke kivonással, tehát feltételezhető, hogy ebben az időszakban számtalan leányvállalat települt át a délkelet-ázsiai térségbe. Kína és India esetében a jelentősebb mértékű FDI növekedés az 1990-es évektől mutatható ki. Ha a NIC országok és Kína, India befektetési adatait összesítjük, akkor az *amerikai vállalatok terjeszkedési súlypontjának keleti irányú elmozdulása* vitathatatlan (7. ábra).

7. ábra Az USA külföldi működőtőke-exportja Dél-, Kelet-, és Délkelet-Ázsiába
1992-től 2010-ig, millió USD

Forrás: www.bea.gov

Kína, 2002-ben például az FDI inflow terén az Amerikai Egyesült Államokat is megelőzve világszerte lett (azóta az inflow adatok alapján általában az első vagy a második helyet foglalja el). A fejlődő országok közül a legjelentősebb tőkebefogadó ország. Ez azt bizonyítja, hogy nem csak az amerikai beruházások nőnek dinamikusan, hanem a világ összes jelentős befektetője egyre nagyobb mennyiségű tőkét exportál az országba. Kína tőkevonzó-képességét többek között a nagy mennyiségű és olcsó munkaerő adja, amely egyben jelentős felvevőpiacot is biztosít a transznacionális vállalatok termékei számára. Ezen kívül rendkívül kedvező a kínai kormány beruházás-ösztönző politikája is. A Kínába irányuló beruházások döntő többsége a *Dunning-féle piacorientált és erőforrásorientált befektetéseknek* felel meg.

Az FDI mennyiségének alakulását részben az ország adottságai határozzák meg, de Kína esetében a politikai és gazdaságpolitikai sajátosságok miatt az államnak is rendkívül fontos szerep jutott a tőkebefektetések elősegítése terén. Az FDI vonzása szempontjából kiemelten fontos, hogy *1979-ben létrehozták az első Különleges Gazdasági Övezeteket (Special Economic Zones – SEZ)* négy kedvezményezett tartományban. Ezekben a területeken többek között adó- és vámkedvezményeket, gyorsított adminisztrációt és kiépített infrastruktúrát biztosítottak. 1984–1991 között ezeknek az övezeteknek a kiterjesztése történt szinte az egész délkeleti parti sávra. Ebben az időszakban már megindul a külföldi befektetések jelentős növekedése és Kína fokozatosan a világ egyik legjelentősebb FDI befogadó országává válik. Kína versenyképességében sokáig elsősorban az alacsony bérszint, a piac mérete, az állami kedvezmények, az erős szakszervezetek hiánya és a munkaerő védelmének minimális törvényi szabályozása játszották a domináns szerepet. Napjainkra mindez egyre

kevésbé dominál a komparatív előnyök között. Az információs társadalom, a K+F tevékenység fejlődése révén egyre fontosabbá válik a képzett munkaerő megléte is (*Jordán 2000; Mészáros 2001/a, 2001/b; Main Determinants and Impact of Foreign Direct Investment on Cina's Economy – OECD 2000*).

Ha a Kínába érkező FDI származási országainak összetételét vizsgáljuk, akkor az Oroszországnál tapasztaltaktól jelentős eltérést kapunk. Oroszországban az ezredfordulót követően az USA az egyik legmeghatározóbb befektetőnek számított. Kínában azonban nem elsősorban a legfejlettebb országokból (USA, Japán, EU) érkezik a legnagyobb mennyiségű FDI. Kína esetében kiemelkedően fontosak az intraregionális befektetések, Hongkong, Szingapúr, Tajvan és Dél-Korea szinte minden évben a legfontosabb befektetők között szerepel.

Oroszországhoz hasonlóan fontos kitérni a *round-tripping FDI* jelenlétére. A kínai vállalatok tőkéjüket külföldre viszik, majd onnan már külföldi tőkebefektetésként visszaviszik az anyaországba. Többek között azért van erre szükség, mert a külföldi vállalatoknak az állam jelentősebb adó- és vámkedvezményeket biztosít, mint a hazai befektetőknek. De a területhasználati jogok, a profitrepatriálás, a kormánygaranciák terén is jelentős előnyt élveznek a külföldi beruházók. A hongkongi befektetések jelentős része round-tripped FDI-nak tekinthető. Az ilyen típusú tőke egyes becslések szerint az összes befektetés egynegyedét vagy akár a felét is kiteheti. Ennek hatására sokan túlértékeltnek tartják a kínai FDI inflow adatokat (*Jordán, 2000; Székely-Doby, 2009*).

A Kínába érkező amerikai tőkebefektetések ágazati sajátosságait vizsgálva megállapítható a feldolgozóipar dominanciája. A világszinten is olcsó munkaerő, a hatalmas méretű felvevőpiac, illetve az állami kedvezmények mind segítik az ipari jellegű befektetések növekedését. A vegyipari befektetések terén is Kína a legjelentősebb befektetési terület az ázsiai térségben. A gépgyártás esetében Szingapúrba érkezik a legnagyobb mennyiségű amerikai tőke, Kína, Japán és Dél-Korea nevezhető még kiemelt célterületnek. A számítástechnikai és elektronikai berendezések termelésére kiépített leányvállalatok a legnagyobb mennyiségű tőkét Kínában fektették be. Az amerikai vállalatok egyre inkább a technológia-intenzív, nagyobb beruházásokat részesítik előnyben és a belső piac ellátására is törekednek (*Jordán, 2000*).

Magyarországi hatások?

Ahogy korábban már szó volt róla, a közép-, kelet- és délkelet-európai térség volt szocialista országai az amerikai FDI outflow értékének mindössze 1-3%-át koncentrálnak. Hazánk az 1990-es évek közepéig még az élen állt az amerikai tőkeexport tekintetében, azóta viszont részaránya csökken (többek között éppen Oroszország előzte meg).

Oroszországba és Kínába már eddig is nagyobb mennyiségű tőke áramlott, mint hazánkba. Ez a tendencia feltehetően nem fog megváltozni. Mindkét ország esetében nagyon jelentősek a piac- és erőforrásorientált befektetések, melyekkel hazánk a piac mérete és a természetföldrajzi adottságok tekintetében eddig sem tudott versenyezni.

Az olcsó munkaerő rendelkezésre állása tekintetében Kína világszinten is kiemelkedő. Oroszország és különösen Kína igyekszik az állami gazdaságpolitika eszközeivel is erősíteni a beérkező tőkemennyiséget.

Hazánk esetében is meg kell említeni a trans-shipped FDI jelenlétét, mely éppen az amerikai tőke tényleges részarányát csökkentheti. Hollandia egyre fontosabb FDI exportőrünk, ugyanakkor az USA FDI jelentős része kerül Hollandiába „átutazó” tőkeként. Ennek egy része feltételezhetően a magyar gazdaságban realizálódik.

Irodalom

- Barta, Gy.–Bernek, Á.–Nagy, G. (2003) A külföldi működőtőke-befektetések jelenlegi tendenciái és területi elmozdulásának esélyei Magyarországon. *Tér és Társadalom* 2003/4, 173–187. o.
- Borga, M.–Mataloni, R. (2001) Direct Investment Position for 2000 – Country and Industry Detail. *Survey of Current Business* 2001/July, 16–29. o. www.bea.gov/scb/pdf/2001/07July/0701dip.pdf
- Jordán, Gy. (2000) A külföldi működőtőke szerepe Kína gazdaságában. *Közgazdasági Szemle*, XLVII. évf., 2000. július–augusztus, 619–635. o.
- Krugman, P.–Obstfeld, M. (2003) Nemzetközi tényezőmozgások. Krugman P.–Obstfeld M (2003): *Nemzetközi gazdaságtan. Elmélet és gazdaságpolitika*. Panem, Budapest. 179–209. o.
- Ludwig, Zs. (2000) Oroszország vonzásában. Külföldi befektetések a tőkeszegény piacon. *Cégvezetés*, 8. évf. 4. sz. 113–119. o.
- Mészáros, K. (2001/a) A „Nagyobb Kína” mint a XXI. század meghatározó gazdasági és politikai ereje. *Magyar Tudomány* 2001/9.
- Mészáros, K. (2001/b) Kína a világban. *Magyar Tudomány* 2001/5.
- Quijano, A.M. (1990) A Guide to BEA Statistics on Foreign Direct Investment in the USA. www.bea.gov
- Simai, M (2009) Az Orosz Föderáció és az Egyesült Államok kapcsolatai a XXI. század első felében. *Kelet-Európa Tanulmányok*. IV. szám. A posztsovjet országok nemzetközi beilleszkedése: külkapcsolatok és energia. MTA, VKI. 11–28. o.
- Simai, M.–Gál, P. (2000) *Új trendek és stratégiák a világgazdaságban*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Székely-Doby, A. (2009) Külföldi közvetlen tőkebefektetések Kínában. In: Inotai-Juhász (szerk.): *A változó Kína* 4. kötet. Kína a nemzetközi gazdasági erőterben. MTA VKI-Miniszterelnöki Hivatal, Budapest.
- Weiner, Cs. (2011) Közvetlen külföldi tőkeberuházások Oroszországban, kitekintéssel az oroszországi magyar befektetőkre. *Kihívások*, 2011. március. 1–7. o.
- U.N. UNCTAD (2003): *World Investment Report 2003*. FDI Policies for Development: National and International Perspectives. United Nations, New York and Genova.

U.N. UNCTAD (2004): *World Investment Report 2004*. The Shift Toward Services. United Nations, New York and Geneva.

U.N. UNCTAD (2006): *World Investment Report 2006*. FDI from Developing and Transition Economies: Implications for Development. United Nations, New York and Geneva.

Attracting Foreign Direct Investment for Russia's Modernization – OECD, 2002. www.oecd.org/dataoecd/44/45/1942539.pdf

Foreign Direct Investment in Russia: Is taking off? (2003) <http://www.unctad.org/Templates/webflyer.asp?docid=3459&intItemID=2261&lang=1>

Main Determinants and Impacts of Foreign Direct Investment on China's Economy – OECD 2000 In: Working Papers on International Investment, 38 o. www.oecd.org/dataoecd/57/23/1922648.pdf

A TERÜLETILEG DIFFERENCIÁLT ÖKOLÓGIAI LÁBNYOM–KALKULÁCIÓK EREDMÉNYE A KÍNAI TARTOMÁNYOKBAN

✉ DR. SZIGETI CECÍLIA PhD

egyetemi adjunktus, Nemzetközi és Elméleti Gazdaságtan Tanszék

Széchenyi István Egyetem

szigetic@sze.hu

és

✉ DR. BORZÁN ANITA PhD

egyetemi docens, dékánhelyettes,

Szent István Egyetem, Gazdasági Kar, Békéscsaba

borzan.anita@gk.szie.hu

Az ökológiai lábnyom-számítás területi alkalmazásaira számos példát láthatunk Kínában. A provinciákat az ökológiai lábnyomuk és az ökológiai deficit alapján egyértelműen klaszterekbe tudjuk sorolni, de a tartományok sem földrajzi helyzetükben, sem biológiai kapacitásukban, sem jövedelmük nagyságában nem hasonlítanak egymásra, ezért hipotézisünk cáfolható. A temporális elemzésekben megfigyelhető nagy ökológiai lábnyom és magas GDP összefüggés sem igazolható a tartományok adatainak elemzése alapján.

Bevezetés

Az ökológiai lábnyom (ecological footprint, EF) mutatót alkotói a számítás kezdetétől fogva több szinten alkalmazzák (Rees–Wackernagel, 1996). Globális számítás mellett országos, regionális, települési és egyéni EF mutatót is használnak a fogyasztás területi igényének és a rendelkezésre álló biológiai kapacitásnak az összehasonlítására. A mutató elismertsége a különböző alkalmazási területeken nagymértékben eltér egymástól, míg a globális EF-et a „fenntarthatatlanság” legjobb mutatójának tartják (Stiglitz, 2009), a területi (spatially) alkalmazását több oldalról is kritika éri (van den Bergh – Verbruggen, 1999; McDonald – Patterson, 2004). A Global Footprint Network (továbbiakban GFN) adatbázisa szerint 1961 és 2007 között a globális ökológiai lábnyom nagysága 14%-kal nőtt. Az EF növekedése a struktúra átalakulásával járt, a szénlábnyom több mint ötszörösére nőtt és jelenleg a globális EF feléért a szén-dioxid kibocsátás felelős. A globális szinten egyértelműnek látszó trend mögött nagy egyéni és országos különbségeket találhatunk.

1978 és 2003 között Kína ökológiai lábnyoma a világ átlagánál jelentősen nagyobb mértékben, közel nyolcvan százalékkal nőtt (0,897gha/fő-ről 1,613gha/főre) ebben a

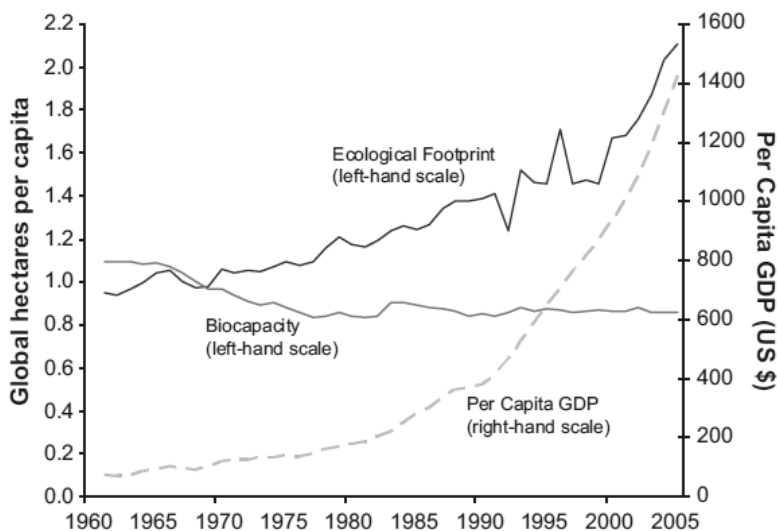
legnagyobb szerepe az energiaföld növekedésének van. Az országon belül, az egyes tartományok között azonban nagy különbségek vannak.

Tanulmányunkban az ökológiai lábnyom, a biológiai kapacitás és az ökológiai deficit kapcsolatát vizsgáljuk tartományi szinten, arra a kérdésre keresve a választ, hogy ezeknek a mutatóknak a segítségével létre tudunk-e hozni homogén, azonos jellemzőkkel rendelkező tartománycsoportokat. Hipotézisünk szerint az ökológiai lábnyom nagyságát az életvitel sajátosságai, az ország földrajzi és jövedelmi helyzete alapvetően meghatározza, ezért az egyes tartományok földrajzilag és jövedelmi szempontok szerint is jól definiáltak.

Irodalmi áttekintés

A gazdasági fejlettség és az ökológiai lábnyom nagysága között valószínűsíthető kapcsolat az EF és GDP közötti korreláció alapján közepesnél erősebb (York et al, 2004). Kína GDP-je (jobb oldali skála) és ökológiai lábnyoma az elmúlt évek során nagy mértékben növekedett (bal oldali skála), míg a biológiai kapacitása kis mértékben csökkent (Galli et al, 2012) (1. ábra).

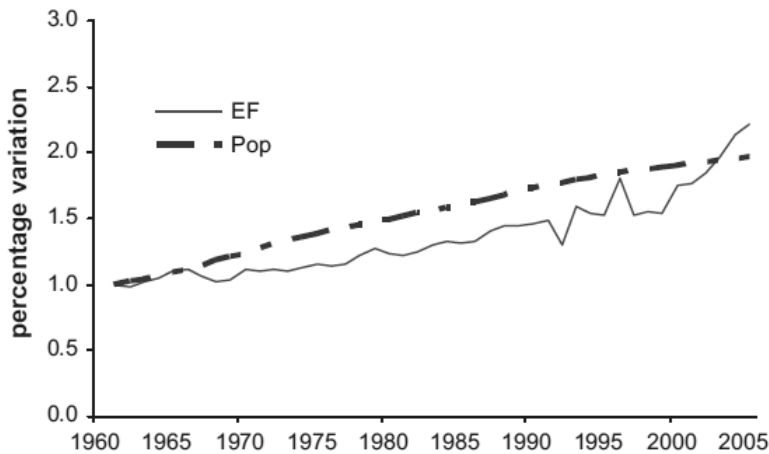
1. ábra Kína ökológiai lábnyoma, biológiai kapacitása és GDP-je

Forrás: Galli et al, 2012

Hipotézisünket alátámasztja, hogy Kína GDP-jének és ökológiai lábnyomának növekedési üteme hasonló (2. ábra).

2. ábra. Kína GDP-jének és az ökológiai lábnyomának változása

Forrás: Galli et al, 2012

Az ökológiai lábnyom egy főre jutó nagysága Észak- és Kelet-Kínában, az ökológiai deficit egy főre eső nagysága pedig Dél- és Kelet-Kínában nagyobb az ország többi területéhez képest. Ennek alapján a legnagyobb környezeti problémával a keleti tartományokban kell számolni. A tartományok közül a legnagyobb ökológiai lábnyoma és ökológiai deficitje egyaránt Sanghajnak van (*Chen et al, 2006*). Az ökológiai lábnyom változásának trendje Makaóban is a korábban bemutatottakat igazolja, 1977 és 2004 között a város ökológiai lábnyoma megkétszereződött (*Lei et al, 2009*).

Hasonló eredmény adódott a dél-kínai Kanton (Guangzhou) ökológiai lábnyomának elemzésekor, 1991 és 2001 között a város ökológiai lábnyoma közel megkétszereződött. Az EF nagysága a kínai átlagnak több mint kétszerese volt, míg az ökológiai kapacitása a harmada. Az eredmények alátámasztják, hogy a városok önmagukban nem lehetnek fenntarthatóak (*Du et al, 2006*). Az egyes országrészek további részletes vizsgálatánál látható, hogy a területi egyenlőtlenség az országrészekben belül is megfigyelhető, ezt igazolja Északnyugat-Kínában a Heihe folyó vízgyűjtő területén található 10 város ökológiai lábnyomának elemzése. A kutatás szerint az ökológiai lábnyom nagyságát elsősorban a városi és vidéki területek aránya, valamint a jövedelem nagysága befolyásolja (*Wu-Xu, 2010*).

A jövedelem és az ökológiai lábnyom nagysága közötti pozitív irányú kapcsolatot támasztja alá egy másik kínai kutatás, amely a Zhuijiang folyó deltájában fekvő városok ökológiai lábnyoma és GDP-je közötti kapcsolatot vizsgálja (*Yong et al, 2010*).

Észak-Kína Hebei tartománya legfejletlenebb területének, Zhangjiakou City-nek az ökológiai lábnyomát is meghatározták 1990 és 2000 közötti időszakra (*Wang et al, 2007*). A vizsgált időszakban az ökológiai lábnyom 10%-kal, az ökológiai deficit 33%-kal nőtt, miközben az ökológiai lábnyom-értékek önmagukban még a globálisan

fenntartható érték alatt maradtak. A kutatási eredmény megerősíti a jövedelem és az ökológiai lábnyom nagysága közötti összefüggést.

Anyag és módszer

Elemzéseinket az IBM SPSS20 programcsomag segítségével végeztük, a módszerek kiválasztásában és az eredmények értékelésében *Sajtos-Mitev* (2007) adatelemzési kézikönyvére támaszkodtunk. Az országok és tartományok csoportba sorolását klaszteranalízis segítségével végeztük. Kutatásunkhoz az alapadatok *Gao et al* (2006) közléséből származnak.

Kutatásunk során feltártuk, hogy az EF, a biológiai kapacitás (EC) és az ökológiai deficit (ED) között páronként megfigyelhető-e lineáris kapcsolat. A Pearson-féle korrelációs index értékeit korrelációs mátrixban tüntettük fel. Mivel a klaszterelemzés érzékeny az outlierek jelenlétére, ezért minden elemzés előtt a kiugró adatokat egyszerű láncmódszerrel ellenőriztük és ezeket az értékeket az elemzésből kizártuk. Az eredmények értékelése szempontjából fontos, hogy nem az egyes adatsorok kiugró értékeit zártuk ki, hanem azokat, amelyek az elemzés során egytagú csoportot képeztek volna. Mivel a vizsgálatba bevont adatsorok azonos szintű metrikus skálán mértek, ezért standardizálatlan adatokat használtunk. A feltárt független változók bevonásával hierarchikus klaszterelemzést végeztünk variancia módszerrel: Ward-eljárással és átlagos láncmódszerrel. A klaszterbe sorolást, K-középpontú klaszterezéssel – nem hierarchikus módszerrel pontosítottuk, majd az eredményeket keresztábla elemzés segítségével foglaltuk össze.

Két kikötést tettünk, mely szerint azt tekintjük releváns felosztásnak:

- ahol a klaszteren belüli szórás kisebb, mint a teljes sokaság szórása, mert ez arra utal, hogy a vizsgált szempont szerint sikerült homogén csoportot létrehozni,
- ha legalább két elemzés eredménye hasonló.

Eredmények

1. táblázat *Pearson – féle lineáris korrelációs együtthatók mátrixa a kínai tartományok esetén*

	EF	EC	ED
EF	x	0,218	-0,062
BC	0,218	x	0,737
ED	-0,062	0,737	x

Forrás: Gao 2006 alapján saját számítás

Az 1. táblázat alapján látható, hogy a Pearson – féle korrelációs együttható az ED és EC között erős szignifikáns kapcsolatot mutat. EF és EC valamint EF és ED között a

két mutató szerint nincs szignifikáns kapcsolat, ezért a további elemzéseket ezzel a két mutatópárral végeztük.

Az EF-BC adatsorokon egyszerű láncmódszerrel végzett klaszterelemzés alapján feltárt outlier Tibet. A kiugró érték nélkül végzett klaszterelemzés Ward-féle módszer és az átlagos-láncmódszer, három klaszter esetén a szórásokat tekintve (2. táblázat karikával jelölt értékei) nem ad értékelhető eredményt. K-középpontú klaszterezés módszerével is elvégezve a klaszterelemzést, látható, hogy a Ward-féle módszerrel azonos eredmény jön létre (2. táblázat bekeretezett téglalapja), valamint kialakul egy stabil csoport, amely mindhárom elemzés szerint egy klaszterbe tartozik (2. táblázat három kerettel jelölt klasztere).

2. táblázat A három klaszterelemzés összehasonlító táblázata

EF (ha/cap) EF (ha/cap) *Ward-féle módszer			
Ward Method		EF (ha/cap)	EC (ha/cap)
1	középpont	2,627667	,739717
	N	6	6
	szórás	,1970235	,3266618
2	középpont	,921400	,445000
	N	10	10
	szórás	,2516087	,1406414
3	középpont	1,450667	,696444
	N	9	9
	szórás	,2030610	,3124936
összesen	középpont	1,521440	,606252
	N	25	25
	szórás	,7095100	,2837905

EF (ha/cap) EF (ha/cap) *Ward-féle módszer			
klaszterek		EF (ha/cap)	EC (ha/cap)
	középpont	2,627667	,739717
1	N	6	6
	szórás	,1970235	,3266618
	középpont	1,142529	,492706
2	N	17	17
	szórás	,3370907	,1596945
3	középpont	1,423500	1,171000
	N	2	2
	szórás	,5168951	,1654630
összesen	középpont	1,521440	,606252
	N	25	25
	szórás	,7095100	,2837905

K-középpontú klaszterelemzés			
	Klaszterek		
	1	2	3
EF (ha/cap)	2,6277	,9214	1,4507
EC (ha/cap)	,7397	,4450	,6964
N	6	10	9

Forrás: SPSS20 output tábla alapján saját szerkesztés

Az EF-ED adatsorokon egyszerű láncmódszerrel végzett klaszterelemzés alapján feltárt outlier Tibet, Kuanghszi csuang (Guangxi Zhuang) autonóm régió és Hszincsiang (Xinjiang) Ujgur autonóm régió. A kiugró érték nélkül végzett klaszterelemzés Ward-

féle módszerrel és az átlagos-láncmódszerrel, három klaszter esetén azonos és a szórást tekintve értékelhető eredményt ad (3 táblázat). A kiemelt klaszter megegyezik a 2. táblázat kerettel jelölt klaszterével, amelynek tagjai: *Peking, Shanszi-, Sanghaj, Shenszi és Lianoning tartományok* (a hatodik tag Ujgur autonóm régió lenne, amelyet, mint outliert kizártunk az elemzésből).

K-középpontú klaszterezés módszerével is elvégezve a klaszterelemzést, a Ward-féle módszerrel azonos eredmény jön létre (2. táblázat bekeretezett téglalapja), valamint kialakul egy stabil csoport, amely mindhárom elemzés szerint egy klaszterbe tartozik (2. táblázat kerettel jelölt klasztere). A stabil klaszterbe tartozó tartományok közös jellemzője, hogy ökológiai lábnyomuk és ökológiai deficitjük egyaránt nagyobb (abszolút értékben) a kínai átlagnál.

3. táblázat A Ward-féle módszer eredménye

Ward –féle módszer		EF (ha/cap)	ED (ha/cap)
1	középpont	2,670600	-1,984140
	N	5	5
	szórás	,1862748	,4703609
2	középpont	1,278933	-,743267
	N	15	15
	szórás	,2832264	,2476073
3	középpont	,688000	,132667
	N	3	3
	szórás	,3214825	,2098007
összesen	középpont	1,504391	-,898770
	N	23	23
	Szórás	,7080929	,7159153

Forrás: SPSS20 output tábla alapján saját szerkesztés

A kiemelt klaszterbe tartozó tartományok közös tulajdonságait keresve először a GDP nagyságát vizsgáltuk a 3. táblázat alapján, az eredmények szerint Peking, Sanghaj és Lianoning tartomány GDP-je a kínai átlagnál jelentősen magasabb, míg Shanszi és Shenszi tartományé az átlagnál alacsonyabb.

Biológiai kapacitásuk a kínai átlagnak megfelelő, kivéve Sanghaj várost, ahol ez az érték szélsőségesen alacsony.

Földrajzi elhelyezkedésüket vizsgálva: Peking és Shanszi tartomány Észak-Kínában, Lianoning tartomány Északkelet-Kínában, Sanghaj Kelet-Kínában, Shenszi-tartomány Északnyugat-Kínában található.

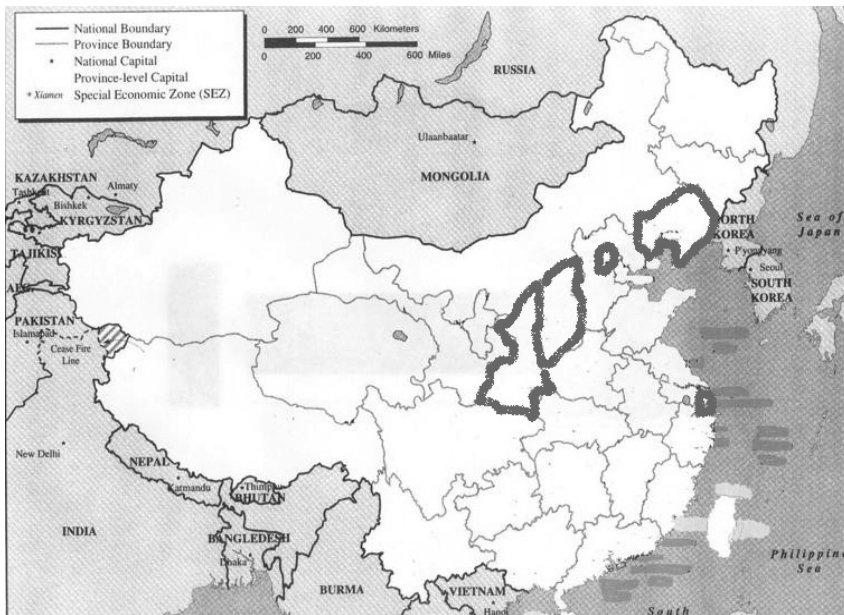
Térképen való elhelyezkedésüket nézve a kiemelt klaszterbe tartozó tartományok Sanghaj kivételével földrajzi szempontból egymáshoz közel, egy délnyugat – északkeleti tengelyen helyezkednek el (3. ábra).

zöld=ő	GDP szorítása az átlag körül										EF (ha/ő)	ED (ha/ő)	EF/GDP (ha/10 ³ yuan)	
	1991	1995	1997	2000	2002	2005	2005	2005	2005	2005				
vörös=össz	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100				
országos átlag	114	105	113	120	125	135								
Észak - Kína átlag	326	232	275	312	348	324	2,682	0,934	-1,748	15,5				
<i>Peking (Beijing) város</i>	225	203	227	250	273	255	0,895	0,385	-0,51	5,92				
Tiencsin (Tienjan) város	88	92	100	106	111	105	0,947	0,626	-0,321	13,71				
Hopej (Hebei) provincia	84	74	78	71	75	89	2,555	0,741	-1,741	54,33				
<i>Sanhszi (Shanxi) provincia</i>	84	76	77	54	88	116								
Inner-Mongolia autonóm régió	128	119	120	127	132	113								
Észak - Kelet - Kína átlag	154	142	140	156	159	135	2,571	0,7	-1,871	25,71				
<i>Liaoning provincia</i>	98	91	91	95	102	95	1,789	1,054	-0,734	28,48				
Csilin (Jilin) provincia	120	113	119	119	124	103								
Hejlungcsiang (Heilongjiang) provincia	111	129	135	143	150	144								
Kelet - Kína átlag	381	362	424	480	497	367	2,99	0,1703	-2,8197					
<i>Sanghaj város</i>	122	152	154	164	176	175	1,568	0,459	-1,109	14,67				
Csiangszu (Jiangsu) provincia	132	170	173	187	206	197	0,529	0,421	-0,108	4,41				
Csöcsiang (Zhejiang) provincia	60	69	72	68	71	62								
Anhuj (Anhui) provincia	103	139	152	161	165	133	1,447	0,482	-0,76	20,94				
Fucsien (Fujian) provincia	69	67	71	67	71	67	1,058	1,288	0,229	22,8				
Csianghszi (Jiangxi) provincia	107	119	125	133	142	143	1,447	0,497	-0,951	16,67				
Santung (Shandong) provincia	90	93	98	101	104	101								
Dél - Kína átlag	65	69	73	76	79	81	1,478	0,481	-0,997	30,32				
Honani (Henan) provincia	90	86	97	100	102	81	1,595	0,395	-1,2	24,55				
Hupej (Hubei) provincia	161	163	172	179	184	174	1,232	0,462	-0,77	10,58				
Kuangtung (Guangdong) provincia	60	61	72	60	62	63	1,022	0,425	-5,97	24,66				
Kuanghszi csuang (Guangxi/Zhuang) autonóm régió	94	105	94	96	95	77	0,891	0,336	-0,555	14,41				
Hainan provincia	64	59	62	61	63	59								
Dél - Nyugat - Kína átlag	67	65	66	66	70	65	1,042	0,303	-0,738	21,63				
Csuangking (Chongqing) provincia	51	37	36	37	39	36	1,228	0,352	-0,876	49,98				
Szeccsuán (Sichuan) provincia	65	63	67	64	63	56	0,477	0,755	0,277	10,78				
Kujcsou (Guizhou) provincia	79	49	53	63	74	65	2,153	7,584	5,431	52,08				
Jünnan (Yunnan) provincia	81	66	66	70	72	70								
Tibet autonóm Region (Xizang)	74	59	61	63	67	71	2,555	0,741	-1,741	54,33				
Észak - Nyugat - Kína átlag	65	47	52	53	55	53	1,337	0,806	-0,531	35,96				
<i>Sanhszi (Shaanxi) provincia</i>	91	71	67	71	79	72	1,337	0,806	-0,531	35,96				
Kanszu (Gansu) provincia	83	69	66	67	71	73								
Csinghaj (Qinghai) provincia	117	104	97	104	102	93	2,413	1,152	1,261	30,65				
Ninghszia huj (Ningxia Hui) autonóm régió														
Hszucsang (Xinjiang) Ujgur autonóm régió														

4. táblázat A kínai tartományok fajlagos GDP-je, ökológiai lábnyoma, valamint biokapacitása

Forrás: Tálas et al 2009; Gao et al 2006

3. ábra A kiemelt klaszterbe tartozó tartományok földrajzi elhelyezkedése

Forrás: http://www.profudegeogra.eu/hu/harti_oarbe_1/harta-oarba-china-2
alaján saját szerkesztés

Következtetések

A tartományok ökológiai lábnyom adatainak elemzésekor tapasztaltuk, hogy az ökológiai lábnyom és az ökológiai deficit, valamint az ökológiai lábnyom és az ökológiai deficit között tartományi szinten nincs szignifikáns kapcsolat. Három klaszter különíthető el és a klaszterbe sorolás alapját az ökológiai lábnyom és az ökológiai deficit jelenti. Kialakul egy stabil szerkezetű csoport, amely a klaszterelemzés módjától függetlenül állandó. Tartományi szinten nem figyelhető meg az országos temporális vizsgálatokban tapasztalható összefüggés, vagyis nem feltétlenül a magasabb fajlagos GDP-vel rendelkező tartományoknak magasabb az ökológiai lábnyoma. Ugyanakkor a magas ökológiai lábnyomú stabil csoportba – Shenszi tartomány kivételével – csak Kína legfejlettebb, tradicionális ipari körzeteiben található tartományok tartoznak.

Irodalom

- van den Bergh JCM. J.; Verbruggen H. (1999) Spatial sustainability, trade and indicators: an evaluation of the ecological footprint in *Ecological Economics*, 29. 61–72. o.
- Galli A.; Kitzes J., Niccolucci V., Wackernagel M., Wada Y., Marchettini N. 2012: Assessing the global environmental consequences of economic growth through the Ecological Footprint: A focus on China and India Ecological Indicators 17. 99–107. o.
- Hu D.; Li F.; Wang B., Lef K; Cao A.; Wang Z.; Yin-Hua L. (2008): An effect analysis of changes in the composition of the water ecological footprint in Jiangyin City, China, *International Journal of Sustainable Deuehpmnt and World Ecology*, 15. 211–221. o.
- Jiang Y. (2009): Evaluating eco-sustainability and its spatial variability in tourism areas: a case study in Lijiang County, China, *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 16 2. 117–126. o.
- Kérékgyártó Gy-né – Mundruczó Gy. (2000): Statisztikai módszerek a gazdasági elemzésben, Aula 48–50. 63–64. o.
- Kitzes J.; Buchan S.; Galli A.; Ewing B.; C.Shengkui; Gaodi; X.; Shuyan C. (2008): Report on Ecological Footprint in China WWF; GFN; CCICED http://www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN/page/national_assessments/
- Lei K.; Hu D., Wang Z., Yu Y.; Zhao Y. (2009): An analysis of ecological footprint trade and sustainable carrying capacity of the population in Macao, *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 16 2 127–136. o.
- McDonald G. W.; Patterson M. G. (2004): Ecological Footprints and interdependencies of New Zealand regions (analysis) in *Ecological Economics* 50. 49–67. o.
- Rees W.; Wackernagel M. (1996): Urban ecological footprints: why cities cannot be sustainable and why they are a key to sustainability in: *Environ. Impact Assess. Rev.* 16. 223–248. o.
- Sajtos L.–Mitev A. (2007): SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv, Alinea Kiadó Budapest.
- Stiglitz J.; Sen A.; Fitoussi J.-P. (2009): Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf
- Tálas B. (2009): Kína társadalmi – gazdasági fejlődésének távlatai 2030-ig in: A változó Kína szerk.: Inotai A.; Juhász O. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Wang S; Bian X. (2007): Synthesis evaluation with entire-array-polygon method to ecological economic system of Funing County in Jiangsu Province, *Environmental Monitoring and Assesses*, 127. 537–545. o.
- York R., Rosa E. A., Dietz T. (2004): The Ecological Footprint Intensity of National Economies, *Journal of Industrial Ecology*, Volume 8. Issue 4. 139–154. o.

A GLOBALIZÁCIÓ, A TURIZMUS ÉS AZ ÉLETMINŐSÉG KAPCSOLATA, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL KÍNÁRA ÉS OROSZORSZÁGRA

✉ GONDOS BORBÁLA

főiskolai tanársegéd, Edutus Főiskola
PhD hallgató, Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola
Széchenyi István Egyetem
gondos.borbala@edutus.hu

.....
A tanulmány elsősorban a globalizáció jelentőségét, folyamatait, pozitív és negatív hatásait vizsgálja, főleg a turizmusra vetítve. Továbbá elemzi, hogy a turizmusnak milyen szerepe van az életminőség alakításában. A vizsgálat elsősorban Kínára és Oroszországra fókuszál, elemelve szerepüket és jelentőségüket az elmúlt évek turizmusában, továbbá növekvő fontosságukat a küldő- és fogadóországok rangsorában.
.....

A globalizáció fogalma

A globalizáció fogalma először az 1960-1970-es évek fordulóján jelent meg, amikor egyre több környezetvédő aktivista kezdett el foglalkozni világméretű környezetvédelmi problémákkal. A fogalom eredeti jelentése arról szól, hogy a környezetszennyezés már nem egyszerűen helyi ügy, hanem határokon túlnyúló probléma, és az emberi tevékenységeknek az egész bolygóra kiterjedő hatásai lehetnek.

Az 1980-as és 1990-es években a tömegkommunikációnak is köszönhetően már egy új jelentése terjedt el a globalizációnak, ekkortól az internet és a kommunikáció fejlődését, a kereskedelem, a pénzpiacok, a nemzetek feletti vállalatok egész bolygóra való kiterjedését értették a globalizáció fogalmán (Fidrich, 2002).

Giddens szerint a globalizáció egy társadalmi folyamat, melynek eredményeként: *„mind több ember él olyan körülmények között, amikor a helyi viszonyoktól független intézmények – a helyiek életét globális gazdasági és társadalmi viszonyoktól függővé téve – határozzák meg a mindennapi életet”* (Giddens, 1991).

Bartelson a jelenség sokszínűsége miatt nem tud/nem kíván pontos meghatározást adni erre a fogalomra: *„Miközben ma kevesen kételkednek a globalizáció létezésében, úgy tűnik, senki sem tudja legalább megközelítően meghatározni, valójában mit is jelent. Miközben tehát nincs egyetértés abban, hogy mi a globalizáció, az erről szóló egész diskurzus azon a közmegegyezésen nyugszik, hogy a globalizáció létezik”* (Bartelson, 2000, p.180).

A turizmusra ható globális folyamatok

A globalizációnak külső és belső folyamatai egyaránt vannak, melyek jelentős hatással bírnak a turizmus területére.

A turizmusra ható külső globális folyamatok

Az OECD 2020-ig terjedően készített egy előrejelzést, melyben kiemelték azokat a világban zajló külső globalizációs folyamatokat, amelyek külső tényezőként hathatnak a turizmusra és annak folyamataira is. Ezek a következők:

- A világgazdaság növekedése folyamatos, új feltörekvő piacok,
- Fejlődő információs technológia,
- Környezetkímélő közlekedési módok,
- Kedvező politikai légkör,
- Növekvő átlagéletkor,
- Növekvő urbanizáció,
- Környezeti és szociokulturális kérdések iránti fogékonyság.
- A marketing eszközrendszere változik. (*Jandala, 2004*)

A tanulmány szempontjából az első pont érdekes, ahol a már meglévő „kistigrisek” (Dél-Korea, Tajvan, Hongkong, Szingapúr) mellett újabb feltörekvő piacok jelennek meg (Kína, Oroszország, India, Brazília, Indonézia). Ez a tény egyértelműen pozitív, mert újabb emberek tudnak bekapcsolódni az utazásokba, ezzel növelve a turista-érkezések és bevételek számát is az adott desztinációban. A legnagyobb fejlődés ezekben az országokban mehet végbe, ami nem csak az előbb említett előnyökkel jár, hanem azzal is, hogy a meglévő, esetleg elmaradott infrastruktúra fejlődni tud, újabb, minőségileg jobb szolgáltatásokat hozhatnak létre, ami keresletnövekedést indukálhat.

A turizmusra ható belső globális folyamatok

A turizmusra ható belső globális folyamatok a következők:

- Bővül a turizmus világpiaca: világméretű verseny,
- Újabb desztinációk bekapcsolódása: a versenyelőny alapja a minőség,
- Fogyasztói elvárások kiegyenlítődnek,
- Tradíciók megőrzése „létszükséglet”,
- Kereslet globalizációja egyben veszélyforrás is lehet. (*Jandala, 2004*)

A turizmus világpiacának bővülésével, újabb országok jelennek meg a turizmus kínálatában, egyfajta versenyt idézve elő az országok között. Ez nem csak a közvetlen versenytársakkal való „küzdelmet”, hanem a távolabbi országokkal való versenyt is jelenti. Ebből következően, az egyes desztinációknak minőségi szolgáltatást kell nyújtani ahhoz, hogy az adott látogató őt válassza pihenése színhelyéül. Európa mellett, egyre keresettebb régióknak számít Afrika, de még inkább az Ázsia-óceániai térség, ahol egyre nagyobb ütemben növekszik az odalátogatók száma, mely köszönhető a különböző nagyobb rendezvényeknek, eseményeknek (például olimpia, világkiállítás) illetve az egzotikusabb, speciálisabb kínálatnak is.

Egyre nagyobb szerepe van a tradíciók megőrzésének is, hisz ez is egy fontos kínálati eleme lehet az adott desztinációnak. Sokan azért keresnek fel egy adott területet, hogy az ottani lakosság mindennapjaiba nyerjenek bepillantást, helyi sajátosságokkal ismerkedjenek meg, melynek nagy szerep van egy termék kialakításánál, ez pedig Kínára is egyértelműen elmondható.

A globalizációs folyamatok pozitív/negatív hatásai a turizmusra

A következőkben a globalizáció pozitív és negatív hatásait ismertetem a turizmus kapcsán, melyek közül csak a legfontosabb, a témához szorosan kapcsolódó hatásokat emelem ki:

- + *Megjelennek a világméretű hálózattal rendelkező szolgáltatók*
- *A kis- és középvállalkozásoknak a transznacionális cégekkel kell felvenniük a versenyt*
- + *A nemzetközi láncok megjelenése a szolgáltatások szttenderdizálását eredményezi*
- *Uniformalódás, elvész a nemzeti karakter*
- + *A technikai fejlődés eredményeképp a világ minden pontja elérhető*
- *Megnő a terrorizmus veszélye*
- + *A világ turisztikai régiói átrendeződnek*

A hagyományos régiók, desztinációk mellett megnő az új régiók szerepe. Néhány évvel korábban Európának még egyértelmű vezető szerepe volt a turistaérkezések számában, de az elmúlt években egyre inkább az ázsiai-óceániai térség fejlődik, ott realizálnak egyre nagyobb érkezési számokat. Európa vezető szerepe ennek ellenére továbbra is megmarad, de az új, egzotikusabb területek előtérbe fognak kerülni az elkövetkezendő években.

- *A non-profit feladatok háttérbe szorulnak*
- + *Új desztinációk jelennek meg*

Azzal, hogy a világ turisztikai régiói átrendeződnek új desztinációk jelennek meg a turizmus piacán, ezáltal általános, gazdasági és turisztikai infrastrukturális fejlődés-

nek indulnak az adott területek. Az új desztinációk megjelenésével pedig kevesebb figyelem juthat a környező országokra (ez a tény néhány ponttal lejjebb, a negatív hatásoknál is szerepel).

– *Nő a területi koncentráció*

Az új desztinációk megjelenésével, megfelelő marketingkommunikációval, több látogató érkezik ezekre a helyekre, ami pedig egyértelműen területi koncentrációhoz vezet, itt főleg napjainkban divatos desztinációkra kell gondolni (például Horvátország, Dubai, Egyiptom, Tunézia), ahol a divat kiszámíthatatlansága miatt átgondolatlan fejlesztéseket valósíthatnak meg. Ezekből kiindulva a téma szempontjából fontos ország, Kína esetében is előfordulhat, hogy ilyen hatásokat fogunk tapasztalni.

- + *Növekvő jövedelmek segítik a turizmusba való bekapcsolódást*
- *Visszaesik a belföldi turizmus*
- + *Fejlett országok tapasztalatainak átvétele*
- *Környező országokra kevesebb figyelem jut*
- + *A telekommunikáció fejlődése új marketingmódszereket, -eszközöket alakít ki*
- *Több desztináció küzd ugyanannak a piaci szegmensnek a megnyeréséért*
- + *A turisták egyre tapasztaltabbak, egyre több ismerettel rendelkeznek*
- *A szervezett formákkal szemben a turizmus egyéni formáira helyeződik a hangsúly (Jandala, 2004).*

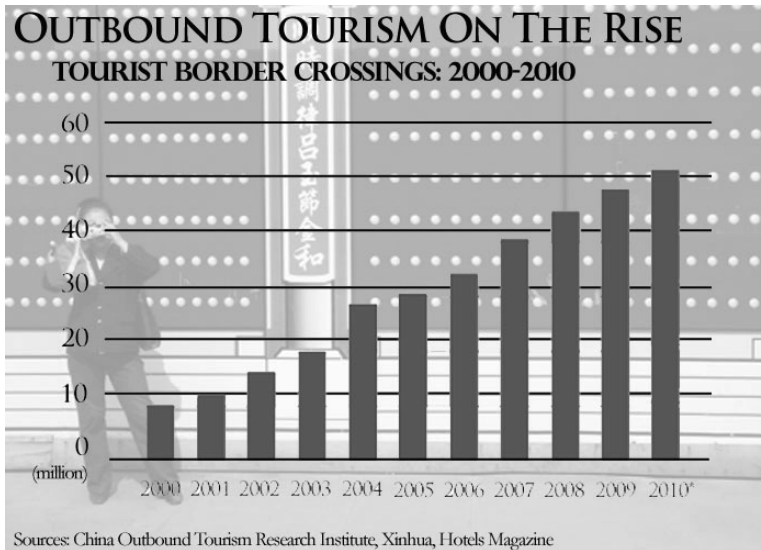
Kína és Oroszország szerepe és jelentősége a turizmusban A két ország turizmusban betöltött szerepe az elmúlt években és napjainkban

Kína

Kína a legnépesebb ország a Földön, amely kiterjedt és változatos földrajzi adottságokkal rendelkezik. A turizmus szempontjából a beutazó, belföldi és kiutazó turizmus erőteljes, az elmúlt években egyértelműen növekszik ezen utazások száma, de még mindig a belföldi turizmus az, ami meghatározó az ország életében.

Az elmúlt években egyértelműen nőtt a Kínába érkező és onnan kiutazó látogatók száma (a vízumkorlátozások eltörlése miatt is egyre többen érkeznek az országba, főleg a környező területekről). Évente 3-5 millió fővel több látogatót regisztrálnak, és a külföldi látogatók száma is lassan, de biztosan növekszik 2010-ben már 133 millió látogatót regisztráltak az országban, ebből a külföldi látogatók száma 26 millió fő, a Hongkongba érkezők száma 79 millió fő. (<http://www.cnta.gov.cn/html/2011-1/2011-1-19-8-51-57548.html>) A 2011-ben az előző évekhez hasonlóan növekedés tapasztalható. A kiutazások száma is egyre inkább növekszik, melyet a következő ábra szemléltet.

1. ábra A Kínából történő kiutazások száma, 2000–2010

Forrás: <http://www.china-mike.com/china-travel-tips/china-tourism-statistics/>

Egy 2010-es UN WTO előrejelzése szerint Kína lesz az elkövetkező 5-7 évben az egyik legmeghatározóbb, vezető turisztikai desztináció. 2010-ben 53 millió turistát fogadott, így harmadik lett a tíz legkedveltebb desztináció között, ahol már megelőzte, az addig előtte lévő Spanyolországot. 2010-ben az Ázsia-óceániai régióban 13%-al nőtt az érkezések száma, csakúgy, mint a turisztikai bevételek összege, így a legnagyobb növekedést eredményezte a másik négy turisztikai régióhoz képest.

Nemcsak a fogadó országok és a turisztikai bevételek rangsorában szerepel előkelő helyen Kína, hanem a küldő országok rangsorában is. 2009-ben a 4. helyen szerepelt, míg 2010-ben már a 3. helyen állt és az előrejelzések tükrében, mindegyik statisztikai rangsorban előrébb jöhet, sőt akár az első helyen is szerepelhet néhány év múlva. Itt érdemes Oroszországot is megemlíteni, ami 2009-ben és 2010-ben is a 9. legfontosabb küldő ország volt.

Ahogy az 1. táblázatban látható a turisztikai befektetések szempontjából Kína a 2. helyen állt közel 100 milliárd dolláros értékkel, mely nagyon magas, ha csak az átlagértéket nézzük (3,60 milliárd dollár). A 2. táblázatban a várható átlagos százalékos növekedés értéke látható 2021-ig, ahol a 7. helyen szerepel Kína, átlag 8,5%-kal.

1. táblázat A turisztikai befektetések értéke 2011-ben

Utazással és turizmussal kapcsolatos beruházások 2011 (Milliárd US\$)	
1. USA	130,92
2. Kína	95,80
3. Japán	34,57
4. India	26,70
14. Indonézia	12,20
18. Thaiföld	8,63
26. Malajzia	4,89
27. Hongkong	4,60
28. Vietnám	4,59
Világátlag	3,60
44. Makaó	2,06

Forrás: http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/china_pdf – saját szerkesztés

2. táblázat A turisztikai befektetések várható százalékos növekedése a 2011–2021-es időszakban

Utazással és turizmussal kapcsolatos várható beruházások 2011–2021 (10 éves várható reálnövekedés, %)	
4. Thaiföld	8,8
5. India	8,7
7. Kína	8,5
20. Malajzia	6,9
25. Makaó	6,7
43. Vietnám	6,0
45. Indonézia	6,0
Világátlag	5,4
69. Hongkong	5,2
91. USA	4,6
169. Japán	1,6

Forrás: http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/china_pdf – saját szerkesztés

Oroszország

Oroszország a világ legnagyobb területű országa, nagyjából 140 millió lakossal. Az elmúlt években nőtt az országba érkező és onnan kiutazók száma (a vízumkorlátozások eltörlése nagyban segítené az ország látogatottságának növelését).

2010-ben 12,6 millió orosz turista utazott külföldre, ami 2009-hez képest 32,1%-os növekedést jelent. Az oroszországi turisták öt legkedveltebb célterülete: Törökország, Egyiptom, Kína, Finnország és Németország. 2010-ben az abszolút vezető ország Thaiföld, ahol a legdinamikusabb növekedés ment végbe. Kétszer több orosz turista érkezett ide 2010-ben, mint 2009-ben (ez 465 ezer főturistát jelent). A második helyen Thaiföld után Dominika áll, ahová 2010-ben 70%-al több orosz turista utazott (67 ezer fő), mint 2009-ben. A harmadik helyezett Vietnám volt 68%-os növekedéssel (http://www.atorus.ru/en/ratings/analytic_mrch/new/9591.html).

2011. első félévében már 18,3 millió orosz utazott külföldre, ez 15%-al több mint 2010 ugyanezen időszakában. 2011 júniusában több mint 56 ezer fő orosz turista látogatott Ciprusra, ez 53,4%-al több mint 2010 hasonló időszakában. 2011 első felében összesen 131 ezer orosz állampolgár Cipruson és átlagban 960 eurót költöttek (<http://www.cyprusfranchising.com/cyprus-business-news/russians-tourists-started-spend-money-cyprus/>).

Törökországon belül az Antalya-i régió a legkeresettebb az orosz turisták körében. Eddig a németek jöttek leginkább erre a területre, de 2010-re már az oroszok átvették az első helyet (<http://www.tourism-review.com/travel-tourism-magazine-antalya-tourism-industry-boosted-by-russians-and-iranians-article1521>). Az orosz állampolgárok kedvelt úti céljai közé tartozik többek között Egyiptom, ahová 2010 márciusában több mint 300 ezer fő utazott, ez nagyjából 90%-os növekedést jelent erre a hónapra 2009 márciusához képest. Egyiptom Törökország után a második legnépszerűbb üdülőhely az orosz turisták körében, mely akár első is lehet, hisz 2009-ben nagyjából 2 millióan érkeztek Egyiptomba (<http://www.rustourismnews.com/?p=5240>).

Nem csak az érkezések számában érhető tetten az orosz turisták egyre növekvő jelenléte és szerepe a turizmus piacán, hanem a költési adatokban is. 2010-ben összesen 26,4 milliárd dollárt vittek ki külföldre, míg Oroszországba érkezők „csak” 8,9 milliárd dollárt költöttek el.

Az orosz turistákra a következők a jellemzőek, melyeket érdemes figyelembe venni, hisz az egyik legnagyobb küldő piaccá válhat az elkövetkezendő években, csakúgy, mint Kína:

- vállalkozó szelleműek, társaságkedvelők és új tapasztalatokat szeretnek szerezni,
- szívesen keresik fel a gyógyhelyeket, sportolási lehetőségeket, szeretik a gasztronómiát,
- kedvelik az újdonságokat,
- kedvelik a jó nevű szálláshelyeket, és az „all inclusive” ellátást,
- későn foglalnak, a turisták 80%-a az utazás előtt négy héttel foglal,
- az orosz turisták 72%-a készpénzben fizet,
- meleg klímájú, történelemmel és kultúrával, különleges tengerparttal kombinált helyek, a jó szállodák fürdőrezsléggel, étteremmel, abszolút eladhatóak az orosz turisták számára,

- egyre nő az üzleti utazások száma,
- egyre többen utaznak külföldre nyelvet tanulni, vagy valami elsajátítható tudásra szert tenni (http://www.eventica.co.uk/files/The_Russian_Outbound_Travel_Market.pdf).

Az országba érkezők száma csupán 2%-al nőtt, ami nem túl nagy növekedés, de ezt a növekedést is a kínaiaknak köszönhetik. A gyenge növekedési ütem ellensúlyozására egy közös munkacsoport létrehozását tervezik, amely a beutazó turisták létszámának növelésére dolgozna ki terveket. 2005-ben már végeztek egy felmérést, melyből kiderült, hogy 30 tényező létezik, amely akadályozza a beutazást, s ez 2010-re 18 akadályozó tényezőre csökkent. A legfontosabbak, amelyeken mindenképpen változtatni kell: beutazó vízum megszerzése, a külföldi turisták bejelentési kötelezettsége, és az idegen nyelvű tájékoztatás hiánya.

Oroszország fő küldő országai között szerepel Finnország, Németország, Hollandia, Spanyolország, Franciaország, Ausztria és Norvégia (az utóbbiból az elmúlt években egyre kevesebb turista érkezik), így a munkacsoportnak elsősorban ezeket az országokat kell megcélozni marketingtevékenységével (<http://hirekma.hu/hir/618380/sokat-koltenek-az-orosz-turistak.html>).

A turisztikai befektetések értékét tekintve Oroszország a 19. helyen áll 8,1 milliárd dollárral, ami így is magasabb, mint az átlag, de Kína közel 100 milliárd dolláros befektetéséhez képest nagyon le van maradva (3. táblázat). Az átlagos százalékos növekedést tekintve is viszonylag jó helyen szerepel, 6,4%-os átlagos növekedési értékkel (4. táblázat).

3. táblázat A turisztikai befektetések értéke 2011-ben

Utazással és turizmussal kapcsolatos beruházások 2011 (Milliárd US\$)	
7. Németország	18,24
17. Törökország	8,91
19. Orosz Föderáció	8,10
Világátlag	3,60
36. Lengyelország	3,32
47. Csehország	1,84
59. Finnország	1,11
68. Ukrajna	0,69
103. Észtország	0,25
113. Lettország	0,19
114. Litvánia	0,19

Forrás: http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/russian_federation.pdf 9. oldal, saját szerkesztés

4. táblázat A turisztikai befektetések várható százalékos növekedése a 2011-2021-es időszakban

Utazással és turizmussal kapcsolatos várható beruházások 2011-2021	
(10 éves várható reálnövekedés, %)	
6. Litvánia	8,5
15. Lengyelország	7,3
22. Törökország	6,8
30. Orosz Föderáció	6,4
35. Finnország	6,3
47. Lettország	5,9
Világátlag	5,4
66. Ukrajna	5,4
83. Észtország	4,9
145. Németország	3,0
151. Csehország	2,6

Forrás: http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/russian_federation.pdf 11. oldal, saját szerkesztés

A két országgal kapcsolatos előrejelzések a nemzetközi turizmus piacán Kína és Oroszország, mint jövőbeli vezető küldő és fogadó országok

Kína kapcsán a Boston Consulting Group készített egy tanulmányt, melynek a főbb megállapításai a következők:

- 2013-ra az egyik legnagyobb turisztikai piac lehet a világon,
- 2020-ra megnégyszereződik a szabadidős célú utazások száma,
- nő az üzleti utazások száma, évente 10%-al,
- kiutazások száma évenként 17%-al növekszik,
- megnégyszereződik az Európába irányuló utazások száma.

A belföldi turizmussal kapcsolatosan megállapították, hogy 2013-ra Kína megelőzheti Japánt, s 2. legnagyobb turisztikai piac lehet a világon. Manapság a kínai belföldi utazások célja legfőképp a rokonlátogatás, viszont egyre biztosan fel kell készülniük az utazatóknak: a szabadidős célú utazások száma 2020-ra megnégyszereződhet, és a hazai szálláshelyek iránti kereslet pedig megduplázódhat. Az elkövetkezendő 10 évben az üzleti utazások száma minden évben nagyjából 10%-al növekedhet, míg a szabadidős célú utazások száma meg fogja haladni az üzleti utazások számát, a belföldi utazások számának kb. 50%-a lesz.

A nemzetközi turizmus a belföldi turizmushoz képest még gyerekcipőben jár a kínaiak kiutazása, de az elkövetkezendő tíz évben évenként 17%-al növekedhet ez

a szám. A hosszú távú utazások száma (hat óránál többet kell utazni) 20 millióval növekedhet. 2020-ra a nemzetközi utazások 25%-a Japánba és Dél-Koreába fog irányulni, míg Európában megnégyszereződik a kínai látogatók száma. Kína lesz Európa egyik legnagyobb küldő piaca, míg Észak-Amerikába Japán és az Egyesült Királyság után a 3. küldő ország lesz. 2016-2018 körül az első számú fogadó ország lehet a világon (<http://www.bcg.com/documents/file74525.pdf>).

Oroszország esetében annyit lehet megemlíteni, hogy 2020-ra az egyik legfontosabb küldő ország lesz Németország, Japán, USA és Kína mellett. Ha ilyen ütemben tud a kiutazások száma növekedni, ahogy ezt a statisztikai adatoknál láthattuk, az első öt helyek egyikén fog szerepelni.

Kína és Oroszország turizmusában bekövetkező változások hatása az adott ország életminőségére

Ahogy látható Kína eredményei kapcsán, nőni fog a kiutazások és beutazások száma, ezek pedig mindenképpen hatással lesznek az utazók és a lakosság életminőségére egyaránt. A turizmus és életminőség kapcsolatánál megállapítható az, hogy valaki minél többet utazik, annál boldogabbá válhat, ami az életminőségére is pozitívan hathat, de ugyanakkor a helyi lakosság életminősége is javulhat. (Ha több turista érkezik egy adott területre, az bevétel növekedést eredményezhet, melyet a helyiek környezetük rendbetételére is fordíthatják, s ebben az esetben az ő életminőségük is javulhat.) Látható, hogy a turizmus pozitív hatásait figyelembe véve nőhet a helyi lakosság és az utazó életminősége is. Ha ráadásul még pozitív élményekkel is társul ez a tevékenység, akkor még inkább.

Oroszország kapcsán inkább a kiutazások számának növekedését lehet megemlíteni, az ország egyre előkelőbb helyre kerül a küldő országok rangsorában. Ugyanazt lehet elmondani, mint a kínai turisták kiutazásánál, azaz, minél többen és esetleg gyakrabban vesznek részt utazáson, annál elégedettebbek lehetnek, mely az egyéni életükre is pozitívan hathat.

Érdeemes lenne a két ország esetében felmérni, a turizmus és az életminőség kapcsolatát, mind a helyiek, mind a turisták körében. Mivel Kína és Oroszország egyre meghatározóbb ország nem csak a turizmus, hanem az általános gazdasági fejlődésével, kapcsolatait tekintve is, érdemes lenne megvizsgálni, hogy mi volt jellemző rájuk a fejlődésük előtt és mi napjainkban (például, hogyan változtak az utazási szokásaik).

Összefoglalás

Ahogy láthattuk, a globalizációnak nagyon sokféle hatása, folyamata létezik, mely a turizmus területén is megmutatkozik. Amellett, hogy fontos volt ezeket a tényezőket részletesen is elemezni, egyértelműen látható, hogy mely országra milyen hatást gyakorolhatnak.

Kína, az összes statisztikai adat tanúsága szerint egyértelműen tör felfelé, és a különböző fejlesztések, együttműködések csak még inkább elősegíthetik ezt a folyamatot. Oroszország esetében is valószínűleg egy erőteljesebb fejlődés fog végbemenni, mely a turisztikai statisztikai adatokban is meg fog mutatkozni. Az ország jelentőségét az is bizonyítja, hogy szerepel Finnország turizmusstratégiájában, továbbá együttműködést is fog kötni az Egyesült Királysággal a turistaérkezések számának növelése céljából. Tehát Oroszország felismerte a turizmusban rejlő lehetőségeket, s élni kíván ezekkel.

Érdekes lenne a két országban vizsgálni az életminőség és a turizmus kapcsolatát, mert legjobb tudomásom szerint ilyen témában még nem készült felmérés, és úgy gondolom, hogy két ennyire feltörekvő ország esetében ez mindenképpen érdekes lenne. Érdemes lenne több feltörekvő országnak összefogni annak érdekében, hogy többek közt részt vegyenek ilyenfajta felmérésekben, mert ezekből csak tanulni lehet, mely által akár javíthatnának is az eddig feltételeken, lehetőségeken, fejlesztéseken, amelyek által még inkább növelhetnék az érkezések, bevételek számát, ami egyértelműen hat mind a lakosságra, mind a turistákra.

Irodalom

- Bartelson, J. (2000) Three Concepts of Globalization. *International Sociology* 15 (2): 180–196.
- Diener, E. – Diener, M. (1995) Cross-cultural correlates of life satisfactions and self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*. No. 68, pp. 653–663.
- Fidrich, R. (2002) Globalizáció és környezet, *Globalizáció füzetek 1.*, Magyar Természetvédők Szövetsége, Budapest.
- Giddens, A. (1991) *The Consequences of Modernity*. Polity Press. Cambridge. (70–78)
- Bartelson, J. "Three Concepts of Globalization," *International Sociology* 15, no. 2 (2000), 180–96.
- Jandala, Cs. (2004) *Főiskolai jegyzet*, Harsányi János Főiskola, Budapest.
- Michalkó, G. (2010) *Boldogító utazás – a turizmus és az életminőség kapcsolatának magyarországi vonatkozásai*, Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet.
- Veenhoven, R. (1996) The study of life satisfaction. In: Saris, W.E. – Veenhoven, R. – Scherpenzel, A. C. – Bunting, B. (eds): *A comparative study of satisfaction with life in Europe*. Eötvös University Press. Budapest. pp. 11–48.
- Veenhoven, R. (2003) Hedonism and happiness. *Journal of Happiness Studies*. 4.4. pp. 437–457.
- <http://www.cnta.gov.cn/html/2011-1/2011-1-19-8-51-57548.html> (letöltés dátuma: 2011. december 9.)
- <http://www.china-mike.com/china-travel-tips/china-tourism-statistics/> (letöltés dátuma: 2011. december 14.)

- http://mkt.unwto.org/sites/all/files/docpdf/unwtohighlights11enlr_1.pdf (letöltés dátuma: 2011. november 18.)
- http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/china_.pdf (letöltés dátuma: 2011. december 14., 9. oldal)
- http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/china_.pdf (letöltés dátuma: 2011. december 14., 11. oldal)
- <http://www.rustourismnews.com/?p=5240> (letöltés dátuma: 2011. december 14.)
- http://www.atorus.ru/en/ratings/analitic_mrch/new/9591.html (letöltés dátuma: 2011. december 14.)
- <http://www.tourism-review.com/travel-tourism-magazine-antalya-tourism-industry-boosted-by-russians-and-iranians-article1521>(letöltés dátuma: 2011. december 14.)
- <http://hirekma.hu/hir/618380/sokat-koltenek-az-orosz-turistak.html> (letöltés dátuma: 2011. december 14.)
- <http://www.visit-plus.com/node/633> (letöltés dátuma: 2011. december 14.)
- <http://www.capemosaic.com/blog/russian-outbound-tourism-statistics-for-2011> (letöltés dátuma: 2011. december 14.)
- <http://www.euromonitor.com/russia/country-factfile> (letöltés dátuma: 2011. december 14.)
- http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/russian_federation.pdf (letöltés dátuma: 2011. december 14., 9. oldal)
- http://www.eventica.co.uk/files/The_Russian_Outbound_Travel_Market.pdf (letöltés dátuma: 2011. december 14.)
- <http://www.cyprusfranchising.com/cyprus-business-news/russians-tourists-started-spend-money-cyprus/> (letöltés dátuma: 2011. december 14.)
- http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/russian_federation.pdf (letöltés dátuma: 2011. december 14., 11. oldal)
- <http://www.bcg.com/documents/file74525.pdf> (letöltés dátuma: 2011. november 19.)

A MAGYAR-SZINGAPÚRI KAPCSOLATOK DINAMIKÁJA A 21. SZÁZADBAN

✍ SZARKA EVELIN

nemzetközi kapcsolatok-szakértő, szakújságíró

PhD hallgató, Interdiszciplináris Doktori Iskola, Politikatudományi Program,

Pécsi Tudományegyetem

evelin.szarka@gmail.com

Az ázsiai „Oroszlánváros” jelentős ásványkincs-lelőhelyek híján, ám stratégiaileg fontos földrajzi elhelyezkedésének és más, egyedülálló faktoroknak köszönhetően a világ egyik leggyorsabban fejlődő államává vált. A magyar vezetés az elmúlt években a tudományos és kulturális relációk mellett a szingapúri tőkebefektetők vonzására helyezi a hangsúlyt. A tanulmány a bilaterális kapcsolatok fejlesztésének – és ennek ideológiai alapjainak – ismertetésén és a városállam bemutatásán túl, végigköveti a gazdasági együttműködés történetét, leírja a közel negyven hazánkban működő szingapúri nagyvállalat jelenlétéből származó előnyöket, és részletezi a kis állammal kötött kereskedelmi kooperációs egyezmények szerepét.

A szingapúri társadalmi – gazdasági modell

Nem véletlenül építettek az angolok a hollandpárti szultán kisémmizett testvérének támogatásával és egy nagyobb összegért cserében, egy kikötőt a Maláj-félsziget dzsungeles területén 1819-ben. A délkelet-ázsiai város alapítójának tartott Sir Stamford Raffles felismerte a hely stratégiai jelentőségét: szerencsés földrajzi elhelyezkedésének köszönhetően ugyanis innen az India és Kína közötti hajóutak ellenőrizhetővé váltak, illetve kedvezőek voltak a feltételek egy kereskedelmi kikötő létrehozásához (Brown– Oakley, 2010). Már ekkor ingyen nyújtották a kikötői szolgáltatásokat, ez pedig számos gazdag társaságot és kereskedőt vonzott Szingapúrba.

Az „Oroszlánváros”-nak nincsen értékes ásványkincse, kitermelhető nyersanyaga és építőanyaga; jelentős ivóvízkészlet és önálló hadsereg híján a környező államok kiszolgáltatottjává válhatott volna. Ám tudatosan az emberi tőkébe, a tudásalapú társadalomba, a korszerűsítésbe és a technológia modernizációjába fektettek. Nyitott gazdaságot és kedvező vállalkozói környezetet alakítottak ki, amely a világ minden tájáról vonzotta az üzletembereket, a befektetőket és a kutatókat, tudósokat. Nagyszabású építkezések indultak meg, amelyek nemcsak a látványos építészeti megoldásokkal nyugtázták le a Szingapúrba látogatókat, hanem olyan szórakozási és aktív kikapcsolódási központokat teremtettek általuk, amelyek méltó helyszíneivé váltak

nívós kiállításoknak, koncerteknek és sporteseményeknek. A tömegközlekedés nemcsak olcsó és minőségi, de a gyors és sűrű hálózat miatt nem szükséges autózni és taxizni. Rengeteg a zöld terület, az úthibákat szinte azonnal eltüntetik.

A szingapúriak a magyarokhoz hasonlóan szeretnek panaszkodni. Ám mivel az élet-színvonal elég magas, az adók alacsonyak, az élelmiszer és a benzin olcsó; az évszakok váltakozására és egy „kiszámíthatatlanabb” olaszos káoszra vágyanak.

A világ egyik leggazdagabb állama lenyűgöz a rendezettségével, mosolygós és érdeklődő lakosaival, és azzal a tisztasággal és fegyelemmel, amely talán sterilnek tűnhet, mégis egy sikertörténet alapja.

A szingapúri demokrácia predomináns pártrendszerét 1959 óta a Népi Akciópárt, a *People's Action Party* (PAP) uralja. Ez egyfajta politikai stabilitást és kiszámíthatóságot jelent. Lee Kuan Yew-t a fia követte a miniszterelnöki székben; nem ritka, hogy a családtagok és barátok töltenek be befolyásos állami pozíciókat.

A nepotizmus virágzik Magyarországon is, pártszimpátiától és politikai meggyőződéstől függetlenül. Ám a meritokrácia sok esetben nem érvényesül.

A Szingapúrhoz hasonlítás valójában már itt nem állja meg a helyét, mert bár igaz, hogy a rokonok előnyt élveznek a kiválasztásnál, de csak olyan esetben nyeri is el az illető az adott hivatalt a városállamban, ha kifogástalanul beszél több nyelven, kiváló diplomata, kiemelkedő tanulmányi és szakmai múlttal rendelkezik, és mindazoknak a kvalitásoknak és szakértelemnek a birtokában van, amelyeket a pozíció megkövetel. A korrupció minimális, a hálapénz ismeretlen fogalom.

A nagyvállalatok több mint kétharmada az etatista államvezetés kezében van. A paternalizmus a civil szervezetekre is kiterjed, amelyek inkább az állami tevékenység kiegészítőjeként vagy annak végrehajtójaként tevékenykedhetnek.

Szingapúrnak négy hivatalos nyelve van: a maláj, a mandarin, a tamil, és a brit gyarmati múlt (és a tudatos Nyugat felé nyitás) miatt az angol. Ebből az utóbbin – vagy a szingapúri angolon: *singlish* – kívül mindenki legalább még egyet beszél. Bármelyik nyelven intézhető a hivatalos ügyek és elérhető a színvonalas oktatás, a feliratok és a hangosbemondók mindegyik nyelven tájékoztatnak. Egy helyi rendelet szerint egy lakótömbön belül nem lehet harminc százaléknál több a kínai, maláj vagy indiai etnikum, így nem alakulnak ki spontán homogén negyedek a városban (*Kertész, 2012*). A buddhisták, a muszlim hitűek, a keresztények, a taoizmus hívei és a hinduk is szabadon gyakorolhatják a vallásukat. Egy olyan színes társadalomban mint a szingapúri, elengedhetetlen a személyes ellentétek és a nacionalista felhangok mellőzése. A függetlenedés viharos évtizede után a számos náció először állami nyomásra, majd egyre inkább a lehetőségeiket felismerve egy közös cél érdekében kezdett el dolgozni: ez pedig a fejlődés volt. A magas életszínvonal, a fogyasztói társadalom és az ezerarcú kultúra egy sajátos szingapúri önpercepciót alakított ki, amelyet lehántva, bátran vállalhatóan maradt a kínai, tamil és maláj identitás is; ám a csoportérdek minden esetben az egyéni felett áll.

Ehhez természetesen a szomszédos államokkal fenntartott jó viszony is szükséges. Ez pedig nem feltétlenül könnyebb mint Kelet-Közép-Európában. Szingapúrt illetően

elég csak a II. világháború japán inváziójára gondolni, vagy a korábbi brit gyarmat Maláj Államszövetséghez való csatlakozására¹, és – a magas adók és a maláj nemzetiségűek kiváltságai miatt – az abból történő kiválására 1965-ben.

A vezetés öngondoskodásra ösztönzi az állampolgárokat. Ez a magyar viszonyok között, a volt szovjet blokk országának tapasztalataival és a szocializmus iránti nosztalgia miatt nehezen elképzelhető. Szingapúrban viszont a britek sokáig kvázi egy jól működő vállalkozásként tekintettek a városállamra, és nem kívántak szociálpolitikával foglalkozni. A szingapúri társadalombiztosítási rendszer azonban egy olyan példát és vállalható utat mutat, amelyet széleskörű társadalmi konszenzus esetén sikerrel lehetne átültetni a kelet-közép-európai viszonyokra is. *„Szingapúr is folyamatos reformokkal alakítja át a közigazgatást, a nyugdíj- és az egészségügyi rendszert, sikere nemcsak Magyarországnak, hanem Európa többi államának is példa lehet”* – mondta Gyurcsány Ferenc 2007 októberében.

A Központi Ellátó Alap (*Central Provident Fund* – CPF) jellegzetessége az, hogy a biztosított és a munkáltató nem egy nagy „kalapba” fizet be, amelyet azután a központi alapkezelő oszt el, nem a CPF gazdálkodik a befolyt összegekkel. Minden egyes munkavállalónak három saját, elkülönített számlája van. Az általános számla ház vagy lakás vásárlására, beruházásra és egyéb, az alap által előírt célokra használható. A különleges számla a nyugdíjra vonatkozik, illetve a nyugdíjjal kapcsolatos pénzügyi termékekbe való befektetésekre (életjáradékok, pótbiztosítások stb.). Az egészségügyi számla megtakarításaival a tagok saját és közvetlen hozzátartozóik kórházi költségeit fedezik. Ezen alapokba egy államilag megállapított plafonig korlátlanul fizethetők be összegek, így ezek segítségével a munkavállaló előbb vásárolhat lakást, vagy színvonalasabb egészségügyi ellátást igényelhet az állam bármely kórházában. Ez utóbbit egészíti ki a MediShield pótbiztosítás², amely a CPF igazgatóságának szigorú felügyelete alatt működik, és még magasabb kórházi ellátás igényelhető a befizetések összegéből (*Lovas, 2007*).

Egyes vélemények szerint a demokrácia sokszor a fejlődés gátja lehet ezért meg kell találni a hatékony kormányzás és a felzárkózást nem gátló szabadságjogok optimális egyensúlyát. Egyes kritikák szerint az ázsiai fejlődési modell amiatt vonzó a politikusok számára, mert a versenyképes utat általában központilag jelölik ki. A valóság azonban ennél jóval árnyaltabb: a centralizált fejlesztés húzóágazatait elsősorban a racionalitás, és az erősségek kihasználásának utilitarista felfogása határozza meg.

Hazánkban az uniós *acquis*-nak való maradéktalan megfelelés, a magas államadósság és a külföldi tőkére való utaltság sem kedvez a szingapúri út vállalásának. A munkamorál teljesen más, mint hazánkban a túlóra magától értetődik, nem jár érte plusz bér, mert a jó szakembert úgyis megfizetik. A közpénzek felhasználásának jogszerűségét sem vonják kétségbe a délkelet-ázsiai államban, hiszen alig akad az ellenkezőjére példa. A vezetés iránti bizalom tehát adott.

A szólásszabadság bárminemű korlátozása éles ellenzést vált ki a hazai és a külföldi, elsősorban uniós orgánumból, míg Ázsiában ezt nem élik meg olyan tragikusan sem az állampolgárok, sem a média képviselői. Akkor sem, ha a szubjektív ellenzéki

hangokat sokszor kártérítési perekbe kényszerítik. A cenzúra és a szigorú fegyelem miatt gyakran jobboldali, tekintélyelvű diktatúráként tüntetik fel a délkelet-ázsiai államot. Azt azonban tudni kell, hogy a vezetés nem politológiai ideológiák mentén reformálta meg az államszervezetet, pusztán a haszonelvűség vezérelte, ugyanis a világ bármely államából – függetlenül annak berendezkedésétől – átvette mindazon elemeket, amelyek jól működtek és sikerre vezettek.

Szingapúrban a legmagasabb az egy négyzetméterre eső tiltótáblák száma. Igazi „*fine city*”: a fine ugyanis nemcsak a jó közérzetet és az élhető várost jelenti, hanem a bírságokra is utal. Az ismert, rágógumizást tiltó rendelkezés mellett számos olyan szabályt hozott a vezetés, amely rendre és fegyelemre tanítja az állampolgárokat, így az aluljáróban csak áttolni szabad a kerékpárt, a metrómegállóban pedig tilos az étkezés. A bírságok olyan magasak, hogy még a renitensek is kénytelenek betartani az előírásokat. De van például néhány túlkapás is: a játszótereken tilos a szaladgálás, a stratégiai jelentőségű víztározót megközelítő személyekre pedig tűzparancsuk van a területet őrző fegyvereseknek. (Ez utóbbi területét egyébként elég nehéz elkerülni, mert az egyik legnagyobb park kellős közepén található.) A hajléktalanokat és koldusokat azonnal elvezeti a rendőrség a számukra kijelölt szállókba vagy börtönökbe. A közbiztonság kiváló, az illegális határátlépőket megbotozzák, míg a kábítószer-kereskedelemért halálbüntetés jár.

Az ázsiai kistigrisben az éves gazdasági növekedés a recesszió ellenére is 5%-os, a világ húsz legnagyobb tanácsadó cégéből tizenhétnek itt van a székhelye (*Reed Specialist Recruitment, 2012*).

De egyes elemzők szerint a kép korántsem ilyen derűs: a kínai és az indiai óriás nemcsak az olcsó bér munkára, hanem a hatalmas piacra alapozva könnyen maga alá gyűri a kis államot, amely a folyamatos fejlesztéseivel sem veheti fel a versenyt olyan kontinensnyi államokkal, amelyeknek csak az a dolguk, hogy megvásárolják a legkorszerűbb technológiát és új gyárat húzzanak fel eddig lakatlan és beépítetlen területeken. Szerintem ez itt rendszeridegen!

A városállam vezetése azonban időben felismerte, hogy mely irányokban van még kitörési és előrelépési lehetősége Szingapúrnak, ezek közül pedig kiemelkedő stratégiai jelentőségű az Európa, különösen a kelet-közép-európai országok felé történő nyitás.

Élénkülő bilaterális együttműködés

Lee Kuan Yew szingapúri miniszterelnök 1966-os nem hivatalos magyarországi látogatása után a két állam 1970-ben létesített diplomáciai kapcsolatokat. Az elsősorban kulturális és tudományos kooperációra fókuszáló kormányzatok a későbbiekben felismerték, hogy a globalizációs kihívások korában a gazdasági kapcsolatok elmélyítése is kölcsönös előnyökkel jár, és nem elegendőek a kereskedelmi képviselők által nyújtott szolgáltatások.

A rendszerváltást követő 1990-es New York-i konzultáción elkötelezték magukat a bilaterális relációk gyors fejlesztése mellett. Így a vezetők az 1993-as hivatalos látogatás alkalmával már konkrét beruházások megvalósításáról tárgyaltak, Goh Chok Tong kormányfő 2001-es vizitijén pedig bejelentette, hogy hazánk Szingapúr vezető partnere Közép-Európában.

Míg az első évtizedekben a delhi és a jakartai nagykövetet akkreditálták Szingapúrba, az egyre nagyobb turistaforgalom és az élénkülő együttműködés következtében 2001 óta rezidens nagykövet képviseli hazánkat; és még ez évben tiszteletbeli főkonzult helyeztek Budapestre az 1992-es utazó nagyköveti intézményt kiegészítve. A magyar állampolgárok számára a vízummentességet három lépcsőben, az 1994-es 14 napról 90 napra hosszabbították meg 2000-ben, illetve 2004-ben a szerződő felek³.

Magyarország az 1990-es légügyi megállapodást követően 1997-ben kötött Szingapúrral beruházás-védelmi és kettős adóztatást elkerülő egyezményt⁴, amelynek értelmében többek között a külföldi személyek részére fizetendő kamat és jogdíj után is csupán 5% a forrásadó mértéke. A „territoriális” elven működő adóztatás előnye, hogy a belföldi illetékességű alanyok csak a szingapúri forrású jövedelmeket kötelesek leadózni, míg a külföldi számlán felhalmozott nyereség már mentesül alóla; a helyi társaságok osztaléka után nem fizetendő társasági adó; és amennyiben a tevékenységét a vállalat az országon kívül folytatja, ám ezzel kapcsolatosan nem keletkezik máshol telephely – máshol sem lesz adóköteles (*Jalsovsky, 2012*).

A Világbank 2012-es felmérése szerint Szingapúrban a legkönnyebb a világon üzletbe fogni – az alapítás, az engedélyek megszerzése, a hitelhez jutás, a befektetők védelme, az adóztatás, a csődeljárás terén az elsők között áll (*Doing Business, 2012*). Akár egy nap alatt egy SGD (szingapúri dollár) tőkével is bejegyezhető a cég, és az új alapítású vállalatok első megszerzett 100 ezer SGD bevétele adómentes, a következő 200 ezer SGD adóköteles jövedelemre pedig 50%-os adókedvezmény jár.⁵ Ezért nem csoda, hogy az egy főre eső GDP tekintetében jóval a városállam mögött lévő Magyarország vállalkozóinak is egyre kedveltebb célországa Szingapúr.

Fókuszban a tehetséggondozás és a kutatás-fejlesztés

Medgyessy Péter miniszterelnök 2002-ben hirdette meg az Új Ázsia-politikát, amely Magyarországnak az EU-t és Ázsiát összekötő híd, a két gazdasági térség közötti kapocs szerepét szánta. Az új külpolitikai törekvés egyik fő haszonélvezője az ország legjelentősebb délkelet-ázsiai kereskedelmi partnere, a nyitott gazdasági rendszerű Szingapúr lett.

Öt évvel később számos belpolitikai és nemzetközi esemény szerencsés egybeesése nyitott utat a gazdasági együttműködés sikeres megerősítésének.

A városállam miniszterelnöke, Lee Hsien Loong 2007-es hivatalos látogatása alkalmával új gazdasági kooperációs megállapodást írt alá, valamint létrejött egy kutatás-fejlesztési egyezség a Nemzeti Kutatási és Technológia Hivatal és az ASTAR

között. A kormányfő ELTE-n mondott beszédében az innovációt, a folyamatos fejlődésre való képességet, a magas színvonalra való törekvést és a megbízhatóságot nevezte meg mint a két állam közös értékeit, amelyekre a jövőben is alapozni lehet. A meritokrata és egalitáriánus ethoszon nyugvó tehetséggondozás mindkét államnak érdeke, hiszen a természeti kincsekben kevésbé gazdag, központi fekvésű országok egyik legnagyobb tőkét a felkészült szakemberek adják. A magyar egyetemekkel kötött megállapodások kölcsönös oktatói szakmai utakat és szingapúri ösztöndíjakat foglalnak magukban, míg a kutatás és fejlesztés területén kötött államközi egyezmények a szakértői tapasztalatcserén és tudományos szimpóziumok szervezésén túl közös – elsősorban biotechnológiai – projektek indításának biztosítanak jogi és anyagi kereteket (*Hsien Loong, 2007*).

Orbán Viktor miniszterelnök a Tudomány Világforumának (WSF) 2011. novemberi budapesti megnyitóján megerősítette, hogy Magyarország az indiai és kínai mellett szingapúri mintára kívánja átalakítani az oktatási rendszerét: ez kevesebb bürokráciával, a rossz szabályok eltörlésével és a kreatív energia felszabadításával járna (*Orbán, 2011*). Az oktatási rendszer ugyan hatalmas összegeket emészt fel Szingapúrban, viszont az onnan kikerülő szakemberek a gyakorlatban is megállják a helyüket. A kiemelkedő képességű 1% már tízévesen speciális iskolába kerül, ahol mentort kap, és három év múlva akár egyetemi tárgyakat is felvehet.

Kooperáció az Európai Unió keretein belül

A virágzó bilaterális kapcsolatok kedvező körülményeinek megteremtéséhez az Európai Unió és a Délkelet-Ázsiai Országok Szövetségének (ASEAN) szintén 2007-ben megrendezett csúcstalálkozója is jelentősen hozzájárult. A két szervezet partnerségének harmincadik évfordulója alkalmából Szingapúrban találkoztak a tárgyalópartnerek, ahol Magyarországot Gyurcsány Ferenc személyes megbízottjaként Medgyessy Péter képviselte. Az ex-kormányfő a kétoldalú megbeszélésen javasolta, hogy a szingapúri vállalatok stratégiai jelentősége miatt hazánkban hozzák létre logisztikai és szolgáltató központjukat, felhasználva az olyan – általuk is méltatott – kedvező feltételeket, mint a képzett munkaerő, valamint kiemelte a budapesti repülőtér által bonyolított óriási átmenő forgalmat és az ebben rejlő potenciált (*Ping, 2012*). Ez utóbbi a Malév csődje után elgondolkodtatta az ázsiai befektetőket; bizonytalanságukat növelik az aggályok, amelyek szerint a számos más légitársaság által indított járatok sűrűségét és irányát tekintve, központi földrajzi elhelyezkedése ellenére is perifériára kerülhet az ország a légiközlekedés szempontjából.

Az EU gazdasági dinamizmusának egyik kulcsa lehet az ázsiai partnerekkel szorosabbra fűzött kooperáció. A fejlett, német és orosz partnerekkel kialakított együttműködés mellett 1996 óta egyre hangsúlyosabbak az Ázsia-Európa-találkozók (ASEM), különösen a folyamat intézményesült szegmensének, az Ázsia-Európa Alapítványnak (ASEF) köszönhetően, amelynek a városállam ad otthont. Bár az unió

nem kötött még szabadkereskedelmi megállapodást Szingapúrral, jelenleg is folynak a tárgyalások a jövőbeni partnerség részleteiről.

A magas szintű találkozók szerepe

A 2007-es ASEAN-csúccsal egy időben a *Singapore Business Federation* harminckét fős delegációja is Magyarországon tárgyalt. A szervezet eddig csak a magyar külképviselettel tartott egyeztetéseken és a Gyurcsány Ferenc 2005-ös szingapúri útja alatt szervezett fórumokon jelent meg az ITD Hungary-vel kötött megállapodás jóvoltából, ám egyre aktívabb szerepet vállal a két állam közötti gazdasági relációk élénkítésében. A magyar gazdaság egyes ágazatainak feltérképezésére, a szakmai kapcsolatok bővítésére és bizonyos együttműködési lehetőségek ismertetésére helyezték a hangsúlyt (*SBF, 2012*).

Az első államfői látogatásra magyar részről viszonylag későn, Sólyom László 2008-as útja alatt kerül sor. Schmitt Pál az ifjúsági olimpia alkalmából utazott Szingapúrba, ám ez alkalommal rövid megbeszélést folytatott Sellapa Rama Nathannal is. Bár ezek a találkozók formális, kardiális események; a két állam szívélyes viszonyát erősítik, pozitív képet sugározva a potenciális befektetők és a kulturális vagy tudományos kapcsolatokat építeni kívánó szervezetek felé.

Martonyi János külügyminiszter 2011. novemberi, elsősorban kapcsolatépítő látogatásának célja a Magyarország méretű és hasonló adottságokkal rendelkező délkelet-ázsiai államokkal való gazdasági kooperáció intenzifikálásának elősegítése volt. Tony Tan Keng Jam szingapúri köztársasági elnökkel és Kasiviswanathan Shanmugan külügyminiszterrel, valamint az üzleti szféra képviselőivel a miskolci autóiipari beruházásról tárgyaltak, illetve a jövőbeni elektronikai, ingatlanfejlesztési és turisztikai befektetésekről egyeztettek.

Szingapúrban tisztelik és elismerik a magyar szakemberek tudományos munkáját, így a kettős adózásról szóló egyezmény megerősítésén túl az oktatási és a tudományos együttműködés lehetőségeit is tárgyalták.

Növekvő kereskedelmi volumen, erősödő befektetői jelenlét

Az összforgalom tekintetében Szingapúr Kína, Japán, Dél-Korea, Hongkong és Tajvan után hazánk hatodik kereskedelmi partnere Ázsiában. A világgazdasági recesszió ellenére is Szingapúr maradt hazánk legfontosabb gazdasági partnere a térségben.

A szingapúri külkereskedelmet és FDI-t szorgalmazó állami intézmények és magánvállalatok elsőként a magyar mezőgazdaság teljesítményét emelik ki – a földművelésre kiválóan alkalmas talajt és a kontinentális klímát –, valamint a folyókban, tavakban és gyógyvizekben gazdagságot. Egyszóval mindazt, amellyel a városállam nem rendelkezik, ám égetően szükség lenne rá (*IE Singapore, 2011*). A nagy távol-

ságok miatt azonban éppen ezeket az előnyöket nem tudják kiaknázni a kistigris vállalkozói.

A céltudatos fejlesztések és a Malajziával folytatott tárgyalások következtében a nemzetközi kikötőváros hamarosan mégis önellátóvá válhat a vízgazdálkodás területén; a tiszta és alternatív energiaforrások kutatásának folyamatában a magyar tudósok közreműködésére is számítanak.

Hazánk kereskedelmi mérlege Szingapúrral szemben hagyományosan passzív. Az elmúlt években fokozatos és töretlen növekedést ért el a bilaterális kereskedelem volumene: 2,4 milliárd SGD forgalmával 2010-ben Magyarország volt a délkelet-ázsiai ország 38. legnagyobb kereskedelmi partnere, amely az előző évi összeghez képest óriási, 50%-os növekedést jelent.

A kereskedelmi – kiviteli és behozatali – árustruktúrában dominálnak a gépek, gépi berendezések, az elektronikai, híradástechnikai és számítástechnikai egységek, részegységek, alkatrészek és a feldolgozott termékek. A kivitel értéke megelőzi Lengyelországot, Csehországot, Szlovákiát, Szlovéniát és Romániát is. A mobiltelefonok az összexport közel 40%-át teszik ki, míg az import legszámottevőbb részét, mintegy 17%-ot, a gyógyszeripari alapanyagok adják (*ITD Hungary, 2009*).

A szingapúri tőkebehozatal ösztönzése – az elektronikai, informatikai, távközlési és logisztikai ágazatba érkező beruházások terén – kiemelt jelentőségű a korszerű alkalmazott technológia miatt. Hazánkban mintegy húsz szingapúri székhelyű vállalat tart fenn állandó irodát, és körülbelül negyven cég tevékenysége köthető az Oroszlánvároshoz (*Vállalkozói Negyed, 2007*).

Az egyik legismertebb a *GIC Special Investments*, amely a Liszt Ferenc-repülőtér kezelő jogait tulajdonló nemzetközi konzorcium részvényese 23%-kal. A műanyag- és autóiipari termékek gyártásával foglalkozó *Flextronics* lengyelországi beruházásai mellett 1998-ban Zalaegerszegen, 2009 végén Sárváron, 2011-ben pedig Pécsen is megkezdte a működését. A budapesti és tabi telephellyel is rendelkező cég távközlési berendezések, pontosabban optikai, átviteli egységek, vezeték nélküli kommunikációt kiszolgáló termékek összeszerelésével és más elektronikai-számítástechnikai alkatrészek, szerverek, workstation termékek gyártásával szélesítette tevékenységi körét, és egy mérnöki fejlesztő központot is működtet hazánkban.

Az *Excel-Csepel Kft.* szerszámgyártó tevékenysége mellett kiemelendő a *JIT Electronics* számítógépek, híradástechnikai termékek, illetve elektronikai alkatrészeket gyártó és összeszerelő magyar leányvállalata. A *PATEC Automotive Pte Ltd* precíziós autóalkatrészeket gyárt: a 2008-ban alapított leányvállalat bővítést tervez miskolci gyárában – a tervek szerint az egész gyártási folyamatot áttelepítik Kínából Magyarországra.

Az egyre erősödő gazdasági jelenlétet jelzik az *AMTEK* fémpréssel foglalkozó vállalat beruházásai is. Az *AMTEK* Ázsiában 1970 óta, Magyarországon pedig – leányvállalatán, az *AMTEK Hungary Zrt.*-n keresztül több mint egy évtizede – háztartási eszközökhöz és világítótestekhez készít fém alkatrészeket. A *Thakral Brothers Limited* cégcsoport mindhárom magyarországi telephelyét Budapestre helyezte, az

1913-ban alapított *Orion Electronics Ltd*, az 1991-es *Technics Corporation Kft.*, illetve a 2000-ben létrehozott *Orion Infotech Ltd* fő profilja a háztartási gépek és szórakoztató elektronikai cikkek, alkatrészek gyártása. Bár a *Food Empire* gyártótevékenységgel nem foglalkozik hazánkban, jelentős marketingkampányokat folytat a *MacCoffee* 3 az 1-ben kávékészítmény népszerűsítéséért, és a magyar motorsport kiemelt támogatójaként is szerepel (SBF, 2007).

Irodalom

- Brown, Joshua Samuel – Oakley, Mat (2010) *Singapore Encounter*. Lonely Planet Publications Pty Ltd, Hong Kong.
- Kuan Yew, Lee (2003) *From Third World to First: The Singapore Story: 1965–2000*. HarperCollins Publishers Inc., New York.
- Turnbull, C. M (2009) *A History of Modern Singapore: 1819-2005*. Singapore University Press, Szingapúr.
- Bartha Attila (2012) *Vissza Ázsiába, vagy irány Svédország?* Komment.hu honlapja, 2012. 01. 27., a <http://www.komment.hu> címen; Internet, 2012. 02. 17.
- Doing Business (2012), a <http://www.doingbusiness.org> címen; Internet, 2012. 02. 23.
- Egy Szingapúrba házasodott magyar bejegyzései (2009-2011), a <http://annyit.blog.hu/> címen; Internet, 2012. 02. 10.
- Jalovszky Ügyvédi Iroda (2012) *Új irány a nemzetközi adótervezésben: Hongkong és Szingapúr*. A Jalovszky Ügyvédi Iroda honlapja, a <http://jalovszky.com/documents/jalovszky-newsletter-hun-1106.pdf> címen; Internet, 2012. 02. 17.
- Kertész Dalma (2011) *Magyarok a nagyvilágban – HR-es vizeken Szingapúrban*. HR Portal honlapja, 2011. 07. 05., a <http://www.hrportal.hu/hr/magyarok-a-nagyvilagban-hr-es-vizeken-szingapurban-20110705.html> címen; Internet, 2012. 02. 11.
- Hsien Loong, Lee (2007) *Beszéd az Eötvös Loránd Tudományegyetemen*. Az ELTE honlapja, 2007. 10. 09., a http://www.elte.hu/file/leehsienloong_beszed.pdf címen; Internet, 2012. 04. 01.
- Inland Revenue Authority of Singapore (2012), a <http://www.iras.gov.sg/irasHome/page04.aspx?id=414#qualify> címen; Internet, 2012. 02. 23.
- International Enterprise Singapore (2011) *Jelentés Magyarországról*. IE Singapore honlapja, 2011. 06. 01., a http://www.iesingapore.com/wps/wcm/connect/b645c900472686d68acabefb96887e76/Country_insight_-_Hungary1.pdf?MOD=AJPERES címen; Internet, 2012. 02. 19.
- International Enterprise Singapore (2010) *Szingapúr FTA-partnereinek listája*, IE Singapore honlapja, 2010. 01. 18., a http://www.fta.gov.sg/fta_ongoingneg.asp címen; Internet, 2012. 01. 13.
- ITD Hungary (2009) *Szingapúr*. ITD Hungary honlapja, a http://orszaginfo.itdhungary.com/?p=tarsadalmi_gazdasagi_helyzet&c=sg címen; Internet, 2012. 01. 19.
- Lovas István (2007) *Szingapúr társadalombiztosítási rendszere*. Magyar Nemzet hon-

- lapja, 2007. 10. 27., a http://mno.hu/migr_1834/szingapur-tarsadalombiztositasi-rendszere-417299 címen; Internet, 2012. 02. 14.
- Magyarország Nagykövetsége – Szingapúr (2012), a <http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/SG/hu/Bilateralis/szingapur> címen; Internet, 2012. 02. 12.
- Ministry of Foreign Affairs, Singapore (2012), a <http://www.mfa.gov.sg/> címen; Internet, 2012. 02. 20.
- Orbán Viktor (2011) *A tudósoknak még soha nem volt ilyen felelősségük*. Orbán Viktor honlapja, 2011. 11. 17., a http://www.orbanviktor.hu/cikk/a_tudosoknak_meg_soha_nem_volt_ilyen_felelosseguk címen; Internet, 2012. 02. 17.
- Ping, Oh Boon (2007) *Hungary markets hold untapped potential*. Asia One Business, 2007. 12. 07., a <http://www.asiaone.com/Business/News/SME%2BCentral/Story/A1Story20071210-40442.html> címen, 2012. 01. 13.
- Reed Specialist Recruitment (2012), a <http://www.reedglobal.hu/seeker/work-abroad/singapore.php> címen; Internet: 2012. 02. 10.
- SBF (2007) *SBF leads business mission to Hungary and Poland to explore opportunities in infrastructure and other projects*. SBF honlapja, 2007. 10. 08., a <http://www.sbf.org.sg/public/newsroom/details/20071008pr.jsp> címen; Internet, 2012. 02. 19.
- Vnegyed (2007) *Új barátunk: Szingapúr*. Vállalkozói Negyed, 2007. 10. 09., a http://www.vallalkozoinegyed.hu/20071009/uj_baratunk_szingapur címen; Internet, 2012. 02. 19.

Az Index és a HVG hírarchívuma, 2008–2011.

MTI Hírcentrum. 2011. 11. 8–10.

Jegyzetek

- ¹ Tagjai: Malájföld, Sabah és Sarawak. Szingapúr és Észak-Borneó 1963-es csatlakozása után Malajziai Államszövetségre változott a neve.
- ² Ennek összege egy 30 éven aluli munkavállaló esetében alig 300 Ft-nak megfelelő SGD havonta.
- ³ A 90 napos vízummentesség érvényesítése érdekében az első 30 nap letelte után formálisan kérelmezni kell a bevándorlási hivatalban a tartózkodás meghosszabbítását. A délkelet-ázsiai állam polgárai 90 napig tartózkodhatnak vízummentesen Magyarországon.
- ⁴ Az egyezmény 2002-ben lépett hatályba.
- ⁵ Az adó mértéke jelenleg 17%.

2010 „LEGÉRTÉKESEBB” OROSZ ÉS KÍNAI REKLÁMZENÉI

✍ SZABÓ DÁNIEL RÓBERT

egyetemi tanársegéd, PhD hallgató
Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola
Széchenyi István Egyetem
szabodr@sze.hu

.....
Kutatásom fő területét a reklámzenék marketingkommunikációs eszközként való vizsgálata képezi. A reklámokban alkalmazott zenékben számos lehetőség rejlik, a kérdés, hogy mit és hogyan alkalmazzanak a készítők. Kína és Oroszország gazdasági fejlődése kapcsán kíváncsiak lehetünk, hogy ezen országok legértékesebb márkái milyen reklámokkal vannak jelen a piacon. Először az öt legértékesebb orosz, majd a kínai márkák reklámzenéit vizsgáltam. Az elemzés során főként arra kerestem választ, hogy milyen kapcsolat fedezhető fel a film és a zene között, milyen összhang van közöttük, illetve arra is, hogy a reklám zenéje miként képes hozzájárulni a reklámfilm üzenetéhez. Sorrendileg a reklámokban szereplő történet, majd a makro- és a mikro-szerkezet zenei szempontból történő elemzése következik, illetve minden egyes reklámfilm elemzése egy rövid összefoglalással, értékeléssel zárul. A fentiek mellett kíváncsi voltam arra is, hogy van-e ezen reklámoknak valamilyen terület-specifikus vonása, azaz kötődnek-e – és ha igen, milyen mértékben – az országok zenei kultúrájához.
.....

Az öt legértékesebb orosz márka reklámjainak zenei elemzése

1. MTC– a márka értéke: 7,753 milliárd dollár

A reklámban egy történetet láthatunk, melynek szereplője egy eszkimó-szerű férfi, aki félve lép be az MTC telekommunikációs cég boltjába, hogy ott mobil-internetet vásároljon. A következő jelenetben már a hómezőn siet hazafelé, a mobilnet-alakú szarvas hátán. A következő helyszín szintén ez a vidék, a főszereplő a „semmi közepén” is internetezni tud laptopjával.

A zene a reklámfilm időtartamának feléhez képest valamivel később szólal csak meg. Ott azonban azonnal teljes dinamikával történnek az események. Ezt akár úgy is értelmezhetjük, hogy a mobilnet megvásárlása után rögtön felgyorsulhat az életünk, hiszen ahogy a zene, úgy a gyorsan vágózó mobilnet – melyen a vásárló ül – is siet. A zene sodró tempója arra is utalhat – s talán ez a fontosabb a reklám üzenetének szempontjából –, hogy az MTC internet-szolgáltatása roppant gyors, így érdemes terméküket megvásárolni. A hangzás is harsány, nehéz nem odafigyelnie a nézőnek, tehát

elmondható, hogy a tempó mellett a dinamika, valamint a hangszerelés is intenzív, jelentős mértékben növelve a reklámfilm figyelemfelkeltő-képességét. A hangszereléssel kapcsolatban elmondható, hogy a ska műfaj több stíluselemét felvonultatja; az 1-3-as lüktetés, a fúvósok dominanciája, harsány hangzás mind ide sorolható.

A szarvas, melyen a vásárló utazik, az első snittben a zenei hangsúlyokra, azaz a fent említett 1. és 3. negyedekre lép, azonban azt is megfigyelhetjük, hogy vágója kicsit gyorsabb, mint a zene. Amikor a második kameraállás következik, mozgásának sebessége már közelebb áll a zene tempójához. Az előbbi, zenei hangsúlyokkal való „együttmozgás” újból jelentős lesz a reklámfilm által keltett hatás intenzitásának szempontjából, amikor a következő snittben a kamera megáll, s az 1. és 3. negyedekre szökkenve távolodó szereplőket mutatja.

A zenei és képi események összehangoltsága a vágásokban többször is – bár nem minden esetben – tetten érhető; a mobilnet „mozgásához” hasonlóan, a vágások is a zenei 1-re történnek. A reklám egyébként nem a zenei periódus végén zárul, hanem annak felénél. Ez egy kompromisszumot sejtet a készítők részéről; látszik benne a szándékosság, ám egyszerre az is, hogy vélhetően a 30 másodperces időkeret miatt nem volt már idő a teljes utolsó periódus számára. A termék újból a zenés rész 2/3-ánál jelenik meg, azaz nagyjából az aranymetszésnél.

Összefoglalóan elmondhatjuk tehát, hogy a zeneválasztás jól sikerült a reklámban. A jó mobilinternet-szolgáltatás legfontosabb ismérvei között a gyorsaság, valamint a kapcsolat minősége említhető, s ezt a reklám zenéje, illetve a helyszín is támogatja, a reklám üzenetét ezek jelentős mértékben járulnak hozzá. A vásárló tehát elégedett a szolgáltatással, s mindez a reklám zenéjében is megtalálható, a tempó valamint a hangulat, hangzás szempontjából. A képi és zenei események összehangolása is többnyire sikeresnek számítanak.

2. Beeline – a márka értéke: 6,323 milliárd dollár

Az Interbrand orosz márkákkal foglalkozó listáján az második helyen a Beeline vállalat áll, mely telekommunikációval és IT megoldásokkal foglalkozik. A reklám tárgya jelen esetben egy kedvezményes percdíjú szolgáltatás.

A filmben a fiatal hölgy nem boldogul az előtte tornyosuló szennyes edények mosogatásával, így édesanyját hívja telefonon, s mivel kedvezményes percdíjakkal teszi ezt, a Beeline segítségével mintha ott teremne mellette személyesen a segítség. Ez már a logó, valamint a konkrét ajánlat után válik láthatóvá. A film színei is támogatják az üzenetet, miszerint sötétebbnek tűnnek a problémák, amíg nem kapunk segítséget. Jelen esetben az édesanya konyhájában csupa élénk, barátságos szín látható, hiszen ő pont az imént végzett a mosogatással.

A reklám zenéje funkciós szempontból egy helyen áll egészen a film 2/3-ánál érkező, a szolgáltatásokkal kapcsolatos részletekkel és magával a márkával foglalkozó

részig. Ekkor jön a IV. és V. funkció. Ezután a zene I. fokra zár, az addig szinte változatlan összetételű hangszerelés is más lesz, szintetizátor marad csak, az is halkabban, és a korábbi hangképhez képest lágyabb befejezést ad.

A reklámfilm zenéje mikro-szerkezeti szempontból nézve hatásosan indul; a zene a képpel együtt nemcsak ütem 1-el indít, hanem a fúvósok is hangsúlyt adnak ennek az első, nyolcad értékű hangjukkal, majd ezt követően ütem 3-ra veszi fel a telefont a főszereplő. A második ütemben, ha nem is a legintenzívebb helyen, de szintén megjelenik a képi és zenei események összehangolása; ütem kettőre közelít a kamera a telefonját tartó fiatal hölgyre. A harmadik ütemben a 2. negyedre közelít rá a kamera az édesanyára. A 4. ütemben azonban kicsit előbb látható a pohár csillámlása, mint a zenében az ehhez kapcsolódó fényes, fémszerű hang ütem 1-nél, majd ezután a felkiáltó jel, valamint a hozzá kapcsolódó hang effektus is előbb érkezik, mint az ütem 3 negyede. A későbbiekben, amikor magát az ajánlatot, illetve a logót látjuk, szintén nem pontos a vágás, kicsivel ütem 3 előtt történik meg.

Összefoglalóan elmondható, hogy a zene íve, vagy akár úgy is fogalmazhatunk, hogy „makro-szerkezete” jól követi a reklámfilm felépítését, emellett a pontosan vett összehangoltság ebben a filmben is megjelenik, azonban sok a pontatlanság ebből a szempontból, ami viszont diszsonanciát okozhat a nézőben.

3. Baltika – a márka értéke: 2,284 milliárd dollár

A Baltika, azaz „Az orosz sör” szlogennel bíró vállalat reklámjában egy jól ismert dal, a Queen együttes „We will rock you” című dalának főbb motívumai szerepelnek. Ebben a reklámfilmben viszonylag röviden összefoglalható a történet; mintha a szünetgombbal leállítanánk egy film vetítését, állóképf formájában tárul a szemünk elé egy – vélhetően egyesült államokbeli – nagyváros. A kamera minden újabb snittben távolodik. Először egy metropoliszbeli utcát, majd egy hidat, majd egy, a híres torontóihoz hasonló tornyot látunk. A reklám üzenete mintha az lenne, hogy egy nagyvárosban is le lehet egy pillanatra állni, s ehhez egy sör jó partner lehet. Kétségtelenül az érzékszervekre hat, ahogyan egy, az előzőhöz hasonló üvegtoronyban csordul az ital a pohárba. Megjelenik konkrét, kevésbé „imázs” jellegű üzenet is, hiszen bemutatásra kerülnek azon ajándékok, melyeket a sörrel lehet nyerni.

A zene nagy vonalakban követi a film „történetét”, vagy inkább a filmbeli eseményeket, a zenében a gitár, ami jelen esetben az ütemes taps mellett lesz a főszereplő, nagyjából ugyanakkor szólal meg, amikor a sör is láthatóvá válik, bár a termék valamivel később jelenik meg a képernyőn. A folyamatosan zengő alapakkordra jelenik meg – szintén nem túl pontosan – a sör habja a pohárban.

A zene tempója a hangszereléssel párhuzamosan változik, mire a főtémához érkezik, valamennyit fokozatosan gyorsul. Ez jelen esetben képes növelni a reklám intenzitását. A zene egyébként ütem 1-re indul, az ismert dalból vett lüktetéssel, és némileg módosított ritmusképlettel – a periódusok végén a lábdob más ritmust üt.

A dal egyébként jócskán meg lett vágva, ráadásul énekes részt nem is tartalmaz, a már említett dob-taps kombinációjú rész után a gitár eléggé kompresszált, torzított és zengető effektekkel ellátott hangszínen hozza a dal fő énekmotívumát, majd ezután nyomban az eredeti verzióban szereplő gitártéma következik, állóharmóniára játszva. Végül újból behozza a gitár a refrén melódiáját, s két ütéssel lezárul a reklámmal együtt a zene is. Az utolsó, szintén torz gitáron kitartott hang mellett hangzik el a vállalat szlogenje és látható a termék, immár önmagában.

Összefoglalóan elmondható, hogy jelen esetben a márkaidentitás illetve a reklám eszközei kissé kaotikusan hatnak; egy tradicionálisan orosz sör, egy amerikai nagyváros képével és egy angol rockzenekar zenéjével nem igazán támogatja a Baltika sörrel kialakult képet. Az előbbi három közül az első elem erőssége megkérdőjelezhető, veszít értelméből. Az üzenet elcsépelet, a zenét pedig már sok helyen használták korábban. Úgy látszik, hogy a reklámenéi készítői számára továbbra is bevált klisé, hogy ami egyszer ismert zene lett, azt érdemes újból felhasználni, továbbra is tetszeni fog az embereknek.

4. Lukoil – a márka értéke: 1,173 milliárd dollár

A Lukoil reklámjában egy szellemes történettel találkozhatunk. Először egy luxusterepjárót láthatunk, mely épp hazaérkezik a családi ház garázsába. A következő képen a garázsban álló gépkocsi motorja a képregényekből és a mozifilmekből ismert Transformers-ekhez hasonlóan átalakul, majd robottá válva kiszolgálja magát a helység polcán álló Lukoil motorolajból, majd miután azt „elfogyasztotta”, testépítőhöz hasonló módon pózolva feszíti be „izmait”, látszik, hogy új erőre kap a vállalat termékétől. Ezután gyorsan visszaalakul ismét autóvá, mivel „gazdája” megérkezik a garázsba, hogy ismét csak a megszokott karosszéria látványa legyen látható.

A reklám zenéje hangulatában követi a film eseményeit, hiszen Richard Strauss *Also Sprach Zarathustra* című művéből származik a muzsika. A fő motívum egy alterált verziója szólal meg a reklámban, a diadalszerű dúr akkor hallható, amikor a képernyőn a megújult erejű motort láthatjuk. Ez nagyjából a reklám 4/5-énél következik, ezután pedig csend lesz, mivel az autó gazdája megérkezik, a motort beindítják, a képernyő sötét lesz, csak a vállalat piros logója látható, ezt pedig a cég szignálja kíséri.

A zenét jól követik a képernyőn látható események; a zene pontosan akkor szólal meg, amikor a magára hagyott autó felett a garázs neoncsövei elalszanak. Amikor a zenében megszólal az üstdob, nagyjából akkor – kicsivel később – lép a „robot” lába a helység padlójára. Ezt követően, miután a robot „lokalizálta” a polcon álló motorolajat, trombita szólal meg, amikor feléje nyúl. Még több fúvós társul melléje, miközben a robot „ereiben” végigfut az olaj. Később pedig a már fent említett résznél következik a zenei kiteljesedés. Kissé ridegen hat a reklám végi csend után a hűvös, kissé fémes hangzású, a hangszerelés szempontjából vonós-dominanciájú szignál. Kissé „odavetettnek” tűnik, ám képes lehet arra, hogy még egyszer felhívja a néző

figyelmét a márkára, hiszen ahogyan a csend után kontrasztosan hat ez a zenei esemény, úgy a fekete háttérű képernyőn is hasonlóképpen képes hatni az ott megjelenő piros-fekete színű vállalati logó.

Elmondható, hogy reklámfilm egy jól „megrendezett” film, a zene és film fő eseményei, ha nem is teljesen pontosan, de követik egymást. A reklámban szereplő történet hozzájárul a reklám üzenetéhez.

5. Megafon– a márka értéke: 634 millió dollár

Az Interbrand márkaértékekkel foglalkozó listájának ötödik helyén 2010-ben a Megafon áll. Ez a telekommunikációs vállalat – mely a Beeline-t követi a fenti iparágban -, egy internetes telefonálási lehetőséget reklámoz filmjében. Eleinte szomorú a zene, amikor a fiatal férfi „csak” hallja párja hangját. Egy nagyváros felhőkarolójának egy erkélyéről beszél vele, közben a laptopjának képernyőjén néz fotókat a hölgyről, az egyik fotón azonban utóbbi megszólal, s mivel a vállalat szolgáltatása, azaz az internetes video-telefonálás lesz látható a számítógépen, a zene is jókedvű lesz.

A zene egyébként pont a reklám felénél változik meg, a korábbi klasszikusgitáron játszott akkordbontás szomorú hangulatot áraszt, maguk a zenei funkciók is (i-VII) alátámasztják ezt a jelleget. Ezután a zene A-dúr hangnembe vált, emellett a műfaj és a funkciók (i-IV) egyaránt megváltoznak, ahogyan a zene lüktetése és tempója is felgyorsul. Ez akár – hasonlóan az MTC reklámjához – úgy is értelmezhető, hogy egy ilyen szolgáltatással boldogabbak lehetünk, a filmben megfigyelhető hangulatváltozást a zenei is alátámasztja. A reklám végén a zöld háttérrel egy szintetizátorhang kíséretében jelenik meg a logó, egyszerű, vizuális és auditív letisztultságot hordozva magával.

A reklám zenei 1-re indul, a moll akkord alaphangja szólal meg a nylon-húros gitáron. A laptopon nagyjából a zene ritmusában követik egymást a fényképek. Az utolsó kép, melyben majd hamarosan megszólal a hölgy, bár áttűnik az előzőből, de a G-dúr akkordra történő váltáskor jelenik meg. A következő alkalommal szintén zenei negyedre a férfi arcára közelít a kamera. Ezután zenei egyre szólal meg a hölgy (a harmadik negyedre), miután a zene elhallgatott. Ezt követően megváltozik a reklámmusika, a számítógép képernyőjén mozgó ablakok többször is zenei negyedekre váltakoznak. Végül a logó lesz az, ami újból negyed ütésre érkezik.

A Megafon reklámjában tehát sok helyen megfigyelhető a kapcsolat a zenei és képi események között. A hangulatok változását alátámasztja a műfajváltás, a reklám végén szereplő letisztult dallam pedig mintegy feloldja a korábbi zenék okozta hangulatot, még ha kicsit hirtelen is jön, ennek oka azonban a reklámhossz által kötendő kompromisszum lehet.

Az öt legértékesebb kínai márka reklámjának zenei elemzése

1. China Mobile – a márka értéke: 202,86 milliárd dollár

A China Mobile reklámja imázsreklámnak is felfogható, mivel a céget rengeteg ügyféllel rendelkező és megbízható technológiákat alkalmazó nagyvállalatként mutatja be. Ezt egyrészt a Föld úrból való mutatásával, valamint számadatok szerepeltetésével kívánja elérni.

A reklám zenei szempontból egészen a 2/3-áig, azaz az aranymetszés-pontig egy állóharmóniából áll, melyet különböző hangeffektusok kísérnek. Ezután kínai motívumokat felmutató és jellegzetes hangú síp főszerelésével megszólaló világzenét hallhatunk. Az eddig vizsgált reklámok közül ez az első, amely valamilyen, az adott országra jellemző vonást mutat.

A zene nagyjából ütés 1-re indul a reklám elején. Ekkor egy golfpályán sms-t küldő férfit látunk, majd a kamera nyomban távolodik, egy repülőgép mellett elhaladva emelkedik fel az űrbe. Ott egy műhold mellett halad el, ez nagyjából ütem 1-nél következik. A zenét végig 8-okat játszó, surrogó hangú ütőhangszer kíséri. A „370 millió ügyfél” felirat is negyedre érkezik a képernyőre. Érdekes, hogy amikor a bolygók között halad el a kamera, az egyik bolygó „elhaladása” mély, dobszerű hangként nyitja az ehhez hasonló szerepet betöltő ütőhangszer hangszerelésbe való „érkezését”. A „700 millió üzenet” szürke betűkkel írt felirat csillogását egy fémes zenei effektus kíséri. Ezt még az előbb említett ütőhangszer is erősíti. Később szintén zenei negyedre érkezik a képernyőre a vállalat kerek, korong alakú emblémája. A zene kissé pontatlanul, de kíséri a logó valamint a szlogen megjelenését. Végül, a reklám végén a zene lecsengésével együtt közeledik a szlogen („Largeness beyond words”) a nézők felé.

Ebben a reklámfilmben a reklámszene jó arányokkal, emelkedő dinamikával követte a képernyőn látható eseményeket. A jellegzetes kínai hangzás megjelenése szintén emelheti egy márka identitásának kialakulását illetve megerősítését.

2. China Life – a márka értéke: 99,51 milliárd dollár

Az China Life biztosító-társaság reklámja iskolába siető diákokat mutat, akik egyszerre abbahagyván, ami éppen csináltak, rohanni kezdenek a különféle egzotikus tájakon, hogy éppen csengetéskor érjenek az oktatási intézményhez. A dal az Óz a csodák csodájából származó ismert „Over the rainbow” című ballada, Israel „IZ” Kamakawiwo’ole hawaii-amerikai ukulelés-énekes előadásában. A dal által sugárzott nyugtató hangulat és a szépséges, üde tájak után roppant idegenül és ízléstelenül hat az iskola kapuján álló vörös csillag, ami a reklám végén is látható a háttérben, amikor a kamera a csengőt mutatja közlelő. Az is kissé furcsán és szomorúan hat, hogy a kisiskolás korú gyermeknek fát kell vágnia a film elején, azt hagyja abba, amikor iskolába kell indulnia.

A reklámban a dal egy összevágott verziója szerepel, melyen érződik a tudatosság; eleinte csak az ukulele hangja hallható, majd a fő dallamot dúdolja az énekes, majd nagyjából pont a reklám felénél kezd el énekelni. A második refrénből elhangzó első sor után lesz vége a reklámfilmnek.

A dal egyébként nem pontosan ütésre és nem egy teljes zenei periódussal kezdődik. Az ekkor látható vízparton lengedező nád jól illik az ukulele kecses hangszínéhez. Bár a lemaradt rész hiánya miatt kissé furcsán hat ez, akár egy „bevezetőnek” is tekinthető, valószínű, hogy a reklámidők adta behatároltság miatt készült így a film. Érdeemes megfigyelni, hogy a kamera pont az első szavaknál, azaz a „valahol” szónál közelít rá egy földön dolgozó férfira, mutatva, hogy milyen eltérő helyekről, vidékekről érkeznek az iskola padjaiba a fiatalok. Megfigyelhető, hogy a dalban nagyjából minden második vágás történik negyed ütésre. Ezek általában a dalban is hangsúlyos, második és negyedik negyedre eső ütések. A többi kameraváltás sem hat zavaróan, még akkor sem, ha a zenének nem pont ilyen részeinél történnek. A reklám vége felé a vágások kevésbé kerültek összehangolásra a zenével. Az ukulele és az ének hangszíne azonban jól illik a reklámhoz, mindegyik üdén hat, akár csak a filmen látható helyszínek.

Amennyiben a zene és a reklámfilm kapcsolatát vizsgáljuk, az összehangolás jól sikerült, ennek alkalmanként jelentkező hiánya nem ront a reklámfilmre, általában nem hat zavaróan. A tájak, a színek és hangzás újszerű, együttes hatása – a fent leírt negatív látványokat leszámítva – ízléses megoldásnak tekinthető.

3. China Construction Bank – a márka értéke: 96,20 milliárd dollár

A China Construction Bank rövid reklámfilmje egyszerű, letisztult képi és zenei világgal rendelkezik. Egy pitypang pihéi betűként repülnek le a virágról, ezek után a reklámüzenet következik, majd egy akciós pénzügyi konstrukcióhoz tartozó kamatlábat mutatnak, ezt követően pedig az ezzel kapcsolatos internetes elérhetőség, végül a földgömbön kirajzolódó térkép formálódik ki, Kínával kezdődően, mely közepén helyezkedik el.

A reklám zenéje pontosan, ütem 1-re indul egy egyszerű motívummal, mely egy dobprogram felett szólal meg. Ez ismétlésre kerül, majd film harmadánál jön be az egész „zenekar”, a gitár 1-eket hoz, ez a rész is kétszer ismétlődik, bár lehet, hogy logikusabb lett volna újabb funkciókat is szerepeltetni, ennek a megoldásnak azonban előnye is lehet, mivel ismétlés hallható, a néző jobban tud figyelni a reklámban szereplő információkra. Ezután a zene hirtelen levágásra kerül, a térkép kirajzolódása után a bank logója és szlogenje látható.

E reklámban jól sikerült egy letisztult képi világhoz (mely a kék különböző árnyalataiból és fehérből áll) egy hasonlóan letisztult, nem tolakodó zenét társítani, így a reklám tárgyát képező pénzügyi konstrukció nyugodt környezettel kerülhet bemutatásra a leendő ügyfelek számára.

4. ICBC – a márka értéke: 77,70 milliárd dollár

E reklámfilm főszereplője egy bankkártya, melyet a főszereplő férfi és barátnője sokféle módon használ a film során, különböző helyeken és szituációkban. A helyszín egy nagyváros, akár azt is mondhatjuk, hogy egy metropolisz. A választás persze logikus, hiszen ilyen helyen lehet könnyen bemutatni egy bankkártyában rejlő mennyi potenciális felhasználási lehetőséget.

Zenei ívet e reklámban nehéz értelmezni, mivel zenéjében annyi váltás van, hogy elsősorban sokkal inkább hat kaotikusnak. Elmondható azonban, hogy található benne bevezetés, középrész – számos zenei eszközzel tagolva – majd tetőpont, s végül az utóbbiból érkező zárás ad keretet reklámnak zenei szempontból.

A reklám elején az „e” betűn végigfutó fényt egy zenei effektus is kíséri. Ezután ütemre érkezik a főszereplő kezébe a repülő bankkártya. A zene bevezetője egyébként lassabb, mint az utána következő részek tempója. Ezután a zene is lágyabb lesz, amikor a főszereplő barátnőjével együtt a szőfán ülve, az interneten használja a bankkártyáját. Később a dob által is hangsúlyossá tett, ütem 1-re történik a váltás. Ilyen jellegű motívumok gyakran szerepelnek a reklámban, ebből, azaz „mikro-szempontból” jól sikerült a képi és hangyi események összehangolása. Elmondható emellett, hogy a zenében szereplő komoly váltások (pl. moduláció), egymás után hirtelen, váratlanul és aránytalanul ható részek egymásutánisága koncepció szerint követi a különböző élethelyzetek, helyszínek váltakozását, azonban az ilyen zenei megoldások a nézők számára zavaró hatásúak lehetnek. Így adott esetben arra sarkalhatja őket, hogy lenémítsák a televíziókészüléküket, vagy más csatornára váltsanak át, mely még inkább képes rontani, vagy adott esetben megakadályozni a reklámművet megfelelő célba juttatását.

Amennyiben a reklámművével a cél az, hogy minél inkább visszatükröződjön benne a termék sokféle felhasználásának lehetősége, kizárólag e szempontból tűnhet jó választásnak egy ilyen zenei összevisszaság, melyben talán csak a műfaj számít stabil pontnak, bár a reklám végén hallható, big band zenékre illetve hangszerelésekre jellemző fordulatok tömkelege már kissé soknak, túlburjánzóknak is hathat a korábbi hangszerelés után. A fent említett, mikro-szinten történő összehangolás által nyert intenzitásnövekedést ellensúlyozza a fent említett, zavaróan felszabdalt szerkezet.

5. Bank of China – a márka értéke: 68,42 milliárd dollár

A Bank of China reklámfilmjében a különböző leértékelésekkor történő vásárláshoz nyújt segítséget a bank, megmutatva, hogy a bank által nyújtott pénzügyi szolgáltatásokat kihasználva komoly kedvezményeket használhatnak ki a vásárlók.

A zenét egy kisgyermek hangjával kísért, 6/8-os, egyszerű, zongorán eljátszott dalocskára adja.

A zene jól felépített, a különböző részek (bevezető, verze, refrén) jó arányban követik egymást, ráadásul keretes szerkezet figyelhető meg, és kerek zárással végződik.

A képi események jól fel vannak építve; a reklámfilm először a különböző akciókat mutat be, majd, hogy kiaknázhassuk ezeket, a Bank of China pénzügyi megoldást ad.

A zenei és filmbeli események sokszor egyszerre történnek; zenei 1-re kerül fel az áruház üvegfalára az engedményeket ábrázoló plakát, majd miután vált a kamera, megjelenik felirat a képernyőn. Amikor ezek nem egyszerre történnek, az sem számít zavarónak, mivel a dal kissé esetlen, de egyedi jellege miatt ezek a „pontatlanságok” inkább hangulatosak, ráadásul nagyjából a zene tempójában következnek egymás után.

E reklám alapján megállapítható, hogy a hangulat, melyet a zene áraszt, adott esetben „megengedi”, hogy pontatlanságok legyen a film és zene összhangjában, s így azok nem hatnak zavaróan, inkább ezen előbbi hatás az, ami egységet képez közöttük.

Tapasztalatok a vizsgált reklámok tükrében

Alapvetően elmondható, hogy mindegyik reklámban van kapcsolat a zene és a reklámfilm történései között. Ez azonban nem feltétlenül jelenti azt, hogy a képi és a zenei eseményeknek, történéseknek feltétlenül egymáshoz kellene kapcsolódnia; a kapcsolat a film és a zenei színek összekapcsolásával is történhet, illetve a reklámfilm hangulatához is érdemes hozzá illő zenét alkalmazni. További lehetőség, hogy a zenei csúcspont nagyjából a film arany metszéspontjánál legyen – ez egyébként a komolyzenei művekben is gyakran megfigyelhető. Kérdés az is, hogy a már említett arany metszés szabályát hogyan értelmezzük, azaz a zenei eseményekhez képest, vagy az egész reklámot nézve.

Fokozható egy reklám hatásának intenzitása a képernyő és a zene eseményeinek pontos összehangolásával is, azonban ez – ahogyan azt egy korábbi, pilot-vizsgálatban résztvevő fókuszcsoport véleményei alapján érzékelhető volt (Szabó, 2010) –, kétélű fegyvernek számít, hiszen ha ez nem sikerül pontosan, úgy zavaró, disszonáns hatás jelentkezhet, s ez ronthatja a reklám hatását.

A China Life és a Bank of China reklámfilmjénél viszont az össze nem hangolt részek nem voltak zavaróak, itt a könnyedség volt az, ami hatásos, a kisebb audiovizuális intenzitás nem volt disszonáns. A fenti reklámok többsége I. fokra zárul, ami jó választásnak bizonyul, mivel kerek zárást ad, a zenei feszültségek ennek segítségével csillapodhatnak. Ennek ellenére tapasztalható olyan is, amikor nem sikerült egy zeneelméleti értelemben vett teljes periódussal zárni a filmet. Ez vélhetően a standard reklámhosszokból (15, 30, 60 másodperc) adódó kompromisszumokból adódik, ami azonban kissé félkész jelleget kölcsönöznek a reklámfilmnek. Ennek ellenére azt is meg kell említeni, hogy tudatos vágásnak tűnnek, mivel általában két zenei ütem között történtek.

Érdekes, hogy zenei szempontból vett nemzeti jelleg az öt, legértékesebb orosz márka reklámjai között nem volt megfigyelhető, hacsak az MTC balkáni hangulatú zenéjét nem soroljuk ide, bár ott ez a kapcsolat viszonylag gyenge. A kínai reklámok

között a China Mobile viszont egyértelműen átvett néhány motívumot a kínai népzeneből. Megfigyelhető továbbá az is, hogy a reklámenéz tempói általában nem szélsőségesek, azonban az MTC reklámjánál hallható roppant gyors tempó indokolt, ráadásul egyértelműen figyelemfelkeltő hatású. A reklámok dinamikáját vizsgálva sem találkozhatunk szélsőségekkel, a fokozás a legtöbb esetben a hangszerelésben megfigyelhető kibővítés által létrehozott dúsabb hangkép segítségével valósul meg.

Irodalom

- Bronchard, Bernard–Lendrevie Jacques (2004) A reklám alapkönyve, KJK, Budapest.
- Böhm László (1961) Zenei műszótár, Zeneműkiadó, Budapest.
- Bernstein, Leonard (1976) A muzsika öröme, Gondolat.
- Frank Oszkár (1997) Hangzó zeneelmélet – A tonális-funkciós zenem Comenius Bt., Pécs.
- Józsa László (2003) Marketing, reklám, piackutatás I-II, Göttinger Kiadó, Veszprém.
- Kesztler Lőrinc (1952) Összhangzattan, Editio Musica Budapest.
- Kiss Mariann (2003) Marketing, Független Pedagógiai Intézet, Budapest.
- Kókai Rezső–Fábián Imre (1961) Századunk zenéje, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.
- Newman, Michael (2008) A reklámkészítés 22 megkérdőjelezhetetlen törvénye és mikor ne tartsuk be őket, Hat, Budapest.
- Ogilvy, David (2001) A reklámról, Park Kiadó, Budapest.
- Papp János (2009) Média- és reklámkommunikáció tervezése. Jegyzet, Szent István Egyetem, Gödöllő.
- Ries, Al–Trout, Jack (1994) A marketing huszonkét vastörvénye, Bagolyvár Könyvkiadó, Budapest.
- Sas István (2007) Reklám és pszichológia, Kommunikációs Akadémia Könyvtár.
- Töröcsik Mária (2003) Fogyasztói magatartás – Trendek– Új fogyasztói csoportok, KJK, Budapest.
- Yadin, Daniel L. (2000) Hatékony marketingkommunikáció, Geomédia Szakkönyvek, Budapest.

Internetes hivatkozások

- Interbrand.com Best Russian Brands 2010
(<http://www.interbrand.com/en/knowledge/IQ/BestRussianBrands2010.aspx>)
- Best Chinese Brands 2010
(<http://www.interbrand.com/en/knowledge/IQ/BestChineseBrands2010.aspx>)

A letöltések dátuma: 2011. 12. 10.

Reklámok

1. MTC:

<http://www.youtube.com/watch?v=psC1QoeXzOM>

2. Beeline:

http://www.youtube.com/watch?v=_Uo5rjGGq4Y

3. Baltika:

<http://www.youtube.com/watch?v=f2sWDMCV0Vg>

4. Lukoil:

<http://www.youtube.com/watch?v=N39p1Tu9fio>

5. Megafon:

<http://www.youtube.com/watch?v=oUd9VOwD4Ro>

6. China Mobile:

<http://www.youtube.com/watch?v=RyL5g4KrvBo>

7. China Life:

<http://www.youtube.com/watch?v=XtGUTN00ThQ>

8. China Construction Bank:

<http://www.youtube.com/watch?v=f9-eUhLO7hM>

9. ICBC:

<http://www.youtube.com/watch?v=n3TitiIORPg>

10. Bank of China:

<http://www.youtube.com/watch?v=BI-ezg2XWqc>

A letöltések dátuma: 2011. 11. 25.

II. SEKCIÓ

OROSZORSZÁG GAZDASÁGI SZEREPE KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPÁBAN

Szekcióvezető:

GYABRONKA TIBOR

a DB Schenker Nemzetközi Szállítmányozási és Logisztikai Kft. igazgatója,
a FÁK Üzleti Klub elnöke

OROSZ GEOPOLITIKAI ÉS GEOÖKONÓMIAI ÉRDEKEK A DUNA MENTÉN

✉ DR. HARDI TAMÁS PHD
tudományos főmunkatárs,
MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont,
Regionális Kutatások Intézete
egyetemi docens, Regionális-tudományi és Közpolitikai Tanszék
Széchenyi István Egyetem
hardit@rkk.hu

.....
A 18. század végén az orosz és közép-európai geopolitikai és geoökonómiai érdekek egyik metszéspontjává vált az Alsó-Duna térsége. Az elmúlt kétszáz évben több hatalmi központ törekedett arra, hogy hatalmi és gazdasági szempontból uralja a térséget, de ezt a helyzetet folyamatosan egyik hatalomnak sem sikerült elérnie. A Duna-völgy az orosz törekvések egyik mellékszíntere, de időnként meghatározó jelentőségre is szert tett. A kereskedelem felügyelete, valamint az Alsó-Duna menti népek (románok, szerbek, bolgárok) önállósodásának támogatása jelenik meg, mint aktivitás. Orosz hatalmi jelenlét tartósan csak a Delta-vidéken, a bal parton alakulhatott ki Dél-Besszarábia kézbentartásával. Csak a Szovjetunió tudta a hatalmi terét a folyóvölgy középső szakaszára is kiterjeszteni a huszadik század második felében. Tanulmányunk ezt a folyamatot kívánja bemutatni Oroszország Duna parti megjelenésétől máig.
.....

Oroszország egyik alapvető geopolitikai problémája, hogy nagy területi kiterjedése ellenére sem rendelkezik megfelelő tengeri kijáratokkal. Az orosz hatalomnak mindig célja volt fagymentes kikötők biztosítása, ami déli, délnyugati irányú terjeszkedést jelentett, s ez a törekvés Oroszországot az ún. „keleti kérdés” (az Oszmán Birodalom gyengülése, felbomlása, valamint a helyén létrejövő nemzetállamok kapcsán kialakult nagyhatalmi vetélkedés) egyik kulcsfigurájává tette (Bodnár, 2008).

A 18. században a tengeri kijáratot kereső, dél felé terjeszkedő Oroszország elérte a Fekete-tenger északi és északnyugati partvidékét. A hatalmas ország egyik legfontosabb földrajzi problémája mind a mai napig, hogy szárazföldre zárt, nem rendelkezik jó kikötőkkel, ahonnan könnyen elérhetné a világtengereket (Trejvis, 2008). A meleg tengerekhez való kijutás ugyanakkor a geopolitikai pozícióit messzemenően javíthatja, s veszélyeztetheti a többi európai és tengeren túli hatalom helyzetét (a geopolitika egyik alaptételeként ezt a kérdést Halford Mackinder vázolta fel a 20. század elején, amelyet Spykman fejlesztett tovább a második világháború után). A 16. századi Oroszország még csak északon, a Barents-tenger partján rendelkezett tengerparttal, amely

Európától távol van, s amelyet az év nagy részében jég borít. Oroszország számára az európai tengeri kijárat megszerzése létkérdés, hiszen a jó kikötők hiánya katonai stratégiai problémát s kereskedelmének korlátozásokat jelentett. Ezért a tengerpart elérése motiválta az ország terjeszkedését nyugati és déli irányba. Oroszország a 18. század elejétől terjesztette ki hatalmát a Finn-öböl, így a Balti-tenger partjára. Ekkor alapította meg Nagy Péter cár Szentpétervárt, amely kikötővárosként már biztosíthatta a kapcsolatot Európa felé. Továbbra is probléma maradt viszont, hogy ez az öböl sem jégmentes, s a Balti-tengert is szorosok (Öresund) választják le a világtengerekről, s ezeket a szorosokat más hatalmak ellenőrzik. A déli terjeszkedés a Fekete-tenger irányába történt. Ez a kijárat már meleg tengeri alternatívát nyújtott, ezért partvidékének megszerzése fontos volt a cári hatalom számára, s északi és keleti partvidékét meg is szerezték a 18. század során. A Fekete-tengernek ugyanakkor volt egy hátránya. Nevezetesen, hogy kijáratát, a Boszporuszt és a Dardanellákat a Török Birodalom tartotta a kezében, ami tehát ismét a szabad tengeri kijutást korlátozta Oroszország számára. A szorosok kérdése az orosz geopolitika sarkalatos pontjává vált, s ennek mintegy a „kiegészítése” lett a Duna torkolatvidéke feletti ellenőrzés megszerzése (*Siselina–Gazdag, 2004*).

Hasonlóan fontos szerepet töltöttek be az orosz külpolitikában az ún. „Dunai Fejedelemségek”, tehát a két román fejedelemség, valamint a szerb autonóm terület. Ezek támogatása fontos volt a balkáni befolyás fenntartására.

A tenger északnyugati és nyugati partjának birtoklásáért többször is összecsapott az orosz és a török birodalom. Az összecsapások változó eredménye jelentős hatással bírt a Duna használatára is, hiszen a két hatalom egymást váltva, több periódusban uralta a folyót, illetve szorult vissza. Oroszország a Duna használatára 1774-ben kapott lehetőséget a portától, parti állammá 1812-ben vált, majd 1829-ben az egész deltavidéket az uralma alá hajtotta, s Odessza versenyhelyzetének javítása érdekében akadályozta a dunai hajózást (*Vás, 1933*). 1840-ben szerződést kötött Ausztriával a hajózás biztosításáról, de igyekezett azt nem teljesíteni. A krími háború végén (1856) elvesztette uralmát a Duna torkolata felett, de az Európai Duna Bizottság tagjaként befolyásának töredéke megmaradt. Újra Duna-parti állammá 1878-ban, a berlini kongresszus után vált. Az első világháborúban a Duna-partot elvesztette, majd (már mint Szovjetunió) 1940-ben visszavette, s meg is tartotta a Szovjetunió összeomlásáig (1991). Ekkortól az utódállam, Ukrajna vette át a terület feletti uralmat, de a térséggel kapcsolatos geopolitikája hasonló maradt a volt orosz, illetve szovjet politikához.

Ha részletesen kívánjuk bemutatni az orosz hatalom kiterjesztésének és visszahúzódásának történetét, akkor a 18. században kell azt elkezdenünk. Az 1774. évi kücsük kajnardzsai béke, amely az 1768–1774. évi orosz–török háborút zárta le, az orosz befolyás erősödését hozta magával mind a Duna torkolatvidékén, mind az egész Balkánon. Ennek a békének nagy jelentősége volt az egész térség számára, mert az orosz pánszláv ideológia kiterjesztését szolgálta, hiszen ekkor ismerte el az Oszmán Birodalom (és a többi európai nagyhatalom) Oroszország beleszólási jogát a Balkán, illetve Közép-Európa életébe. Oroszországot, mint az Oszmán Birodalomban élő

ortodox keresztény lakosság hivatalos védnökét ismerte el a világ, s ezt a státuszát egészen a krími háborúig megtarthatta. A befolyás növekedése lehetővé tette Oroszország számára az Alsó-Duna használatát. Az 1787–1792. évi orosz–török háború eredményeként Oroszország megszerezte a mai Odessza környékét, s megalapította a nevezetes kikötővárost (1794-ben), amelynek a 19. század során fő feladatává a Kelet-európai-síkság feketeföldjein termelt gabona világpiacra juttatása lett. Az 1806–1812. évi orosz–török háborút lezáró békében Oroszországgé lett Besszarábia (valamint megszerezte az ellenőrzést a román fejedelemségek felett, amelyek addig oszmán fennhatóság alatt álltak), így ekkor Duna-parti állammá vált, részben birtokolva, részben dominálva a torkolatvidéket. A 19. század elején Oroszország megszerezte a deltavidéken a Szulinai-, majd a Szent György-ágot is (1823) (*A Pallas Nagy Lexikona* 5.).

1826-ban az orosz és az oszmán hatalom Akkerman fellegetvárában (ma: Bilhorod-Dnistrovsky, Ukrajna) kötött szerződést. Ez a megállapodás elsősorban a Moldva és Havasalföld státuszáról szólt. A két fejedelemség nemessége a vezetőit (hospodárok) a két hatalom jóváhagyásával saját maga választhatja, s ez a választás hét évre szólt. A szerződés az oszmán katonai erők kivonását is előírta. A törökök lemondtak a három dunai kikötő (Giurgiu, Brăila és Turnu Măgurele) feletti ellenőrzésről, s ezt a jogot átadták a Havasalföldi fejedelemségnek. A szerb autonómiát is megígérték, azonban II. Mahmud szultán megtagadta az egyezmény végrehajtását, s ez vezetett az 1828–1829. évi orosz–török háborúhoz (*Jelavich Ch.–Jelavich B., 1986; Jelavich B., 1996*). A háborút lezáró drinápolyi béke (1829) biztosította az orosz uralmat az egész deltavidék felett (*Palotás 1984*). Ugyanebben a békében Oroszország elérte azt, hogy a Duna-torkolat használatából kizárjanak minden más hajót. Jogot kapott ugyanis arra, hogy egy karanténállomást állítson fel a Szulinai-ágban. Miután a brit kereskedelem 1834-ben megindult, meg is tette ezt, s hozott egy rendeletet, miszerint minden, a Dunán közlekedő hajót el kell szállítani Odesszába egészségügyi megfigyelésre (*Krehbiel, 1918; C. A. M., 1948*). A megszálló hatalom a torkolat, illetve a hajózóút elhanyagolásával bénította a hajózást, nyilván Odessza kereskedelmi helyzetének javítása érdekében, elhanyagolta az amúgy is gyorsan zátonyosodó ágakat, így a kotrás hiánya is veszélyeztette a hajózást. Ugyanakkor a szerződésben elérte a török hatalomnál, hogy az megnyissa a Fekete-tenger kijáratát jelentő tengersizorosokat más államok kereskedelmi hajói előtt. Így az odesszai kereskedők szabadon kijuthattak a Mediterraneum, s azon keresztül a világtengerek kikötőibe (*Jelavich Ch.–Jelavich B., 1986; Jelavich B., 1996; Komlos, 1990*). Szintén a Duna-völgy geopolitikája szempontjából fontos, hogy ez a béke tette lehetővé Oroszország számára a két román dunai fejedelemség, Havasalföld és Moldva megszállását, valamint orosz követelésre az Oszmán Birodalom megadta Szerbia autonómiáját.

Odessza és a dunai kereskedelem versenye elsősorban Törökország és Ausztria (Magyarország) szállításait érintette érzékenyen. A császárság 1840-ben kötött egy megállapodást (Duna-hajózási szerződés) a cári birodalommal, amelyben Oroszországot kötelezték a torkolatvidék karbantartására, szabályozására és a hajózás biztosítására (*Palotás, 1984*). A dunai hajózás nemzetközi rendezésének nagy len-

dületet adott, hogy megjelent a gőzhajózás a folyón. Ez, párosulva a gabona iránti gyorsan növekvő európai kereslettel a forgalom gyors növekedéséhez vezetett, így egyre égetőbb lett az igény a tengeri kijárat biztonságának javítására. Ezt – mint már bemutattuk – Oroszország különböző eszközökkel igyekezett megnehezíteni. A két birodalom szentpétervári megállapodása a hajózás megkönnyítése érdekében történt, s lehetővé tette az osztrák hajók szabad közlekedését. Oroszország kötelezettséget vállalt arra, hogy hozzáfog a mederszabályozásokhoz, a hajóutat karbantartja, s a rendszabályokat is a hajózás érdekeit figyelembe véve alakítja át. Lényeges, hogy ebben a szerződésben jelent meg először a szabad hajózás 1815-ben kimondott elve¹, mégpedig az orosz befolyás alá eső szakasz viszonylatában. Erre a szakaszra kimondta a szerződés, hogy a bécsi elvekkel összhangban bármely állam hajói számára szabad a hajózás, nyilván az érvényes szabályok betartása mellett, s a megállapított illetékek megfizetésével (*Palotás, 1984; Komlos, 1990*). Ebben a törekvésben ekkor már Anglia volt az egyik érdekelt fél, mivel a saját ipari exportjának, s gabona importjának egyik fontos útvonalát látta a Duna alsó szakaszában. Az Oroszország által vállalt mederjavítási munkálatok nem valósultak meg a szerződés aláírása ellenére sem. 1853-ban Szulinában csak 7,5 láb (2,28 m) vízmélység állt rendelkezésre, ami a korábbi török uralom alatti állapotnál sokkal rosszabb helyzetet teremtett (korábban 16 láb, azaz 4,88 m volt a hajóút mélysége) (*Vas, 1933*).

Az orosz terjeszkedés a Fekete-tenger nyugati partvidékén viszont felkeltette a britek figyelmét is. Nagy-Britannia elemi érdeke volt ennek a térségnek a stabilizálása, mivel a gyarmatok felé vezető útvonal a törökök által kézben tartott területeken vezetett keresztül. Ennek az útvonalnak az elzáródása a brit birodalom világméretű kapcsolatait vágta volna el, ezért az oroszok megjelenése a térségben kényesen érintette a világ akkori legnagyobb hatalmát. Törökország így Nagy-Britannia pártfogását élvezte a kereskedelem terén is. Az angol érdekeltségek a törököket részesítették előnyben, s 1838-ban megkötötték az Angol–Török Kereskedelmi Paktumot, amely szinte szabadkereskedelmi jogokkal ruházta fel a briteket. Elsősorban ipari termékeket szállítottak a török területekre mezőgazdasági árukért cserébe. Ezek a lépések végső soron a Fekete-tengerre igyekeztek bezárni az orosz kereskedelmet. A katonai-stratégiai „bezáródást” Ausztria, Franciaország, Poroszország, Anglia és Oroszország szerződése (Dardanella-egyezmény vagy második londoni egyezmény – 1841) idézte elő, a szerződés békeidőben minden hadihajó, így elsősorban a korábban kiváltságos oroszok elől zárta el a Földközi-tenger és a Fekete-tenger közötti tengersizorokat. A szorosok ügyében ettől kezdve nem kétoldalú orosz–török egyezmény döntött, hanem a londoni szerződés résztvevői közösen. Mivel a szabad kereskedelmi hajózás lehetősége továbbra is megmaradt a szorosokon keresztül, Odessza részesedése tovább növekedett a kereskedelmi forgalomból.

A dunai és az odesszai kereskedelem versengése megmaradt, s a krími háború kirobbanásának egyik gazdasági jellegű okává vált. Oroszország csak a krími háború után, 1856-ban súlyos vereséget szenvedve szorult vissza a torkolatvidékről. Így a szerződés középpontjába került a Duna torkolatvidéke is. A szerződő felek garan-

tálták a török területek integritását és függetlenségét, a korábban az oroszok által elfoglalt Dél-Besszarábiát (1812) és a Duna torkolatot (1829) ki kellett üríteniük. Dél-Besszarábiát a Moldvai fejedelemséghez csatolták, majd a két román fejedelemséget autonómiájuk fenntartásával ismét az oszmán szuverenitás alá helyezték.

A Duna használata szempontjából fontos az a rendelkezés is, ami a Fekete-tengert semleges zónává alakította, így azt egyetlen állam hadiflottája sem használhatta. Ugyanebben az évben írták alá a Dardanella-egyezményt is, amely a szorosokból kitiltotta a hadihajókat, s az átjárók felügyeletét a nagyhatalmak gondjaira bízta.

A Duna-torkolat hajózhatóságának kérdését a szerződés rendezni kívánta, annak nemzetközi felügyeletét szervezte meg. Kimondta, hogy a Duna egészén biztosítani kell a szabad hajózást, összefüggésben az 1815. évi bécsi kongresszuson kidolgozott elvekkel, s ennek biztosítását Európa kollektívan magára vállalja (*Palotás, 1984*). Mindezek megoldására két szervezet létrehozásában állapodtak meg az aláíró hatalmak. Megalapították az Európai Duna Bizottságot, amelynek feladata a torkolatvidék felügyelete Iszakcsától (románul Isaccea, 13,8 fkm) a torkolatig. A Bizottságban a krími háborút lezáró kongresszuson részt vevő hatalmak képviselői, tehát Anglia, Ausztria, Franciaország, Oroszország, Poroszország, Szardínia és Törökország kaptak helyet. A Bizottság fő feladata a hajózóút rendbe tételére, a torkolat hajózási viszonyainak rendezésére és fejlesztésére terjedt ki, különösképpen a Szulina-ág hajózási viszonyainak javítására. Felhatalmazása két évre szólt, ami után – a tervek szerint – a bizottságnak meg kellett volna szünnie, s a hajózás ellenőrzését és biztosítását átadnia a másik szervezetnek, a Nemzetközi Duna Bizottságnak, amely a parti államok képviselőiből szerveződött, s amelyet a feladatok gyakorlati megvalósítására hoztak létre. Ebben a végrehajtó bizottságban a part menti államok és fejedelemségek (Bajorország, Württemberg, Ausztria, Törökország, Szerbia, Havasalföld és Moldva) kaptak helyet. Ez utóbbi befolyása kezdetben Iszakcsától felfelé, az egész Dunán érvényesült, s állandó jelleggel állították fel (*Palotás, 1984; Komlos, 1990; Font–Krausz–Niederhauser–Szák, 2001*).

Oroszország a Dunához újra csak az 1877–1878. évi orosz–török háború során jutott ki: az első világháborúig Reni kikötővárostól a Duna vonala a Kiliai-ágon a tengerig jelentette a cári birodalom határát. Oroszország nagyarányú győzelmével visszatért a folyó partjára, a torkolatvidékre, bár annak szabad hajózását immár az Európai Duna Bizottság biztosította, így nem ismétlődhetett meg a hajóút lezárása, mint a század első felében. Ugyanakkor új, szuverén parti államok jöttek létre (Szerbia, Románia, valamint a részben autonóm Bulgária), amelyek innentől egyre markánsabban vettek részt a Dunával kapcsolatos politikai és fejlesztési kérdések eldöntésében

Az első világháború végén (1918-ban) került Besszarábia, így a Duna bal partja (Dél-Besszarábia) is Romániához, majd a Molotov–Ribbentrop-paktum értelmében 1940-ben ismét a Szovjetunió foglalta el. A terület egy részén létrehozták a Moldáv Szovjet Szocialista Köztársaságot, de a déli területeket, a Duna partot az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársasághoz csatolták, megfosztva ezzel a létrejövő Moldáv SZSZK-t a tengerparttól (ezért a Szovjetunió szétesése után önállóvá vált kis ország is landlocked [tengerpart nélküli] állam maradt).

A második világháború során Németország elfoglalta a Fekete-tenger északi partvidékét, így a Duna-torkolatot is, de a Szovjetunió, mint győztes hatalom, kiszorította onnan a megszállókat. A német megszállás idején a Duna fontos utánpótlási vonallá vált, így a háború során jelentős szerep jutott a magyar Duna-tengerjáró flottának is. Bár a háború alatt és a háború utáni rendezés során Besszarábia sorsa kérdéses volt, végül ebben a térségben az 1940. évi határok álltak helyre, tehát Besszarábia (Moldáv SZSZK), illetve Dél-Besszarábia, vagyis a Duna bal partja visszakerült a Szovjetunióhoz. A dunai kijárat ellenőrzése céljából a határ megállapításánál a győztes hatalom még a Serpent-szigetet (Sulina előtt a tengerben elhelyezkedő sziklaszirt, amely a torkolati hajóforgalom ellenőrzésére is alkalmas lehet egy háborús helyzetben) is megszerezte, s amelynek hovatartozása vitát váltott ki Románia és Ukrajna között a Szovjetunió felbomlása után.

A háború következményeként a Szovjetunió elérte évszázados célját, domináns hatalommá vált az Alsó-Duna térségében, sőt Magyarország révén, a középső szakaszon is. A negyvenes évek végére a szovjet nagyhatalom uralta a hajózást, s az 1949-ben megkötött belgrádi egyezmény – amely a szabad dunai hajózás szabályozását rendezte – is egyértelműen a szovjet fölényt érvényesítette. Ekkorra a Duna folyó nemzeti flottáinak egy jelentős része szovjet kézbe, illetve szovjet érdekeltségbe került, így már nem csak a torkolatvidék felügyeletének kérdései határozták meg a Szovjetunió Dunával kapcsolatos fejlesztési terveit. A háború végére a korábbi 3500 hajóból és uszályból álló dunai állomány 2500 darabra zsugorodott. A megmaradt eszközökből 700 jutott az USA által megszállt német és osztrák zónákra, míg a szovjet megszállási zónába 1800 db került. A Szovjetunió kihasználta a dominanciájából származó gazdasági előnyét, s a parti országokkal közös hajózási társaságokat alapított: SOVROMTRANSPORT 1945 (szovjet–román); MESZHART 1946 (szovjet–magyar) (1946 elején a Szovjetunió 28 különböző hajót adott át Budapesten a hajózás megindítására [*Mafirt Krónika* 25., 1946]) és JUSPAD 1947 (szovjet–jugoszláv). A megszállt országok közlekedése számára a szovjet részvétel előnye abból származott, hogy a németek által a háború utolsó szakaszában lefoglalt hajókat a szovjetek visszaszerezték, használatba helyezték, igaz, egyúttal hadizsákmánynak minősítették (Magyarország ezen hajók egy részét (utasszállítókat, motoros vontatókat, tengerjáró hajót) 1946 végén kapta vissza [*Mafirt Krónika* 49., 1946], majd 1947-ben újabb 45 egység érkezett a Szovjetunióból, „javításból” [*Mafirt Krónika* 86., 1947]). A közös hajózási vállalatok viszont garantálták a szovjet forgalom szállítási díjait és az adómentességet, valamint a szovjetek privilegizált helyzetét a kikötői szolgáltatásoknál s a kikötőfejlesztéseknél (*Spulber, 1954*).

Látható, hogy ekkorra a Szovjetunió olyan domináns szerepet töltött be a Duna középső és alsó szakaszán, amely az Osztrák–Magyar Monarchiához hasonlítható a 19. század végén. Elsősorban szovjet uralmi érdekeket szolgálta a Duna–Fekete-tengeri csatorna építésének megindítása az ötvenes években (ekkor nem sikerült befejezni, csak évtizedekkel később). A csatorna lényege, hogy a hajók a hosszú torkolati utat lerövidítve juthassanak el a Dunára.

A nagyhatalom pozícióját némileg gyengítette Jugoszlávia, majd Románia elfordulása a szovjet hatalomtól az ötvenes, illetve a hetvenes években. Ennek ellenére a Duna menti gazdaság ekkor már a nagy, keleti szomszédhoz kötődött, s a folyó feletti abszolút uralom már nem volt létkérdés. Ceausescu Romániája kiélhette a Dunán hatalmi vágyait: kiépítette a Duna–Fekete-tengeri csatornát a hetvenes években, megépíthette Jugoszláviával közösen a Vaskapu I. és II. vízerőműveket s fejleszthette kikötőit (Sulina, Galați, Brăila). Így Románia befolyása az Al-Dunán látványosan, s látszólag nagyra növekedett.

A szovjet befolyás és a Duna kapcsolata elsősorban a nehézipari beruházásokon keresztül érvényesült a 20. század második felében. Ekkor nyersanyagigényes ipari ágazatok települtek a folyó mellé, nyilván azzal a céllal, hogy a szovjet alapanyag-ellátást vízi szállítással lehessen megoldani. Így a krivoj rogi vasérc és a donyecki szén fő szállítási útvonalává vált a folyó. Erre épültek rá a román Galați és Călârasi hatalmas acélművei, de a bolgár nehézipar egy része is közvetlenül a folyó mellé települt (Lom, Vidin), illetve Lom kikötője látta el a Szófia mellett épült Pernik nehézipari központot. De hasonló elvek szerint létesült Szendrő (Jugoszlávia) s a magyar Dunaújváros acélműve is. Nyilván az acélgyártás mellett hasonló elvek, tehát a szovjet gazdasági kapcsolatok (is) vezérelték több vegyipari kombinát, atomerőmű Duna mellé telepítését is.

A Szovjetunió szétesése után a torkolatvidéken az egykori nagyhatalom helyébe az utódállam Ukrajna került, amely túllépve az első gazdasági nehézségeken, részben ismét a Duna-torkolat felé fordult. A 21. század elején egy Fekete-tenger–Kiliai-ág-csatorna (Bisztröe-csatorna) megépítésével, illetve felújításával meg kívánta törni a román monopóliumot a deltavidéken, amire Románia persze hevesen reagált, nemzetközi kampányt szervezett. Ennek ellenére a csatornán a forgalom megindult.

Összességében láthatjuk, hogy az orosz/szovjet befolyás a Duna térségben más, fontosabb területekkel volt kapcsolatos (a keleti kérdés a 19. században, a szovjet-német háború, a közép-európai területek uralása), de azoknak fontos kiegészítő momentumává vált a történelemben. Igazi, jelentős befolyásra a 20. század második felében tett szert a Szovjetunió, amikor a Dunát mint az új, Moszkva központú gazdasági tér egyik fontos szállítási útvonalát kezelték. Ez volt az a korszak, amikor a folyó alsó szakasza nagy gazdasági jelentőségre tett szert, részben azért, mert a torkolatvidék az akkori gazdasági központ irányába mutatott, másrészt azért, mert mint szabad szállítási útvonal fontossá vált a Közép-Duna medence országai számára, s alternatívát nyújtott a nehézkes, több államhatárt átlépni kényszerülő szárazföldi szállítási módokkal szemben. Ezek az előnyök azonban eltűntek a rendszerváltás után: a szovjet gazdasági tér elvesztette szerepét, a Duna mentén kialakított gazdasági szerkezet idejétmúlttá vált, s a szállítások is rugalmasabban bonyolíthatók ma már szárazföldön. Mindezt tovább rontotta a jugoszláv válság, s ennek kapcsán a dunai forgalom akadályozása szankciókkal s a lebombázott hidakkal.

Irodalom

- Bodnár E. (2008) *A keleti kérdés és a Balkán az orosz külpolitikában a 19. század első felében*. Hungarovox Kiadó, Budapest.
- Trejvis, A. (2008) A fejlődés természeti és társadalom-földrajzi korlátai. – Horváth Gy. (szerk.) *Regionális fejlődés és politika az átalakuló Oroszországban*. MTA RKK, Pécs. 127–150. o.
- Siselina, L.– Gazdag F. (2004) *Oroszország és Európa – Orosz geopolitikai szövegyűjtemény*. Zrínyi Kiadó, Budapest.
- Spulber, N. (1954) The Danube–Black Sea Canal and the Russian Control over the Danube. – *Economic Geography*. (30), 3, 236–245.
- Vas L. (1933): Az európai Dunabizottság 75 éves működése. – *Vízügyi közlemények*. (15), 1, 184–212. o.
- A Pallas Nagy Lexikona* 5. kötet (1893) Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest.
- Jelavich, B. (1996) *A Balkán története*. Osiris/2000 Kiadó, Budapest.
- Jelavich, C.– Jelavich, B. (1986) *The establishment of the Balkan national states, 1804–1920*. (A history of East Central Europe, 8.) University of Washington Press, Seattle.
- Palotás E. (1984) *A nemzetközi Duna-hajózás a Habsburg Monarchia diplomáciájában 1856–1883*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Krehbiel, E. D. (1918) European Commission of the Danube: an experiment of international administration. – *Political Science Quarterly*. 1, 38–55.
- C. A. M. (1948) The Régime of the Danube. – *The World Today*. 9, 368–375.
- Komlos, J. (1990) *Az Osztrák–Magyar Monarchia mint közös piac*. Maecenas, Budapest.
- Font M.–Krausz T.–Niederhauser E.–Szvák Gy. (2001) *Oroszország története*. Pannonica Kiadó, Budapest.
- Mafirt Krónika* 25. (1946) Szovjetunióban javított dunai hajók átadása az újpesti rakparton. <http://filmhiradok.nava.hu/watch.php?id=6511>, letöltve: 2011. május 18.
- Mafirt Krónika* 49. (1946) Visszaérkeztek a náci által nyugatra hurcolt dunai hajók. <http://filmhiradok.nava.hu/watch.php?id=6299>, letöltve: 2011. május 18.
- Mafirt Krónika* 86. (1947) Szovjetunió dunai flottával segíti a Magyar-Szovjet Hajózási Társaságot. <http://filmhiradok.nava.hu/watch.php?id=6137>, letöltve: 2011. május 18.

Jegyzetek

- ¹ A szabad hajózás elve komoly hatással először a napóleoni háborúkat lezáró Bécsi Kongresszuson merült fel, 1815-ben, mint a létrejött általános szerződésben, melyet Nagy-Britannia, Ausztria, Franciaország, Portugália, Poroszország, Oroszország, Spanyolország és Svédország írt alá. A szerződés részletesen, CVIII–CXVI cikkelyekben foglalkozik a szabad hajózás biztosításával az olyan folyókon, amelyek több állam területét is érintik (átszeli vagy határolja azokat). A kereskedelmi hajózás ezeken a folyókon a hajózhatóvá válás pontjától kezdve egészen a torkolatig mindkét irányban, mindenki számára szabad, senkinek meg nem tiltható, amennyiben betartja a megfelelő rendszeti

szabályokat. A rendészeti szabályokat, illetékeket a folyó teljes hosszában lehetőleg egységes rendben kell megszabni. A szerződés a parti államok kötelességévé tette a hajózás biztosítását, tehát a hajózóút/vontatóút karbantartását. Fontos kérdés, hogy e szabályok megalkotását a parti államok közösségére, az ó egységes akaratukra bízta, s ezek megváltoztatásához is a parti államok egységes akarata szükséges.

Az orosz–osztrák különszerződés rendelkezik a szabad hajózásról, s a folyami hajón szállított áruk adózásáról, de csak az egykori Lengyelország (1773 előtt) területére vonatkoztatva. A Dunáról, s annak szabad hajózásáról nem esik szó, bár ekkor már Oroszország parti állam volt.

A szerződésben meghatározott elvek csak az 1856. évi párizsi konferencián kerülnek alkalmazásra a Duna viszonylatában, illetve részlegesen az 1840. évi osztrák–orosz hajózási egyezményben.

INKÁBB MEGY, MINT JÖN? OROSZ KÖZVETLEN TŐKEBERUHÁZÁSOK MAGYARORSZÁGON

✉ DR. WEINER CSABA PHD
tudományos főmunkatárs

MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Világgazdasági Intézet
csweiner@vki.hu

Az orosz befektetések Magyarországon a legnagyobb figyelmet az ezredfordulón (a Borsod-Chem és a TVK ügye révén) és a 2000-es évek végén, a 2010-es évek elején (a Szurgutnyeftjegaz olajtársaság ideiglenes részesedésszerzésével a Molban) kaptak. Mindkét esetben sikertelenül jártak az orosz befektetők, az ügyletek pedig az orosz tőkéből való félelem jogos példáiává váltak. A Szurgutnyeftjegaz-tranzakció annak is bizonyítéka, hogy a gazdasági válság során is voltak nagyon jelentős orosz befektetések a világon. Az orosz szereplők külföldi közvetlen tőkeberuházásait kevésbé viselte meg a válság, mint az Oroszországban megvalósított, illetve megvalósítandó külföldi közvetlen tőkebefektetéseket. Bár a Szurgutnyeftjegazéhoz hasonló nagyságú orosz tőkebefektetésre a közeljövőben nem számíthatunk Magyarországon, jelentős beruházás jelenleg is van a láthatáron. Az orosz befektetések nyomom követése a jövőben is fontos feladat marad, nem csak a harmadik országon keresztüli beruházások, illetve a statisztikai számbavétel nehézségei miatt.

Mit rejtenek a számok?

A magyarországi orosz közvetlen tőkeberuházások (Foreign Direct Investment – FDI) nagyságáról hivatalos adatokhoz jelenleg a Magyar Nemzeti Banktól, az orosz statisztikai hivataltól (Roszsztat) és az orosz jegybanktól juthatunk. Ezek az adatok azonban nem adnak teljes képet. A legfőbb probléma, hogy a befektető sok esetben harmadik ország közbeiktatásával valósítja meg a beruházást. Nem feltétlenül kell külföldi speciális célú vállalatokra (scv-k; például holdingok), illetve offshore cégekre gondolni, előfordulhat, hogy egy külföldi termelő társaság, amelynek magyarországi leányvállalata van (például az osztrák Vogel & Noot és ezzel magyarországi érdekeltégei, lásd majd a továbbiakban), időközben orosz tulajdonos kezébe kerül.

Az MNB adataiban jelenleg csak a közvetlen tőkebefektető országa jelenik meg, a közvetett, illetve végső befektetőkről 2014-től lesznek információk: az európai uniós tagországok ekkor állnak át az új módszertanra.

A Nemzeti Külgazdasági Hivatal (a hajdani ITD Hungary információit megis-

mételve) orosz forrásokra hivatkozva azt állítja, hogy több mint kétezer orosz részese-
sedéssel működő vegyes vállalat van Magyarországon. Oroszország magyarországi
kereskedelmi képviselője is mintegy kétezer orosz érdekeltségű cég működéséről
szól, amelyek – természetesen – főként kis- és középvállalatok (*Hancz, 2012; Hvg.hu,*
2012). Az MNB tájékoztatása szerint az MNB rendszerében körülbelül húsz vállalatot
tartanak nyilván az orosz befektetésekhez kapcsolódóan, nagyon eltérő ágazatokban.

Gilyán György akkori moszkvai nagykövet 2009. október 19-i és 2010. február 1-jei
előadásai szerint az orosz közvetlen beruházási tőke Magyarországon elsősorban
az ingatlanpiaci, a kereskedelmi, a pénzügyi, az energetikai és az infrastruktúrához
kötődő ágazatokat preferálta eddig.

Kutatásaink szerint a statisztikai adatok leginkább két szereplő tevékenységét
tükrözik: a Rahimkulov családét és a Szurgutnyeftyegaz Mol-ügyletét. A magyar-
országi orosz befektetők ismertetésénél az orosz Megdet Rahimkulov kétségtelenül
kiindulópont: mind képviselőként, mind saját célból már a kezdetektől fogva nagyon
jelentős szereppel bírt. Rahimkulovot 2005-ben a Népszabadság a leggazdagabb
magyarországi üzletembernek hozta ki. Rahimkulov vagyona nem volt elégséges ilyen
előkelő helyre Oroszországban, világviszonylatban pláne nem. A Rahimkulov család
egésze viszont orosz viszonylatban is nagyon tehetősnek tekinthető. A Rahimkulov
család főhadiszállása az Általános Értékforgalmi Bank (ÁÉB) volt, amely 1996-ban
lett az akkor még a Gazprom ellenőrzése alatt álló Gazprombanké, majd fokozatosan
a Rahimkulov család kezébe került. A Gazprombank 2005-ben szállt ki az ÁÉB-ből, a
Rahimkulov család nagyvállalkozásának, a Kafijat Kereskedelmi és Consulting Kft.-
nek ekkor 74,48 százaléka volt, míg a 25,52 százalékos pakett a Gazprombanktól a
Kafijat érdekeltségéé, a Londonban bejegyzett Firthlion Ltd.-é lett. A Kafijat számos
vállalatot olvasztott magába. Végül 2007 végén az ÁÉB (ekkor már ÁÉB Befektetési
Vállalkozás Zrt.) is a Kafijatba (ekkor már Kafijat Befektetési és Vagyonkezelő Zrt.)
olvadt. Az ÁÉB-fiókok a Magyarországi Volksbank Zrt.-hez kerültek. Az ÁÉB és
más cégek korábban a Zalakerámiában voltak tulajdonosok; ismertek a botrányok.
Az igazán nagy botrányok azonban a TVK, a BorsodChem és a Mol körül folytak;
Rahimkulov mindenhol feltűnt. Sőt, a kétezres évek közepén a Rahimkulov család a
legnagyobb részvényese volt a BorsodChemnek. A Rahimkulov család érdekelt volt
az Antenna Hungáriában, s a család ma is az OTP legnagyobb tulajdonosa durván
9 százalékos részesedéssel. Megdet Rahimkulov 2002-ben vált meg a Panrusgáz
(akkor még Panrusgáz Magyar–Orosz Gázipari Rt.) közvetítő cég igazgatóságának
elnöki posztjától. (Az orosz import Magyarországra a Panrusgáz Gázkereskedelmi
Zrt.-n keresztül érkezik.)

A statisztikák szerint a magyarországi orosz közvetlen tőkeberuházások legmeg-
határozóbb tétele a Szurgutnyeftyegaz 2009-es tranzakciója volt (lásd a 2009. második
negyedéves forgalmi adatokat a 2. és 4. táblázatban). Nagyságát mutatja, hogy a 21,2
százalékos Mol-pakett megvásárlása 2007 és 2009 között a hatodik, 2007–2010-ben
pedig a hetedik legnagyobb kifelé irányuló orosz összeolvadási és felvásárlási ügylet
volt (*Kuznetsov–Chetverikova–Toganova, 2011; Kuznetsov, 2011*). A Szurgutnyeftyegaz

a Mol-csomagtól 2011-ben vált meg (lásd a 2011. harmadik negyedéves forgalmi adatokat a 2. és 4. táblázatban).

Az orosz központi bank csak 2009 és 2010 végére ad meg adatot a kihelyezett orosz FDI-állomány viszonylati megoszlásáról (1. táblázat). E szerint Magyarország 2009 végén a 17. helyen állt 2,3 milliárd dollárral (a teljes 302,2 milliárd dollárból), míg 2010 végén a 19. volt 2,2 milliárd dollárral (a 368,7 milliárd dollárból). Ezzel Magyarország a közép- és kelet-európai régióban az első helyen lehetett 2009 és 2010 végén, megelőzve Bulgáriát, Litvániát, Csehországot és Montenegrót (CBR, 2011).

1. táblázat A kihelyezett orosz FDI-állomány nagysága a közép- és kelet-európai régió államaiban az orosz jegybank szerint

2009 végén			2010 végén		
Helyezés	Országok	Érték (M USD)	Helyezés	Országok	Érték (M USD)
1.	Magyarország	2266	1.	Magyarország	2230
2.	Bulgária	1586	2.	Bulgária	1884
3.	Litvánia	1380	3.	Litvánia	1420
4.	Montenegró	1339	4.	Csehország	1192
5.	Csehország	1336	5.	Montenegró	896
6.	Lengyelország	596	6.	Bosznia-Hercegovina	678
7.	Észtország	589	7.	Szerbia	623
8.	Bosznia-Hercegovina	541	8.	Lengyelország	581
9.	Lettország	535	9.	Lettország	473
10.	Szerbia	394	10.	Románia	258
11.	Horvátország	206	11.	Horvátország	226
12.	Románia	63	12.	Észtország	149
13.	Szlovákia	48	13.	Szlovénia	59
14.	Szlovénia	14	14.	Szlovákia	52
15.	Albánia	–	15.	Albánia	–
16.	Macedónia	–	16.	Macedónia	–

Forrás: A CBR (2011) adatai alapján saját szerkesztés

Az orosz központi bank 2007-től ismert adatokat az éves külföldi közvetlen tőkeberuházások földrajzi szerkezetéről (2. táblázat). Az oroszok magyarországi éves külföldi közvetlen tőkeberuházásainak egyenlege 2007-ben mínusz 12 millió dollár volt, 2008-ban 542 millió dollár, 2009-ben 1,8 milliárd dollár, 2010-ben 47 millió dollár, 2011-ben pedig mínusz 2,7 milliárd dollár. Magyarország 2009-ben a hetedik legjelentősebb célország volt. Számításaink szerint az éves közvetlen tőkeberuházások összege alapján 2007–2009-ben a 14., 2007–2010-ben a 15. helyen állt Magyarország (CBR, 2012).

2. táblázat A bankszektor és a nem banki vállalatok közvetlen külföldi tőkebefektetései Oroszországból Magyarországra a fizetési mérleg alapján az orosz jegybank szerint, egyenlegek (M USD)

	2007	2008					2009				
	Σ	I.	II.	III.	IV.	Σ	I.	II.	III.	IV.	Σ
Összesen	-12	473	22	25	21	542	2	1781	4	2	1789
Részvény és egyéb részesedés	-12	447	3	7	5	462	2	1781	4	2	1789
Újrabefektetett jövedelem	0	27	19	18	16	80	0	0	0	0	0
Egyéb tőke	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

	2010					2011				
	I.	II.	III.	IV.	Σ	I.	II.	III.	IV.	Σ
Összesen	2	3	3	39	47	-22	3	-2713	11	-2722
Részvény és egyéb részesedés	2	3	4	-1	8	16	7	-2713	11	-2679
Újrabefektetett jövedelem	0	0	0	0	0	0	-4	0	0	-4
Egyéb tőke	0	0	0	40	40	-38	0	0	0	-38

Forrás: A CBR (2012) adatai alapján saját szerkesztés

Az orosz központi bank 2011 végi állományadataiban már látványosan tükröződni fog a Mol-pakett eladása. De ugyanígy: az MNB adataira is még várni kell. Az orosz statisztikai hivatal adataiban már végigkövethető mindez. A Roszstat viszont csak a tíz legfőbb célországot adja meg, ráadásul a rangsor nem az FDI, hanem az összes befektetés alapján áll össze, így elvileg megeshet, hogy nem kerül fel a listára olyan ország, amelynek az FDI nagysága alapján ott kellene lennie, míg az összes befektetés alapján nem. Vizsgálatunk szerint a Roszstat „furcsa módon” először csak a 2011. első negyedéves adatai között mutatott ki jelentős, vagyis a tízes rangsorba beférő magyarországi orosz FDI-állományt. A Roszstat számbavétele szerint 2011. március végén a magyarországi orosz tőkeállomány nagysága 2,379 milliárd dollárt ért el, amely a nyolcadik helyre volt elegendő. Ebből az összegből 2,365 milliárd dollárt tett ki az FDI (*Roszstat, 2011a*). A 2011. június végi adatok ehhez hasonlóak: a nyolcadik helyet jelentő 2,409 milliárd dollárból 2,394 milliárd dollárt képviselt az FDI (*Roszstat, 2011b*). Az viszont nem meglepő, hogy 2011. szeptember végén már nem volt Magyarország a tízek között (*Roszstat, 2011c*).

Az MNB szerint, ha az éves forgalmi adatokat nézzük (3. táblázat) a magyarországi speciális célú vállalatok nélkül, ott is csak a részvény és egyéb részesedés egyenlegét, akkor 2009-ben Oroszország a legnagyobb befektető volt Magyarországon (785,2 millió euróval), Hollandia (514,6 millió euró), Svájc (450,2 millió euró) és Németország (226,9 millió euró) előtt. Ha az újrabefektetett jövedelmet is beleszámítjuk, akkor Németország (1095,2 millió euró) mögött állt Oroszország (900,2 millió euró). Ha pedig az összes éves közvetlen tőkebefektetés egyenlegét vesszük (vagyis a részvény, az egyéb részesedés és az újrabefektetett jövedelem mellett az egyéb tőkemozgásokat

is), akkor a harmadik volt (901,3 millió euróval) az Egyesült Királyság (933,8 millió euró) és Svájc (922,4 millió euró) után (MNB, 2012c). (Speciális célú vállalatokkal – Scv-vel – együtt az orosz helyezés rendre negyedik, ötödik és – ismét – ötödik volt [MNB, 2012d].) De ne vezessenek félre senkit a 2009-es forgalmi adatok! A többi évben jóval szerényebbek, illetve nagyon kicsik vagy negatívak voltak a számok. Erre az állományadatokról is lehet valamennyire következtetni (5. táblázat). Az állományi adatoknál nem is ilyen előkelő a helye Oroszországnak. Scv-k nélkül, de egyéb tőkemozgásokkal együtt 2010 végén a 11. helyen állt, 2,2 százalékos részesedéssel, míg egyéb tőkemozgások nélkül a kilencediken, 2,8 százalékkal (MNB, 2012a). Az scv-eket is beleszámítva jóval kisebb Oroszország részesedése és jóval hátrébb áll a sorban (MNB, 2012b).

3. táblázat Az orosz rezidensek magyarországi közvetlen tőkebefektetései az MNB szerint, éves forgalmi adatok (M euró)

Év	Részvény és egyéb részesedés			Újrabef. jöv.	Részvény, egyéb részesedés és újrabef. jöv.	Egyéb tőkemozgások			Orosz közvetlen tőkebef. összesen
	Tőkebef.	Tőke kiv.	Egyenleg			Tart., egyenleg	Köv., egyenleg	Nettó tart.	
	(1)	(2)	(3) = (1) – (2)	(4)	(5) = (3) + (4)	(6)	(7)	(8) = (6) – (7)	(9) = (5) + (8)
<i>Speciális célú vállalatok nélkül</i>									
2001	6,7	0,1	6,6	16,5	23,1	-1,4	0,7	-2,1	21,0
2002	0,3	7,2	-7,0	11,2	4,2	-8,5	0,5	-9,0	-4,8
2003	0,5	0,6	-0,1	12,8	12,7	0,9	0,2	0,7	13,4
2004	1,3	0,3	1,0	14,9	15,9	-2,2	-0,2	-2,0	13,9
2005	1,6	1,1	0,4	-7,3	-6,8	-0,6	0,0	-0,6	-7,4
2006	5,0	0,6	4,4	-1,0	3,4	-0,4	2,6	-3,0	0,3
2007	1,7	0,4	1,3	-35,1	-33,8	-43,0	-1,8	-41,1	-74,9
2008	5,8	677,4	-671,5	5,8	-665,7	-25,4	56,2	-81,6	-747,3
2009	789,8	4,6	785,2	115,0	900,2	0,1	-1,0	1,1	901,3
2010	6,7	5,5	1,2	115,2	116,4	-0,4	-152,3	152,0	268,4
<i>Speciális célú vállalatokkal</i>									
2006	5,0	0,6	4,4	-0,9	3,5	-2,4	28,4	-30,8	-27,4
2007	28,9	0,6	28,3	-35,0	-6,7	-50,8	47,1	-97,9	-104,6
2008	5,8	677,4	-671,5	5,8	-665,7	-25,4	136,8	-162,2	-827,9
2009	789,8	4,6	785,2	115,1	900,3	0,1	-264,5	264,6	1164,9
2010	6,7	5,5	1,2	115,2	116,5	-0,4	-153,4	153,0	269,5

Forrás: Az MNB (2012c, 2012d) adatai alapján saját szerkesztés

Ha az orosz rezidensek magyarországi közvetlen tőkebefektetéseit (csak a részvényt és egyéb tulajdonosi részesedést) negyedéves bontásban nézzük 2001 és 2011 között (4. táblázat), akkor az MNB adataiból jól látszik, hogy három negyedévben voltak érdemi, illetve akkor egyúttal jelentős ügyletek: 2008 második negyedévében (-677,4 millió euró), 2009 második negyedévében (789,8 millió euró) és 2011 harmadik negyedévében (-1862,0 millió euró). Ezek a számok speciális célú vállalatokkal és azok nélkül is ekkorák. Az első és a harmadik esetben (erőteljesen negatív egyenlegek) csak a

kiadási oldalon volt ügylet, míg a másodiknál (nagy pozitív szaldó) a bevételek mellett a kiadásnál egy minimális összeg szerepel. Az első ügylet a Kafijat Befektetési és Vagyonkezelő Zrt.-hez köthető. Az MNB tájékoztatása szerint „a [Complex] Céghírekben található információk szerint a cégnek 2008 áprilisától ciprusi tulajdonosa van, a fizetési mérlegben ez a tulajdonosváltás került elszámolásra”. A „tőkeleszállítás már a ciprusi befektetőkhez köthető”.¹ A Complex Céghírek szerint 2008. április 30-i hatállyal megszűnt Megdet Rahimkulov, valamint fiai, Ruszlan Rahimkulov és Timur Rahimkulov részesedése a Kafijatban, míg 2008. április 30-i hatállyal a ciprusi AWB Consulting Limited és a Charing Investments Limited, vagyis a Rahimkulov fivérek cégei szereztek tulajdont. A 2008. április 30-án megtartott közgyűlésen a Kafijat alapítóját – 2008. április 30-i hatállyal – 98,45 milliárd forintról 10,45 milliárd forintra csökkentették tőke kivonás miatt (*Complex Céghírek; vö. HVG, 2008a, 2008b*).

A második és a harmadik egyenleg a Mol-részesedés felvásárlásához és eladásához kapcsolódik. Csakhogy a 2009-es MNB-szám jóval alacsonyabb a közismert 1,4 milliárd eurós, vagyis a piaci ár duplájának számító összegnél. Az MNB válaszába szerint ennek az az oka, hogy a Mol a tranzakcióban résztvevő harmadik fél volt (a Mol-részvényeket vették és adták el, nem a Mol volt a vevő/eladó), így a felvásárlásnál a tranzakciót nem a sajtóból ismert értéken számolták el, hanem a tőzsdei szorzó alapján számított ár szerint, ugyanis a sajtóban megjelent értékről a Mol-nak mint adatszolgáltatónak „nem volt tudomása”.

4. táblázat Az orosz rezidensek magyarországi közvetlen tőkebefektetései (részvény és egyéb tulajdonosi részesedés) alakulása az MNB szerint, negyedéves forgalmi adatok (M euró)

	2008				2009				2010				2011			
	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.
<i>Speciális célú vállalatok nélkül</i>																
Egyenleg	-	-677,4	-	5,8	-4,3	789,7	-0,1	-0,1	0,3	0,3	0,3	0,3	-	-	-1 862,0	-
Bevétel	-	-	-	5,8	-	789,8	-	-	0,3	0,3	5,8	0,3	-	-	-	-
Kiadás	-	677,4	-	-	4,3	0,1	0,1	0,1	-	-	5,5	-	-	-	1 862,0	-
<i>Speciális célú vállalatokkal</i>																
Egyenleg	-	-677,4	-	5,8	-4,3	789,7	-0,1	-0,1	0,3	0,3	0,3	0,3	-	-	-1 862,0	-
Bevétel	-	-	-	5,8	0,0	789,8	0,0	0,0	0,3	0,3	5,8	0,3	-	-	-	-
Kiadás	-	677,4	-	-	4,3	0,1	0,1	0,1	-	-	5,5	-	-	-	1 862,0	-

Forrás: Az MNB (2012e, 2012f) adatai alapján saját szerkesztés

A 2007-es év forgalmi adataiból (3. táblázat) nem olvasható ki, hogy az állományadat (5. táblázat) miért ugrott meg olyan drasztikusan 2006 vége (scv-k nélkül 17,1 millió euró, scv-kkel 19,4 millió euró) és 2007 vége (scv-k nélkül 697,3 millió euró, scv-kkel 699,8 millió euró) között. Az MNB közlése szerint a megnövekedett FDI-állomány kérdése szintén kapcsolódik a Kafijathoz, illetve tulajdonosához, aki év közben rezidensi státuszt váltott: magyar befektetőből orosz befektető lett (Megdet Rahimkulov

hazatelepült Oroszországba), s ezzel – tranzakción kívüli állományváltozással – megnövelte az orosz befektetések állományát.²

5. táblázat Az orosz rezidensek magyarországi közvetlen tőkebefektetések állománya az MNB szerint, az év végén (M euró)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
<i>Speciális célú vállalatok nélkül</i>										
Részv., egyéb r., újrabef. jöv. és egyéb tőke								-210,3	1128,5	1515,4
Részv., egyéb r. és újrabef. jöv.	64,1	67,7	74,1	94,7	-5,2	17,1	697,3	24,7	1396,8	1660,4
Egyéb tőke								-235,0	-268,3	-144,9
<i>Speciális célú vállalatokkal</i>										
Részv., egyéb r., újrabef. jöv. és egyéb tőke						19,4	699,8	-447,8	1130,0	1512,9
Részv., egyéb r. és újrabef. jöv.						19,4	699,8	26,3	1398,3	1662,0
Egyéb tőke								-474,1	-268,3	-149,0

Megjegyzés: A negatív állomány a negatív saját tőke miatt van.
Forrás: Az MNB (2012a, 2012b) adatai alapján saját szerkesztés.

Gázipar

A 2011-ben elfogadott, 2030-ig szóló magyar energiasztratégia szerint „Oroszország tartósan a legfontosabb importforrás marad, így a kiegyensúlyozott orosz–magyar partneri viszony az ellátásbiztonság nélkülözhetetlen eleme”.

A jelenlegi hosszú távú gázellátási szerződés az E.ON Földgáz Trade-é, Magyarország legnagyobb gázkereskedőjéé. A szerződés az évtized közepén fut ki, alapvető kérdés, hogy ki köti meg az újat. A Panrusgáz a közelmúltban jelentős nagyságú válságadót volt kénytelen befizetni, aminek meg is lett a következménye. A Panrusgáz 2010 decemberében kérte a gázkereskedelmi engedélyének visszavonását a Magyar Energetikai Hivataltól, amelyet a Magyar Energetikai Hivatal 2011 februárjában meg is tett. Ettől kezdve az E.ON Földgáz Trade külföldön veszi meg a Panrusgáztól a földgázt, az új átadás-átvételi pontok: Baumgarten (Ausztria) és Beregszász (Ukrajna) (*Világgazdaság, 2011a; Magyar Energetikai Hivatal, 2011*). A Panrusgáz azelőtt is az összes importált gázt az E.ON Földgáz Trade-nek adta el (*gáz.áram, 2010*). A Panrusgáz részvényesei: a Gazprom Export (a Gazprom exportcége) (40%), az E.ON Ruhrgas International AG (50%) és a magyarországi Centrex Hungária Zrt. (10%). Az E.ON a Mol gázüzletágának 2006-os részleges értékesítése során lett részvényes. A Gazprom nem szerzett részesedést a Mol gázüzletágából – sem ekkor, sem később. A Centrex Hungária a

bécsi Centrex Europe Energy & Gas AG-jé, végső soron pedig a Gazprombanké, amelyet viszont már évek óta nem ellenőriz a Gazprom.

A magyarországi földgázkereskedők között több orosz érdekeltséget találunk. Az egyik ilyen orosz engedélyes a szóban forgó Centrex Hungária. A Mol-csoport a gázkereskedelmi üzletbe a Mol Energiakereskedőn keresztül tért vissza. A Mol Nyrt. 2007-ben alapította a Mol Energiakereskedő Kft.-t (2009 októberétől Zrt.), majd 2009 végén egy – akkori állapot szerint – orosz magánszemély tulajdonában álló vállalat, a belize-i székhelyű Normeston Trading Limited 50 százalékos részesedést szerzett benne. A harmadik megemlíthető cég a 2010-ben létrehozott orosz–német WIEE Hungary Szolgáltató Kft., amely 2011 februárjában kapott földgáz-kereskedelmi működési engedélyt. A WIEE Hungary tulajdonosa a svájci Zugban bejegyzett Wintershall Erdgas Handelshaus Zug AG (WIEE), amely a berlini Wintershall Erdgas Handelshaus GmbH & Co. KG (WIEH) gázkereskedőnek a leányvállalata. A WIEH a német BASF-csoporthoz tartozó Wintershall és a Gazprom közös vállalkozása.

A Mol és a Gazprom 2006-ban alapított közös vállalatot (SEP Company Tanácsadó Kft.) a fekete-tengeri Kék Áramlat gázvezeték meghosszabbításának, földalatti gáztárolók létesítésének és magyarországi kereskedelmi központ létrehozásának megvizsgálása érdekében, de egyik elképzelés sem valósult meg. A Déli Áramlat magyarországi szakaszáról 2008 elején született magyar–orosz kormányközi megállapodás, a magyarországi partner pedig nem a Mol, hanem a Magyar Fejlesztési Bank (MFB) lett. A közös vállalatot (Déli Áramlat Magyarország Zrt.) végül csak 2010 márciusában jegyezték be. A Világ gazdaság már 2011 októberében arról számolt be, hogy az MFB-től a Magyar Villamos Művekhez (MVM) kerülhet a Déli Áramlat magyar szakaszának projektje (*Világ gazdaság, 2011c*), majd 2012 februárjában az MVM közgyűlése úgy döntött, hogy megvizsgálják a vezetékszakaszc előkészítésében való szerepvállalás lehetőségét, s – a megfelelő jogi feltételek teljesülése esetén – megvásárolnák az MFB részesedését (*MVM, 2012*). Alig egy-két nappal előtte a Gazprom Export vezére jelezte, hogy az MVM-mel már több találkozójuk volt, s ezek egyikén átadták a gázvezeték végleges magyarországi útvonaltervét is. „Partnereink tájékoztatója szerint az átadásról szóló végső döntés február közepére várható, a formai lépések pedig április első felére befejeződnek” – nyilatkozta Alekszandr Medvegyev (*B. Horváth, 2012*).

A Mol és a Gazprom közös gáztárolós vállalkozása nem valósult meg. A felek végül elálltak a beruházástól, a vállalat 2011 októberében végelszámolás alá került. A Világ gazdaság információja szerint a Mol felülvizsgálta a beruházás költségbecslését, s túl magas – mintegy kétszer nagyobb – kiadást valószínűsített (*Világ gazdaság, 2011e*). A Mol és a Gazprom Export 2009 márciusában írt alá szerződést a közös tulajdonú gáztároló vállalat megalapítására. A Mol ekkor 1,3 milliárd köbméteres kapacitást várt, s 2012-2013 körülre tette az üzemelés kezdetét (*Mol, 2009*). A Pusztaföldvár Gáztároló Zrt. 2010 elején lett bejegyezve. Az E.ON Földgáz Storage szerint fogyasztásra vetítve Magyarország földgáztárolási nagyhatalom, s a tárolói összkapacitás alapján egyértelmű, hogy nincs igény további bővítésre Magyarországon (*gáz.áram, 2011*).

Olajtársaságok

Azzal, hogy a Szurgutnyeftyegez kudarcot vallott Magyarországon, továbbra sincs orosz társaságnak részesedése magyarországi olajfinomítóban. A közép- és kelet-európai régióban a Lukoil (Romániában és Bulgáriában), a Zarubezsnyefty (a boszniai Szerb Köztársaságban) és a Gazprom Nyefty (Szerbiában) rendelkezik finomítóval.

A Szurgutnyeftyegez a 21,2 százalékos részesedésével a legnagyobb részvényes volt a Molban. A Szurgutnyeftyegezzel tudni kell, hogy csak 2009-ben, éppen a Mol-ügylettel jelent meg közvetlen külföldi tőkeberuházással; azóta jelen van Venezuelában. Nemcsak a részesedésszerzés célja nem volt világos, a társaság tulajdonosai is ismeretlenek. Az OMV magyarországi kudarcát követően a Mol mindent megtett az orosz cég távol tartása érdekében. A Szurgutnyeftyegez eközben öt eljárást indított a Mol ellen (*Mol, 2011. 157. o.*). Találgatásokra adott okot, hogy a részesedés magyar állam általi megvásárlásakor történt-e bármilyen kapcsolódó megállapodás. A Mol-részesedés értékesítése ugyanis különlegesnek számít. (Hasonló véleményen van Deák András is. Lásd *Világgazdaság, 2011b.*) Talán egyedül a szlovák SPP gáztársaságnál történt hasonló, Magyarországon a TVK és a BorsodChem esete más volt. De Szlovákiában is csak legfeljebb hasonló, hiszen ott egy opciójával nem élt a Gazprom a szlovák gázszállító hálózatot a kezében tartó SPP-ben. A Gazprom több fantáziát látott az Oroszországot Németországgal a Balti-tenger fenekén összekötő – akkori nevén – Észak-európai gázvezetékben (North-European gas pipeline – NEGP) (*IEA, 2006. 148. o.*). Az Északi Áramlat (Nord Stream) első vezetékcszála 2011 novemberében kezdett el üzemelni, a második egy évvel később, 2012 végétől fog. A néhai Jukosz olajtársaság esete szintén más volt. A Jukosz olajtársaság fő külföldi vagyoneszközei a litvániai AB Mažeikių Nafta olajtársaságban és a szlovákiai Transpetrol a.s. olajvezeték-üzemeltető vállalatban 2002-ben megszerzett részesedések voltak. A Jukosz 2002-ben két lépésben jutott a Mažeikių Nafta-részvények 53,7 százalékához 160 millió dollárért, amelyet 2006-ban a lengyel PKN Orlen 1,492 milliárd dollárért vett meg a Hollandiában bejegyzett Yukos International UK B.V.-től. A Transpetrolban a Jukosz 2002-ben 74 millió dollárért privatizált 49 százalékos részesedést, amelyet a szlovák állam 2009-ben 240 millió dollárért vásárolt vissza szintén a Yukos International UK B.V.-től.

A Jukosznak Budapesten volt annak idején a kelet-közép-európai képvisellete. A Jukosz aktívan szorgalmazta a Barátság és az Adria-kőolajvezeték integrálását. (A 2000-ben bejegyzett Jukosz Olajtársaság Részvénytársaság Magyarországi Közvetlen Kereskedelmi Képviselétét 2005-ben törölték a cégjegyzékből, míg a 2003-ban bejegyzett Yukos Finance Magyarországi Kereskedelmi Képviselétét 2006-ban.) Az Orion Elektronikai Kft.-ben a Jukosz helyét a Rosznyefty vette át.

A Lukoilnak – holland leányvállalatán keresztül – jelenleg (mindössze) 76 töltoállomása van Magyarországon. A Lukoil adatai szerint a Lukoil részesedése a magyarországi kiskereskedelmi piacon 2007–2010-ben 7 százalék volt, szemben a 2005–2006-os 2 százalékkal és a 2004-es 1 százalékkal. A legjelentősebb részesedése Finnországban

(41%) és Moldovában (37%) van (*Lukoil, 2007. 47. o.; Lukoil, 2008. 47. o.; Lukoil, 2011a. 48. o.*). A magyar kiskereskedelmi benzinpiacot a 2007–2008-as időszakra vizsgáló *Farkas és szerzőtársai* (2009) úgy látták, hogy a vertikálisan integrált Lukoil árai az egyik legalacsonyabbak Magyarországon, és feltehetően a Lukoil fejtette ki a legjelentősebb versenynyomást a piacon, míg a vertikálisan integrált Mol és az OMV az átlagosnál magasabb árakat alkalmaznak (*Farkas–Csorba–Koltay, 2009*). A Lukoil Magyarország Kereskedelmi Kft. termékei a Mol százhalombattai és a romániai Lukoil-Petrotel finomítóból származnak (*Világgazdaság, 2011d*). A Lukoil romániai és bulgáriai finomítóiban előállított üzemanyagok 2009 óta eleget tesznek az Euro 5-ös szabványoknak (*Lukoil, 2011b*). A válságadó következtében a Lukoil visszaadta a hazai üzemanyag-nagykereskedelmi engedélyét (2010 végi közlés arról, hogy 2011. január 1-jei hatállyal adják vissza, *Marnitz, 2010*). A Lukoil adatai 2005–2007-re 3–4 százalékos nagykereskedelmi részesedésről szóltak (*Lukoil, 2007. 47. o.; Lukoil, 2008. 47. o.*).

Bankszektor

Miután az ÁÉB megszűnt, Magyarországon nem volt orosz érdekeltségű bank, csak képviselő. Az orosz jegybank által ellenőrzött Szberbank 2012-ben szerezte meg a Volksbank International AG-t (de a tranzakció nem terjedt ki a romániai leányvállalatra). A Szberbank ezzel túllépett a volt Szovjetunió. A Szberbank-ügylet okán ismét van orosz tulajdonú bank Magyarországon, külön érdekesség, hogy a magyarországi fiókok egy része korábban az ÁÉB-é volt. Sajtóinformációk szerint az OTP Bankot is érdekelte a Volksbank-ügylet.

Kohászat

A hajdani „vas és acél országában” sokáig nem volt orosz tulajdon a kohászatban. A változás 2009 végén következett be, amikor orosz befektetők 50 százalék plusz két részvény nagyságú részesedést szereztek az ukrán ISZD (Donbassz Ipari Szövetség) kohászati (fémipari) eszközeiben (a *Financial Times* és a *Rusmergers.com* szerint). A 2009 végi ügylet következtében Dunaújváros és Diósgyőr végső soron orosz háttérrel kapott.

Az ukrán Donbassz és a svájci Duferco konzorciuma még 2003 végén nyerte meg a Dunaferr privatizációs pályázatát (*Dunaferr, 2003*). A Dunaferrt a lichtensteini Kundax AG vásárolta meg, majd 2007-ben a ciprusi Steelhold Limited vette át a pakettet (*Dunaferr, 2007*). Mindez jól mutatja a statisztikai számbavétel korlátait.

Diósgyőrben 2008 decembere óta nem termelnek. A diósgyőri kohászat – a HVG szavaival élve – felszámolásból felszámolásba lépett. A DAM Steel vagyoneszközei 2004-ben kerültek a Dunaferr, illetve az ISZD érdekeltségébe. A már DAM 2004 néven működő társaság 2006-tól egy Brit Virgin-szigeteken bejegyzett cég (Reeferway Limi-

ted) érdekeltsége lett, ami az ISZD-hez köthető. A felszámoló 2010-ben a Dunaferrehez tartozó (az ISD Power Kft. által kijelölt) Öko-Ferr Kft.-nek értékesítette a diósgyőri koházat vagyont. Többen is érdeklődtek az elmúlt időszakban a DAM vagyona iránt, de „egyik sem lépett a szerződés előkészítésének fázisába” (Leszák, 2012).

Az orosz Mecsel bányászati-kohászati társaság magyarországi érdekeltsége, a Mechel Service Hungary Kft. acéltermékek kereskedelmével foglalkozik. 2010 júliusában lett bejegyezve budapesti székhellyel, mindössze 500 ezer forint jegyzett tőkével. A társaság közvetlen tulajdonosa a Mecsel acéltermékeinek értékesítéséért felelős, 2009 márciusában alapított hollandiai Mechel Service Global B.V.

Gépgyártás

Az orosz tőke a gépgyártásban is jelen van Magyarországon. A nagykanizsai DKG-East Olaj- és Gázipari Berendezéseket Gyártó Zrt.-ben, illetve jogelődjeiben az 1993-as privatizáció óta volt orosz részesedés. A tulajdonos cégek között volt az idők folyamán a Gazprom, illetve az Interprocom, az ÁÉB, a Firthlion, a Saturley Holdings Ltd., majd az Inves(z)t-Bond (Csabai, 2007). (A magánszemélyek között korábban Megdet Rahimkulov is szerepelt [HVG, 2006]). Jelenleg az Olajterv-csoport kezében van a DKG-East. Időközben nemcsak a tulajdonosi kör, hanem a DKG-East piaca is változott.

A Ganz Gépgyár Holding Zrt. 2008-ban fogott közös vállalkozásba orosz partnerrel. A Ganz Engineering és Energetikai Gépgyártó Kft.-t a szentpétervári Centralnoje Konztruktorszkoje Bjuro Masinosztrojenija (CKBM) ellenőrzi (51%). A CKBM az Atomenergomas kezében van, amely pedig az orosz Roszatom állami atomenergetikai korporációhoz tartozó Atomenergoprom leányvállalata. 2012. februári hír, hogy a Ganz Engineering és Energetikai Gépgyártó Kft. a kalinyingrádi tenderen nyert: tízmillió euró értékben szállíthat berendezéseket az épülő atomerőműbe (Világgazdaság, 2012).

Orosz szereplő (CTP/Agromash Holding BV) vette meg 2009-ben az osztrák Vogel & Noot társaságot. A Vogel & Noot magyarországi gyárai közül Mosonmagyaróváron (Vogel & Noot Mezőgépgyár Kft.) történik az ekék, Törökszentmiklóson (Vogel & Noot Talajtechnika Kft.) a szántóföldi kultivátorok, rövidtárcsák, hengerek és talajlazítók gyártása.

„High-tech”

Az orosz–magyar nanotechnológiai együttműködés eredménye a Nanovo Kereskedelmi Kft. A közös vállalatot 2007-ben jegyezték be, orosz oldalról két társaság részvételével. A kezdeti magyar szereplő, a Miskolc Holding Önkormányzati Vagyonkezelő Zrt. 2009-ben értékesítette 50 százalékos részesedését egy szegedi székhelyű cégnek. A Nanovo székhelye is Szeged lett Miskolc helyett. A kezdeti 50 millió

forintos törzstőkét 500 ezerre vették vissza. A Nanovo közismert sikeres projektje a hódmezővásárhelyi telephelyű Eurotex Kft.-hez kötődik. A textilipari cég termékeit ezüstkolloidokkal kezelik. A nanotechnológia alkalmazásáról írt alá együttműködési megállapodást 2011 júliusában a kunszentmiklósi harisnyagyárnak, az Amazon Kft.-nek a vezetője és a Nanovo igazgatója (*Miklay, 2011*), de az Amazon Kft.-nél megkeresésünkre elmondták, hogy a beruházás nem valósult meg (a gyár egyelőre nem vág bele egy ekkora beruházásba).

Végző soron orosz érdekeltség a Kvazar-Micro CEE Kereskedelmi Kft., amely szoftverek és hardvertermékek nagykereskedelmével foglalkozik. A cég közvetlenül egy luxemburgi társaság (Melrose Holdings S.A.) kezében van, amelyet a telekomban, IT-ben és mikroelektronikában érdekelt Sitronics („Szitroniksz”) korábbi elnöke, Jevgenyij Utkin ellenőriz (*Sitronics, web, 2011*).

Egyéb orosz érdekeltségek – címszavakban

Az Opten gyűjtése szerint 2010-es árbevételük alapján jelentős, orosz tulajdonosi részesedéssel működő magyarországi vállalatok még: a Vinisin Szolgáltató Kft., az Elmer Termelő és Kereskedelmi Kft., az Agro-Chemie Kft., a Delrus Europe Kereskedelmi és Szolgáltató Kft., az Erfolex Export-Import Kereskedelmi Kft., a Dimacon Trade Kereskedelmi és Szolgáltató Kft., a Sinaopt Kereskedelmi Szolgáltató Kft. és az Interagroexport Kereskedelmi Kft. (*Lambert–Halaska–Richter, 2012. 13. o.*) A felsorolt cégekről tudni kell, hogy mind kft. (az rt.-knél nem kötelező közzétenni a tulajdonosi kört) és közvetlenül orosz tulajdonossal rendelkeznek, vagyis könnyen nyomon követhetők, lekérdezhetők.³ Ismertebb magyarországi orosz érdekeltség még a LIT Budapest Kft. (*Lambert–Halaska–Richter, 2012. 10. o.*), amely fertőtlenítő technológiákkal foglalkozik.

Ingatlanszektor

Az orosz szereplők jelenléte az ingatlanpiacon látható jelenség, jóllehet a moszkvai Gordon Rock ingatlanügynökség szerint Magyarország nincs az oroszok 15 legjelentősebb lakóingatlan-vásárlási célszövege között. A legfőbb célpont – 2008-hoz és 2009-hez hasonlóan – 2010-ben is Bulgária volt. Közép- és Kelet-Európából további három ország van a 2010-es listán: Montenegró (3.), Csehország (5.) és Lettország (7.). Lettország 2009-ben még nem szerepelt a 15-ök között (*Gordon Rock, 2010; Metroszfera, é. n.*).

Az orosz állampolgárok 2010-ben az elsők voltak Magyarországon az EU-n kívüli országokból származó külföldi ingatlanvásárlók sorában. Az uniós állampolgárok már nem kötelezettek engedély beszerzésére, az ötéves derogációs időszak 2009. május 1-jéig állt fenn. 2010-ben 1019 külföldi állampolgár kapott engedélyt összesen 998

ingatlan tulajdonjogának megszerzésére. Az oroszok 279-en, az ukránok 123-an, a kínaiak 121-en voltak. A 2010-es orosz engedélyeknél Budapest állt az első helyen (120), amelyet nem meglepő módon Zala megye követett (87), de Vas megye (21) és Győr-Moson-Sopron megye (16) is említést érdemel (*Hvg.hu, 2011; KIM, 2011*). A 2007 és 2011 közötti adatok összevetéséből jól látszik, hogy egyre jobban gyarapodik az orosz ingatlantulajdonosok száma Zala megyében. Zala megye vonzereje a gyógyfürdőkben és a Balatonban rejlik. Külön kiemelendő Hévíz helyzete és szerepe (*Ingtatlanmenedzser.hu, 2009; Világgazdaság, 2009; Pénzcentrum, 2011*).

A magyarországi termálfürdőüzletből való orosz érdeklőségre példa a Somogy megyei nagybajomi termálfürdő, amelynek tulajdonosa 2008-ban lett az 1997-ben alakult, két magánszemély tulajdonában álló Timax Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. 2012. januári hír, hogy nem valósul meg a tervezett beruházás (*F. Szarka, 2008, 2012; Körtési, 2012*). A fürdő és a telek eladóra vár.

Magyarországon élő oroszok

A KSH szerint a Magyarországon tartózkodó orosz állampolgárok száma 2011 elején mindössze 3 483 fő volt (6. táblázat) (*KSH, 2012*). A Rosszijszkij Kurier magyarországi orosz lap főszerkesztője – akire Anton Bendarzszevszkij hivatkozik írásában – szerint a valós szám jóval meghaladhatja a 20 ezret, míg a Magyarországon élő orosz nyelvűek száma 50 és 100 ezer között mozog (*Bendarzszevszkij, 2011*).

6. táblázat A Magyarországon tartózkodó orosz állampolgárok száma, január 1-jén

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Oroszo.	277	1 124	1 708	2 502	2 809	3 002	1 893	2 048	1 794
Összesen*	138 101	139 954	142 506	148 263	150 245	153 125	110 028	116 429	115 888

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Oroszország	2 244	2 642	2 759	2 760	2 787	2 923	3 703	3 483
Összesen*	130 109	142 153	154 430	166 030	174 697	184 358	197 819	206 909

* Összesen: A Magyarországon tartózkodó összes külföldi állampolgár

Forrás: KSH, 2012.

Összegzés

Magyarország statisztikák szerinti vezető helye Közép- és Kelet-Európában az orosz közvetlen tőkebefektetésekben ideiglenesnek bizonyult, a Szurgutnyeftyegaznak volt köszönhető. A valós helyezés felmérésében a statisztikák korlátozottan segítenek,

csak a vállalati adatok országonkénti aprólékos felkutatásával lehetne hozzávetőleges képet kapni az orosz befektetések nagyságáról. Nagy előrelépés lesz, hogy 2014-től már a végső befektetőről is lesz információnk.

Kutatásaink szerint a külföldi vagyoneszközök alapján legjelentősebb húsz orosz bázisú transznacionális társaság közül Magyarországon csak kevesen aktívak a közvetlen tőkeberuházásokban. Az orosz befektetők szerepe kis kivétellel korlátozott Magyarországon.

A befektetések mögött álló motivációk szerteágazók. Az energiaforrások megszerzése is jelen van még, például az orosz ellenőrzés alatt álló szerbiai NIS társaság esetében (a gázkutatás). Az orosz olaj- és gázipar nem titkolt célja a teljes vertikum ellenőrzése (a kitermeléstől a végfelhasználóig), ám a gáziparban a harmadik uniós áram- és gázpiaci csomag ebben nem a legjobb partner. Egy újabb határvonal lehet Oroszország WTO-tagsága a külföldi közvetlen tőkebefektetésekben, amelyre az oroszországi ratifikációt követően kerülhet sor.

Az orosz társaságok – a kiemelteken kívül – a legkülönbözőbb ágazatokban tevékenyek. Tanulmányunkban a közlekedési infrastruktúra kérdésére, nevezetesen a Malévra és Záhonyra (illetve a vasútra) külön nem tértünk ki. Ezt korábbi elemzésünkben már megtettük (*Weiner, 2011*).

Látható volt, hogy több esetben történt orosz tőke kivonás Magyarországról, és volt sikertelen projekt is. Nyilvánvaló az is, hogy a válságadó negatívan érintett bizonyos orosz érdekeltségeket. Az energiaszektorban az úgynevezett Robin Hood-adó továbbra is teher.

A Szurgutnyeftyegaz ügyének lezárásával az orosz–magyar kapcsolatok egy súlyos tehertételtől szabadultak meg. A Szurgutnyeftyegaz sem járt végső soron rosszul: 1,4 milliárd euróért vásárolta, majd 1,88 milliárd euróért értékesítette a részvényeket. Az eset azonban nyomot hagyott az orosz nagypolitikában. Vlagyimir Putyin az ügyletet illetően nemcsak 2010 novemberében szólalt meg nyilvánosan (*Origó, 2010*), hanem még utólag, az elnökválasztás előtti egyik – 2012. februári – cikkében is kitért a kérdésre. Igaz, ekkor nevek megemlézése nélkül csak utalt az esetre (tudniillik, hogy megfosztják a tulajdonosi jogaitól őket), s arra a következtetésre jutott, hogy erősíteni kell az orosz vállalkozások gazdasági-politikai támogatását a külföldi piacokon (*Putyin, 2012*, a cikkre *Nyilas [2012]* hívta fel a figyelmem). Ez utóbbi nem új felismerés, ahogy az a megállapításunk sem, hogy a transzparencia javítása bizonyosan csökkentené az orosz tőkétől való félelmet, ami egyébként nem korlátozódik Közép- és Kelet-Európára.

A jövőt illetően: a következő jelentős beruházás a Déli Áramlat magyarországi szakaszának megépítése lehet. A tervek szerint a vezetékrendszer 2015-től üzemelne. A Déli Áramlat – amely meglátásunk szerint meg fog épülni – leginkább egy elkerülő vezeték lesz, a harmadik energiacsomag viszont az orosz remények ellenére sem lesz megkerülhető.

Irodalom

- Bendarzsevszkij A. (2011) Magyarországon élő oroszok – nehéz a beilleszkedés. *Kitekintő*, 2011. április 17.
- B. Horváth L. (2012) Alekszandr Medvegyev: A gázáraknak tükrözniük kell a piaci helyzetet. A Gazprom beszállna a magyarországi gáztárolásba. *Világgazdaság*, 2012. február 15.
- CBR (2011) http://www.cbr.ru/eng/statistics/print.aspx?file=credit_statistics/dir-inv_out_country_e.htm&pid=svs&sid=ITM_586
- CBR (2012) http://www.cbr.ru/eng/statistics/print.aspx?file=credit_statistics/inv_out_country_e.htm
- Complex Céghírek.
- Csabai K. (2007) Gázkeverés. Tulajdonosi harc a DKG-Eastért. *HVG*, 2007/5. sz. 99–101. o.
- Dunaferr (2003) <http://www.dunaferr.hu/08-media/hirek20031229.html>
- Dunaferr (2007) <http://www.dunaferr.hu/08-media/hirek20070511.html>
- F. Szarka Á. (2008) Elkelt a nagybajomi termálfürdő. *Sonline.hu*, 2008. június 18.
- F. Szarka Á. (2012) Kútba esett a másfél milliárdos bajomi fürdőberuházás. *Sonline.hu*, 2012. január 17.
- Farkas D. – Csorba G. – Koltay G. (2009) Árak és koncentráció a magyar kiskereskedelmi üzemanyagpiacon. *Közgazdasági Szemle*, LVI. évf., december, 1088–1109. o.
- gáz.áram (2010) „Fő feladatunk, hogy közös nevezőre hozzuk a Gazprom Export és az E.ON Földgáz Trade érdekeit” *gáz.áram* (Az E.ON energi magazin), 2010. tavasz, 18–21. o.
- gáz.áram (2011) „Földgáztárolási nagyhatalom lettünk...” *gáz.áram* (Az E.ON energi magazin), 2011. ősz, 13–15. o.
- Gordon Rock (2010) Aktyivnoszty rosszijan na rinke zarubeznoj nyedvizsimosztyi: itogi 2009 goda. *Gordon Rock – Pressz-relizi. Analityika*, 2010. február 10.
- Hancz G. (2012) Hazánk orosz és kínai célpont. *Kisalföld*, 2012. március 9.
- HVG (2006) Rahimkulov kiszállt a DKG-Eastből. *HVG*, 2006/16. sz.
- HVG (2008a) Megdet Rahimkulov hazatelepült. A Kafijat 88 milliárdja. *HVG*, 2008/20. sz.
- HVG (2008b) A Rahimkulov fiúk tőkeátcsoportosítása. *HVG*, 2008/31. sz.
- Hvg.hu (2011) Unión kívüli ingatlanvásárlók: az oroszok vezetnek. *Hvg.hu*, 2011. június 24.
- Hvg.hu (2012) Egyre dinamikusabb a magyar-orosz kereskedelem. *Hvg.hu*, 2012. március 9.
- IEA (2006) *Slovak Republic – Energy Policy Review 2005*. International Energy Agency (IEA), Paris.
- Ingatlanmenedzser.hu (2009) Oroszok veszik a balatoni ingatlanokat. Kelendő a gyógyvíz. *Ingatlanmenedzser.hu*, 2009. május 17.
- KIM (2011) <http://www.kormany.hu/download/1/93/40000/%C3%96sszefoglalo%20>

- a%20k%C3%BClf%C3%B6ldiek%20ingatlanszerz%C3%A9s%C3%A9r%C5%91k_2010.zip#!DocumentBrowse
- Körtési Zs. (2012) Elfogyott a magyar piacba vetett bizalom – milliárdos befektetések álltak le. *Napi Gazdaság*, 2012. január 29.
- Közgazgatási és Igazságügyi Minisztérium Céginformációs és az Elektronikus Cég-eljárásban Közreműködő Szolgálat. Elektronikus beszámoló <http://e-beszamolo.kim.gov.hu>
- Közgazgatási és Igazságügyi Minisztérium Céginformációs és az Elektronikus Cég-eljárásban Közreműködő Szolgálat ingyenes céginformációs szolgáltatása <http://www.e-cegjegyzek.hu/index.html>
- KSH (2012) Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok földrészek, országok és nemek szerint http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnvn001b.html
- Kuznetsov, A. – Chetverikova, A. – Toganova, N. (2011) *Investment from Russia stabilizes after the global crisis*. IMEMO – Vale Columbia Center on Sustainable International Investment, 2011. június 23.
- Kuznetsov, A. (2011) Outward FDI from Russia and its policy context, update 2011. *Columbia FDI Profiles*, 2011. augusztus 2.
- Lambert G. – Halaska G. – Richter Sz. (2012) Feltámad a keleti szél? *Figyelő*, 2012/15. sz. 9–15. o.
- Leszák T. (2012) Itt az utolsó pillanat – kié lesz a nagy múltú magyar cég? *Napi Gazdaság*, 2012. február 3.
- Lukoil (2007, 2008, 2011a): *Lukoil Analyst Databook 2007, 2008, 2011*.
- Lukoil (2011b) *Lukoil Fact Book 2011*.
- Magyar Energiahivatal (2011) http://www.eh.gov.hu/gcpdocs/201102/912011sz_hat_panrusgazengedelyvisszavonasa.pdf
- Marnitz I. (2010) A válságadó miatt a Lukoil már nem nagykereskedő. *Népszabadság*, 2010. december 30.
- Metroszfera (é. n.) Sztanyiszlav Zingel: „V 2010 godu koliczesztvo szgyelok szoversajemih rosszijanami sz zarubezsnoj nyedvizsimosztju, uvelicsilosz”. *Metroszfera*.
- Miklay J. (2011) Piacszervezés nanoezüsttel. *BAON*, 2011. július 10.
- MNB (2012a) http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Statisztika/mnbhu_statisztikai_idosorok/mnbhu_kozetlen_tokebef/fdistock_in_eur_hu.xls
- MNB (2012b) http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Statisztika/mnbhu_statisztikai_idosorok/mnbhu_kozetlen_tokebef/fdistock_in_scv_vel_eur_hu.xls
- MNB (2012c) http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Statisztika/mnbhu_statisztikai_idosorok/mnbhu_kozetlen_tokebef/mtkiadv_eur_hu.xls
- MNB (2012d) http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Statisztika/mnbhu_statisztikai_idosorok/mnbhu_kozetlen_tokebef/mtkiadv_scv-vel_eur_hu.xls
- MNB (2012e) http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Statisztika/mnbhu_statisztikai_idosorok/mnbhu_kozetlen_tokebef/kulf_kozv_tokebef_mo_eur_hu.xls

- MNB (2012f) http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/Statiztika/mnbhu_statiztikai_idosorok/mnbhu_kozetlen_tokebef/kulf_kozv_tokebef_mo_scvvel_eur_hu.xls
- Mol (2009) A MOL és a Gazprom Export LLC szerződést írt alá közös tulajdonú gáztároló vállalat megalapítására. *Mol – Közlemények*, 2009. március 10.
- Mol (2011) *Mol-csoport éves jelentés 2010*.
- MVM (2012) Az MVM Csoport az Európai Unió energetikai előírások maradéktalan betartásával készül a fenntartható növekedésre. *MVM Zrt. – Hírek*, 2012. február 17.
- Nyilas G. (2012) Putyin bosszúra készül Magyarország ellen? *NOL*, 2012. március 5.
- Origo (2010) Egész Európának üzent a magyar olajcéget kritizáló Putyin. *Origo*, 2010. november 27.
- Pénzcentrum (2011) Mit akarnak az oroszok a magyar kisvárosban? *Pénzcentrum*, 2011. december 11.
- Putyin, V. (2012) Rosszija i menyajuscisjszja mir. *Moszkovszkije novosztji*, 2012. február 27.
- Roszsztat (2011a) http://www.gks.ru/bgd/free/b04_03/isswww.exe/stg/d01/107inv23.htm
- Roszsztat (2011b) http://www.gks.ru/bgd/free/b04_03/isswww.exe/stg/d02/183inv24.htm
- Roszsztat (2011c) http://www.gks.ru/bgd/free/B04_03/IssWWW.exe/Stg/d02/256inv22.htm
- Sitronics (2011) *Sitronics Annual Report 2010*.
- Sitronics (web) Shareholder Structure <http://www.sitronics.com/investors/structure/>
- Világgazdaság (2009) Egyre több orosz vesz ingatlant Zalában. *Világgazdaság*, 2009. október 7.
- Világgazdaság (2011a) Kért és visszavont gázengedélyek. *Világgazdaság*, 2011. március 2.
- Világgazdaság (2011b) Beszállt az állam a Molba. *Világgazdaság*, 2011. május 25.
- Világgazdaság (2011c) Az MVM-é lesz a hazai Déli Áramlat. *Világgazdaság*, 2011. október 19.
- Világgazdaság (2011d) Árengedményes akciókkal hódítana a Lukoil. *Világgazdaság*, 2011. november 7.
- Világgazdaság (2011e) Lemond a Mol a gáztárolóról. *Világgazdaság*, 2011. november 16.
- Világgazdaság (2012) Megaüzlet: Ganz-leány szállít a balti atomerőműnek. *Világgazdaság*, 2012. február 6.
- Weiner Cs. (2011) Közvetlen külföldi tőkeberuházások Oroszországban, kitekintéssel az oroszországi magyar befektetőkre. In: Simai Mihály (szerk.): *Oroszország két világ között*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 305–355. o.

Jegyzetek

- ¹ Egész pontosan: 2008. áprilisban lett a tulajdonoscseréje lejelentve (és elszámolva), júliusban a tőke kivonás.
- ² 2007 végén Megdet Rahimkulov 98,3 százalékos tulajdonos volt, míg Timur Rahimkulov és Ruszlan Rahimkulov 0,85-0,85 százalékos. (2006. szeptember 18-i és 2007. május 25-i hivatalos közlésekkor Megdet Rahimkulov részesedése 71,44 százalékot tett ki, míg Timur Rahimkulov és Ruszlan Rahimkulov 14,28-14,28 százalékot tudhattak magukénak.)
- ³ Az adatok értelmezéséhez segítséget nyújtott az Opten.

A GAZPROM PIACI JELENLÉTE KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPÁBAN

✍ KRISTON KRISZTINA

nemzetközi kapcsolatok szakreferens

a Zsigmond Király Főiskola

végzett nemzetközi tanulmányok szakos MA hallgatója

kriston.kriszta@gmail.com

.....
Napjainkra az orosz Gazprom, a világ legnagyobb energetikai vállalatának egyikeként – a földgázipar és az energiapolitika felértékelődése révén – kiemelt geopolitikai tényezővé vált. A vállalat és az orosz állam szoros összefonódásának következtében a Gazprom által képviselt nemzetközi vállalati irányvonal összhangban van az orosz külpolitikai törekvésekkel. A tanulmány a gázipari nagyvállalat piaci befolyásának növelésére irányuló erőfeszítései szemszögéből vizsgálja a Gazprom stratégiai céljainak alakulását Közép- és Kelet-Európa vonatkozásában, kiemelve a Visegrádi négyek államait. A kutatásom fő célja annak vizsgálata, hogy a Gazprom milyen eszközök révén kívánja fokozni dominanciáját és mit tehetnek a térség államai az egyoldalú földgázimport-függőség csökkentése érdekében.
.....

Bevezető

A Gazprom a világ legnagyobb energetikai vállalatának egyike. Tevékenysége rendkívül szerteágazó, elsősorban földgáz- és kőolajtermeléssel, szállítással, tárolással és értékesítéssel foglalkozik, valamint napjainkban egyre aktívabb szerepet tölt be a villamosenergia-termelésben is. Stratégiai célja a hosszú távú elsőség megszerzése a világ energetikai nagyvállalatai között. 2010-ben a Gazprom részesedése a teljes orosz, illetve a világ földgáz-termeléséből 78, illetve 15 százalék volt („Gazprom in questions and answers” book 2011 27. o.).

A vállalat vezetői és az orosz állam legfontosabb kormányzati tisztségeit betöltő személyek közötti kapcsolat a kezdetektől rendkívül szoros, a Gazprom vezetése és az állami adminisztráció számos ponton összefonódik (például Viktor Csernomirgyin és Dmitrij Medvegyev esetében). 2000-ben Borisz Jelcint Vlagyimir Putyin követte az ország elnöki székében (sokáig Viktor Csernomirgyin – szovjet gázipari miniszter, a Gazprom alapítója és igazgatótanácsának vezetője, orosz miniszterelnök /később ukrainai nagykövet, elnöki különmegbízott/ – volt az elsőszámú jelölt). Putyin kiemelt célkitűzései között szerepelt a privatizáció során elvesztett többségi állami részesedés visszaszerzése a vállalatban.

1. táblázat Az orosz állami részesedés alakulása 1996-2010 között

1996–1997	1998–2004	2005–2010
40,87%	38,37%	50,002%

Forrás: saját szerkesztés a Gazprom adatai alapján
<http://www.gazprom.com/investors/stock/structure/>

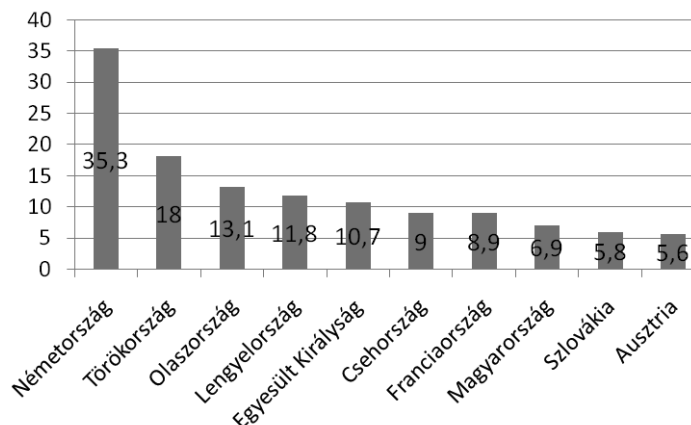
A többségi részesedés visszaszerzése Alekszej Miller és Dmitrij Medvegyev – Putyin Szentpéterváron eltöltött évei alatt megismert bizalmasai¹ – tevékenységének köszönhetően rövid időn belül megvalósult. 2005-ben a privatizációs folyamatokat megelőző időszak óta először került ismét többségi állami tulajdonba a vállalat. Dmitrij Medvegyev 2000-ben vette át a vállalat igazgatótanácsának vezetését, míg Alekszej Millert 2001-ben választották meg a Menedzsment tanács elnökévé, 2002-ben pedig az igazgatótanács elnökhelyettesévé. Dmitrij Medvegyev a Gazpromnál eltöltött éveket követően az ország elnöke lett.

A személyes kapcsolatok az állam és a vállalat vezetői között napjainkban is rendkívül szorosak, a Gazprom az orosz állam határain kívüli tevékenységét a 2000-es évek elejétől az állami külpolitikai célokkal összhangban határozza meg.² Vlagyimir Putyin, majd Dmitrij Medvegyev elnökké választását követően fogalmazódott meg az a szemlélet, mely szerint Oroszország tartósan a nagyhatalmak közé kíván tartozni a 21. században, ezzel egyidejűleg a világ vezető pénzügyi hatalmává szeretne válni. Ezen célok elérésben a jövőben hatékony eszköz lehet a Gazprom, egyre intenzívebb nemzetközi jelenlétének köszönhetően.

A Gazprom Európát érintő nagy volumenű gázipari beruházásai és az európai államok erős földgázimport-függőségének összefüggései

Az Európába irányuló orosz tőke jelentős része a Gazpromhoz kötődik. Vállalati befektetések területi skálája kiszélesedett az elmúlt években, a Gazprom részesedést vásárol(t) a pénzügyi szektorban, a médiában és a távközlés területén is. A vállalat célja a minél nagyobb arányú piaci részesedés megszerzése, elsősorban a földgázipar területére koncentrálva. 2010-ben 148,1 milliárd köbméter földgázt értékesített Európa számára, így az európai fogyasztók elsődleges földgázszállítói közé tartozik. Legfontosabb partnerei a kontinensen Németország, Törökország és Olaszország. A Visegrádi négyek országai közül Lengyelország a negyedik, Csehország a hatodik, Magyarország a nyolcadik, míg Szlovákia a kilencedik volt 2010-ben a Gazprom európai földgáz-értékesítési rangsorában („Gazprom in questions and answers” book 2011 54. o.) (1. ábra).

1. ábra A Gazprom európai földgáz-értékesítésének célországai 2010-ben, milliárd m³

Forrás: http://eng.gazpromquestions.ru/fileadmin/files/2011/view_version_eng_06.02.2012.pdf
– saját szerkesztés

Földgázpiaci szempontból az európai államok két csoportba sorolhatóak a Gazprommal fennálló kapcsolataik megítélése alapján. Egyes államokkal stratégiai partneri viszonyt tart fenn (például Németország, Franciaország és Olaszország), míg más államokat egyértelműen alárendelt szereplőként definiál. A második csoportba tartozó államok erős földgázimport-függősége (2009-ben 90 százalék feletti mutatóval rendelkezett egyéb tagállamok mellett például Bulgária, Svédország, Észtország, Lettország és Litvánia is) az alapja a vállalat világpiaci részesedésének növelésére irányuló erőfeszítéseinek. A stratégiai partnernek tartott államok piacán vezető szerepet betöltő energetikai vállalatokkal szorosan együttműködik, ilyen vállalat például Németország esetében például az E.ON, a Wintershall Holding és az RWE is, míg Franciaország esetében a GDF SUEZ és a Total, valamint Olaszországban az Eni.

Míg az európai államok arra törekednek, hogy a Gazpromtól független forrásból és független gázvezetéken keresztül elégítsék ki földgáz-szükségleteiket, ellátási útvonalaik diverzifikációjának megvalósításában jelenleg és az elkövetkező időszakban a Gazprom képes megvalósítható alternatívát nyújtani. Az uniós törekvések ellenére az energiahordozók beszerzésére szolgáló – s az elmúlt 15 évben folyamatosan növekvő – import legnagyobb hányadát hazai viszonylatban továbbra is a földgáz jelenti. Mivel a belső kitermelés csökken, az import mennyisége belátható időn belül nem mérséklődik (*Nemzeti Energiastratégia 2030*).

Vajon a nagy gázipari beruházások (Északi³-, Déli Áramlat⁴, Nabucco⁵) megvalósulása hogyan befolyásolja az egyes európai államok stratégiai pozícióit a Gazprommal szemben? Az Északi Áramlat kapcsán a Gazprom legfontosabb stratégiai partnere Németország és a német energetikai vállalatok. Noha a gázvezeték megépítésének koordinálására létrehozott Nord Stream AG vállalatnak francia és holland rész-

vényese is van, az Északi Áramlat egyértelműen az orosz-német együttműködés szimbóluma. A gázvezeték megépülése Németország számára rendkívül előnyös, az útvonal mentén elhelyezkedő államok egyoldalú függősége azonban nem csökken. A gázvezetékkel szemben a balti államok erősen szkeptikusak, a Balti-tengeren megnövekvő orosz jelenlét aggodalommal tölti el az útvonal mentén elhelyezkedő államokat, melyet történelmi eredetű szkepticizmus erősít fel. Tovább erősíti a negatív véleményeket az a tény, hogy a beruházás megvalósulásával a Gazprom olyan módon képes csökkenteni a kelet-európai szállítások mértékét, hogy Németország nem szenved hátrányt (*Whist, 2008*). Fontos szempont, hogy az egyes gázipari beruházások nemcsak az európai államok számára kiemelkedő fontosságúak (az ellátási útvonal diverzifikációja és a földgázszükségletek kielégítése szempontjából), a Gazprom számára is fontos a rendelkezésre álló kapacitások értékesítése miatt. Mindezek ellenére az európai államok jelentős része erősen kiszolgáltatott helyzetben van az orosz vállalattal szemben.

A Déli Áramlat gázvezeték esetében az érintett államok stratégiai pozíciói kedvezőbbek, mindazonáltal a Gazprommal szembeni egyoldalú függőség tekintetében jelentős változás nem várható. Az Északi Áramlathoz hasonlóan a vezeték megvalósításában a Gazpromnak szüksége van európai stratégiai partnerekre. Olaszország és az olasz Eni az elsősorú európai partner ebben a projektben. Az olasz-orosz együttműködés a Kék Áramlat megépítésekor már bizonyította hatékonyságát. Az Eni azáltal válhatott stratégiai partnerré, hogy rendelkezik azzal a technológiával, mely a Déli Áramlat rendkívül bonyolult tengeralatti szakaszának megépítéséhez szükséges, valamint Olaszország a legfontosabb európai vásárlók egyike. A Déli Áramlat – megépülése esetén – jelentős mértékben hozzájárulna a Gazprom Európa felett befolyásának növeléséhez és megszilárdításához. Ennek következtében a Gazprom aktív nemzetközi tevékenységet folytat projektjének mielőbbi megvalósítása érdekében. Különböző szempontok alapján egyes szakértők az uniós Nabucco-gázvezeték az orosz vezeték kiegészítőjeként, míg mások annak konkurenciájaként definiálják. A Gazprom a Nabucco tervének megvalósítása „ellen” tevékenykedik a nemzetközi piacon. A francia Electricité de France (EDF) bevonása a Déli Áramlat-projektbe szorosán összefügg ezzel a vitával. A francia partner jelenléte növeli a beruházás elismertségét, valamint hosszú távú együttműködést vetít előre a Gazprom partnereként. A fontos államok közé tartozik Ausztria is, melynek területén található az a Közép-Európai Gázközpont (melyben a Gazprom 2007-ben 50%-os tulajdont vásárolt), amely az Európai Unióba irányuló gázszállításokban kulcsszerepet tölt be (*Sz. Bíró, 2008*). A Déli Áramlat esetében tervezett összetett útvonal miatt az Észak Áramlathoz képest nagyobb számú európai állam érintett. Mindazonáltal a Nabucco-terv arra ösztönzi a Gazpromot, hogy minél több eszközzel igyekezzen biztosítani az útvonal mentén elhelyezkedő államok Gazprom-projektek iránti elkötelezettségét. A megváltozott körülmények arra készítetik az orosz vállalatot, hogy prioritásként kezelje a végfelhasználókhoz való eljutást az európai országok piacain. A végfelhasználókhoz való eljutás révén befolyása jelentős mértékben növekszik a piacokon, képessé válik

kontroll alatt tartani az adott állam gáziparában végbemenő folyamatokat. A már említett szélesebb körű vállalati beruházások (bankszektor, távközlés) szintén azt a célt szolgálják, hogy az erősebb befolyás révén a Nabucco ne veszélyeztethesse az uniós államok Déli Áramlat melletti „elkötelezettségét”. A Nabucco – Déli Áramlat–vita azonban korántsem tekinthető lezártnak.

A Gazprom szerepe Közép- és Kelet-Európában A Visegrádi négyek országainak földgázpiaci helyzete

A Visegrádi négyek (Magyarország, Csehország, Lengyelország és Szlovákia) gazdasága rendkívül energia-intenzív. Az uniós törekvésekkel összhangban ezen államok kiemelt energiapolitikai célkitűzése az ellátásbiztonság növelése, az energiabiztonság megteremtése.

Az erős földgázimport-függőség következtében a visegrádi államok hatékony energetikai együttműködésére lenne szükség, melynek révén kedvezőbb alkupozícióba kerülhetnének a gázszállítási szerződések feltételeinek meghatározásakor, valamint hatékonyabban képviselhetnék álláspontjaikat az egyes gázipari beruházások megvalósítása kapcsán. Jelenleg számos akadályba ütközik egy ilyen típusú együttműködés létrejötte, például:

- uniós szinten számtalan esetben problémát okoz az, hogy valamennyi tagállam eltérő energetikai térképpel, eltérő energetikai érdekekkel rendelkezik. Ennek megfelelően egyéni alkuk eredményeként jönnek létre a gázszállítási szerződések. Ez a probléma Közép- és Kelet-Európában is jelen van. Az egységes energiapiac kialakítása érdekében az Európai Unió számos kezdeményezést indított el, azonban a kitűzött 2014-es határidő teljesítése véleményem szerint nem fog megvalósulni.
- a Gazpromnak nem áll érdekében egy térségi energetikai együttműködés létrejötte, nem kívánja feladni a földgázpiacon elért eredményeit. Az orosz vállalat minél nagyobb részesedés megszerzésére törekszik ezeken a piacokon annak érdekében, hogy megakadályozza a paktum létrejöttét.

Magyarország, Csehország, Lengyelország és Szlovákia eltérő energetikai fejlettségű államok, melynek köszönhetően nem egyenlő mértékben felkészültek egy ilyen típusú együttműködésre. Magyar szempontból az ország számára különösen fontos lenne a térségi energetikai integráció létrejötte, mivel energiaellátásunk jelentős mértékben az importon alapszik. Az ország elsőszámú partnere Oroszország, ebben a közeljövőben nem történik majd változás, melynek következtében Magyarország számára fontos a kiegyensúlyozott viszony fenntartása az orosz állammal és a Gazprommal. Regionális szerepünk újabb tárolókapacitások kiépítésével jelentős mértékben erősödhetne (*Nemzeti Energiastratégia 2030*).

Az elmúlt években számos vállalati befektetés valósult meg a Visegrádi négyek piacain. A Gazprom Csoport legfontosabb cseh partnere az RWE Transgas, mely Csehország földgázpiacának jelentős részét ellenőrzi. Az anyavállalat az RWE, a legnagyobb európai energiavállalatok egyike. 2011 nyarán a Gazprom és az RWE megállapodott egy közös vállalat létrehozásában, mely megállapodás révén az RWE már meglévő erőművei (például Németországban, az Egyesült Királyságban) a közös vállalathoz kerültek volna (*Gazprom news, 2011. július 14.*). 2011 végén a részletekben történő megállapodás hiánya miatt a közös terv végül nem valósult meg. A kudarc elsősorban a német vállalat számára jelent veszteséget, mivel ettől az együttműködéstől remélte kedvezőtlen gázszállítási szerződési feltételeinek felülvizsgálatát. A Németországban érvényesülő atomerőmű-bezárási tendencia miatt a vállalat számára kiemelten fontos lett volna a közös vállalat megvalósulása (*HVG.hu, 2011. december 22.*). A másik fontos csehországi vállalati tranzakció a Vemexhez kötődik. A Vemex s.r.o. az orosz földgáz elsődleges csehországi szállítója, a legfontosabb cseh fölgáz-fogyasztók ellátója. A jelenlegi tulajdonosi összetételét tekintve a német Gazprom Germania 51 százalékkal (*2. ábra*), az osztrák (szintén Gazprom-érdekeltségi körbe tartozó) Centrex Europe Energy & Gas AG 33 százalékkal (*3. ábra*), míg az ismeretlen eredetű svájci EW East-West Consult AG 16 százalékkal rendelkezik. A Gazprom egy rendkívül szövevényes kapcsolatrendszeren keresztül kötődik a vállalathoz, illetve annak tulajdonosaihoz. Ez az összefonódás még szorosabbá vált, amikor a Vemex hosszú távú földgázpiaci megállapodást OOO Gazprom export Moscow vállalattal 2008-2012 közötti időszakra vonatkozóan, nyitva hagyva a további együttműködés lehetőségét. A vállalat a szlovák piacon létrehozta leányvállalatát (*Vemex Energo s.r.o.*) pozsonyi székhellyel, melynek következtében a Gazprom a Vemexen keresztül belépett a szlovák piacra is (*Vemex honlapja*).

2. ábra A Gazprom kötődése a Vemex s.r.o.-hoz

Gazprom Moszkva
Gazprom Export LLC Moszkva (100%-os tulajdon)
Gazprom Germania GmbH Berlin (100%-os tulajdon)
Vemex s.r.o. Prága (50,14%-os tulajdon)

Forrás: <http://www.gazprom-germania.de/en/company/corporate-structure.html>
– saját szerkesztés

Szlovákiában a Gazprom – jelenlegi tervei alapján – leányvállalatain keresztül a villamos energia területén kíván befektetni, célja a szlovák végfelhasználókhoz való eljuttatás. Az elmúlt esztendő vállalati tranzakcióit megvizsgálva a Gazprom a Slovenský plynárenský priemysel, a.s. (a továbbiakban: SPP) körül zajló események kapcsán került előtérbe ezen a piacon. Az addig állami tulajdonban lévő vállalat a gázipari privatizációs folyamatok eredményeként 49 százalékból a Slovak Gas Holding B. V. tulajdonába került. A nyertes konzorcium eredetileg három vállalatból állt: az E.ON Ruhrgas, a GDF Suez és a Gazprom. Az utóbbi végül soha nem lépett be a vállalatba, még opciós vásárlási joga ellenére sem (*Nosko-Ševce, 2010*). A Gazprom jelenleg az SPP szerződéses partnere a szlovák piacon. 2012 elején a Gazprom öt európai gázipari vállalat – köztük az SPP – számára mérsékelte a gázárakat az európai gáztúlkínálat és az enyhe tél miatt (*Világ gazdaság Online, 2012. január 17.*).

3. ábra A Centrex Europe Energetikai és Gázipari Zrt. kötődése a Gazpromhoz

Gazprom
Gazprombank (41,73%-os tulajdon)
Ismeretlen vállalat (100%-os tulajdon)
Arosgas Holding AG (100%-os tulajdon)
Centrex Europe Energy & Gas AG (100%-os Tulajdon) Bécs

Forrás: <http://www.gvh.hu/domain2/files/modules/module25/14626ACF167CC8A0D.pdf>
– saját szerkesztés

A legnagyobb lengyel olaj- és gázipari vállalat, a Polskie Gornictwo Naftowe i Gazownictwo (a továbbiakban: PGNiG) a Gazprom legfontosabb nemzetközi partnerei közé tartozik. A két vállalat közötti együttműködés hosszú múltra tekint vissza. Az orosz-lengyel közös gázipari törekvések eredményeként 1993-ban létrejött az EuRoPol GAZ Transit Gas Pipeline System Joint Stock Company vegyesvállalat. Az EuRoPol GAZ-t azzal a céllal hozták létre, hogy ellássa a lengyel tranzitrendszer megtervezésével, finanszírozásával és megépítésével kapcsolatos feladatokat. Napjainkban a vállalat tulajdonában van a Jamal-Europe gázvezeték 684 kilométeres, Lengyelországon átfutó szakasza (Gazprom Export, Poland). Tulajdonosi összetételét tekintve a PGNiG 48 százalékkal, a Gazprom 48 százalékkal és a Gas-Trading S.A. 4 százalékkal rendelkezik (*EuRoPol GAZ s.a. internetes honlapja*). A 4 százalékkal rendelkező Gas-Trading S.A. tulajdonosai közé tartozik a Gazprom és a lengyel nagyvállalat is.

A visegrádi államok közül véleményem szerint Lengyelország energetikai szempontból a legstabilabb. Az ország energiaimport-függősége 20 százalék körüli, földgáz-

-szükségleteinek kevesebb, mint 70 százaléka származik importból. Erős kormányzati szándék fűződik ahhoz, hogy a meglévő orosz befolyást a lehető legkisebb mértékűre csökkentsék le. Ennek egyik fontos lépése Közép-Európa első LNG (cseppfolyós földgáz) – termináljának megkezdett építése, melynek üzemeltetője a PGNiG. A lengyel vállalat annak ellenére, hogy a Gazprom fontos nemzetközi partnere, nemzetálami érdekek alapján a függőség csökkentése kiemelt prioritás (valamint 2012 elején nemzetközi választott bírósághoz fordult, mert irracionálisnak tartja a Gazprom árszabását). A terminál megépülésétől az orosz gázárak csökkenését (és az onnan érkező import felének kiváltását), valamint a visegrádi államok helyzetének javulását várják. Ez utóbbi abban az esetben valósulhat meg, ha megépül az államokat összekötő vezetékrendszer. A terminál megépítését stratégiai célkitűzéseivel összhangban az Európai Unió is támogatja. Lengyelország az Unióban népszerűtlen palagáz-kitermelés és -felhasználás növelésében látja a függőség-csökkentés másik alternatíváját, továbbá újabb atomerőművek építését is tervezik (Csicsai, 2012) az országban.

A Gazprom vállalati tranzakcióinak kutatását megnehezíti a kevés rendelkezésre álló hivatalos információ. A Gazprom aktívan jelen van Csehország, Szlovákia és Lengyelország piacain, tevékenysége elsősorban a földgázipar területére koncentrálódik. Az orosz vállalat európai befektetései kapcsán fontos probléma a jelen idejű monitorozás hiánya. Számos esetben csak utólag értesülünk egy-egy vállalati részese-dés megszerzéséről, illetve sokszor csak feltételezzük a vállalat és a Gazprom közötti kapcsolatot. Az európai szabályozásnak képessé kell válnia a vállalati tranzakciók nyomon követésére.

A Gazprom legfontosabb magyarországi befektetései

A Gazprom az elmúlt időszakban aktívan jelen volt hazánk piacán. Beruházásai többféle szektort érintettek, azonban a földgázipar elsődlegessége a többi visegrádi államhoz hasonlóan Magyarországon sem kérdőjeleződött meg.

A Gazpromhoz az elmúlt esztendőben számos olyan magyarországi tranzakció kötődik, melyeket kétes eredetük miatt a hazai vegyipar nem nézett jó szemmel. Ennek egyik legismertebb példája az Első Magyar Földgáz- és Energiaszolgáltató Kft. (Emfesz) esete. A vállalatot 2009 áprilisában egydolláros áron értékesítettek a tisztázatlan tulajdonosi hátterű, Svájcban bejegyzett – az egyes feltételezések szerint Gazprom-érdekeltségű – Rosgas AG számára. A tranzakció jogosságát számtalan eljárás során vizsgálták. 2012 februárjában a Kúria helyben hagyta a Fővárosi ítéltábla 2011-es, jogerős döntését, melynek értelmében a tranzakció semmis, a vállalat a Dmitrij Firtas ukrán üzletemberhez köthető Mabofi Holdings-hoz tartozik ismételten (ugyanakkor a döntés kimondta, hogy amennyiben egy külföldi választott bíróság másként dönt, az lesz a mérvadó). Márciusban a moszkvai választott bíróság is jogtalanul ítélte a tranzakciót. Az Emfesz esetében érdekességként megjegyzendő, hogy 2009-ig az a Rosukrenergo szállította a földgázt a vállalat számára, melynek tulaj-

donosai között van Dmitrij Firtas és a Gazprom is. 2011-ben visszavonták a vállalat gázkereskedelmi engedélyét. A vitatott tranzakciót lebonyolító Góczy István jelezte, hogy a Fővárosi Törvényszék által márciusban kiküldött végzés felfüggeszti a Kúria által jóváhagyott határozat végrehajtását, mivel annak kapcsán az Emfesz panaszt nyújtott be az Alkotmánybírósághoz és ezt a panaszt a törvényszék megalapozottnak minősítette (*HVG.hu, 2012. március 22.*). A Fővárosi Törvényszék elrendelte a vállalat felszámolását. Hasonlóan negatív visszhangja volt a TVK-t és a Borsodchem-t érintő Gazprom tranzakcióknak is.

Megdet Rahimkulov – a Gazprom magyarországi képviselőjeként érkezett hazánkba, majd a vállalatotól való távozását követően is az országban maradt – 2008-as hazatéréséig a magyar gazdasági élet fontos szereplője volt. Ezt követően fiai vették át a család magyarországi érdekeltségeinek gondozását. 1996-ban a Gazprom a Gazprombankon keresztül megvásárolta az Általános Értékforgalmi Bankot, ekkor került vezető pozícióba Rahimkulov a magyar vállalatnál. A Gazprom fokozatosan értékesítette részesedését, 2005-ben valamennyi részvényétől megvált, ekkor került az ÁÉB a Rahimkulov-család érdekeltségi körébe (Általános Értékforgalmi Bank Zrt., Magyar Bankszövetség). A vállalat banki tevékenységét átvette a Volksbank, a vállalat tevékenységének fennmaradó részével a Kafijat Kereskedelmi és Consulting Kft.-hez került, mely a Rahimkulov-család vállalata (*Origo, 2007. október 4.*). Hasonló módon a Gazprom és Rahimkulov érdekeltségébe tartozott például a DKG-EAST Rt. is, mely 2006-ban végül zártkörűen működő részvénytársasággá alakult át, ma már nem szerepel a hazai Gazprom-érdekeltségek között.

A jelenlegi kormányzati álláspont értelmében a Déli Áramlat kiemelt gazdasági és stratégiai projekt. Mindez azonban korántsem jelenti az ország egyirányú teljes elköteleződését. Az orosz gázipari beruházás megvalósulásától egyes szakértők Magyarország és a magyar vállalatok regionális pozícióinak megerősödését várják (*HíreXtra, 2011. szeptember 16.*). 2010 januárjában a Gazprom és a Magyar Fejlesztési Bank képviselői aláírták a gázvezeték hazánkat érintő szakaszának megvalósítását célul kitűző projektársaság, a Déli Áramlat Magyarország Zrt. alapító dokumentumait (50-50 százalékos tulajdonosi arányt rögzítve). A vállalat feladatai a hazai megvalósíthatósági tanulmány elkészítésétől az elkészült gázvezeték-szakasz működtetéséig terjednek (*Sajtóközlemények, Magyar Fejlesztési Bank*). A Gazprom magyarországi partnere a Déli Áramlat tervének megvalósításában a megfelelő jogi feltételek teljesülése esetén hamarosan a Magyar Villamos Művek Zrt. lesz. Az orosz vállalat már átadta a „leendő partner” számára a magyarországi nyomvonal végleges tervét.

A Gazprom új perspektívát vázolt fel Magyarország esetében az elkövetkezendő évek távlatában; befektetne a hazai gáztárolásba, valamint folyamatosak a tárgyalások a jelenleg – 2015-ig – érvényben lévő hosszú távú gázszállítási szerződés meghosszabbításáról. A hazai gáztárolásba való befektetés első lehetősége kudarcba fulladt. 2010-ben bejegyezték a Pusztaföldvár Földgáztároló Zrt-t, melyben a tulajdonosi jogokat 50-50 százalékban a Gazprom exportvállalata (Gazprom Export LLC) és a Mol gyakorolta. A vállalatot azzal a céllal hozták létre, hogy a Mol tulajdonában lévő

Pusztaföldvár-Dús gázmező átalakításával földalatti gáztárolót építsenek (HVG, 2010. január 20.). A két vállalat közösen megvalósíthatósági tanulmányt készített a földalatti gáztárolók kialakítási lehetőségének feltérképezésére. Az elemzések eredményekét a felek úgy döntöttek, hogy felosztatják projektcégüket. A kudarc ellenére a Gazprom továbbra is szeretne beruházni magyarországi gáztárolók létrehozásába, nyitott az új együttműködési lehetőségek feltérképezésére (B. Horváth, 2012).

A Gazprom arra törekszik, hogy minél inkább megerősítse Magyarország Déli Áramlat melletti elkötelezettségét. Ennek érdekében egyre aktívabb piaci szereplővé válik hazánkban.

Az Európai Unió és Magyarország helyzete korántsem egyszerű a földgázszükségletek kielégítése szempontjából. A források és az ellátási útvonalak diverzifikálására irányuló törekvések elkezdődtek, de ezek hatékonysága egyelőre nem számottevőek. Az Unió azon célkitűzése, mely szerint 2014-ig meg kell valósítani az integrált belső energiapiacot pozitív elképzelés, azonban ennek megvalósulása előtt még számos akadály áll. Megvalósulásának hozadéka hosszabb távon lesz értelmezhető. Noha a tervezett uniós Nabucco-projekt új szállítási útvonalat és forrást jelentene, megépülése körül sok a bizonytalanság. Az Unióban a 2004-es csatlakozást megelőző időszak óta fontos kérdés az új tagállamok rendkívül erős függése Oroszországtól, közös érdek a nyomásgyakorlásra alkalmas befolyás mielőbbi csökkentése. Mivel jelenleg nincs más alternatíva, a Visegrádi négyek piacain az elkövetkezendő időszakban az orosz függés továbbra is domináns marad, azonban mindezek ellenére fontos szempont a Gazprom európai piacokon folytatott tevékenységének monitorozása.

Irodalom

- B. Horváth Lilla (2012) Alekszandr Medvegyev: *A gázáraknak tükrözniük kell a piaci helyzetet. A Gazprom beszállna a magyarországi gáztárolásba*. Világgazdaság Online. 2012. február 15. <http://www.vg.hu/vallalatok/energia/a-gazprom-beszallna-a-magyarorszag-i-gaztarolasba-368880>
- Aláírták a Déli Áramlat Magyarország Zrt. alapító dokumentumait. GAZPROM-MFB vegyesvállalat alakult a gázvezeték megvalósítására. <https://www.mfb.hu/aktualis/sajtokozlomenyek/12436-55b3>
- Általános Értékforgalmi Bank Zrt. Magyar Bankszövetség. <http://www.bankszovetseg.hu/bankszovetseg.cgi?p=aeb2005&r=&l=&v=32315>
- Csicsai Máté (2012) *Az energiatfüggetlenség felé Közép-Európában*. Kitekintő. 2012. április 23. http://kitekinto.hu/europa/2012/04/23/az_energiatfuggetlenseg_fele_kozep-europaban&lap
- Déli Áramlat: magyar cégek is beszállnak. Híreextra.hu. 2011. szeptember 16. <http://www.hirextra.hu/2011/09/16/deli-aramlat-magyar-cegek-is-beszallnak/>
- EuRoPol GAZ s. a. internetes honlapja. http://www.europolgaz.com.pl/en/o_firmie/wladze/

- Épülhet a Mol-Gazprom gáztároló Pusztaföldváron. HVG.hu, 2010. január 20. http://m.hvg.hu/hvgfriss/2010.03/201003_Epulhet_a_MolGazprom_gaztarolo_Pusztafoldva
- Gazprom and RWE agree upon Memorandum of Understanding. 2011. július 14. <http://gazprom.com/press/news/2011/july/article115392/>
- Gazprom Export – Poland <http://www.gazpromexport.ru/en/partners/poland/>
- „Gazprom in questions and answers” book 2011 http://eng.gazpromquestions.ru/fileadmin/files/2011/view_version_eng_06.02.2012.pdf
- Meglepő engedmény a Gazpromtól. Világgazdaság Online. 2012. január 17. <http://www.vg.hu/vallalatok/energia/meglepo-engedmeny-a-gazpromtol-366826>
- Moszkvában sem ment át az Emfesz 1 dolláros eladása. HVG.hu. 2012. március 22. http://hvg.hu/kkv/20120322_emfesz_moszkva
- Nemzeti Energiastratégia 2030 <http://www.kormany.hu/download/4/f8/70000/Nemzeti%20Energiastrat%C3%A9gia%202030%20teljes%20v%C3%A1ltozat.pdf>
- Nosko, Andrej – Ševce, Peter (2010) *The Evolution of Energy Security in the Slovak Republic*. In: Journal of Energy Security, 29 September 2010 http://www.ensec.org/index.php?option=com_content&view=article&id=262:the-evolution-of-energy-security-in-the-slovak-republic&catid=110:energysecuritycontent&Itemid=366
- Rahimkulov beolvasztja az ÁÉB-t. Origo.hu. 2007. október 4. <http://www.origo.hu/gazdasag/befektetes/20071004-megszunteti-befektetesi-szolgaltatasi-tevekenyseget-es-beolvad-a-kafijat-zrtbe-az.html>
- Sz. Bíró Zoltán (2008) *A Déli Áramlat és a Nabucco*. In: Nemzet és Biztonság 2008/4. szám. 23-29.o. http://neb.kezek.hu/regi_szamok.php?rsz=2&ev=2008&szam=4
- Ugrott a Gazprom és az RWE terve, nem lesz közös vállalat. HVG.hu. 2011. december 22. http://hvg.hu/gazdasag/20111222_gazrpom_rwe_vallalat
- Vemex – Our Company <http://www.vemex.cz/en/about-us/our-company.html>
- Whist, Bendik Solum (2008) *Nord Sream: Not Just a Pipeline. An analysis of the political debates in the Baltic Sea region regarding the planned gas pipeline from Russia to Germany*. Fridtjof Nansen Institut. <http://www.fni.no/doc&pdf/FNI-R1508.pdf>

Jegyzetek

- ¹ Vlagyimir Putyin a kilencvenes évek elején szentpétervári polgármesteri hivatal külkapcsolati bizottságának elnöke volt. Ebben az időszakban (1991-1996) Alekszej Miller is a bizottságnál dolgozott. Dmitrij Medvegyev 1990-1995 között jogi-gazdasági szakértőként vett részt a bizottság munkájában.
- ² A Gazprom igazgatótanácsát Viktor Zubkov (1992-1993-ban a szentpétervári polgármesteri hivatal nemzetközi kapcsolatok bizottságának helyettes elnöke volt), az ország első miniszterelnök-helyettese vezeti. Az állam óvja befolyását a vállalat felett, ezt alátámasztja az a tény is, hogy Viktor Zubkov „kiemelt vállalati érdekekre” való hivatkozással felmentést kapott a Gazprom esetében azon elnöki rendelet alól, melynek értelmében az állami tisztséget viselőknél meg kell válniuk az állami ellenőrzés alatt álló vállalatok igazgatótanácsában betöltött pozíciójuktól. Alekszej Miller 2001-től az állandóságot képviseli a vállalatnál, Putyin bizalmasaként erősíti a vállalat „lojalitását”.
- ³ Az Északi Áramlat gázvezeték a Balti-tengeren keresztül megvalósuló, Oroszországból Nyugat-

Európába történő földgáz-szállításért lesz felelős. A projekt megvalósulására hozták létre a Nord Stream AG vállalatot, melyben az OAO Gazprom 50%-kal; a német Wintershall Holding GmbH és az E.ON Ruhrgas AG 15,5%-kal; a holland N.V. Nederlandse Gasunie és a francia GDF SUEZ S.A. 9%-kal rendelkezik. 2011 novemberében átadták a gázvezeték első szakaszát, a második szakasz várhatóan 2012-ben készül el.

- ⁴ A Déli Áramlat a Fekete-tengeren keresztül szállítana gázt Európába. A tervezett irányvonalak: északnyugati irányban Szlovénia és Ausztria felé, Bulgárián, Szerbián és Magyarországon keresztülhaladva, míg délnyugati irányban Görögország és Olaszország felé. 2010-ben felmerült annak lehetősége is, hogy a vezeték Romániánál érne partot, így Bulgária kimaradna a projektből. A gázvezeték megépítésének koordinálására létrehozott South Stream AG tulajdonosai az orosz Gazprom (50%), az olasz Eni (20%), a német Wintershall Holding és a francia EDF (15-15%).
- ⁵ A Nabucco a tervezett útvonal alapján Törökország és Ausztria között épülne meg, keresztülhaladva Románián, Bulgárián és Magyarországon. A Nabucco-val kapcsolatos magyar vonatkozású hír, hogy a projekt magyarországi partnere a Mol kilátásba helyezte részvényeinek el- vagy átadását a projektársaság „rossz vezetésére” hivatkozva. A vállalat felfüggesztette a 2012-re fizetendő, ráeső működési költség kifizetését. A Mol a Nabucco-t fontosnak tartja, azonban még a megvalósítás költségei sem realizálódtak. A Mol esetleges kiválása a jelenlegi információk alapján nem befolyásolja a gázvezeték tervezett útvonalát, a magyar szakasz más partner közreműködésével épülne meg.

KÜLFÖLDI MŰKÖDŐTŐKE-BEFEKTETÉSEK AZ OROSZ AUTÓIPARBAN

✍ KOLLÁR KATALIN

PhD hallgató

Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola

Széchenyi István Egyetem

kollark@sze.hu

Az 1980-as évek végétől, az 1990-es évek elejétől a működőtőke-befektetések szerepe egyre fontosabbá vált világgazdasági viszonylatban is. Nem felejthető el azonban, hogy az ipari szektor termelésének nemzetköziesedése már korábban, a 19. században elindult, bár ekkor még a gyarmati rendszerhez kötődött. Ezen befektetések többnyire afrikai és ázsiai területekre irányultak. A gyarmati rendszer megszűnésével a működőtőke célországai általában a fejlődő országok voltak, ahol az alacsony bérek voltak jellemzőek. Termékeik gyártása meglehetősen munkaerő- és energiaigényes volt. Erre az időszakra tehető a külföldi összeszerelő tevékenység, a nemzetközi bedolgozás, a munkamegosztás elterjedése. Jelen tanulmányban az Oroszországba irányuló működőtőke-áramlás sajátosságaiival és az orosz személygépkocsi iparral ismerkedhet meg az olvasó.

Bevezetés

Az 1990-es évek közepére alakult ki azon jelenség, miszerint az egyes államok termelése és fogyasztása közötti összekötő kapocs funkcióját a transznacionális vállalatok kezdték ellátni. Ezeknek a vállalatoknak a fejlődése, dinamikus előretörése az elmúlt néhány évtized meghatározó folyamata volt a világgazdaságban. Specifikumaik közé sorolható például termelésük, értékesítésük nemzetközisége, jelentős szerepet játszanak a nemzetközi tőkeáramlás folyamatában, a pénzügyi tranzakciók országok közötti lebonyolításában is. Ezen vállalatok megjelenésével, termelésük, értékesítésük nemzetközi jellegével a gazdaság szereplői közötti kapcsolatok sem maradnak nemzetgazdasági szinten belül, hanem államok közötti együttműködéseké léphetnek elő. Olyan együttműködéseké, melyek befolyást gyakorolhatnak a világgazdaság egészére (Baráth–Molnár–Szépvölgyi, 2001). A transznacionális vállalatok nemzetközi értékesítésének összege 1993-ban már elérte, sőt meg is haladta a nyolcezer milliárd dollárt.

Közvetlen külföldi tőkeberuházások Oroszországban

A tanulmány első részében az Oroszországba érkező közvetlen külföldi tőkeberuházások értékének, állományának alakulásával, a forrásországokkal foglalkozom, s a befektetések ágazati megoszlását mutatom be röviden.

A külföldi tőkeberuházások már az első világháború előtt nagy szerepet játszottak az Orosz Birodalomban, elsősorban az olajiparban, de jelentős volt a külföldiek részesedése a vegyiparban és a fémiparban is. Az 1917. évi októberi forradalom súlyos csapást mért a külföldi tulajdonra, a fordulópont csak több évtized múlva, 1987-ben következett be, amikor lehetővé vált a közös vállalatok alapítása. Még a Szovjetunió felbomlása előtt napvilágot látott egy rendelet és egy törvény, 1990. októberében illetve 1991. júliusában, mely rendelkezett a közvetlen külföldi tőkeberuházásokról. Többek között lehetővé tette teljes egészében külföldi tulajdonban álló vállalatok létrehozását, illetve a profitrepatriálást. 1992. júliusára már 2100 közös vállalat működött az országban, melyeket többnyire az Amerikai Egyesült Államokból, Németországból, Svédországból, Nagy-Britanniából és Lengyelországból érkezett partnerekkel alapítottak az orosz befektetők. A vállalkozások között elsőként jelentek meg az autóiipari tevékenységet folytató társaságok. Nem hagyhatók figyelmen kívül már akkoriban sem az Európai Unió tagországainak vállalatai, ezen a körön belül pedig a német cégek magas aránya. Bár országbontásban az ezredforduló elején még az Amerikai Egyesült Államok állt a lista élén, országcsoport tekintetében az Európai Unió helyezkedett el a dobogó legfelső fokán. Az amerikai túlsúly azóta csökkent, illetve Hollandia domináns szereplőként jelent meg 2004-ben. Mindenesetre az Európai Unió befektetői óvatosak az orosz piac tekintetében.

1. táblázat Közvetlen külföldi tőkeberuházások Oroszországban 1995 és 2011 között (millió USD)

1995	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2009	2011. június
2066	4865	3309	2748	7958	12886	55073	36500	23432

Forrás: www.cbr.ru/eng/statistics/Print.aspx?...=/eng/statistics/credit_statistics/bp_1994-2011_e.zip alapján saját szerkesztés

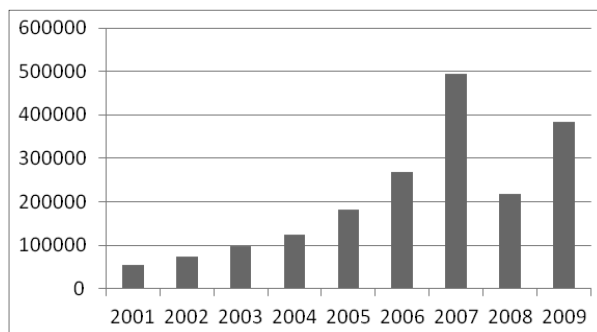
A Szovjetunió összeomlása nagy csapást mért a gazdaságra. 1995-ben erőteljes növekedésnek indult a közvetlen külföldi tőkeberuházások értéke. A növekedés útját állta az 1998-ban bekövetkezett válság, melynek hatására a beáramló tőke mennyisége ebben az évben 43%-kal zuhant vissza, és csak az ezredforduló után, 2003-ra haladta meg a 4 milliárd dollárt, sőt év végére már majdnem elérte a 8 milliárdot (Ludwig, 2006). 1999-ben a válság hatására egyéb más törvények mellett a külföldi beruházásokról szóló új törvény is elfogadásra került.

Bár a 2008-ban bekövetkező újabb válság hatására 2009-ben a közvetlen külföldi befektetések értéke majdnem a felére csökkent, az ország az egyik legnagyobb közvetlen külföldi tőke befogadó ország. A FÁK, az EU10 és Délkelet-Európa országai

közül Oroszországban realizálódott a legtöbb ilyen jellegű tőkebefektetés 2003 óta (a 2007-es év kivételével, mikor hazánk megelőzte Oroszországot).¹

Az orosz közvetlen külföldi tőke állományát tekintve elmondható, hogy 2000 és 2007 között a tizenötszörösére emelkedett, elkerülte a 490 milliárd dollárt, azonban 2008-ban a leértékelődés következtében 215,8 milliárd dollárra esett vissza.

1. ábra A közvetlen külföldi tőkebefektetések állományának alakulása Oroszországban 2001–2009 között (millió USD)

Forrás: www.cbr.ru/statistics/credit_statistics/print.asp?file=iip_rf.htm
alapján saját szerkesztés

Hasonlóan az előbbiekhöz, az EU 10, a FÁK és Délkelet-Európa országai közül a legmagasabb közvetlen külföldi tőkeberuházás-állománnyal Oroszország rendelkezett – a 2008-as év kivételével – 2001 óta. (2008-ban Magyarország megelőzte Oroszországot.)

Ha a közvetlen külföldi tőkeberuházások forrásországait vizsgáljuk, látható, hogy a legjelentősebb részesedéssel 2009. évi adatok alapján Hollandia és Ciprus rendelkezett, együttes részesedésük meghaladta az 55%-ot. Őket követte Németország 7%-kal.

2. táblázat A közvetlen külföldi tőkeberuházás főbb forrásországai Oroszországban 2005 és 2008 között (millió USD)

	2005	2006	2007	2008
Ciprus	1529	3788	6280	6542
Hollandia	7125	3900	13669	5496
Németország	551	634	1123	3560
Nagy-Britannia	617	563	515	1210

Forrás: Weiner 2011, 318. o. alapján saját szerkesztés

A befektetések ágazati megoszlása tekintetében elmondható, hogy míg az 1990-es években a beruházások magas aránya irányult az élelmiszeriparba, az ezredforduló után a vezető szerepet a fűtőanyag szektor, azon belül pedig az olajtermelés tölti be.

A járműgyártás részesedése nem jelentős a közvetlen külföldi tőkeberuházásokban, azonban az évek múlásával a külföldi tőke szerepe egyre nő. Az éves közvetlen

külföldi tőke értéke 2005-ben még csak 217 millió dollár volt, 2008-ban már majdnem elérte a 900 millió dollárt, részesedése ez alatt az időszak alatt 1,66%-ról 3,30%-ra nőtt (Weiner, 2011a).

Autógyártás Oroszországban

A tanulmány következő részében tekintsük át röviden az orosz személyautó-ipart közelebbről. Ezen dolgozat keretei között, a területi korlátokra való tekintettel nem vezettem végig az orosz autógyártás történetét, termelésre vonatkozó adatait a Szovjetunió időszakától, hanem csak az elmúlt néhány évre és a jelenre fogok koncentrálni.

Bár az orosz autóiipari vállalatok mint termelékenységben, mint minőségben hatalmas lemaradást mutatnak az Európai Unió, az Amerikai Egyesült Államok vagy éppen Japán autógyártaitól, az autóipar az orosz statisztikák szerint ígéretes fejlődési periódusban van, és ha el nem is éri a kínai autópiac növekedési ütemét, mindenesetre megközelítheti azt. A külföldi járművek összeszerelése terén is növekedés várható.

Somai véleménye szerint az ország autópiacán folyó verseny erős, a nemzetközi vállalatok számára vonzó az olcsó és jól képzett munkaerő, azonban a magas vámok miatt egyre inkább a helyi gyártás, a termelés teljes betelepítése tűnik célszerűnek (Somai, 1996).

A külföldi márkájú személygépkocsik gyártása az ezredfordulót követően, 2002-ben kezdte meg felfutását, amikor a General Motors közös vállalatot hozott létre az AvtoVaz orosz vállalattal, illetve a Ford megkezdte a Ford Focus összeszerelését Vsevolozhsk-ban.

Az Oroszországban található külföldi márkájú személygépjárművet előállító gyárak elhelyezkedését, alapításának évét és a beruházásra vonatkozó adatokat a következő táblázat mutatja:

3. táblázat Külföldi márkájú személyautót előállító gyárak Oroszországban

Gyár	Város	Márka	Alapítás éve	Beruházás összege (millió dollár)
Avtotor	Kalinyingrád	Kia, BMW, Chevrolet	1994	250
Avtoframos	Moszkva	Renault	1999	380
Ford	Vsevolozhsk/ Szentpétervár	Ford	2002	330
AvtoVaz	Togliatti	Chevrolet	2001	338
TagAz	Taganrog	Hyundai	1997	320
IzhAvto	Izhevsk	Kia	2003	90
Sollers	Elabuga	Fiat	n.a.	180
Toyota	Szentpétervár	Toyota	2008	220
GM	Szentpétervár	Chevrolet, Opel	2007	300
Volkswagen	Kaluga	Volkswagen, Skoda	2008	1200
Nissan	Szentpétervár	Nissan	2009	200

Gyár	Város	Márka	Alapítás éve	Beruházás összege (millió dollár)
PSA-Mitsubishi	Kaluga	Mitsubishi, Peugeot	2010	400
Hyundai	Szentpétervár	Hyundai	2010	400
Suzuki	Szentpétervár	Suzuki	2009	120

Forrás: http://www.aeb.ru/application/views/FCKEditor/files/FCKEDITOR/File/AEB%20Brussels_Nov08.pdf, 6. o. alapján saját szerkesztés

Mint a táblázatban látható, a beruházások kiemelkedő aránya irányult Szentpétervárra és annak régiójába. Nem véletlen tehát, hogy a város és vonzáskörzete a köztudatban az „Orosz Detroit”-ként él. Várakozások szerint a 2012-ben előállított külföldi márkájú személyautók száma eléri az egymillió darabot (*Vahtra – Zashev, 2008*).

Míg 2005-ben a külföldi személygépkocsi-márkák részesedése csak 15%-os volt, 2007-ben már meghaladta a 30%-ot, 2009-ben pedig már majdnem elérte az 50%-ot. Az oroszországi értékesítéseket tekintve elmondható, hogy a külföldi személygépkocsi márkák aránya a hazai értékesítés terén 2007-ben 19%-os volt, majd 2008-ban 21%-ra nőtt, a válság hatására 2009-ben 4%-os csökkenést könyvelhetett el.

Az orosz márkák részesedése a 2007-ben elért 30%-ról bár 2008-ban 24%-ra csökkent, 2009-re 32%-ra nőtt. Mint látható, az orosz márkájú gépkocsik eladására kevésbé nyomta rá bélyegét a válság. A csökkenő bérek, a növekvő importvámok és a rubel értékének csökkenése vonzóbbá tette a hazai személygépjárműveket a külföldi márkájúakkal szemben.

Az import aránya 2007 óta folyamatosan 50% körüli. Ha a termelés adatait vizsgáljuk, látható, hogy az orosz márkák aránya csökkenő tendenciát mutat, a 2007-ben elért 65%-os arány 2009-re 53%-ra csökkent. A külföldi befektetők számára tehát vonzó az orosz piac. A vizsgált időszakban piaci részesedés alapján a legnépszerűbb márkának a Chevrolet és a Volkswagen bizonyult, őket követte a Hyundai, a Ford és a Toyota.² A 2008-as adatok szerint Chevrolet-ből 235 466 darab került eladásra ebben az évben. A legnépszerűbb modell a Ford Focus volt 93 496 eladott darabszámmal, másodsorban pedig a Chevrolet Lacetti 82 656 darabban.

1. térkép *Autóipari beszállítók elhelyezkedése Oroszországban*

Forrás: [http://www.aebrus.ru/application/views/FCKEditor/files/FCKEDITOR/File / AEB%20Brussels_Nov 08.pdf](http://www.aebrus.ru/application/views/FCKEditor/files/FCKEDITOR/File/AEB%20Brussels_Nov%2008.pdf), 5. o.

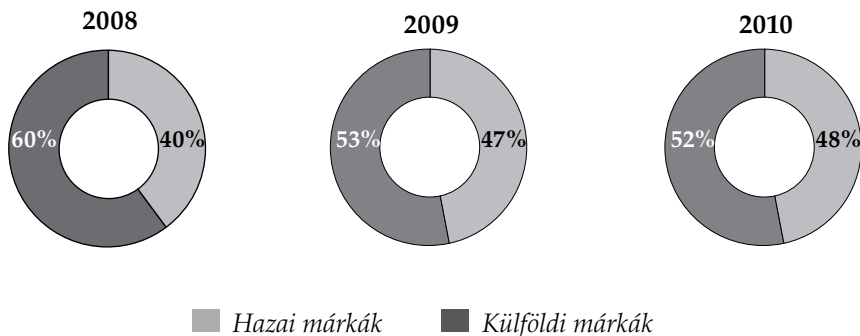
A beszállítók vertikális integráltsága magas, körülbelül 80%-os. 2009-es adatok szerint a hazai beszállítók csupán 1%-a végez exporttevékenységet. A hagyományos „tier” struktúra nem igazán épült ki, nincs jelen az országban. A beszállítói bázis 25%-a nyersanyagot állít elő, a maradék vállalat alkatrészeket gyárt. A külföldi márkájú személygépkocsik termelésének növekedése megköveteli a magas minőségű alkatrészek előállított darabszámának növekedését és ez ösztönzőleg hat az orosz alkatrésziparra, ám a helyi beszállítók lemaradása a minőség tekintetében jelentős a nyugat-európai gyártókhoz képest. Elterjedt jelenség, hogy az újonnan belépő külföldi beszállítók közös vállalatot hoznak létre helyi, orosz partnerrel. Ezt ösztönzi például a 166. és 566. számú kormányrendelet is (Firsova, 2009). Az együttműködés mindkét fél számára előnyös lehet, hiszen a helyi vállalat birtokába kerülhet a globális autóipari know-how, a modern technológia, melynek segítségével javíthatja például a termékek minőségét és folyamatmenedzsment rendszerét. A külföldi beruházók pedig már meglévő munkaerőhöz és infrastruktúrához juthatnak.

Az orosz gazdasági minisztérium 2008-ban kiadott nyilatkozata szerint várhatóan az elkövetkezendő öt évben több mint 40 autóipari beszállító vállalat létesít gyárat Oroszországban, melyből a nyilatkozat idején már 21 szerződés meg is kötött. A tervezett gyárak több mint fele épülne fel a szentpétervári régióban.

A válság, mint már említésre került, az orosz autóiparra is negatívan hatott, azonban a 2010 tavaszán, az állam által elindított roncsprémium program pozitív hatásokat generált már rövid idő elteltével. A kormány az első szakaszban 10 milliárd rubelt különített el a programra, mely keret 3 hónap alatt ki is merült, így további 10 milliárd rubellel egészítették ki a költségvetését.

A 2009-es évhez képest a hazai márkák eladása 58%-kal nőtt, ez a növekedés orosz kutatók szerint a roncsprémium programnak tudható be. A külföldi márkájú személygépkocsik esetében a növekedés 67%-os volt. Az importban azonban 9%-os csökkenés következett be, ennek oka lehet az importvámok növekedése, illetve a külföldi beruházók termelésének oroszországi lokalizálása. A külföldi márkákat tekintve elmondható, hogy 2010-ben a legtöbb személygépkocsit a Chevrolet, a Kia, a Renault és a Ford értékesítette. Az előző évhez képest mindegyik márka tekintetében növekedés tapasztalható. A hazai és külföldi márkájú személygépkocsik termelésének megoszlásában látható tendencia követi az előző éveket 2010-ben is.

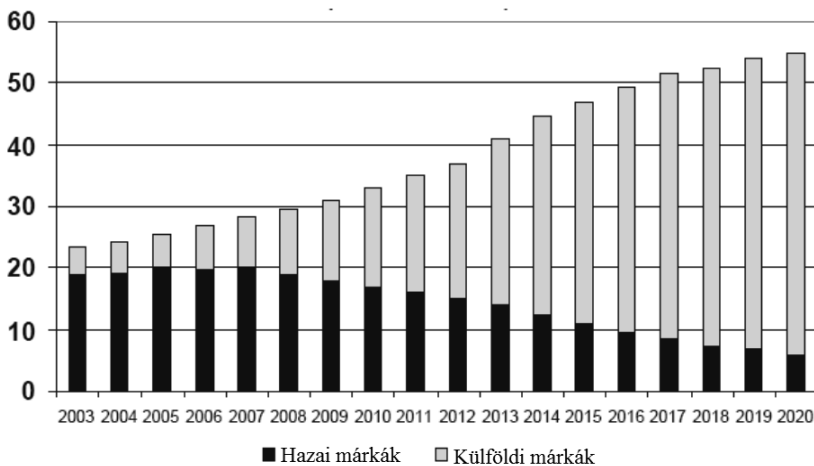
2. ábra A hazai és külföldi márkájú személygépkocsik termelésének megoszlása (%)

Forrás: Automotive market in Russia and CIS 2011, 9. o. alapján saját szerkesztés

A hazai márkájú személygépkocsit gyártó vállalatok 2010-ben 581 041 darab járművet állítottak elő, míg a külföldi márkájú autóból 627 076 darab készült.

3. ábra Személyautók száma Oroszországban 2003 és 2020 között (millió darab)

Forrás: Vahtra – Zashev 2008, 7. o. alapján saját szerkesztés

Becslések alapján az orosz személyautó flotta 2020-ra megduplázódik, a 2008-ban elért 30 millióról 60 millióra nőhet. Ezen időszak alatt a külföldi márkák részesedése várhatóan 30%-ról 80-90%-ra emelkedik (*Vahtra – Zashev, 2008*).

Az állam rövid távú tervei között szerepelt 2011-ben is a roncsautó program 5 milliárd rubellel történő támogatása, illetve a piac várakozásai között említhető az import értékének további csökkenése a helyben történő termelés növelésével az egyre növekvő importvámoknak köszönhetően. Igaz ugyan, hogy közép- és hosszú távon az import növekedésének megállítása a cél az Oroszországi Autóipari Stratégia 2020 című dokumentum szerint.³

Vajon melyek azok a tényezők, melyek vonzóvá teszik Oroszországot a befektetők számára? Az elmúlt néhány évben az ország makrogazdasági szempontból stabilabbá vált, külső adósságait és költségvetését képes számára kedvező irányban menedzselni. A beruházások növekedésében jelentős szerepet játszott az olaj- és gázárak növekedése, valamint az infrastruktúra fejlesztését célzó állam által kezdeményezett projektek is. Ha más fejlődő országokkal hasonlítjuk össze, a befektetések megtérülése szempontjából Oroszország mindenképpen előnyös pozíciót foglal el. Bár a Szovjetunió felbomlása és az 1990-es évek végén bekövetkezett válság mélyen rányomta bélyegét a gazdaság fejlődésére és a társadalom jólétére, az ezredfordulót követően a lakosság vásárlóereje is fokozatosan növekedni kezdett. A reálbérek 2000 és 2008 között átlagosan évente 15%-kal nőttek, de a 2008-as válság hatására 2009-ben több mint 3%-kal csökkentek. A kétezres években jelentősen emelkedtek a nyugdíjak, sőt a szegénység csökkentésében elért eredményeik nemzetközi szinten is kiemelkedőek. Igaz ugyan, hogy a fennálló egyenlőtlenséget és a régiók közötti jövedelmi különbségek meglétét nem sikerült kedvezőbbé tenni, sőt ezek tekintetében növekedés tapasztalható (*Weiner, 2010*).

Az állam ösztönzi a hazai termékek fogyasztását és az importhelyettesítő iparosítást, aktív importkorlátozó tevékenységet folytat számos ágazatban. Ilyen kiemelt ágazat például az autógyártás, melyet – mint már említésre került – jelentős mértékű vámokkal védenek és a 2010-ben indult roncsprogrammal próbálnak támogatni. Ezen körülmények között jelentős szerepet kap a közvetlen külföldi tőke, mely importhelyettesítő szerepet tölthet be.

Az ezredfordulóig a kormány nem tett határozott intézkedéseket a közvetlen külföldi tőke Oroszországba vonzása érdekében. Néhány éve azonban felismerte, hogy modernizációs céljai eléréséhez nélkülözhetetlen, ezért 2005-ben úgynevezett különleges gazdasági övezetek létrehozásának megkezdésére került sor.

A különleges gazdasági övezeteknek négy típusa van:

- technológiai-fejlesztési,
- ipari-termelési,
- turisztikai-rekreációs és
- és kikötői.

Kezdetben még csak az első két típus valósult meg. Technológiai különleges gazdasági körzet található például Szentpéterváron vagy a Zelenográdi Adminisztratív Körzetben. Ipari termelési körzet pedig Szamara és Lipeck megyében alakult.

2010. évi adatok szerint a négyféle típusban összesen 223 beruházó volt jelen, ebből a technológiai-fejlesztési övezet részesedése 79%, az ipari-termelési övezet pedig 11,7%. Bár a külföldi tulajdonban álló társaságok aránya még alacsony, de az állam bizakodással tekint azok letelepedésének és a már több mint 7000 új munkahely jövőbeli további növekedésére. Ehhez azonban egyesek szerint szükséges lenne a letelepedésre vonatkozó szabályok módosítására, egyszerűbbé tételére, mely intézkedéseket 2009. decemberében meg is hoztak (*Liuhto, 2009*).

A külföldi befektetők számára a rendelkezésre álló képzett munkaerő lényeges feltétel. Oroszország tekintetében ezzel kapcsolatban a vélemények megoszlanak. Az egyik megközelítés szerint relatíve rendelkezésre áll a képzett munkaerő és előnye még annak olcsósága. Egy 2008-ban végzett felmérés szerint azonban a felsővezetők véleménye az, hogy Oroszország nem rendelkezik szükséges számú műszaki végzettséggel rendelkező szakemberrel és menedzserrel. Az állam a magasan képzett külföldi munkaerő Oroszországba vonzása érdekében módosította migrációs előírásait, többek között egyszerűbbé téve ezen megcélzott szakemberek számára a munkavállalási engedély megszerzését.

Egy másik 2008-ban végzett kutatás vizsgálta az országba érkező külföldi beruházók motivációs tényezőit. A felmérés eredménye szerint a piachoz kapcsolódó tényezők sarkallják arra a beruházókat, hogy Oroszország mellett döntsenek. A válaszok alapján a legfőbb kritériumok közé tartozik a piac mérete és bővülési lehetőségei, a beszállítók jelenléte és a regionális illetve nemzetközi piacokhoz való hozzáférés. A természeti erőforrásoknak, az olcsó munkaerőnek és az infrastruktúra minőségének nem tulajdonítottak nagy jelentőséget. ⁴

Most pedig tekintsünk át néhány olyan tényezőt, mely visszatarthatja a befektetőket attól, hogy Oroszországban valósítsák meg beruházásukat. Kutatók szerint a problémák a különleges orosz demokráciamodellben és az egyre fokozódó állami ellenőrzés meglétében gyökereznek. A bürokrácia és a korrupció az a két tényező, mely évtizedek óta virágzik az országban. Egy orosz akadémikus a 2000-es évek közepén a kapitalizmus három időszakát különböztette meg Oroszországban. Véleménye szerint az első időszakban, mely 1992-től 1998-ig tartott, a korrupció, a gátlástalanság, a törvények tömeges megszegése volt az úr. A következő periódusban, mely 2002-ben ért véget, a megszerzett aktívákat újra felosztották. Az ezt követő időszakban ez a felosztás tovább folytatódott, hol koholt vádakkal, hol adminisztratív eszközökkel, mindenesetre összességében elmondható, hogy az állami ellenőrzés fokozatosan nő (*Nodari, 2004*).

2008 májusában napvilágot látott a külföldi beruházások korlátozásáról, illetve a stratégiai ágazatokról és társaságokról szóló törvénycsomag. Az, hogy a törvény csak ekkor készült el, nem jelenti azt, hogy az elmúlt időszakban nem következett volna be számos területen a befektetések korlátozása. A törvénycsomag, mely az 57-FZ jelzést

viseli, 42 olyan tevékenységtípust sorol fel, mely stratégiainak tekinthető valamely nemzetvédelmi és állambiztonsági okból. A törvény kiemelkedő szerepet tulajdonít az ellenőrzésnek. Stratégiai társaságok felett külföldi állami befektetők ellenőrző befolyást nem szerezhetnek (*Weiner, 2011b*).

Az állam gazdaságban betöltött szerepe növelésének egyik eszköze az állami stratégiai korporációk létrehozása. Ezek a korporációk igen gyakran kerülnek domináns pozícióba a külföldi magántársaságokkal szemben, melynek következtében csökkenhet a verseny, amely rányomhatja bélyegét a hatékonyság alakulására, a magasabb árak és alacsonyabb minőség jelenségének kialakulására (*Gati, 2008*).

A korrupció virágzó üzlet Oroszországban. Bár 2008 óta létezik Nemzeti Korrupcióellenes Terv, illetve Nemzeti Korrupcióellenes Stratégia és Terv kidolgozása is jóváhagyásra került 2010-ben, ezen kezdeményezések sikerében már kevesen bíznak.

A korrupciónál nagyobb problémának tekintik a befektetők az adminisztratív korlátozásokat és a bürokráciát. A Világbank felmérése alapján, a 2011-es adatok szerint az ország a vállalatok működését érintő adminisztratív terhek alapján, 183-ból a 124. helyen végzett. Eredménye romló tendenciát mutat az előző évekhez képest. A különféle kategóriákat tekintve elmondható, hogy a legrosszabb a helyzet a nemzetközi kereskedelem és az építési engedélyek terén; a legkedvezőbb értékelést a szerződésben foglaltak érvényesítésével kapcsolatosan kapta.⁵ A külföldi tulajdonban álló vállalkozások úgy érzik, hogy az ország adórendszere olyannyira bonyolult, hogy bármennyire is szeretnének, megfelelni az előírásoknak, az teljes egészében lehetetlen. A gyakori adóellenőrzéseket is zavaró tényezőként élték meg. Meg kell azonban említeni, hogy a jelenlegi adórendszer az ezredforduló környékére visszatekintve még mindig jóval egyszerűbb, mint akkor volt. A vám eljárások lebonyolításának mikéntje szintén nem vonzó tényező a befektetők számára (*Kotov, 2009*).

Bár a gazdaság liberalizálása már 1992-ben elkezdődött, a folyamat meglehetősen ellentmondásos, hiszen a liberalizáció és a központosítási törekvések egymás mellettisége volt megfigyelhető. A rendszer meglehetősen kiszámíthatatlannak és átláthatatlannak mutatkozott, hiszen általános jelenség volt a vámokra vonatkozó szabályok akár hetente történő megváltoztatása. 1994-től csökkentek az exportvámok és azon termékek köre is, amelyeket érintett az exportvám fizetési kötelezettsége. 1996-ra elmondható, hogy szinte megszűntek az exportvámok, azonban a 2000-es évek elején újra előtérbe kerültek. Már akkoriban is az ország háromféle vámtarifát alkalmazott: az általánosot, a preferenciálisat és a legnagyobb kedvezményes elbánásnak megfelelő vámtarifát. A putyini korszakban széles körben emlegették Oroszország protekcionista politikáját, rendkívül sokan bírálták emiatt (*Ludvig 1998*). Ezen protekcionista politika a 2008-as válság hatására még inkább előtérbe került. Az említett évben több mint 60 vámtarifa módosító intézkedés meghozatalára került sor.

Az infrastruktúra minőségének mielőbbi javítása is megoldásra vár. Számos olyan terület található az országban, mely az infrastruktúra elégtelensége miatt abszolút kihasználatlan, a nemzetközi tőke által elkerült térség. 2010-es adatok alapján a

logisztikai versenyképességet mérő index tekintetében Oroszország a 155 országot tartalmazó listán mindössze a 94. helyen állt.⁶

Az autóipar fejlesztését akadályozó faktorok lehetnek nemzetközi szakirodalom alapján például a következők: a helyi autóalkatrész beszállítók gyenge versenyképessége, a helyi acél nem megfelelő minősége, szakképzett munkaerő hiánya az iparágban, gyenge úthálózat és logisztikai infrastruktúra, növekvő működési költségek, illetve komplikált bürokráciai eljárás. Szükség lenne tehát ezen faktorok javítása érdekében például a következő intézkedésekre: az importvámok felülvizsgálatára a helyi acél minőségének javítása céljából; állami és regionális oktatási programok kialakítására annak érdekében, hogy rendelkezésre álljon az iparágban a képzett munkaerő, állam által kezdeményezett projektekre az infrastruktúra fejlesztésére, vagy kapcsolatfelvételre a helyi hatóságokkal a bürokratikus eljárások egyszerűsítése céljából.⁷

Szakértők várakozásai szerint az eladások 2012-re elérik a válság előtti szintet. A helyi beszállítók 2012-2013-ra azonban még mindig alulfejlettnak bizonyulnak. A helyi beszállítói piac alulfejlettsége számos tényezőre vezethető vissza, például a gyenge beszállítói bázisra; a „tier” struktúra kialakulásának hiányára, mely a vertikális integráció magas fokából következik; versenyképes technológia és a kutatás-fejlesztésbe való beruházások hiányára. Mindebből adódik, hogy a helyi beszállítók nem képesek megfelelni a globális játékosok elvárásainak.⁸ A helyzet javítását szolgálná – mint már említésre került – orosz-külföldi közös vállalatok alapítása. Ez vonzó lehetőség lehetne a külföldi befektetők számára is, hiszen megkönnyítené a belépést az orosz piacra. Igaz azonban, hogy a megfelelő helyi partner megtalálása és a vállalat megalapítása a bonyolult bürokrácia miatt nem egyszerű (*Firsova, 2009*).

Befejezés

Az 1980-as évek végétől, az 1990-es évek elejétől a működőtőke-beruházások szerepe egyre fontosabbá vált. A transznacionális vállalatok fejlődése, dinamikus előretörése az elmúlt néhány évtized meghatározó folyamata volt a világ gazdaságban.

A tanulmány első részében az Oroszországba irányuló működőtőke-beruházások állományának alakulásával, a forrásországokkal és a befektetések ágazati megoszlásával ismerkedhetett meg az olvasó. A külföldi tőkeberuházások már az első világháború előtt nagy szerepet játszottak az Orosz Birodalomban. A vállalkozások között elsőként jelentek meg az autóipari tevékenységet folytató társaságok. A Szovjetunió összeomlása nagy csapást mért a gazdaságra, de 1995-ben erőteljes növekedésnek indult a közvetlen külföldi tőkeberuházások értéke, 2003 végére már majdnem elérte a 8 milliárd dollárt. Bár a 2008-ban bekövetkezett válság hatására 2009-ben a közvetlen külföldi befektetések értéke majdnem a felére csökkent, az ország az egyik legnagyobb közvetlen külföldi tőke befogadó ország. A beruházások forrásországait

tekintve látható, hogy az utóbbi években többnyire Ciprus, Hollandia és Németország állt az első három helyen.

A járműgyártás részesedése nem jelentős a közvetlen külföldi tőkeberuházásokban, azonban az évek múlásával a külföldi tőke szerepe egyre nő. Bár az orosz autóipari vállalatok hatalmas lemaradást mutatnak például az Európai Unió vagy az Amerikai Egyesült Államok autógyáraitól, az autóipar az orosz statisztikák szerint ígéretes fejlődési periódusban van, és ha el nem is éri a kínai autópiac növekedési ütemét, mindenesetre megközelítheti azt. A külföldi járművek összeszerelése terén is növekedés várható. A külföldi márkájú személygépkocsik gyártása az ezredfordulót követően, 2002-ben kezdte meg felfutását. Ezen márkák részesedése 2005-ben még csak 15%-os volt, 2009-ben már majdnem elérte az 50%-ot. Ha más fejlődő országokkal hasonlítjuk össze Oroszországot, a befektetések megtérülése szempontjából mindenképpen előnyös pozíciót foglal el, azonban virágzik a korrupció és a bürokrácia, a helyi beszállítói piac alulfejlett; és bár az ország autópiacán folyó verseny erős, a nemzetközi vállalatok számára vonzó az olcsó és jól képzett munkaerő, a magas vámok miatt egyre inkább a helyi gyártás, a termelés teljes betelepítése volna a legcélszerűbb. Véleményem szerint szükséges lenne többek között állami és regionális oktatási programok kialakítására annak érdekében, hogy rendelkezésre álljon az iparágban a képzett munkaerő, az infrastruktúra fejlesztésére, vagy a bürokratikus eljárások egyszerűsítésére. A fennálló problémák megoldásáig azonban az út hosszú és rögös.

Irodalom

Automotive market in Russia and the CIS. Industry overview. Ernst & Young, 2008.
Automotive market in Russia and the CIS. Industry overview. Ernst & Young, 2010. február.

Baráth G. – Molnár B. – Szépvölgyi Á. (2001) A külföldi működő tőke szerepe Magyarországon átalakuló gazdaságában. *Tér és Társadalom*, 2. 183–202. o.

Firsova, A. (2009) *Sector Report. Automotive. Russia*. UK Trade and Investment, Moszkva.

Gati, T. (2008) *Russia's New Law on Foreign Investment in Strategic Sectors and the Role of State Corporations in the Russian Economy*. Akin Gump Strauss Hauer & Feld LLP.
http://www.aebrus.ru/application/views/FCKEditor/files/FCKEDITOR/File/AEB%20Brussels_Nov08.pdf (Letöltés dátuma: 2011. 11. 15.)

<http://www.allbusiness.com/transportation/transportation-regulation-policy/14702241-1.html> (Letöltés dátuma: 2011. 11. 15.)

http://www.cbr.ru/eng/statistics/Print.aspx?...=/eng/statistics/credit_statistics/bp_1994-2011_e.zip (Letöltés dátuma: 2011. 11. 15.)

http://www.cbr.ru/statistics/credit_statistics/print.asp?file=iip_rf.htm (Letöltés dátuma: 2011.11.15.)

http://www.fiac.ru/files/fiac_survey_2008_eng.pdf (Letöltés dátuma: 2011. 11. 15.)

- http://www.unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir2010_anx1.xls (Letöltés dátuma: 2011. 11. 15.)
- Kotov, D. (2009) How decisions on Investing in Russia are made by German Firms? *MPRA Paper*, 16373, posted 20. July 2009 / 16:12
- Liuhto, K. (2009) Special Economic Zones in Russia – What do the zones offer for foreign firms? *Electronic Publications of Pan-European Institute*, 2009/2.
- Ludvig Zs. (1998) Oroszország külkereskedelme – valóban az átmeneti időszak siker-története? *Műhelytanulmányok*, 12. MTA VKI, Budapest.
- Ludvig Zs. (2006) *Oroszország és a kibővült Európai Unió gazdasági kapcsolatai közép-kelet-európai szemmel*. PhD értekezés.
- Nodari, S. (2004) *The Energy Dimension in Russian Global Strategy*. The James A. Baker Institute for Public at Rice University, Houston.
- Somai M. (1996) *Autóipar itthon és a világban*. VKI Kihívások, Budapest.
- Vahtra, P. – Zashv, P. (2008) Russian automotive manufacturing sector – an industry snapshot for foreign component manufacturers. *Electronic publications of Pan-European Institute* 2008/7.
- Weiner Cs. (2010) *Oroszország fejlődésének néhány tendenciája*. VKI Kihívások, Budapest.
- Weiner Cs. (2011a) Az orosz társaságok külföldi tőkekihelyezéseinek alakulása a világon és az orosz befektetők magyarországi jelenléte. In: Simai Mihály (Szerk.) (2011): *Oroszország két világ között*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Weiner Cs. (2011b) Külföldi közvetlen tőkeberuházások Oroszországban, kitekintéssel az oroszországi magyar befektetőkre. In: Simai Mihály (Szerk.) (2011): *Oroszország két világ között*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Jegyzetek

- ¹ www.unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir2010_anx1.xls
- ² Automotive market in Russia and the CIS. Industry overview. Ernst & Young, 2008. illetve 2010. február
- ³ Automotive market in Russia and the CIS, 2011 február
- ⁴ http://www.fiac.ru/files/fiac_survey_2008_eng.pdf
- ⁵ <http://www.doingbusiness.org/data/exploreconomies/russia>
- ⁶ <http://www.allbusiness.com/transportation/transportation-regulation-policy/14702241-1.html>
- ⁷ http://www.aebus.ru/application/views/FCKEditor/files/FCKEDITOR/File/AEB%20Brussels_Nov08.pdf
- ⁸ Automotive market in Russia and the CIS, 2011. február

SZLOVÁKIA GEOPOLITIKAI ELEMZÉSE, KIEMELT TEKINTETTEL AZ OROSZORSZÁGGAL FOLYTATOTT GAZDASÁGI KAPCSOLATOKRA

✍ MGR. KOSÁR SILVIA

egyetemi tanársegéd, Selye János Egyetem, Gazdaságtudományi Kar
PhD hallgató, Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola,
Széchenyi István Egyetem
kosar.szilvia@selyeuni.sk

.....
Már a 20. század fordulóján is egyértelműnek számított az a tény, hogy minden társadalmi folyamat és politikai esemény mögött valamilyen földrajzi ok húzódik. Míg az I. világháború utáni és a II. világháború alatti geopolitikai gondolkodás a geográfiára épült, addig napjainkra elfogadott tény, hogy a geopolitika – a politikai földrajz részeként -, sajátos jelrendszerével és fogalmaival átfogó képet nyújt nemcsak a világ „nagy hatalmairól” és azok törekvéseiről (Nagy, 1999), hanem az országok fejlődéséről, nemzetközi kapcsolatrendszeréről és szövetségi-hatalmi viszonyairól is (Kovács, 2004). A tanulmányom be kívánja mutatni Szlovákia geopolitikájának jelenlegi és múltbeli irányait, különös tekintettel az Oroszországgal folytatott gazdasági kapcsolatokra. Szlovákia 2004 óta az Európai Unió tagállama, így a köztársaság geopolitikájának elemzése előtt szükséges bemutatni az EU-országok politikájának főbb elemeit. A dolgozat fő részét a vizsgált ország geopolitikájának, Oroszországgal folytatott gazdasági kapcsolatainak elemzése jelenti.
.....

Európa geopolitikai kérdései a 21. században

Az ezredfordulót követően, az Európai Unió geopolitikai sikerét egy többtényezős kifinomult hálózatrendszer biztosította, amely négy fő tényezőből áll (Böröcz-Mahua, 2005):

1. „a tagállamok apparátusához fűződő kapcsolatrendszerek,
2. kormányközi szervezetek,
3. a „keleti bővítés” geopolitikai játszmái,
4. az Európai Unióban lévő transznacionális vállalatok részvétele a nemzetközi rendszer hatalmi folyamataiban.”

Az Európai Unió geopolitikájának kapcsán nagyon sok vita, probléma, kérdés sorakoztatható fel. Az első megválaszolendő kérdés, hogy az Unió tagállamainak száma

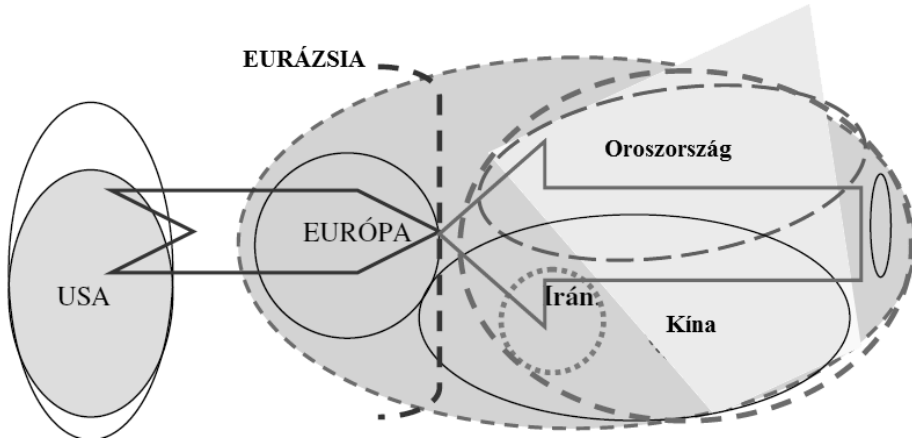
tovább bővül-e, és ha igen akkor mekkora azon tagállamok száma, amelyek képesek ilyen jellegű szövetségben együttműködni. Szorosan kapcsolódik a problémához azonban, hogy nem lehet előre meghatározni, hogy tervez-e Oroszország és az Egyesült Államok geopolitikai fellépést a térségben. Ha az eurázsiai térséget vizsgáljuk, megkülönböztethetünk négy nagy geopolitikai „lemezt”, mely befolyásolja az Európai Unió és a világ geopolitikai irányának alakulását: a képlékeny európai; a kemény, de törekény orosz; a növekvő és kiszámíthatatlan kínai; valamint a közismert amerikai (Kakasy, 2004).

A következő fontos tényező az európai identitás. Lehetséges-e ilyen nagy mértékű és gyorsaságú globalizáció, átalakulás mellett európai identitásról beszélni? Megmaradnak-e a nemzeti identitások, vagy európaivá alakulnak? Ha az európai rendszer eszméit nézzük – megbékélés, demokrácia, emberi jogok, jogállam, kisebbségek védelme, elismerése, biztonság, szolidaritás, piacgazdaság –, akkor pozitívan vélekedhetünk arról, hogy Európa meg tudja határozni magának a leginkább megfelelő irányt. De, hogy ezt érvényesíteni és a gyakorlatban hasznosítani tudja-e, az egy megválaszolendő kérdés (Kakasy, 2004).

Gazdasági potenciálját és politikai kilátásait figyelmen kívül hagyva, az Európai Unió továbbra is gyenge geopolitikai szereplőnek számít, számos ellentétes nemzeti érdekléssel és geostratégiai prioritással. A legnagyobb geopolitikai befolyással rendelkező uniós tagállam Németország, Franciaország és Nagy-Britannia. Míg az első két ország az Oroszországgal való együttműködést helyezi előtérbe, addig Nagy-Britannia a NATO-t és USA-t. Lehetséges geopolitikai irány lenne tehát Moszkva-Berlin-Párizs tengely kialakítása, azonban ez néhány kelet- és közép-európai tagállam esetében kifogásokat és követelményeket vet fel. E tagállamok inkább saját geopolitika kialakításán szorgoskodnak, mivel az Unióban, mint meghatározó geopolitikai „nagyhatárlomban” az európai kontinensen nem bíznak. Ennél fogva a közép- és kelet-európai tagállamok többségben az USA-val folytatott kapcsolatrendszer részesítik előnyben.

Lehetséges, hogy a jövőbeli egységes geopolitika kialakításának egyik meghatározó eleme lesz a geoenergetika (Usov, 2008). Az Európai Unió geopolitikájának perspektívája van a jövőre nézve, azonban ehhez nélkülözhetetlen a döntéshozó-képesség növelése és az egységes politikai akarat. Ahhoz, hogy az Európai Unió geopolitikája ne szigetelődjön el, fontos, hogy felismerje gazdasági potenciálját, és annak jelentőségét ne csak a tagállamokon belül, de geopolitikai célként is hasznosítsa. Az Európai Unió és a világ geopolitikájának lehetséges alakulási irányát 2005-ben az 1. ábra szemlélteti. 2011-ben az Unió számára nagy problémát jelent, hogy Kelet-Európa továbbra is maradjon a „kelet-nyugati” ütközőzóna része, mivel Európa helyzete egyre inkább gyengül az újabb gazdaságilag és társadalmilag is feltörekvő országokkal szemben.

1. ábra A geopolitika lehetséges ütközési zónái – 2005

Forrás: Volner, 2006

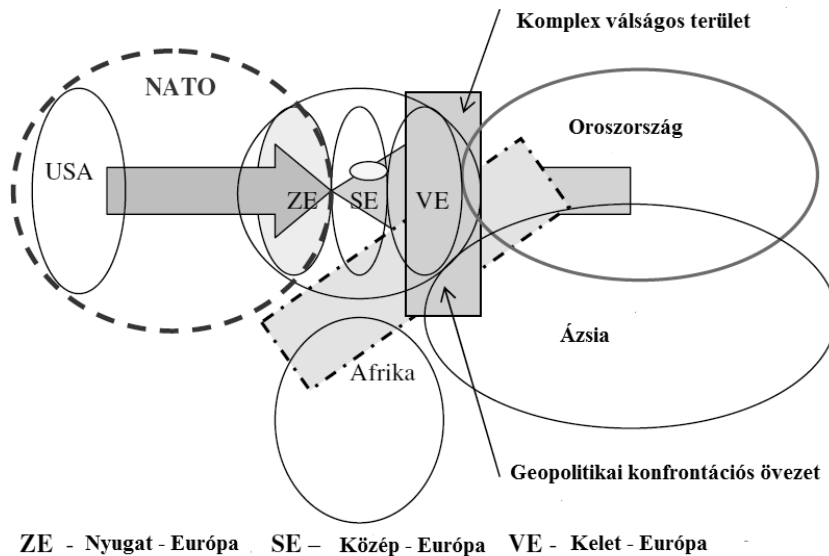
Közép- és Kelet-Európa országainak geopolitikája

A visegrádi szerződés országainak geopolitikai alakulását nagy mértékben befolyásolta a hidegháború befejezése, aminek következtében Európában a geopolitikai hatalmi erők felosztása megváltozott. A Szovjetuniót, majd később a gyenge Oroszországot felváltotta a 90-es években az USA befolyása. Az USA térségbeni szerepét az egyes országok nemzetközi szövetségekbe történő integrálásával erősítette. Oroszország hatalmi befolyása visszahúzódott Fehéroroszág és Ukrajna területére. Ukrajnának fontos geopolitikai szerepe van, mivel több geopolitikai nagyhatalom (Oroszország, USA, Európai Unió) ütközési pontja. Jelenleg Oroszország befolyása a mérvadó (Germuška).

A vizsgált országok geopolitikáját három geopolitikai stratégia befolyásolja (Hesse, 2007): *USA geopolitikai fellépése és hatása, Oroszország geopolitikai fellépése, az iszlám hatása és geopolitikai fellépése*. Több témával kapcsolatos cikk és tanulmány elolvasása után még kibővíteném ezt a három tényezőt egy negyedik tényezővel, mégpedig: *Kína és a feltörekvő ázsiai országok geopolitika fellépése*.

Közép- és Kelet-Európa országainak geopolitikai hatalmi megoszlása függ az előzőekben bemutatott négy befolyásoló tömb fellépésétől. A térségben fontos szerepet játszanak a visegrádi szerződés országai. Ahhoz azonban, hogy ezek az államok szerephez jussanak, illetve profitálni tudjanak a fennálló helyzetből, egységes geopolitikai célt és stratégiát kell meghatározniuk (Bujnová, 2008).

2. ábra A V4-országaira gyakorolt geopolitikai hatások

Forrás: Volner, 2006

Szlovákia geopolitikája

A rendszerváltást követően a volt szocialista országok előtt új politikai és gazdasági kihívások álltak, amelyek alól Csehszlovákia sem volt kivétel. Azonban dezintegrációs politikai, szociális, történelmi, gazdasági, kulturális és egyéb elemek, melyek a szlovák és cseh környezetben már előtte is jelen voltak, az új geopolitikai környezetben erősebbeknek bizonyultak, mint az integrációs tényezők. Ez vezetett 1993. január elsején két új, egymástól politikailag, gazdaságilag, de kulturálisan nem független két új állam megalakulásához. Mindkét utódállam geopolitikájában elindultak a nemzetközi szervezetekhez, országok szövetségeihez való tartozás geostratégiai folyamatai (Leška, 1998).

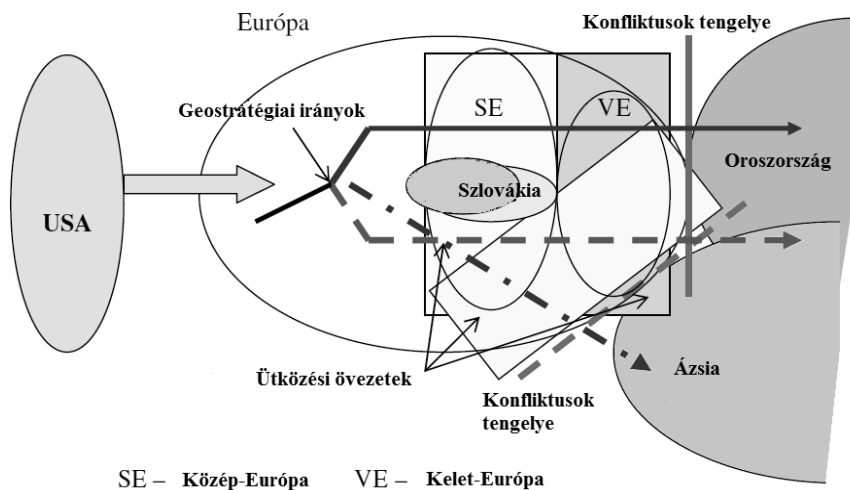
Szlovákia geopolitikai lehetőségeinek bővülése rugalmas, egyértelmű és pontos célokat megfogalmazó gazdasági politikát igényel. Olyan gazdasági környezet megteremtése vált szükségessé, amely előnyös hazai és külföldi befektetők számára, és ahol megvalósulhat a „kelet-nyugat” zökkenőmentes kereskedelme. A politika fő célja, hogy Szlovákia Közép-Európa jelentős kereskedelmi központjává váljon (Žiak, 1995).

Szlovákia az 1990-es évek végére olyan nemzetközi szférában helyezkedett el Közép-Európában, amelyre több nagyhatalmi politikai erő is hatást gyakorolt. Napjainkban Szlovákia helyzete a világ játszmaiban nem geográfiai jellegű, hanem inkább politikai-hatalmi probléma. Szlovákia az ütközőterek közelében helyezkedik el, így

geopolitikáját is ezen hatalmi erőterek hatásai fogják befolyásolni. A két legfontosabb geostratégiai szereplő Oroszország és USA, de befolyással van az ország politikájára Németország és Franciaország geopolitikai aktivitása is. Szlovákiának, és vele együtt magának az Uniónak és tagállamainak is szakítani kell a régi bezárt rendszerrel, és párhuzamosan alkalmazkodnia és lehetőség szerint profitálnia kell a világ új hatalmi rendeződéséből.

Szlovákia e geopolitikai játszmákban való elhelyezkedését szemlélteti a 3. ábra.

3. ábra Szlovákia helyzete a világ geopolitikai erőtereiben és geostratégiai irányaiban

Forrás: Volner, 2006

Szlovákia és Oroszország gazdasági kapcsolatai

2010-ben Szlovákia külpolitikai küldetésékként fogalmazta meg a pragmatikus és kölcsönösen fejlődő kapcsolatok fejlesztését, valamint a diplomácia gazdasági dimenziójának erősítését. D. Medvegyev orosz miniszterelnök látogatásakor folytatott megbeszélések során a hangsúly a gazdasági területek együttműködésén, valamint új innovációs irányok meghatározásán volt. A tárgyalások rámutattak az együttműködés szükségességére a biztonsággal, stabilitással, fejlődéssel, modernizációval, válság elleni küzdelemmel és klimatizációs változásokkal kapcsolatos nemzetközi politikai kérdések kapcsán (MZV SR).

Szlovákia elsődleges céljának tekinti a bilaterális együttműködés megerősítését kulcs partnereivel. A kulcs partnerek között az első helyet USA foglalja el, és közvetlen mögötte következik Németország és Franciaország, s a negyedik helyen gazdasági együttműködés révén Oroszország foglal helyet. Szlovákia hosszú távon szeretné erősíteni és stabilizálni gazdasági kapcsolatait Oroszországgal (MZV SR).

Oroszország és Szlovákia kormánya 2005 februárjában írt alá egyezményt a köl-

csönös gazdasági és kutatás-fejlesztési együttműködésről. Az Európai Unió és Oroszország szerződéseiben – amelyek Szlovákiára is hatályosak – az együttműködés egyik fontos eszköze a vámok mértékének meghatározása. A gazdasági kapcsolatokat élénkítené, ha Oroszországban kedvezőbb feltételeket teremtenének a külföldi befektetők számára:

- a külföldi befektetések kvótáját feloldanák néhány területen (biztosítások, repülés, energia, szeszes italok),
- jogilag biztosítani a tulajdonjogot, a kisebbségi tulajdonnal kapcsolatban,
- átlátható és előre jelezhető adóelőírások,
- anyagi jellegű vagyon elismerése,
- gyorsabb pályázati eljárások,
- a szellemi vagyon magas szintű védelme.

Jelenleg az orosz kereskedelmi-gazdasági terület nagyon nehezen elérhető, ezért a szlovákiai menedzsereknek csak nagyobb erőfeszítések árán sikerülhet megjelenni az orosz piacon befektetőként. Fontos egy-egy szubjektumra vagy régióra koncentrálni, és sok esetben szükséges igénybe venni régi társadalmi kapcsolatokat. A vízumrendszer bevezetése óta bizonyos formában nehezebbé vált az aktív kereskedelmi-gazdasági kapcsolatok bővítése és ápolása. Az erős verseny és a nemzetközi nagyvállalatok jelenléte, valamint a nehezen elérhető piac szinte ellehetetleníti a befektetéseket a szlovák kis- és középvállalkozások számára (MH SR).

Szlovákia és Oroszország külkereskedelmi kapcsolatai terén megállapítható, hogy Szlovákia importjának még csak nagyon kis százalékát alkotja az Oroszországból származó behozatal. A behozatal árui között az első helyeken az ásványi üzemanyagok, olajok és ezek párlatai, valamint fémek és ércek vannak. 2010 első harmadában az Oroszországba irányuló export a teljes kivitelnek csak 3,5%-át alkotta. A kivittelt főleg autók, gépjárművek, elektronikai berendezések, valamint atomreaktorok, kazánok, gépek és berendezések alkották. Mind az import, mind az export elemzése során látható, hogy Oroszország szerepe Szlovákia energiaszektorában nagyon jelentős, míg Szlovákia leginkább gépjárművekkel látja el az orosz piacot.

Összefoglalás

A tanulmány röviden összefoglalja Szlovákia és az Európai Unió geopolitikájának jelenlegi irányát és jövőbeni lehetőségeit. Szlovákia kereskedelmével kapcsolatban szemlélteti Oroszországra való tekintettel az import és export alakulását. Fontos kérdés azonban, hogy a rohamosan fejlődő világban, különböző válságos és recessziós időszakok között mi lehet a gazdasági kapcsolatok előmozdító tényezője. Azt, hogy hol lesznek a többpólusú világ vezető pólusai, nem tudjuk meghatározni, de ezekre irányokat és becsléseket lehet kidolgozni. Az Európai Uniónak fel kell ismernie a

vezető pozíciókból történő elmozdulás fenyegetését, és ezért előnyeit kihasználva a modern gazdasági módszerek segítségével meg kell találnia versenyképességének kulcsát. Lehetséges, hogy „régiségét” csakis akkor tudja visszanyerni, ha szakít Amerikával, és kelet felé Oroszország, Kína és India felé fordul.

Irodalom

- Nagy Miklós Mihály (1999) *Geopolitika és hadtudomány*. Magyar Tudomány, A Magyar Tudományos Akadémia lapja, 1999 július.
- Kovács Zoltán (2004) *Magyar Virtuális Enciklopédia*. Magyar Tudományos Akadémia
- Böröcz József – Mahua Sarkas (2005): *Mi az Európai Unió?* Politikatudományi Szemle, 2005, 3-4. szám, 151–177. o.
- Kakasy Judit (2004) *A török kérdés*. Montbrial, Thierry de: La question turque. = *Politique étrangère*, 2004. 3. 501–514. o.
- Usov, Pavel (2008) *Geoenergetická politika EÚ ako možný základ novej geopolitickej doktríny*. Central&Eastern European Watch, Despite Borders.
- Volner, Štefan (2006) *Globalizácia, exponenciálny rast a sociálny chaos – globálne hrozby 21. storočia*. Medzinárodné vzťahy, Vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy, 4. évfolyam, 2. szám, 44–65. o.
- Germuška, Erik *Geopolitika postsovietskeho priestoru*.
- Hesse, Vladimír (2007) *Nová geopolitická pozícia Slovenska a funkcie Európy*. Národný Inštitút Francois Marie Voltaire.
- Bujnová, Helena (2006) *A vísegrádi szerződés országainak geopolitikai helyzete*. Fórum Társadalomtudományi Szemle, 8. évfolyam, 2. szám, 49–58 o.
- Liška, Vladimír (1998) *Geopolitické dôsledky rozdelení Československa. Geopolitické postavenie strednej Európy tendencie vývoja v 21. storočí*. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Stredisko strategických štúdií MO SR
- Žiak, Miloš (1995) *Geopolitické súvislosti*. SME, 1–14.
- Volner: *Geopolitické zmeny v Európe a smerovanie Slovenska*. SAV
- Šestáková, Monika (2008) *Konkurencia medzi štátmi v oblasti získavania a udržania zahraničných investícií*. Ekonomický ústav SAV. Institute of Economic Research.
- Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky (2010): *EXPORTNÝ PLÁN TERITÓRIA*. Veľvyslanectvo Slovenskej republiky v Moskve.
- Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky (2010): *Rozpracovanie cieľov do ukazovateľov*.
- Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky (2010): *Správa o plnení úloh zahraničnej politiky Slovenskej republiky v roku 2010*.
- Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky: *Strednodobá stratégia zahraničnej politiky Slovenskej republiky (2010–2015)*

AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS OROSZORSZÁG A NYUGAT-BALKÁNON

Eltérő külkapcsolati politikai gyakorlat

✉ PINTÉR TIBOR

PhD hallgató

Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola

Széchenyi István Egyetem,

pintert@sze.hu

.....
Nyugat-Balkán államai az európai kontinensen destabilizáló faktorként játszottak szerepet az 1990-es években. Az új évezred elejétől az Európai Unió úgy tekint a térségre, mint integrálandó területre, s ezzel – rövidtávon vizsgálódva mindenképpen erre a következtetésre kell jutnunk – a kontinens stabilizálását kívánja elérni. Emellett nyilvánvalóan piacbővítési, anyagi érdekek is szerepet játszanak, de a szerző megítélése szerint csak másodsorban. Az EU ezen túlmenően egységes és elismert világpolitikai tényezőként – globális játékosként – képzelné el magát a jövőben, az utóbbi évek gazdasági válsága azonban gyengíti a szervezet kohézióját és hitelességét. Oroszország ebben az összefüggésben pontosan ellenkező pályát jár be, éppen ezért érdemes újraértékelni a kontinensen és a világban betöltött szerepét, amelynek egyik – nem túl jelentős – részszelete a nyugat-balkáni orosz jelenlét.
.....

Az Európai Unió szerepe a Nyugat-Balkánon

A hajdani Jugoszlávia tagországai számára a huszadik század utolsó évtizedének meghatározó történelmi eseménye az 1991 és 1995 között – ha az elhúzódó koszovói konfliktust is ideszámítjuk, akkor 1999 lenne a befejező dátum – lezajlott délszláv háború volt, amely az első világháború vége óta fennállt délszláv állam széteséséhez vezetett. Kezdetekben a konfliktus megoldásában jelentős szerepet vállalt az Amerikai Egyesült Államok, Oroszországot azonban akkori politikai-gazdasági gyengesége megakadályozta abban, hogy meghatározó szerephez jusson a válság rendezésében (Lynch 2001).

Az Európai Unió idővel egyre nagyobb szerepet kapott a térség stabilizálásában. 1999 júniusában kezdődött a *stabilizációs és társulási folyamat*, a nyugat-balkáni országokra vonatkozó európai uniós politikai program, amely a bilaterális (EU – nyugat-balkáni ország) kapcsolatrendszer kereteit képezi. A Nyugat-Balkán kifejezés

alatt hat országot értenek az EU-s terminológiában, melyek a következők: Albánia, Bosznia-Hercegovina, Koszovó,¹ Macedónia, Montenegró és Szerbia.

A politikai folyamat koncepcióját 1999 júniusában Kölnben, az Európai Tanács csúcsertekezletén fogadták el. Ezt követte az 1999 decemberében Helsinkiben tartott európai tanácsi csúcsmegbeszélés, amikor megszületett a Nyugat-Balkán fogalma, definíciója. Ezen a csúcson választották le és kezelték külön a továbbiakban Balkán-félsziget keleti részén elhelyezkedő Romániát és Bulgáriát, utat nyitva ezzel a két ország 2007-es EU-csatlakozásához.

A stabilizációs és társulási folyamat a Nyugat-Balkán országainak az EU-csatlakozásáig is elvezethet. A stabilizációs és társulási folyamat célja a politikai stabilizáció megvalósítása és a piacgazdaságra történő gyors áttérés, a regionális együttműködés elősegítése, valamint az EU-hoz történő csatlakozás. Az EU támogatást ad a régió országainak a közösségi vívmányok,² azon belül az európai uniós jogszabályok, szabványok és egyéb normák és jogszabályi formát nem öltő napi gyakorlatok átvételéhez és alkalmazásához szükséges intézményrendszer kiépítésében.

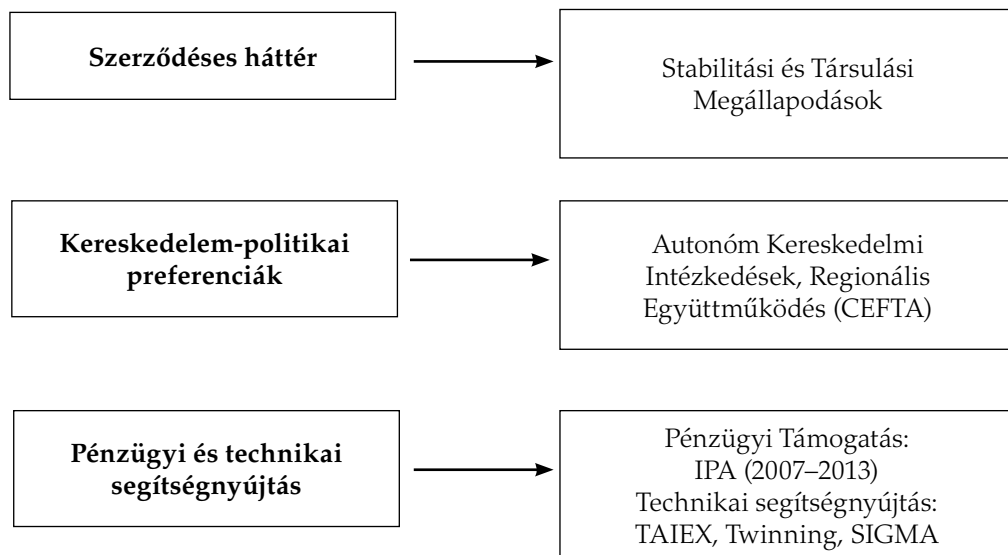
A stabilizációs és társulási folyamat keretében az EU egyrészt bilaterális *stabilizációs és társulási megállapodások* megkötésével kívánja szorosabbra fűzni a Nyugat-Balkán országaival ápolta kapcsolatát. Másodsor az EU *autonóm kereskedelempolitikai intézkedésekkel*, azon belül kereskedelempolitikai preferenciák nyújtásával ösztönzi a Nyugat-Balkán országaival fenntartott kereskedelmet. Harmadsor az EU *pénzügyi és technikai segítséget* is nyújt a Nyugat-Balkán országainak.

A stabilizációs és társulási megállapodások a Nyugat-Balkán országai európai uniós integrálódásának szerződéses alapját képezik. A folyamat alapja a szabadkereskedelem fokozatos megteremtése, valamint az európai uniós jogszabályoknak és szabványoknak való megfelelés. A megállapodások központi eleme az egységes piac alapjainak a kialakítása, valamint a demokratikus elvek érvényre juttatása a Nyugat-Balkán országokban. A kereskedelempolitikai szabályozás mellett a versenypolitika, az állami támogatások és a szellemi tulajdonjog védelme terén történő alkalmazkodás szintén meghatározó szerepet játszik a szóban forgó országok gazdasági integrálódásában.

¹ Koszovó 2008. február 17-én kiáltotta ki függetlenségét, ezt azonban a nyugat-balkáni bővítési folyamatban résztvevő országok közül nemcsak Szerbia, hanem öt EU-tagállam sem ismerte el (Ciprus, Görögország, Románia, Spanyolország és Szlovákia), ez utóbbi öt állam minden bizonynyal területi integritását érzi veszélyben a kérdéssel összefüggésben.

² Francia kifejezéssel élve *acquis communautaire*.

1. ábra A stabilizációs és társulási folyamat felépítése

Forrás: Pintér 2011b

A közösségi vívmányokhoz való alkalmazkodáshoz és a jogharmonizáció végrehajtásához modern és kifinomult intézményrendszerre, valamint szakmailag és politikailag semleges bírói hatalomra van szükség. Ezek megteremtésében játszik meghatározó szerepet az ún. *technikai segítségnyújtás*. A technikai segítségnyújtás „know-how” átadás, illetve közvetlen befektetések formáját ölti. Ez az eszköz a tagjelölt és potenciális tagjelölt országok számára egyaránt elérhető. Fő feladata a partnerországok támogatása, hogy jogrendszerüket minél jobban a közösségihez közelítsék. Emellett az európai uniós jogszabályok alkalmazását és végrehajtását is megkönnyíti. Hatóköre kiterjed a tagjelöltekre, a potenciális tagjelöltekre, illetve bizonyos tekintetben az európai szomszédságpolitikába³ tartozó országokra is. Nagyban segítik a csatlakozni kívánó országok hivatalnokait abban, hogy megismerkedhessenek az ún. legjobb gyakorlatokkal, napi rutinokkal.

Az úgynevezett Twinning (iker-együttműködési) projektek lényege az, hogy európai uniós szakértőket rendelnek ki a csatlakozó, tagjelölt és potenciális tagjelölt országokba, hogy támogassák az egyedi projektek végrehajtását. A Twinning projektek célja közvetlen támogatás nyújtása a kedvezményezett országok számára az európai uniós joganyag bensővé tételéhez. A támogatásra kiválasztott projektek szorosan kapcsolódnak az Európai Bizottság által meghatározott kiemelt területekhez.

Az OECD és az Európai Bizottság közösen alkotta meg a SIGMA (Support for Improvement in Governance and Management – Kormányzási és állami irányítási

³ Az európai szomszédsági politika a kelet-európai, kaukázusi posztsovjet országokra és a Mediterráneum nagyszámú – jobbára arab – országára terjed ki.

támogatási eszköz) programot. A SIGMA a horizontálisan meghatározott közpolitikai területeken nyújt segítséget az állami irányítás számára. Ilyen a közigazgatási reform, a közbeszerzés, a közsféra általános attitűdjének javítása, a korrupcióellenes harc, a külső és belső finanszírozás. Ez az eszköz szintén elérhető az európai szomszédságpolitika országai számára is.

Az EU külkapcsolati politikájában és az eddigi bővítések során gyakran szerepel a kitűzött célok között a jogharmonizáció, a demokratikus értékek bensővé tétele, a megfelelő intézményrendszer kialakítása, az infrastrukturális rendszerek fejlesztése (Losoncz, 2011). Különbség, hogy a Nyugat-Balkán integrálásában sokkal nagyobb szerepet kap a stabilizáció, az intézményépítés, illetve a demokratikus átalakulás követelménye. Ez abból fakadhat, hogy nemcsak egy más gazdasági berendezkedés, hanem egy közelmúltbeli háború is mélyítette a fejlettségbeli szakadékot az Európai Unió és a térség között. Ráadásul az önálló nemzetállami létet is sok állam csak az elmúlt években tapasztalhatta meg. A nemzeti kisebbségek jogainak és helyzetének rendezése a stabilizációs és társulási folyamatban is nagy hangsúlyt kap. A nemzeti kisebbségek jogait először a Lisszaboni Szerződésben rögzítették.

Az a kérdés azonban mindenképpen fölvetődhet bennünk, hogy az eddigiekben bevált-e tényleg ez a keretrendszer, különös tekintettel a 2004-es és 2007-es bővítésekre, de talán mélyebbre is érdemes lehet visszanyúlni a történelemben. Gyakran emlegetett tézis ugyanis az EU részéről, hogy egy újfajta intézményépítési folyamat zajlik a közép-kelet-európai országokban és a Balkánon. Ezzel a kijelentéssel részben egyetértek, mert tényleg nagy szerepet játszik a közösség bővítési politikájában a piacgazdaság és a demokratikus intézményrendszer kiépítése, ennek levezénylése. Azt azonban nem szabad elfelejteni, hogy az intézményi gazdaságtan neves képviselőjének, Oliver E. Williamson-nak mi az álláspontja a társadalmi-gazdasági intézményrendszer megváltoztathatóságáról.

Williamson gondolkodási kerete a társadalmi elemzés négy szintjét különíti el. Az első a *beágyazottság* szintje. Azért nevezi így, mert igen lassan változtatható társadalmi intézmények, fogalmak sorolhatók ide. A szokások, normák, hagyományok, tradíciók találhatók itt, de a földrajzi determináció is fontos szerepet játszik ezen a szinten. Williamson ezt adotttnak tekinti, mert a változtatások csak nagyon hosszú időtávon vihetők végbe ezekben a kategóriákban (Pintér, 2010).

A második szinten az *alapvető intézményi környezet* található. Itt a politikai intézmények, a politikai berendezkedési formák, a gazdasági intézmények, jogi intézmények bírnak kiemelkedő szereppel. A megfelelő fejlettségű intézményrendszer kialakítása viszont több tízéves időszakot ölelhet fel. Az időkeret figyelembe vétele fontos, mert meglátásom szerint a nemzetközi gazdasági-pénzügyi intézmények – akár az EU – piacgazdaságot építő beavatkozásai ebben a szférában jelentkeznek.

A harmadik szint az *irányítási struktúrák* szintje, ahogyan azt az első ábrán látni is lehet. A szerződések, a megbízható üzleti magatartás, a piaci működés, a vállalatok szervezete szerepelnek itt, ezek képezik a harmadik szint vizsgálati körének fókuszát. A Coase által megalkotott, és többek között Williamson által továbbfejlesztett

tranzakciós költségek elmélete ennek a szintnek a magyarázata. Itt könnyebb gyors eredményeket elérni, hiszen az irányítási struktúrák a szakirodalom szerint 1–10 év alatt megváltoztathatók.

A negyedik szinten az *erőforrás allokációs* döntések játsszák a fő szerepet. Itt a sztenderd neoklasszikus közgazdaságtan módszerei sikerrel használhatók. A szintek között interaktív kapcsolat áll fenn. Megjegyzendő viszont, hogy a szerző véleménye szerint hosszabb távon fennmaradó struktúrákra kevésbé hatnak vissza a rövidtávon változtatható szintek (*Williamson, 2000*).

Ezek alapján nem csodálkozhatunk azon, hogy a Közösség az úgynevezett „bővítési fáradtság”⁴ állapotában van. Azt gondolom, hogy igen nagy problémát jelent az európai integráció számára, hogy nem vették figyelembe a bővítés irányítóit, hogy a jogharmonizáció olyan struktúrákba is beavatkozott, amelyeknek a kezelésére szolgáló eszközök még nem alakultak ki vagy már elfelejtődtek. Ez a mulasztás nemcsak a későbbi (marginális jelentőségű) bővítésekre nyomja rá a bélyegét, hanem meglátásom szerint az EU elhúzódó válságának is egyik alapja.

A továbbiakban az Európai Unió és a Nyugat-Balkán országainak érdekeire világítok rá röviden. Ez a rész két korábbi írásom gondolatainak továbbfejlesztéseképp, továbbérlelés után került be mostani írásomba (*Pintér, 2011a és Pintér, 2011b*). Tömören úgy tudnám kifejezni tartalmát, hogy az EU érdekei sokkal inkább geopolitikai, stabilizáló jellegűek, a nyugat-balkáni országok érdekei pedig gazdasági jellegűek, ezek az országok a jólét megteremtésének eszközét látják az EU-s integrációban.

1. táblázat Az EU és a Nyugat-Balkán érdekei a térség integrálódásában

A Nyugat-Balkán érdekei	Az EU érdekei
Inkább gazdasági jellegű érdekek	Inkább politikai jellegű, stabilizációt célzó érdekek
Gazdasági felzárkózás	Stabil közvetlen szomszédság
Versenyképesség erősödése	Más kultúrkörbe tartozók integrációja
Stabilizáció	Geopolitikai, világpolitikai pozíciók erősödése
Új értelemben vett külső orientációs pont, fegyvelmező erő	„Bővítési fáradtság” leküzdése
Piaci alkupozíciók erősödése	Későbbiekben jelentkező gazdasági előnyök, új piacok

Forrás: Pintér, 2011 b

A fenti táblázatban rendszereztem, hogy a Nyugat-Balkán országainak és az Európai Uniónak milyen érdekei fűződhetnek az országcsoport EU-ba való integrálásában. A balkáni államok a gazdasági felzárkózásban reménykednek. Az új értelemben vett

⁴ Angolul enlargement fatigue.

külső orientációs erő azt jelenti, hogy a térség birodalomváltó (*Hajdú, 2010*) jellegét nem tudja a közeljövőben leküzdeni, inkább a nyugati világ felé fordul egy külső fegyelmező erőben⁵ bizakodva.

A térség némely országa számára az EU által rendelkezésükre bocsátott vissza nem térítendő források és a nemzetközi szervezetektől kapott hitelek a túlélés legfontosabb eszközei, nélkülük Bosznia-Hercegovina és Koszovó összeomlana.

Az utóbbi évtized második felében a régió országai kereskedelmének kétharmada az EU tagállamaival bonyolódott. A Nyugat-Balkán országából származó áruk és szolgáltatások súlya azonban jelentéktelen az EU importjában. A térség országainak érdekében áll a piacgazdaságba való zökkenőmentes átmenet is. Az EU egységes piacába való fokozatos integrálódás ezt támogatja. Ez a két tényező szorosan összekapcsolódik egymással.

Geopolitikai értelemben a más kultúrkörbe tartozók integrálása szintén kulcstényező. Nem lehet megfedkezni arról, hogy a nyugat-balkáni térségben iszlám vallású államalkotó népesség található, ez merőben más típusú kérdés, mint a Németországban vagy Franciaországban élő iszlám népesség – egyébként nem túl jól sikerült – integrációja. Kétséges, hogy Törökország megerősödésével, valamint Oroszország felemelkedésével át tud-e lépni az EU Huntington civilizációs határain az iszlám és az ortodox kereszténység felé. Véleményem szerint jobb ha nem, főleg amíg a belső kohézió sem létezik. Az EU véleménye szerint Törökországgal és Oroszországgal nem kell számolni a Balkán-félszigeten – legalábbis a politikai-társadalmi-jogi integráció kérdésében – ez az álláspont megítélésem szerint idejétmúlt, ennek ellenére mégsem képes felszámolni e hozzáállását a Közösség.

Oroszország magára találása a világpolitikában – a Nyugat-Balkán és Oroszország kapcsolata

Oroszország gazdasági és politikai megerősödése a 2000-es évek kezdetétől tart. Innentől kezdve egy olyan vezető hatalom került az ország élére, amely a történelmi helyzetet a múltbeli tapasztalatok alapján és a realitásokból kiindulva a legjobban kezelni tudta. A világ legnagyobb területű országaként hatalmas mennyiségű természeti erőforrással, fosszilis energiahordozóval, nyersanyagvagyonnal rendelkezik. Emellett bizonyos területeken – hadiipar, anyagismeret, műszaki alaptudományok – jelentős és minőségi humán erőforrás is megtalálható az országban, nem beszélve a jelentős külpolitikai, diplomáciai hagyományokról (*Simai, 2011*).

„Az orosz föld ereje a nyírfában rejlik. Ha kiirtják az erdőket, elvész az orosz föld.” (*Dosztojevszkij, 1977, 177*). Dosztojevszkij idézett mondatai a Karamazov testvérek című világhírű regényből valók, amely 1880-ban jelent meg. Oroszország gazdasági és ezzel együtt politikai fölemelkedése döntően az óriási területi kiterjedésű ország

⁵ A külső fegyelmező erő fogalmára szokták használni a német Ordnungsmacht kifejezést.

hatalmas nyersanyagkincsének köszönhető. Manapság lehetséges, hogy a gázmezők helyettesíthetnék a mondatokban a nyírfákat.

Egy nemzetgazdaság hosszabb távú nyersanyagfüggősége persze káros hatással is járhat egy állam számára. Az úgynevezett „holland kór” is eluralkodhat az ilyen típusú fejlődési pályát járó országokban. Ennek a „kórnak” a lényege abban áll, hogy a felfelé tartó nyersanyagárak bár növelik az ország gazdasági teljesítményét és javítják a kereskedelmi mérleg egyenlegét is, azonban óhatatlanul aszimmetrikus ágazati szerkezetet eredményeznek, amely a húzóágazatban tapasztalt aránytalanul magas bérnövekedéssel is járhat. Ennek olyan káros következménye lehet, hogy esetleges nyersanyagár-esés esetén megnő a munkanélküliség, növekszik a belső és külső adósság, nem járható a gyors munkaerő-átképzés útja sem (Simai, 2010).

Mindezeket persze próbálja orvosolni az állam, többek között a diverzifikációval, magasabb K+F ráfordítással és devizaállomány felhalmozásával. Nem feledkezhetünk meg persze a külföldi működőtőke helyzetéről sem, hiszen az oroszok egyik jelentős célja éppen az, hogy FDI-exportórré váljanak az elkövetkező években az állam által vezérelt/irányított nagyvállalataik révén (Weiner, 2011). Ezek a nagyvállalatok stratégiai jelentőségű iparágakban próbálnak minél jelentősebb részesedést szerezni, ez alól egyes balkáni államok vállalatai sem kivételek, különösen igaz ez Szerbiára.

A fent leírtakat persze úgy is értelmezhetjük, hogy egyfajta gazdasági identitáskeresés időszakában vannak az oroszok, az irányt tartják, de erőteljes kockázati tényezőkkel is számolniuk kell. A több évszázados tapasztalat azonban azt mutatja, hogy az egész ország holisztikus igényű identitását tekintve nagyok a kérdőjelek, jellemző a bizonytalanság. Oroszország identitásának meghatározásában három nagyobb irány figyelhető meg az utóbbi években, sőt évszázadokban (Ludvig, 2008).

Az eurázsiai irányzat szerint az ország legnagyobb ereje abban van, hogy hídként helyezkedik el Európa – már ha Európa önállóan létezik – és Ázsia között. Sem a túlzott „európaizácót”, sem a keletre fordulást nem tartják kívánatosnak, de fontos partnernek vélik Európa országait. Alekszandr Dugin ennek az irányzatnak a neves kortárs szószólója, a korábbi képviselők közt Szolovjov, Szakickij, Menyikov emelhető ki. A *szlavofilek* az oroszokat a legnagyobb szláv népként, a szláv egység potenciális megteremtőiként fogják föl, ellenségesen tekintenek Európára is. Danyilevszkij, Leontyev, Dosztojevszkij sorolhatók az orosz gondolkodók eme irányzatához. Az európai identitás mellett teszik le voksukat a *nyugati orientáció* hívei. Szemükben az orosz történelem legkiemelkedőbb alakja Nagy Péter cár, aki egyértelműen a Nyugat felé kívánt nyitni.

A három irányzat közül ma minden bizonnyal az elsőként említett irányzat érvényesül a legerősebben az orosz vezetésben. A Nyugat-Balkán kapcsán azonban meg kell említenünk azt, hogy a Balkán-félsziget nagy részét akkoriban uraló török birodalom már 1774-ben (Kücsük Kajnardzs-i békeszerződés) elismerte az oroszokat a balkáni (keleti) keresztény népek védnökeként (Hajdú, 2010). Igaz, hogy nemcsak szláv nyelvű népekre vonatkozott ez az elismerés, de a szlavofil irányzat egyik komoly éltetője ez a kinyilvánítás lett. Az oroszok stratégiai szerepe a félsziget életé-

ben innentől kezdve megkérdőjelezhetetlen, kifejezetten igaz ez Bulgária és Szerbia esetében. Megjegyzendő, hogy az ipari-gazdasági értelemben vett modernizáció fő letéteményesének a Nyugat számított ekkor is (Habsburgok), az ideológiai jellegű ráhatás az oroszok fegyvere volt, míg a törökök mindenképpen fontosnak tartották a vallási-társadalmi kötelekek és a politikai hatalom fönntartását (Hajdú, 2010).

Ez a hármas motívum ma is meghatározó a Balkán életében, hiszen a Nyugat megtettesítője jelenleg az EU, Törökország szintén éledezik gazdaságilag és politikailag, Oroszország pedig erősíti befolyását a térségben.

Oroszországnak a külpolitikai mozgásterét szélesítő és hatalmát növelő lépései olyan sajátosságokkal rendelkeznek, amelyek azt célozzák, hogy ne kövesse el az eurázsiai ország ugyanazokat a hibákat, amelyeket az EU és a nyugati országok gyakran elkövetnek a külkapcsolataik építési során.

2. táblázat Az EU és Oroszország külkapcsolati politikájának főbb vonásai

Együttműködések jellemvonásai	Európai Unió	Oroszország
Anyagi segítségnyújtás	Jellemző	Nem jellemző
Intézményi reformok	Elvárja az EU az intézményi reformokat	Nem jellemző
Kölcsönös piaci haszon realizálása	Jellemzően fontos	Jellemzően fontos
Egyeztetések szintje	Nemzetállam és EU közti	Nemzetállam és nemzetállam közti
Együttműködések végcélja	Intézményi felzárkóztatás az EU-hoz	Anyagi hasznok realizálása
Együttműködések területe	Rendkívül széleskörű	Gazdasági és politikai hatalom erősítése

Forrás: saját szerkesztés

Bár Oroszország nem nyújt vissza nem térítendő forrástranszfert és viszonylag kevés kedvezményes hitelt folyósít partnereinek, az EU ilyen jellegű tevékenységére is az jellemző, hogy az adott országok GDP-jéhez viszonyítottan – ráadásul a kitűzött célokhoz viszonyítottan pedig végképp – egyre csekélyebb kedvezményeket biztosít. Nem véletlenül, a fogadó országok forrásfelhasználó képessége ugyanis gyakran rendkívül gyenge. Az EU intézményi, társadalom-fölfogásbeli reformok tömegét várja el a vele együttműködő országoktól a pénzbeli támogatásért cserébe. Ezeknek az együttműködéseknek a végcélja pedig jellemzően az Unió alapokmányaiba foglalt „ideáltipikus” társadalmi berendezkedés elérése. Mindez a partneri kapcsolatokat építő országokra úgy hathat, hogy egyoldalú a kiszolgáltatottságuk, bebetonozott elmaradottságuk, egyetlen fölzárkózási pálya áll előttük, amelyhez az elérési utat a nyugati országok természetesen készek megmutatni. Ez a magatartás okozza azt, hogy sok ország arrogánsnak véli az elképzelhetően csak rosszul kommunikált és nem teljesen végiggondolt elképzeléseket. Az oroszok viszont jellemzően nem rejtik véka alá, hogy mindkét fél számára kedvezőbb anyagi helyzetben reménykednek, de

nem kívánnak beavatkozni a társadalmi szerkezetekbe és nem kívánják csökkenteni a nemzetállami szuverenitást. Véleményem szerint az orosz külügyi szakértők ezzel a hozzáállással ráleltek az EU kapcsolatépítési hibáira.

Oroszország az EU-tagállamokkal is hangsúlyozottan a kétoldalú kapcsolatépítést helyezi előtérbe, ez egyéb országokkal sincs másképp. Mindezzel jelzi, hogy nem feltétlenül világrégiókban, nehezen meghatározható szervezetekben, hanem nemzetállamokban kíván gondolkodni a jövőben is.

Hosszabb távon nyilvánvalóan nem képesek az oroszok sem olyan alternatívát nyújtani, amely ne vonna maga után egy mélyebb integrációt. Az esetleg tényleges alternatíva fölvezetése azonban már inkább közgazdasági elmélettörténeti és filozófiai elmélkedésekbe csapna át, jelen írásban és jelen ismereteim mellett erre nem vállalkozom.

Azt azonban látni kell, hogy nem egy tényező irányítja a balkáni térség államait Oroszország felé. A posztjugoszláv régióban minden jel szerint az anyagi gazdagodás fő forrását látják az EU-ban, amely azonban pénzügyi- és adósságválsággal küzd. A gazdaságilag egyre erősebb Oroszország pedig stratégiai fontosságú beruházásokat hajt végre Szerbiában. A Gazprom összesen 900 millió euróért megszerezte és modernizálja a legfontosabb szerb gázipari társaságot (NIS – Naftna Industrija Srbije), valamint megegyeztek a felek a Déli Áramlat 400 km-es szakaszának építéséről is déli szomszédunknál (*Investment in Serbia, 2010*). Az, hogy a Déli Áramlat riválisa, a Nabucco minden bizonnyal a Déli Áramlattól jóval lemaradva fog megépülni vagy meg sem épül, szintén Oroszország malmára hajtja a vizet.

Összegzés, következtetések és jövőbeni kilátások

Az EU (pontosabban elődje), megalakulása óta az Egyesült Államokat tekinti egyfajta referenciaállamnak az európai integráció számára. Ez megítélésem szerint hiba, mert egészen más történelmi háttérrel és társadalmi struktúrával rendelkeznek az alkotóállamok külön-külön, egységet pedig politikai értelemben nem is alkothatnak. A Balassa Béla⁶ nevéhez köthető regionális gazdasági társulási formák evolúciós modellje nem alkalmazható teljes egészében az európai államokra, mindez a neoklasszikus közgazdasági iskola modellkörnyezetében jól működik, sőt az arra leginkább hasonlító Egyesült Államokban is alkalmazható fenntartásokkal. A dolgozat szerzőjének véleménye szerint az EU-t át kell alakítani egy olyan ernyőszerkezetté, amely a globalizációs folyamatok káros hatásaitól a lehető legjobban megvédi a résztvevő országokat, a pozitív hatásokból pedig a lehető legnagyobb részesedést teszi lehetővé. Jelenleg azonban inkább egy mamutszerkezetre hasonlít a Közösség, amelynek esetleges összerogyása agyonnyomhatja a megvédeni kívánt országokat.

⁶ Hivatalosan Bela Balassa.

Egyetértek azzal a gondolatmenettel, amely úgy tartja, hogy Európa biztonságát egy erős Észak-Amerika mellett egy erős Oroszország megléte szavatolhatja (Mearsheimer, 2006). Ebben a modellben az EU országainak kapcsolatrendszerében és az EU – Oroszország viszonyban is inkább a kormányköziség dominálna. Ez megoldást nyújthatna arra a helyzetre, amely a nem realista helyzetértékelésből fakad, jelesül abból a helyzetértékelésből, hogy az EU államai fel vannak készülve egy politikai unióra is. Ez az elkövetkező évtizedekben biztosan nem lesz így. Mindebből az is következik, hogy meg kell állnia az EU-nak a keleti irányú terjeszkedésében is, mert ezzel a stratégiai partner, Oroszország érdekszférájába avatkozna be. Itt tehát nem a Nyugat-Balkán államaira, hanem elsősorban a kelet-európai síkságon elhelyezkedő posztszovjet államokra kell gondolni. A terjeszkedés alatt pedig nemcsak a tényleges tagfelvételt, de az ideológiai jellegű terjeszkedést is értem. Ebben a forgatókönyvben persze az is benne foglaltatik, hogy bizonyos összefüggésben az Egyesült Államokkal szemben kell pozicionálnia magát a kontinentális Európának, az Egyesült Királyság szerepe pedig kérdésessé válhat az EU-ban, inkább egy hidat képezhet az EU és az Egyesült Államok közt.

Az EU-nak intézményesült keretrendszere van a bővítések véghezvitelére, de ez nemcsak erősséget, hanem gyengeséget is jelent. Egyfelől úgy tűnik, hogy nem érzékelték a döntéshozók kellőképpen a williamson-i keret beágyazottság szintjében levő különbségeket az EU mai területi kiterjedésében sem. Éppen ezért az EU-ban lévő belső egyetértés megteremtésére lenne szüksége elsődlegesen, – nem feltétlenül a politikai unió felé való elmozdulással – hogy erősen kerülhessen ki a válságból. Az európai integráció minden bizonnyal nem fogja tudni sikeresen kibővíteni területét délkeleti irányban, a forrásmegtagadás, a bővítési fáradtság és a térség meg nem értése miatt sem.⁷ Ráadásul a válságkezelés mellett Koszovó helyzetének elismerésében sincsen egyetértés az EU-ban. Nem kétséges, hogy a jövőben egyre többen fogják emlegetni a Nyugat-Balkán országaiban a „csatlakozási fáradtság”⁸ jelenségét is. Mindeközben Oroszország ebben a gazdaságilag nem túl jelentős térségben is újabb pozíciókra tehet szert.

⁷ Hiszen az újonnan megalakult nemzetállamok nem szeretnék egyből sokat veszíteni szuverenitásukból.

⁸ Angolul accession fatigue.

Irodalom

- Dosztojevszkij, F. M. (1977) *A Karamazov testvérek*. 1. kötet. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Hajdú Z. (2010) A Balkán az európai térben. In: Horváth Gy. – Hajdú Z. (szerk.): *Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országában*. MTA RKK, Pécs. 17–42. o.
- Huntington, S. P. (2008) *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Lynch, A. C. (2001) The Realism of Russia's Foreign Policy. *Europe–Asia Studies*, University of Glasgow, 53. 7–31. o.
- Losoncz M. (2009) *Az Európai Unió Rómától Budapestig*. Tri-Mester Kiadó, Tatabánya.
- Ludvig Zs. (2008) *Oroszország és a kibővült Európai Unió gazdasági kapcsolatai*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Mearsheimer, J. J. (2006) Vissza a jövőbe. In: Póti László (szerk.): *Nemzetközi biztonsági tanulmányok. Önértelmezés és viták a hidegháború utáni korszakban*. Zrínyi Kiadó, Budapest. 141–198. o.
- Pintér Tibor (2010) Demokratizálódás és gazdasági növekedés a Nyugat-Balkánon. *EU Working Papers 2/2010*. 11–24. o.
- Pintér T. (2011a) Az Európai Unió és a Nyugat-Balkán viszonya a felek érdekei alapján. In: Losoncz Miklós (szerk.): *Válság közben, fellendülés előtt. A 2010. június 1-i Kautz Gyula konferencia válogatott tanulmányai*. Széchenyi István Egyetem, Győr. 85–100. o.
- Pintér T. (2011b) Az Európai Unió és a Nyugat-Balkán. In: Losoncz Miklós: *Az Európai Unió külkapcsolatai és külkapcsolati politikája*. Tri-Mester Kiadó, Tatabánya. 106–124. o.
- Simai M. (2010) Az Orosz Föderáció a XXI. század nemzetközi rendszerében. In: Blahó A. – Kutasi G. (szerk.) *Erőközpontok és régiók*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 202–221. o.
- Simai M. (2011) Az Orosz Föderáció a XXI. században, az átalakulás és a világgazdaság integrálódás útjain. In: Simai Mihály (szerk.): *Oroszország két világ között*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 21–170. o.
- Weiner Cs. (2011) Az orosz társaságok külföldi tőkekihelyezéseinek alakulása a világon és az orosz befektetők magyarországi jelenléte. In: Simai Mihály (szerk.): *Oroszország két világ között*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 245–304. o.
- Williamson, O. E. (2000) The new institution economics: taking stock. *Journal of Economic Literature*, 38. 595–613.
- A Nemzetközi Energia Ügynökség (International Energy Agency – IEA) *World Energy Outlook 2011 (WEO 2011)* elnevezésű dokumentumának hivatalos összefoglalója. <http://www.iea.org/Textbase/npsum/weo2011sum.pdf> (Letöltve: 2011. 12. 12.)
- Az Egyesült Államok Energia Információs Kabinetjének (U. S Energy Information Administration) *International Energy Outlook 2011 (IEO 2011)* című dokumentuma. [http://205.254.135.7/forecasts/ieo/pdf/0484\(2011\).pdf](http://205.254.135.7/forecasts/ieo/pdf/0484(2011).pdf) (Letöltve: 2011. 12. 12.)

III. SEKCIÓ

A MAGYAR-KÍNAI GAZDASÁGI ÉS POLITIKAI KAPCSOLATOK

Szekcióvezető:

KÁLMÁN ERIKA VANDA

a BorsodChem Zrt. vezérigazgató-helyettese,

HR és kommunikációs igazgatója,

a Kínai – Magyar Üzleti Tanács Elnökségének tagja

KÍNAI BEFEKTETÉSEK MAGYARORSZÁGON ÁBRÁND VAGY SIKERTÖRTÉNET?

✍ SZUNOMÁR ÁGNES

doktorjelölt, tudományos munkatárs

MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont

Világgazdasági Intézet

aszunomar@vki.hu

.....
Közel egy évtizede hangzottatott cél, hogy Magyarország Kína kelet-közép-európai tevékenységének regionális központjává váljon. 2003-tól kezdődően minden magyar kormány prioritásként kezelte a kérdést, s lépéseket is tett ennek érdekében. A kínai miniszterelnök 2011 nyarán nálunk tett látogatásának alkalmával újabb és újabb ígérek hangzottak el a kínaiak magyarországi befektetéseivel kapcsolatban, melyet tettek ugyan mindezidáig nem követtek, azonban az ekkor elhangzottak a közelmúltban a kínai miniszterelnök-helyettes látogatásakor újfent megerősítést nyertek. De valóban számolnak velünk a kínaiak? Milyen út vezetett idáig, miért halad ilyen lassan a folyamat, mire várnak ők és mit tehetnénk mi?
.....

Bevezető

Az utóbbi tíz évben egyre többet hallani a kínai-magyar kapcsolatokról, e reláció jelentőségéről. A Medgyessy-kormány óta ez a kapcsolat – ideológiai és pártállástól függetlenül – minden kormánynál prioritást élvez, s nem véletlenül: Kína világgazdasági és világpolitikai jelentősége vitathatatlan, nemzetközi szerepvállalása erősödik, befektetendő tőkéje pedig szinte kifogyhatatlan. Éppen ezért, hazánk ma már nem csupán az élénk kereskedelemi kapcsolatban érdekelt, hanem nagyon is nyitott a kínai tőkebefektetésekre, számít a kínai államra és vállalatokra, legyen szó akár állampapír-vásárlásról, akár infrastruktúra-fejlesztésről. Ahogy Orbán Viktor miniszterelnök találóan megfogalmazta: „keleti szél fúj”, melyet Magyarország nem hagyhat figyelmen kívül, a kapcsolat szorosabbra fűzése, az együttműködés elmélyítése így kül- és belgazdasági szempontból is az egyik legfőbb feladat, hiszen bőven akadnak még kiaknázatlan lehetőségek a relációban.

Bár vannak sikertörténetek (pl. Huawei, Wanhua), de az igazi áttörés, a valódi stratégiai partnerség még várat magára. Jelen tanulmány a kínai-magyar reláció történetének rövid áttekintését követően arra keresi a választ, miért választanak – s tényleg választanak-e – minket a kínaiak, mi jellemzi a kínai vállalatok magyarországi tőkebefektetéseit, és mit tettünk, teszünk és tehetünk mi – mindenekelőtt a magyar

kormány és a magyar vállalatok – annak érdekében, hogy a kínai-magyar reláció története valódi sikertörténétté válhasson.

Kínai-magyar kapcsolatok: rövid helyzetkép

A magyar-kínai kapcsolatok immáron hat évtizedes múltra tekintenek vissza, bár e hat évtized során akadtak a reláció szempontjából kevésbé termékeny időszakok is. Összességében elmondható, hogy az 1950-es és a 80-as évek, valamint a 2000-es évek eleje tekinthető meghatározónak a kapcsolatok jelenlegi állapotának alakulása szempontjából.

Magyarország 1949. október 4-én ismerte el a Kínai Népköztársaságot, s két nappal később diplomáciai kapcsolatot is létesített a kelet-ázsiai országgal. Ezt követően hazánk és Kína kapcsolata sokoldalú fejlődésnek indult, számos magas szintű látogatás követte egymást, az egyre élénkülő gazdasági és politikai kapcsolatok mellett egyéb – például kulturális, sportdiplomáciai és oktatási – területeken is lendületet vett az együttműködés. Bár alapvetően a szovjet érdekszférán belül mozgott a magyar-kínai kapcsolat, a magyar külpolitika – ugyan nem volt képes az abszolút önállóságra – nem folytatott teljesen követő magatartást Moszkva irányába. A nemzetközi ügyek terén is szoros volt az együttműködés Kínával, Magyarország mindig támogatta a kínai álláspontot többek között Tibet, az országegyesítés, valamint az ENSZ-ben őket megillető hely elfoglalása esetében is.

Az ötvenes évek végére elmélyült a két ország közötti ideológiai különbség, melynek nyomán a kapcsolatok fokozatosan romlottak, a hatvanas évekre – a kínai „kulturális forradalom” időszakára – pedig a viszony egyre hűvösebbé vált. A 70-es évekre az államközi kapcsolatok ugyan normális mederbe kerültek, de a pártközi kapcsolatok teljesen megszakadtak. Az újabb közeledés a Kínai Kommunista Párt 1978-as irányváltását, azaz a gazdasági reformok és a nyitás politikájának meghirdetését követően indult meg. A kínai pártvezetés egy része komoly érdeklődést mutatott ugyanis a magyar gazdasági reformfolyamat tapasztalatai iránt, ennek jegyében szakértői delegációk sora váltotta egymást hazánkban, hogy magyar reformközgazdászokkal, gazdasági vezetőkkel egyeztethessenek a pozitív és negatív tapasztalatokról. E tapasztalatcserék – a szovjetek rosszallása ellenére – később is folytatódtak, 1983-tól pedig egyre rendszeresebbé váltak (Tálas, 2007).

A 80-as évekre tehát normalizálódtak az állam- és pártközi kapcsolatok, és újra útnak indultak a két évtizeden át elmaradt magas szintű politikai delegációk, valamint új lendületet vettek gazdasági, kulturális és sportkapcsolataink is. A kínai statisztikai évkönyvek adatai szerint a kétoldalú kereskedelmi forgalom fellendült, 1986-ra már meghaladta a 330 millió USD-t, 1988-tól azonban a forgalom ismét csökkenni kezdett, az 1989-es Tienanmen téri eseményeket és a kelet-közép-európai rendszerváltásokat követően pedig 1991-re már 55,6 millió USD-re esett vissza. E visszaesés kevésbé jelentős oka az volt, hogy a rendszerváltást követően kereskedelmi kapcsolataink-

ban áttértünk a szabad devizás elszámolásra, fő eredője azonban minden bizonnyal az, hogy a kapcsolattartás mértéke ismét csökkent országaink között, elsősorban a magyar külpolitika újraértelmezésének folyományaként, az euroatlanti érdeklődés előtérbe kerülésével.

Míg korábban a kétoldalú kereskedelem viszonylagosan kiegyensúlyozott volt, addig 1994-re a kínai export már csaknem húszszorosa volt a magyar kivitelnek. A korábbi egyensúly felborulásának egyik legfőbb oka, hogy a 1990-es években százával jöttek létre az ekkor Magyarországra települt kínaiak – 1990 és 1992 között, az akkori kínai-magyar vízummentességnek köszönhetően sok ezer kínai érkezett hazánkba – által alapított vállalkozások, melyek főként ruházati termékekkel árasztották el a hazai és a szomszédos országok piacait, magyar részről viszont – megfelelő szakértelem, állami támogatás és exporthitel hiányában – nemigen került sor exportunk bővítésére. Sőt, számos – korábban Kínában jelentősebb exportot bonyolító – magyar vállalat távozott időközben a kínai piacról (Tálas, 2007).

A kapcsolatok szempontjából egy újabb termékeny időszak vette kezdetét az új évezred elején, egészen pontosan a 2003-as magyar miniszterelnöki látogatást követően. E lépés jelentőségét az adja, hogy Magyarország önerőből kezdeményezte azt, felismerve, hogy Kína egyrészt kikerülhetetlen szereplője a világgazdaságnak s a nemzetközi politikai erőtérnek is, ily módon nem lehet vele nem ápolni kapcsolatokat, másrészt pedig felismertük azt is, hogy friss uniós tagságunk vonzóvá tehet minket e gazdasági óriás számára, ennek érdekében viszont lépni kell, mielőtt mások teszik azt meg (Szunomár, 2011a). 2003 és 2006 között számos bizalomerősítő és gesztusértékű intézkedés történt, melynek eredményei szinte rögtön érzékelhetővé váltak gazdasági mutatók növekedésének formájában is. 2007-től a gazdasági élénkülés még érzékelhetőbbé, még jelentősebbé vált, ekkor lépte át például a kétoldalú kereskedelem volumene a 6 milliárd dolláros „álmohatárt”.

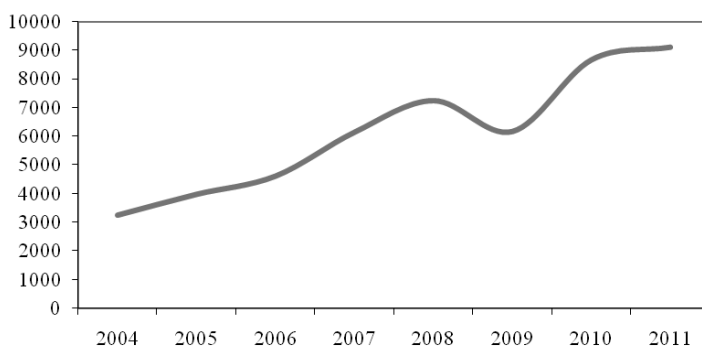
A fent említett intézkedések sorát a magyar-kínai kapcsolatok fejlesztésével megbízott kormánybiztosi pozíció megalkotása nyitotta, mellyel Dr. Huszty Andrászt bízták meg. A kormánybiztosi pozíció főbb feladatai közé tartozott a magyar kormányzati intézmények Kínával kapcsolatos munkájának összehangolása, a kapcsolatok fejlesztése érdekében végzett egyéb teendők, illetve a kormányközi koordináció ellátása is. Sűrűn ülésezett a Magyar-Kínai Gazdasági Vegyesbizottság, de 2002-ben létrejött a Tudományos és Technológiai Vegyesbizottság is, továbbá sor került a külképviseletek átalakítására, bővítésére. 2004-ben a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarán belül megalakult a magyar-kínai tagozat, mely ma is aktív szerepet vállal a két ország közötti gazdasági kapcsolatok fejlesztésében.

A megélénkült kapcsolat számos azonnali eredménnyel szolgált. Ezek között említendő például a 2004 augusztusában induló – azóta sajnálatos módon megszűnt – a Malév és a Hainan Airlines közös, úgynevezett code-share üzemeltetésében működő Budapest-Peking közvetlen légi járat, de a Bank of China is az európai kontinensen egyedül Budapesten létesített leányvállalatot már 2003 során. A két kormány közös döntése értelmében 2004 szeptemberétől magyar-kínai két tanítási nyelvű általános

iskola is működik Budapesten. 2007 őszén kezdetét vette a Magyar Évad Kínában, az eddigi legnagyobb gazdasági, idegenforgalmi és kulturális magyar megjelenés a kelet-ázsiai országban.

A kapcsolatok intenzitásának erősödésével a kétoldalú kereskedelem volumene is jelentősen nőtt, s nő azóta is. Kínai statisztikák alapján 2005-re már megközelítette a 4 milliárd USD-t, pedig öt évvel korábban, 1999-ben még alig haladta meg a félmilliót, 2007-ben pedig átlépte a 6 milliárd dollárt, vagyis tíz év leforgása alatt megtízszereződött. E tendencia nem állt meg az utóbbi években sem, ahogy az alábbi ábrán is jól látható. 2009-ben, a válság hatására ugyan volt némi visszaesés, de ez elsősorban hazánkba érkező kínai export csökkenésében mutatkozott meg, míg Magyarország abban az évben is növelni tudta kivitelét. 2011-ben pedig a kétoldalú kereskedelem a 9 milliárd USD-t is átlépte.

1. ábra Magyarország külkereskedelme Kínával
2003–2011, millió USD

Forrás: National Bureau of Statistics of China

A kínai tőke Magyarországon

A kereskedelmet élénkítő intézkedésekhez hasonlóan a kínai befektetések ösztönzésére is a kezdetektől fogva nagy hangsúlyt fektettek (és fektetnek egyre inkább) a magyar kormányok. A diplomáciai vizitek, tárgyalások során elhangzott kínai kijelentések alapján ugyanakkor a szándék, hogy Magyarország Kína kelet-közép-európai tevékenységének regionális központjává váljon, találkozott a kínaiak érdekeivel is.

Magyarország valóban vonzó befektetési célpont lehet a kínaiak számára, a sokat hangoztatott tényezőkön – a történelmi előzmények és a régi jó viszony, az itteni tizenötezeres kínai kolónia szerepe, EU-tagságunk, stb. kívül azért is, mert geopolitikailag a kínaiak számára kedvező módon, fontos európai közúti és vasúti útvonalak csomópontjában fekszik, így a kelet- és nyugat-európai piacok tőlünk egyaránt könnyedén megközelíthetők. E téren persze a kelet-közép-európai régió minden országa

versenytársnak számít, ugyanakkor kínai szakemberek Magyarország versenyelőnyei között sorolják fel hazánk sikeres integrálódását a világ gazdaságba, a külföldi beruházások – regionális viszonylatban – hatékonyabb hasznosulását, és a környező országokkal szemben érvényesíthető fejlettségi előnyt, amely alatt elsősorban az oktatási rendszert, az innovációs potenciált és a Magyarországra települt nemzetközi cégek vállalati hatékonyságát értik (*Chen, 2009*).

Ma már nehéz pontosan megbecsülni, hány kínai cég van jelen nálunk, elsősorban az itt működő kisebb vállalkozások nagy száma miatt. A Kínai Népköztársaság magyarországi nagykövetségének korábbi adatai szerint a Magyarországon bejegyzett különböző kínai befektetési cégek száma jócskán meghaladja a százat, a hazánkban élő kínaiak által bejegyeztetett – a vendéglátás, szolgáltatóipar, mezőgazdaság és egyéb területeken működő – különböző magántulajdonú vállalkozások száma pedig ezernél is több.

Míg a kisebb kínai vállalkozások elsősorban a vendéglátó és szolgáltató szektorban működnek, addig a nagyobb kínai társaságok jellemzően az elektronika, informatika, illetve információs és kommunikációs technológia, telekommunikáció és a kutatás-fejlesztés területén fektetnek be, illetve vannak jelen hazánkban, de BorsodChemet felvásárló Wanhua beruházása óta – amely az eddigi legnagyobb kínai beruházás nem csupán Magyarországon, de régiós szinten is – a vegyipar is ide sorolható.

Kína számára napjainkban az energiabiztonság, nyersanyag-ellátottság, az infrastruktúra, illetve a járműipar területei a legfontosabbak, így globálisan a kínai tőke jellemző célterületei is ezek közül kerülnek ki. Ezekben a szektorokban azonban hazánkban még nem jelentek meg a kínai befektetők, bár ez nem jelenti azt, hogy nem is fognak, mivel az utóbbi időszakban több ezzel kapcsolatos projekt ötlete is felmerült. Autóbusz-összeszerelő üzemet tervez például Magyarországra hozni a kínai King Long United Automotive Industry, a Brilliance márkanévű kínai autók esetében pedig egyes hírek szerint a beszállítói kapcsolatok feltérképezése már javában zajlik.

A magyarországi kínai befektetések pontos összegéről szintén nehéz biztosat mondani, mivel e befektetések jelentős része közvetítő országokon, illetve vállalatokon keresztül érkezik hozzánk. Egyes kormányzati becslések szerint a ténylegesen kínai vállalatokhoz köthető működőtőke nagysága mostanra elérte, sőt, meg is haladta a kétmilliárd dollárt, ebben azonban jelentős szerepe van a már említett Wanhua Industrial Group tranzakciójának, a vegyipari óriáscég 2011-ben 1,26 milliárd dolláros befektetésével szerzett 96 százalékos tulajdonrészesedést a kazincbarcikai BorsodChemben. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a térségben a már említett Wanhua beruházása előtt is Magyarországon volt a legnagyobb az egy főre jutó kínai befektetések értéke.

Az első kínai cég, amely gyártást telepített hazánkba, a Hisense nevű kínai óriás volt 2002-ben. Először a szingapúri Flextronics sárvári üzemében gyártottak televíziókat, két évvel később pedig a cég önálló telephelyet létesített Szombathelyen, ahol évi 400 ezer LCD televíziót szereltek össze. Ám az európai értékesítés nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, így a Hisense 2010 elején megszüntette a magyar

gyártóhelyet, csupán egy kereskedelmi lerakatot hagyva hátra. Igaz, ma már arról is hallani, hogy a Hisense visszatérne hazánkba.

Az uniós csatlakozást követően jelentősen megnőtt a kínai cégek érdeklődése Magyarország irányába, s egyre több és egyre jelentősebb munkahelyteremtő, gyártó beruházást hoztak, illetve hoznak Magyarországra. Az első igazán jelentős ilyen jellegű beruházás a mobil- és vezetékes távközlési hálózati eszközöket és berendezéseket gyártó Huawei nevéhez köthető, amely Magyarországon 2004 óta rendelkezik kereskedelmi képviselettel, s 2010 májusában jelentette be, hogy európai kereskedelmi hídfőállást tervez kiépíteni két magyar városban, Komáromban és Pécsen, több mint 700 munkahelyet teremtve ezzel hazánkban. Ugyancsak az EU-csatlakozás után, 2005-ben határozta el Kína legnagyobb tőzsdén is jegyzett távközlési berendezésgyártója és a vezetékek nélküli megoldások egyik vezető szolgáltatója, a ZTE Corporation, hogy Budapesten nyitja meg regionális emberi erőforrás központját. A cég 2010-ben szerződést kötött az újgenerációs mobil hálózati berendezések szállítására és hálózat kiépítésére a Telenor Magyarország mobilszolgáltató vállalattal, mely terveik szerint ötéves projekt lesz.

Regionális központtá válási szándékunk jelentős állomása volt, hogy a kínai Genertec – az általa 2007-ben megalapított magyar vállalat révén – 2009 februárjától bérbe vette az AsiaCenter és a China Mart épületeinek egyes részeit a Kínai Márkás Áruk Központja (China Brand Trade Center, CBTC) számára, ahol a nemzetközi ismertséget megcélzó kínai vállalatok tartják fenn a közép-európai, illetve gyakran egész Európára kiterjedő központjukat. Bár a CBTC még nem igazán váltotta be a hozzáfűzött reményeket, de a koncepció – melynek lényege, hogy a kínai minőségi termékek megismeréséhez az európai vállalatoknak ne kelljen Kínába utazniuk, csak hozzánk, Budapestre – mindenképp életképes és hasznos, így remélhetőleg előbb-utóbb valódi sikeres kezdeményezéssé érik majd (*Szunomár, 2011b*).

Azt, hogy Kína régiós befektetési központként tekint hazánkra, számtalanszor megerősítették különböző magas szintű delegációk vezetői, közöttük Taj Ping-kuo (Dai Bingguo) államtanácsos még 2009-ben, Ven Csia-pao (Wen Jiabao) miniszterelnök 2011 nyarán és Li Ko-csiang (Li Keqiang) miniszterelnök-helyettes 2012 tavaszán. Ezt a szándékot jelzi az is, hogy a Kínai Kereskedelmi Minisztérium befektetésösztönzési ügynöksége (Chinese Investment Promotion Agency, CIPA) 2010 folyamán Budapesten nyitotta meg első külföldi irodáját, melynek feladatköre az eredeti tervekhez képest bővült, hiszen nem csupán a magyarországi befektetési lehetőségek felkutatása a feladata, hanem az ügynökség európai központjaként is működik.

Ami az újabb fejleményeket illeti, szintén összeszerelést hozott 2011 folyamán a sárvári Flextronics-gyárba a Lenovo, bár a regionális központ ebben az esetben nem Magyarországra, hanem a szomszédos Ausztriába és Szlovákiába került. Folyamatosak a tárgyalások a további lehetséges elektronikai, illetve információtechnológiai projektekről is, de a kínai textil-, cipő- és bútortipari cégek érdeklődése is megélné az utóbbi időben olyan közép-európai telephelyek átvétele iránt, amelyek integrá-

lásával kedvezőbb helyzetbe kerülhetnek az unió antidömping eljárásainak kivédésében, vagy azok negatív hatásainak a csökkentésében. Közel áll a megvalósításhoz a kínai orvoslásra fókuszáló táplálék-kiegészítőket, kozmetikumokat, egészségügyi termékeket gyártó Tiens Biotech Group magyarországi projektje is, amely ugyancsak európai bázist és logisztikai központot hozna Magyarországra.

A kínai miniszterelnök-helyettes már említett május eleji látogatása alkalmával számos, korábban bejelentett projektet véglegesítettek, ünnepélyes keretek között aláírva, szentesítve a megállapodásokat. A magyar nemzetgazdasági miniszter és a Huawei alelnöke aláírta például a Magyarországon megvalósítandó európai logisztikai központ létrehozásáról szóló megállapodást, közel 10 millió euró értékű együttműködési megállapodást kötött a Nemzetgazdasági Minisztérium a ZTE vállalattal a létrehozandó európai hálózatkezelő központ beruházásáról, valamint a MÁV és a kínai vasúttársaság is együttműködési megállapodást kötött a Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtérrel a Keleti pályaudvarral összekötő gyorsvasút-beruházás elősegítéséről. A miniszterelnök-helyettes célzott arra is, hogy a jövőben is bátorítani fogják a kínai vállalatok magyarországi megjelenését, terjeszkedését (*portfolio.hu*, 2012).

A kínai tőke magyar államadósság-finanszírozásba történő bevonásának szándéka szintén új színfoltja a relációnknak, de semmiképp sem példa nélküli Európában, hiszen az elmúlt egy-másfél évben Kína több uniós tagállamban – például Görögországban, Spanyolországban, Portugáliában, illetve Szlovákiában – is vásárolt állampapírokat, melyet gyakran kötött össze különböző befektetésekkel, esetenként állami vállalatok, kikötők felvásárlásával. Jelen helyzetben, azaz a válságból való kilábalás idején, Kína relatíve olcsón szerezhet gazdasági és politikai befolyást Európában, ráadásul érdeke, hogy hosszú távon stabilizálja a számára jelentős európai felvevőpiacokat (*Szumomár, 2011b*). A kínai miniszterelnök 2011. júniusi budapesti látogatása során bejelentett államkötvény-vásárlási szándék, illetve lehetőség éppen ezért nagy reményeket keltett a hazai kormányzati és gazdasági körökben, de ebből – legalábbis egyelőre – nem valósult meg semmi. Kínának mindazonáltal valóban érdeke, hogy exportpiaca – az Unió, így Magyarország is – stabil legyen, így az esetleges jövőbeni kínai pénzügyi segítség – ha nem is feltétlenül állampapír-vásárlás formájában – semmiképpen sem zárható ki teljesen.

Hogyan tovább?

Kína számára Európa fontos gazdasági partner, és annak részeként – bár Nyugat-Európához képest kevésbé – Kelet-Közép-Európa is az. Azonban sem Európa, sem Kelet-Közép-Európa nem elsődleges célterülete a kínai tőkeexportnak, ugyanis a kínai tőke jelentős része a fejlődő világba – Afrikába, Latin-Amerikába és Ázsiába – áramlik, hiszen, ahogy erre feljebb is utaltam, a kínai tőkebefektetések elsődleges célja a további gazdasági fejlődéshez szükséges energiaforrás és nyersanyagszükséglet biztosítása. Ráadásul az utóbbi időszakban a kínai gazdaság sem teljesít jól, a növekedés lassul,

az infláció emelkedik, sok a belső probléma. Egyre több emberben merül fel, hogy a kínai államnak elsősorban befelé kellene koncentrálnia ahelyett, hogy a hétköznapi kínai emberek számára ismeretlen kelet-közép-európai országokban ad fejlesztési hitelkeretet, és sarkallja befektetésre a kínai nagyvállalatokat.

Ha a fenti szempontokat is figyelembe vesszük, akkor a kínai-magyar relációban elért eredmények – kivitelünk folyamatos növelése, a befektetések idevonzása, a folyamatos magas szintű látogatások – különösen értékesek, azonban messze vagyunk még a ma is sokat hangoztatott hídfőállás-szereptől. Ahogy a kínai miniszterelnök-helyettes, Li Ko-csiang – aki 2013 tavaszától a Kínai Népköztársaság új miniszterelnöke lesz – látogatása kapcsán idén májusban megjegyezte: „Kína és Magyarország együttműködésének konkrét eredményei szemmel láthatóak, mindkét ország a saját régiójában egymás legfontosabb kereskedelmi partnere. (...) A kínai Wanhua-hoz, Huawei-hez és ZTE-hez hasonló tőkeerős nagyvállalatok folyamatosan bővítik magyarországi tevékenységüket”, de a „Kína és Magyarország közötti konkrét együttműködésben sok még a kiaknázatlan potenciál” (Li Ko-csiang, 2012).

A kínai befektetők, kínai beruházások hazánkba csalogatását illetően tulajdonképpen a kelet-közép-európai régió minden országa versenytársnak számít, egyre többen ismerik ugyanis fel a kínai kapcsolatban rejlő lehetőségeket, és egyre aktívabban dolgoznak azon, hogy a kínai tőke náluk is megtelepedjen, gyökeret eresszen. Lengyelország, Románia és Szlovákia is a kapcsolatok erősítésén fáradozik, de ebből a szempontból a kelet-közép-európai országok egyike sem kivétel. Egyelőre talán még megvan velük szemben az előnyünk, a kínaiak számára kiemelkedünk a régióból az előző oldalakon már említett érdemeink, hozzáállásunk folytán, e tulajdonságainkat azonban nemcsak őrizni, fejleszteni is kell, s további állami kedvezmények, gesztusok szükségesek a kínai vállalatok, befektetők hazánkba csalogatásához. E téren szerencsére a „minél többen vannak itt, annál többen jönnek még” elv is érvényesül, azaz a kínai befektetők számára bizonyítottan pozitív benyomást kelt az, ha más kínai cégek már jó ideje sikeresen működnek, terjeszkednek hazánkban.

Akad tehát teendő még bőven, a bizalom fenntartása és további erősítése a kínai relációban különösen fontos feladat, melyet kormányátalakítástól és –váltástól függetlenül is képviselni kell, stabilizálva a 2003 óta – helyel-közzel – meglévő folyamatoságot kapcsolatainkban. Ismét a leendő kínai miniszterelnök szavaival élve: „Ha habozás nélkül kitarunk baráti együttműködésünk mellett, biztos vagyok benne, hogy országaink partnersége gazdagon meg fog jutalmazni minket, s népeink barátságában új történelmi fejezetet fog nyílni” (Li Ko-csiang, 2012).

Irodalom

- Chen Xin (2009) *Touzi Xiongyali* (Invest in Hungary). Chinese Investment Promotion Agency (CIPA), P.R.C.
- Li Ko-csiang (2012) *Őszinte barátság, kölcsönösen előnyös együttműködés*. <http://www.chinaembassy.hu/hu/xwdt/t927464.htm>
- Portfolio.hu (2012) *Magyar-kínai megállapodásokat írtak alá*. 2012. május 1., http://www.portfolio.hu/gazdasag/magyar-kinnai_megallapodasokat_irtak_ala.166605.html
- Szunomár Ágnes (2011a) A magyar-kínai gazdasági kapcsolatok alakulása az uniós csatlakozás óta eltelt időszakban. In: Inotai András – Juhász Ottó (szerk.): *Kína és a Világ*, 2011, 387–409. oldal
- Szunomár Ágnes (2011b) A magyar-kínai gazdasági kapcsolatok új szakasza: eredmények és várakozások. *Külgazdaság*, LV. évfolyam, 2011. november-december, pp. 67–85.
- Tálas Barna (2007) Adalékok Kína-stratégiánk megalapozásához. In: *Kína: Realitás és esély – Tanulmányok Magyarország Kína-stratégiánk megalapozásához*, 2007., <http://www.chinanetwork.hu/index.php?content=23>

A TERJESZKEDŐ „SÁRKÁNY” FOKOZÓDÓ KÍNAI JELENLÉT KÖZÉP-EURÓPÁBAN ÉS MAGYARORSZÁGON

✉ DR. TARRÓSY ISTVÁN PhD
egyetemi adjunktus
Politikai Tanulmányok Tanszék,
Pécsi Tudományegyetem
tarrosy.istvan@pte.hu
és

✉ VÖRÖS ZOLTÁN
PhD hallgató
Interdiszciplináris Doktori Iskola, Politikatudományi Program,
Pécsi Tudományegyetem
zolivoros@gmail.com

.....
A tanulmány Kína fokozódó gazdasági jelenlétét mutatja be hazánkban és régióinkban, első-sorban a tendenciákra és a lehetőségekre fókuszálva. Az írás igyekszik megvilágítani a térség megváltozó jelentőségét, mely elsősorban a gazdasági válság Nyugat-Európát érő hatásainak köszönhető, majd vázolja Peking jelenlétét a régióban, Magyarország és Lengyelország „vezető” szerepét, Szlovákia, Románia és Szerbia törekvéseit, valamint Csehország „felemelkedését” az autópáranak köszönhetően. Ezt követően a tanulmány Kína közép-európai „terjeszkedését” párhuzamba állítja az ázsiai óriás egyéb térségekben jellemző politikájával, majd foglalkozik a kínai gazdasági és társadalmi problémákkal, melyek lassíthatják vagy megakaszthatják Peking mind gyorsabb térnyerését.
.....

Bevezetés

Ez idáig szinte vitathatatlanul a 21. század legjelentősebb momentuma Kína gazdasági prosperitása, ezzel párhuzamosan a Kelet-felé fordulás, azaz a ‘Shift to the East’, mely az ázsiai gazdaságok sikeressége mellett a válságok által sújtott ‘Nyugat’ gazdasági visszaesését hozta. Több más következmény mellett az egyik legfőbb változás a nyugat-európai hatalmak külpolitikai irányváltása, a korábban fenntartásokkal kezelt kínai tőke(vonzás) „hajszolása”. Ezen országok Kína felé fordulása és „gazdasági nyitása” természetesen nem újkeletű, ugyanis az Unió és az ázsiai ország 2003-ban stratégiai partnerségi megállapodást kötöttek, 2004 óta Peking Európa második legnagyobb, Kínának pedig a Közösség a legfőbb kereskedelmi partnere.

Amíg azonban korábban a két fél kapcsolatát beárnyékolták az európai részről hangoztatott emberjogi aggályok illetve az (akkori) alacsony minőségű kínai árukat ért kritikák, addig a válság alapvetően írta át ezen rendszereket: Európa nyugati fele (is) a kínai tőkében, annak betelepítésében reménykedik.

Európát és Kelet-Közép-Európát a 2008–2009-es gazdasági válság súlyosan érintette, számos szektor a mai napig nem állt talpra, s az újabb pénzügyi válság tovább gyengítette ezen gazdaságok versenyképességét. Peking már nem csak mint befektető és beruházó jelenik meg az európai országok elképzeléseiben, hanem mint hitelező és megmentő, olyan gazdasági partner, mely segíthet a válságból való kilábalásban.

Térségünkben már a 2000-es évek közepén számos ország „szállt harcba” a régiós partnerségért, egyben a kínai tőkéért, egyfajta Európára, Európába nyíló „kapu”-ként definiálva önmagát, s reménykedett a nagy lehetőségekkel kecsegtető kínai logisztikai központok betelepítésében. De a gazdasági világválság, majd az európai pénzügyi- és euró-válság következtében kérdésessé vált e „kapu-szerepek”, elképzelések realitása.

A térség élszereplői

Ha kifejezetten a befektetésekre vagy a kereskedelmi kapcsolatokra fókuszálunk, Magyarország kiemelkedő szerepet tölt be a térség Kínával való kapcsolataiban. Régióinkból ugyanis csak hazánk és Lengyelország (*Inotai, 2011: 98*), valamint a kínai autópiacon betörő Skodának köszönhetően, 2011-től Csehország exportál egy milliárd euró értéket meghaladó mértékben Kínába, miközben import tekintetében is ezen államok az élvonalban, hat, Lengyelország esetében pedig hét milliárd euró meghaladó értékkel (*uo.*) Ha az országok méretét és lakosságszámát, vagy a teljes kereskedelemhez viszonyított értékeket vesszük figyelembe, Magyarország kiemelkedő szerepe nyilvánvaló. Az ország különösen fontos szerepet, helyet tölt be Kína külpolitikájában: többek között a kínai bevándorlók legkedveltebb régiós célpontja az ország, térségünkben csak hazánkban működnek Bank of China bankfiókok és Budapesten 2004 ősze óta létezik egy magyar-kínai két tanítási nyelvű iskola is (<http://www.magyar-kinai.hu>).

Magyarország évekkel ezelőtt megcélózta a régiós (vezető) partneri szerep elnyerését: Medgyessy Péter 2004-es pekingi látogatása is ebbe a sorba volt illeszthető, a második Orbán-kormány külpolitikája pedig nyíltan deklarálja a kelet felé fordulást, a kínai kapcsolatok erősítését, egyúttal általában a kínai gazdasági szerepvállalás lehetőségét. Ven Csia-pao 2011. júliusi látogatása pedig úgy tűnt, „helyzeti előnybe” hozza hazánkat a térség többi államával szemben. A kínai miniszterelnök és Orbán Viktor jelenlétében összesen tizenkét egyezmény került aláírásra, melyek némelyike inkább keret-megállapodás – mely a jövőre nézve sokatmondó például az infrastrukturális fejlesztések kapcsán –, semmint valódi megállapodás, de található köztük több speciális, konkrét megállapodás is, melyek között említhetjük a Kínai Központi

Fejlesztési Bank Magyarországnak adandó egymilliárd eurós külön hitelét, 20 milliárd dollár értékű nemzetek közti kereskedelem elérését, illetve a magyar vegyiparba történő befektetéseket.

2012. május 1-jén Li Ko-csiang kínai miniszterelnök-helyettes, leendő kormányfő is Budapestre látogatott, hogy a magyar féllel további egyezményeket hozzanak tető alá, vagy éppen a korábbi egyeztetéseket erősítsék meg, konkrét tartalmakkal töltsék meg. Ez alkalommal hét további egyezmény aláírására került sor, többek között „a Kínai Fejlesztési Bank egymilliárd eurós hitelkeretének tervezett felhasználásával kapcsolatos nyilatkozatot, a Huawei Magyarországon létrehozandó logisztikai központjával, valamint a fővárost a Liszt Ferenc repülőtérrel összekötő gyorsvasúttal kapcsolatos megállapodást írtak alá” (*Index*, 2012) az együttműködő felek.

Érdekes azonban röviden felvetni a magyar kül- és kereskedelempolitika, valamint a keleti nyitás politikájának teljes kuszaságát, a sokszor csak retorikai szinten megjelenő kínai partnerséget, a Fellegi Tamás távozásával kialakuló űrt, mely befolyásolhatta az erre oly érzékeny kínai politikát, vagy Orbán Viktor megszűntetett kínai útjának eltörlését, valamint a sokszor bizonytalan gazdasági helyzetet, hogy megjegyezzük: (kvázi) vezető szerepünk a régióban igen törekeny lábakon áll, s számos ország hajlandó azonnali és teljes partnerséget ajánlani az ázsiai országnak. Mindazonáltal Lengyelország sem a legtokéletesebb partner szerepében tündököl manapság, noha a 2012 áprilisában megrendezett Lengyelország-Közép-Európa-Kína gazdasági fórum jelentősége vitán felül óriási volt.

Miközben a térség minden állama Peking kegyeiért hajt, Lengyelországban komoly kritikák jelentek meg 2011 nyarán a kínai partnerséggel kapcsolatban. Annak ellenére, hogy régióbeli szerepük kiemelkedő a kínai befektetések és kereskedelmi együttműködések kapcsán, egy infrastrukturális beruházás ügyében mégis komoly ellentétek kerültek felszínre. A 2012-es labdarúgó Európa Bajnokság kapcsán ugyanis számos beruházás indult meg az országban, s az oly fontos referencia- és piacszerzés céljából a kínai cégek érdeklődését is felkeltették a lehetséges projektek. A COVEC csoport Lengyelországban akart belépni az európai piacra és be is adta pályázatát a 49 km hosszú, Varsótól a német határig futó autópálya-szakaszra. A beruházást – elsősorban annak roppant kedvező ára miatt – meg is nyerte a kínai vállalat, elnyerve ezzel első európai tenderét. (Itt érdemes megjegyezni, hogy a fejlesztést EU-s beruházási forrásokból is finanszírozták, így a közösségi pénzek a kínai beruházók zsebébe folytak). 2011 nyarán, 20%-os készütségi szintnél azonban a kínaiak visszaléptek, mivel szerintük az eredeti alacsony áron lehetetlen megépíteni a szakaszt és a lengyel vállalatok által ajánlott árakkal megegyező összeget kértek volna. A lengyel kormány nem volt hajlandó a módosításra, így az építkezés abbamaradt, komoly sebeket ejtve a két fél kapcsolatán. Mindkét részről kétségek merültek fel a további együttműködést illetően, egyrészt a további infrastrukturális beruházások kapcsán vált kérdésessé a kínai cégek ajánlatainak elfogadása, másrészt Peking is aggódni kezdett az európai infrastrukturális fejlesztések esetleges meghiúsulása miatt. Az eseményekkel párhuzamosan pedig otthon felvilá-

gosító kampányba kezdtek, hogy felkészítsék az Európában ilyen projektekbe vágó cégeket a különböző jogi szabályozások és eljárások betartásának fontosságáról.

E fiaskó ellenére a Lengyelország–Közép-Európa–Kína gazdasági fórum megszervezése komoly lehetőségeket teremtett meg Varsó számára: egyrészt a térség diplomáciai fővárosává vált ezekre a napokra, másrészt Kína figyelmét még inkább Lengyelországra irányították. Egyes források kiemelték: „a rendezvény utolsó napján a [Varsóban] tartózkodó kínai miniszterelnök küldöttségének tagjai hangsúlyozták, hogy a régióban tervezett beruházások középpontja a rendkívüli fejlődési lehetőségekkel rendelkező Lengyelország [lesz].” (*Napi Gazdaság*, 2012)

A gazdasági-kereskedelmi mutatók tehát hazánk (és a lengyelek) vezető szerepét mutatják a Kínával folytatott kereskedelemben, az export is kiemelkedő, de csak regionális kontextusban: az EU12-k, tehát az új évezredben csatlakozott államok részesedése az exportból mindössze 5% (*Inotai*, 2011: 98). S bár az import is kiemelkedő és egyfajta hub-, elosztó-szerepet vetít elénk, a nyugat-európai államok is évről-évre több kínai terméket importálnak. A hazánkba érkező kínai termékek aránya mindenestre kiemelkedő, a kínai az extra-EU import, tehát az uniós tagállamok számait nélkülöző kereskedelem 30%-át adja.

A verseny tehát szoros, s bár a vetélkedés nem zéró-összegű játék, Magyarországnak a nagyobb piaca és kedvező geostratégiai elhelyezkedése miatt előnyben lévő Lengyelország mellett számos más országgal kell „felvennie a versenyt”, olyan államokkal, melyek később ismerték fel a kínai partnerségben rejlő lehetőségeket, de igyekeznek minél komolyabb és dinamikusabb partneri kapcsolatokat kialakítani Pekinggel.

A „későn ébredők” csoportja

A tanulmány elsősorban Csehországot, Szlovákiát, Romániát és Szerbiát vizsgálja, mint államokat, melyek erőteljes lobbitevékenységet folytatnak a kínai tőkéért és befektetésekért.

Csehország, mely Lengyelországtól és Magyarországtól némileg le volt maradva a kereskedelem tekintetében, egyre komolyabb versenytárs a régióban, a cseh piac ugyanis versenyképes termékekkel képes ellátni Kínát, másrészt export-orientált gazdasága az újabb európai nehézségeket is az ázsiai piacok növekvő keresletével kívánja ellensúlyozni. 2010-ben Prága Kínába irányuló exportja nem érte el az egymilliárd eurót (*Inotai*, 2011: 98), de azóta elsősorban a söripar, valamint az autógyártás kiemelkedő mértékben növelte a Kínába irányuló kereskedelmet. A Skoda-konzern a Volkswagen-csoport részeként 2010 óta évi körülbelül 20%-kal tudta növelni gyártását a kínai (és indiai) piacoknak köszönhetően, a német csoport ugyanis a legnagyobb külföldi autógyártó Kínában, 2010-ben majd 2 millió autót tudtak értékesíteni az országban.

Románia Kínával való szoros kapcsolatai a hidegháború időszakát követően semmissé váltak, a kereskedelmi mutatók nem kiemelkedőek (300 millió eurós

export, 2,5 milliárd eurós import 2010-ben)(*Inotai, 2011: 98*), Bukarest azonban erős diplomáciai offenzívát indított a komolyabb gazdasági együttműködésekért. Egy román tanácsadó, Doru Lionachescu szerint az elhibázott külpolitika és a Kínával való rosszul kezelt kapcsolatok egyenes következménye, „hogyan lazán [elszalasztották] a lehetőséget, hogy Kína bejárata [legyenek] az EU-ba.” (*Románia magyar szemmel, 2011*) Érdekes megfigyelni, hogy Románia is még a „kapu-szerep” realitásáról beszél, felidézve a magyar, jó pár évvel ezelőtti retorikát. A diplomáciai offenzíva részeként Emil Boc miniszterelnök 2011 nyarán Pekingbe látogatott, ahol különböző állami támogatási formákat kínált azon kínai cégeknek, melyek befektetnek az országban (*Krónika, 2012*).

Szlovákia elsősorban utóbbi években bemutatott gazdasági fejlődése okán került fel a térképre, 2010-ben, Csehországot is megelőzve majdnem egy milliárd euró értékben exportált Kínába, a kínai import azonban jóval elmarad a térség többi országához képest, mindössze 2 milliárd euró (*Inotai, 2011: 98*), ami egy szempontból tekinthető pozitív tényezőnek is, amennyiben az ország kereskedelmi mérlege kevésbé negatív, mint a térség többi országának, valójában azonban komoly versenyhátrányt jelent.

Az Unióba tartó, a véres és területi vitákkal teletűzdelt közelmúltját hátrahagyó Szerbia is komoly reményekkel fordult a kínai kapcsolatok irányába, s a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok is fellendültek. A két ország között kapocs lehet a „közös” múlt, az el nem kötelezettek mozgalmá (Non-aligned Movement, NAM), a kínai harmadik utas politizálás, Pekingnek ugyanis fontosak az ilyen múltbeli kötelek – szinte minden adandó alkalommal ezek felemlegetésével kezdődnek el a kétoldalú tárgyalások. Az el nem kötelezettség szelleme, mint egyfajta elvi fundamentum, többek között a felek egyenlőségéről szól, ezáltal a kölcsönösen hasznos érdekeket helyezi előtérbe (*Tarrósy, 2006: 64*).

Szerbiában elsősorban infrastrukturális beruházásokkal vannak jelen a kínaiak (kiemelkedő projekt volt a Zemun-Borca Duna-híd Belgrádban), melyek száma a jövőben minden bizonnyal emelkedni fog a varsói egyeztetéseket követően (*Tanjung, 2012*).

Látható, hogy a számos térségbeli állam közül talán Csehországnak van esélye, lehetősége a magyar-lengyel duó „megszorítására”, a kereskedelem volumenének megközelítésére, márpedig hazánknak és vélhetően Varsónak is az az érdeke, hogy a térség fő és bizonyos szempontok szerint kiemelt partnere legyen Pekingnek. Azonban Kína jelenléte szemmel láthatóan egyre erősebb a régióban, akár csak a világ minden egyes részén – és ez a jelenlét sok esetben hasonlít is a kínai terjeszkedés más térségekben bevett jellemzőire.

Kína globális terjeszkedése

Számos párhuzam vonható a régiós elképzelések és Kína globális terjeszkedése között: ahogyan többek között Afrikában (*Tarrósy, 2008*) vagy Közép-Ázsiában (*Vörös – Tarrósy, 2012*), Peking pénzt – többek között hiteleket, beruházásokat, fejlesztéseket

–hoz, és piacot, nyersanyagot, tapasztalatot, referenciákat szerez. Lehetetlen tételesen felsorolni az afrikai infrastrukturális beruházásokat, a közép-ázsiai út- és vasútépítéseket, melyek a kínai piacszerzést hivatottak segíteni. De hasonló folyamatok zajlódnak a Közel-Keleten is, ahol az infrastrukturális beruházások nagy százaléka készül kínai cégek által. Kína az ún. „globális dél” országaival fenntartott kapcsolatait ügyesen kezelve, a gazdasági igényeit kielégítve komoly politikai, kereskedelmi és gazdasági befolyást szerzett ezen államokban. A kínai segélyek és kamatmentes, vagy a piacinál jóval kedvezőbb hitelek pedig a fejlődő világ országainak nagy részét készítették a kínaiakkal való együttműködésre. Peking a hitelek nyújtásáért és az infrastrukturális beruházásokért cserébe pedig kereskedelmi egyezményeket és nyersanyag-lelőhelyeket kért és kapott.

A kínai módszert természetesen számos kritika éri és érheti. Az emberi jogok és a demokratikus közvélemény hiánya ugyanis elősegíti a kínai terjeszkedést és a piacszerzést, olyan régiókban és országokban is, ahol az autoriter rendszerek és az emberi jogok tiszteletben nem tartása ellen tiltakozó fejlett államok gazdasági nyomásgyakorlás céljából, vagy éppen a hazai közvélemény tiltakozása miatt nem folytatnak kereskedelmi-gazdasági tevékenységet (vagy azt csak korlátozott mértékben teszik). A kínai eszközök azonban mindezek mellett is meggyőzőek, olyannyira, hogy a kedvezményes hitelek, az infrastrukturális fejlesztések az európai államok, így régióink országainak vezetőit is a Pekinggel való együttműködésre ösztönzik.

Ha összehasonlítjuk Peking régióbeli jelenlétét és a fejlődő világban tapasztalt tevékenységeit, Közép-Európa esetén azonos a retorika és hasonlóak az általuk használt eszközök, technikák (puha erő) is. Ennek köszönhetően általában a kínált „csomagok” is hasonlóak: különböző koncessziós jogok megvásárlása (például bányák esetében), helyi, maradandó infrastrukturális fejlesztések, továbbá kedvezményes hitelek, adósság elengedésről szóló megállapodások, kedvezményes feltételek az export számára. Noha régióink nem büszkélkedhet kitermelésre alkalmas, nagy mennyiségű nyersanyaggal, az infrastrukturális beruházások komoly lehetőségeket jelentenek a kínai cégeknek: sok esetben ugyanis ezeket kínai hitelekkel egészítik ki, ahol viszont kikötés a kínai vállalatok alkalmazása a kivitelezés során (*Origo*, 2011). Ennek egy kitűnő példája a budapesti reptéri gyorsvasút építésének terve, mely kínai hitelből, kínai vállalatok kivitelezésében fog megépülni, adott esetben európai fejlesztési pénzeket is felhasználva. Az uniós támogatások ugyanis komoly hajtóerővel bírnak a kínai vállalatok számára, ahogy láthattuk a lengyel autópálya építés kapcsán is, akik így az európai ár alatt, saját fejlesztéseiket és eszközeiket képesek az infrastrukturális beruházások során használni, sokszoros hasznot hajtva a kínai gazdaságnak. Ha viszont régióink kereskedelmi kapcsolatait tekintjük, Kína erősödő gazdasági jelenléte ellenére szerepünk az ázsiai állam kül- és gazdaságpolitikájában szerénynek tűnik, Európába külföldi befektetések mindössze 5%-a irányul, még annak ellenére is 2004 óta az unió Kína legfontosabb, egyben legnagyobb kereskedelmi partnere, s a tendenciák tükrében vélhetően 2012-től Peking válik a Közösség legfontosabb kereskedelmi partnerévé.

A „kapu-szerep” elveszti realitását?

Már érintettük fentebb, hogy a korábbi elképzelések, mely szerint régióink kapu lehet az unió felé, semmissé váltak, talán soha nem is voltak valóban reálisak. Az évekkel ezelőtt hangoztatott nézet szerint hazánk olyan logisztikai és elosztó központ lehetett volna, ahonnan Európa irányába ment volna tovább a kínai áru (akár magyar összeszereléssel vagy hozzáadott értékkel, kibújva az egyes termékekre kivetett védővámok alól). Erre tradicionálisan is hazánk aspirálhatott leginkább, hiszen a rendszerváltás időszakát követően tízezrével érkeztek kínai migránsok (elsősorban) Budapestre, hogy kínai árukkal kereskedjenek a térségben, illetve Nyugat-Európa irányába. A 2000-es évek második felében a válság-időszak beköszöntével a nyugat-európai államok korlátozásai és fenntartásai is lazultak és a korábbinál is nyitottabbá váltak a kínai kereskedelem iránt és érdekeltté váltak a még komolyabb kooperációban. Ha a kereskedelmet tekintjük, Németország az unió kínai exportjának 48%-ért felelős (*Inotai, 2011: 98*), abszolút dominálva az unió és Peking közti áru-cserét, és Berlin a kínai termékek importálásában is kiemelkedik. Az unió extra-EU importjának megoszlása: Németország 22%, Hollandia 17%, Egyesült Királyság 13%, Olaszország 10% (uo.). A válság okozta folyamatok és a nyugati államok új politikájának egyik legjobb mutatója az export drasztikus növekedése. A Közösség exportja 44%-kal nőtt az óriási piaccal rendelkező Kínába 2008 és 2010 között (*Inotai, 2011: 85*), s azóta is folyamatosan évről-évre nő.

A változás oka tehát egyértelmű, a válság által sújtott államok új piacok irányába fordultak, egyúttal tőkeerős befektetőt kerestek, s az export-orientált gazdaságú Kína egy személyben volt képes megfelelni a „kritériumoknak”. Peking, óriási valutatartalékainak diverzifikálását célul kitűzve, úgy döntött segít a rossz helyzetbe jutó államoknak hiányuk finanszírozásában, s államkötvény-vásárlásokba kezdett. Természetesen, a szerepvállalásért cserébe kedvező egyezményeket kötöttek a kínai politikusok, melynek során megrendelések, infrastrukturális fejlesztések és K+F fejlesztések kerültek kínai kezekbe (gondoljunk csak a Volvo esetére, mely autógyártó felvásárlásával a kínai autóipar fontos know-how-hoz jutott). A legközismertebb államkötvény-vásárlások közé tartozott például 2010 júniusában a görög kötvények vásárlása, melynek folyamányaként nemcsak a pireuszi kereskedelmi kikötőt bérelte ki 35 évre a kínai állam, hanem egy beruházás után meg is triplázta a konténerkapacitást, továbbá Peking szerződést kötött a görög állammal Kínában gyártott hajók vásárlásáról. Közismert vásárlás volt 2010 júliusában a spanyol államkötvények megvétele is 1 milliárd dollár értékben, s egyes hírek szerint óriási valuta-tartalékának legalább negyedét euróban tartja Peking, noha pontos összegekről egyik európai ország vagy szakértő sem tudna beszélni, mint ahogy arról sem, hogy hány állam esetében valósulhattak meg meg államkötvény-vásárlások.

Kínának tehát már nincs szüksége „köztes” szereplőkre az európai piac eléréséhez, a német, holland, brit és olasz piacokon keresztül eléri a Közösség minden szegletét, s a görög kikötő-bérlést is ilyen üzleti megfontolásból szorgalmazták: a pireuszi kikötő

kapacitásának növelésével, valamint a Thesszaloniki-i kikötő lehetséges bérlésével Peking ki akarja váltani nápolyi és isztambuli kikötőit, hogy az európai piacokra (és a Balkánra) hajón érkező termékeket Görögországon keresztül is szállíthassa a Közösség országaiba.

Kínai megtorpanás

Kína érthető módon maximálisan érdekelt az Unió megsegítésében, megfontolásai logikusak: számos kedvezményhez, beruházáshoz, megrendeléshez jut; megóvja legfontosabb exportpiacát; megóvja az eurót és egyúttal diverzifikálhatja tartalékait; és megóvja (és megszerzi!) a fontos technológiai központokat és K+F projekteket. Így nem csupán megóvja kereskedelmét, de gazdaságilag és politikailag is megerősíti szerepét Európában, továbbá a technológiai központok bekebelezésével az innovativitás területén tapasztalható hátrányait is folyamatosan dolgozza le.

A kínai finanszírozás azonban megtorpan a kezdeti lendület után, noha továbbra is növekvő valuta-tartalékában az euró aránya egyre markánsabb szerepet kap. A kisebb megtorpanásnak számos oka lehet, melyek között említhetjük a társadalom ellenérzését, mely elsősorban az internetes felületeken bontakozott ki, kritizálva a jóval magasabb egy főre jutó GDP-vel bíró európai országok „megsegítését”. Repedések jelentek meg a gazdasági teljesítményen is, a növekedés lelassult, a belső kihívások miatt pedig a belső piac megerősítésére koncentrálnak, a tartalékokat inkább könnyen hozzáférhető formában vagy rövid lejáratú kötvényekben igyekeznek tartani. Fontos tényező lehet az európai válság súlyossága és drámai bizonytalansága, a kínai lépés ellenére nem változott számottevően a helyzet, és valószínűsíthető, hogy Peking inkább kivárja többek között Görögország és az euró jövőjét. A 2012 május elején tartott görög választás, az ott induló kisebb pártok üzenete pedig több mint aggasztó az unió és a közös pénz jövője szempontjából. Ebből is kifolyólag a kínaiak félnek a törlesztésképtelenségtől, ráadásul spirálként nő a válságba jutó országok száma, ami aggasztó számukra is. Az 1999-ben indított Go Global/Go Out Strategy mára lassan és megfontoltan szerez meg fontos szektor-pozíciókat, akvirál különféle tételeket, ezáltal előnyökhöz juttatva Kínát a globális kereskedelem és világgazdaság térképén.

A kínai-magyar megállapodás idején szó volt magyar államkötvények vásárlásáról is, ám ellentétes információk jelentek meg az üzletről, hivatalos jelentések szerint a korábbi ilyen irányú kormányzati információk ellenére Peking végül nem vásárolt magyar államkötvényeket, erre az újabb megállapodásokat követően kerülhet esetleg sor.

Összegzés

Összegezve elmondható, noha a térség államai (ahogy egész Európa) a kínai gazdasági kapcsolatokért futnak versenyt, Magyarország sajátos és kiemelkedő szerepét

egyelőre nem fenyegeti a leértékelődés veszélye, bár a tétova és leginkább csak retorikai szinten élő kül(gazdaság)politika alapvető átgondolására van szükség. A kínai piacon ugyanis „ott kell lenni”, ahogy a világ minden gazdasági entitása felismerte ezt, s számos olyan magyar termék létezik, melyre valós kereslet van Kínában, elég, ha csak az éppen felfutóban lévő borpiacra gondolunk. S nem utolsósorban, az import sem megvetendő, a társadalomban élő, rossz minőségű kínai árukról alkotott kép ugyanis tévhit, ahogyan azt Inotai András kimutatja, a kínai import több mint fele már műszaki eszköz, a kínai gazdaság minősége folyamatosan nő, nagyarányú a modernizáció (Inotai, 2011: 87–88). Mindezekben túlmenően Kínát ismerni, megfelelően érteni és értelmezni kell tudni, ehhez pedig célirányosan szükséges (ki)képezni azokat a szakembereket, akik tereptapasztalatuk, tökéletes nyelvismeretük mellett a kínai gondolkodást is megismerték.

Amikor azonban a Kínával való együttműködésről beszélünk, a hátrányokról, esetleges negatívumokról is említést kell tennünk. Ilyen a negatív kereskedelmi mérleg, mely többek között a mesterségesen alacsonyan tartott kínai valuta következménye is, de jelezhetjük az infrastrukturális beruházások körüli problémákat is, melyek Magyarország számára intő példaként kell, hogy szolgáljanak: az egyébként jó minőségű beruházások (és közlekedési eszközök) is járhatnak problémákkal, ráadásul a kínai infrastrukturális beruházások nem mindig eredményezik a hazai munkaerő bevonását, használatát.

Az évekkel ezelőtt hangoztatott kapu-szerep mára, elsősorban a gazdasági válság következtében elavulttá vált (láthattuk, Románia még hangoztatja). A gazdasági befolyás ugyanis megnőtt Nyugat-Európában, feleslegessé téve régiókat, mint kaput az unió nyugati feléhez. A 2011 nyarán aláírt egyezmények azonban már jól ismerik fel a megváltozott szerepkört, s egyfajta vezető szerep lehetőségét, ha nem is az unióban, de a régióban mindenképp, s a releváns magyar külpolitika célja, hogy az ország a közép-kelet-európai térség logisztikai központjává váljon. A negatív kereskedelmi mérleg pedig országunk esetében nem feltétlen hátrány, hisz a nagy számban érkező termékek re-exportra kerülnek hazánkból a térség államai irányába.

Kína megítélése fontos kérdés még az európai térnyerés kapcsán, az állampolgárok körében az elmúlt években ugyanis nőtt az aggodalom (*Atlantic Review*, 2008) és továbbra is él a piac bővli árukkal való elárasztásának alapvetően téves nézete (Inotai, 2012). Mérvadó változás viszont, hogy az új körülmények tükrében az európai kormányok hajlandóak szemet hunyni az emberjogi aggályok felett, melyek korábban tematizálták a kapcsolatokat.

Irodalom

- Atlantic Review (2008) Europeans View China as Biggest Threat to Global Security. *atlanticreview.org*. <http://atlanticreview.org/archives/1058-Europeans-View-China-as-Biggest-Threat-to-Global-Security.html> Letöltés ideje: 2012. 05. 02.
- Casarini, N. (2006) The evolution of the EU-China relationship: from constructive engagement to strategic partnership. *Institute for Security Studies*. <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/occ64.pdf> Letöltés ideje: 2012. 04. 27.
- Index (2012) Hét egyezményt írtunk alá a kínaiakkal. *index.hu*. http://index.hu/gazdasag/magyar/2012/05/01/megallapodtunk_a_kinaiakkal/ Letöltés ideje: 2012. 05. 03.
- Inotai, A. (2010) Kína világgazdasági szerepének erősödése. Az exportorientált „modell” jövője. MTA VKI, 206.
- Inotai, A. (2011) Impact of the Global Crisis on EU-China Relations. In: Matura, T. (2011) *Asian Studies 2011*. Magyar Külügyi Intézet, Budapest.
- Krónika (2012) Állami támogatást ígért Boc a Romániában befektető kínai üzletembereknek. *kronika.ro*. <http://www.kronika.ro/index.php?action=open&res=54324> Letöltés ideje: 2012. 04. 18.
- Napi Gazdaság (2012) Kína Lengyelországot választotta, nem Magyarországot. *www.napi.hu*. http://m.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/kina_lengyelorszagot_valasztotta_nem_magyarorszagot.517903.html Letöltés ideje: 2012. 04. 28.
- Origo (2011) Tipikus kínai csomagot kapott Magyarország. *origo.hu*. <http://www.origo.hu/gazdasag/hirek/20110701-kinai-magyar-gazdasagi-kapcsolatok-parhuzamok-az-afrikai-terjeszkedessel.html> Letöltés ideje: 2012. 04. 27.
- Románia magyar szemmel (2011) Kínai–román kapcsolatok, egy új kezdet? *eres.blog.hu*. http://eres.blog.hu/2011/08/11/kinai_roman_kapcsolatok_egy_uj_kezdet Letöltés ideje: 2012. 04. 27.
- Tanjug (2012) China strategic partner in all domains. *tanjug.rs*. <http://www.tanjug.rs/news/40748/china-strategic-partner-in-all-domains.htm> Letöltés ideje: 2012. 05. 02.
- Tarrósy, I. (2006) Az el nem kötelezettek mozgalma (1955-2005). In: S. Szabó, P. (szerk.): *Pécsi Politikai Tanulmányok III*. PTE BTK Politikai Tanulmányok Tanszék, Pécs. pp. 63–72.
- Tarrósy, I. (2008) Sino-afrikai kapcsolatok a világpolitika rendszerében: Kölcsönös hasznok és lehetőségek a 21. században. *Külügyi Szemle*. VII. évf. 4. szám. pp. 81–93.
- Vörös, Z. (2010) EU–China Relations: “Race” for Raw Materials. In: Tuka, Á. – Tarrósy, I. (eds.) (2010) *Borderless Europe. Challenges – Opportunities*. Publikon Kiadó, Pécs. pp. 91–101.
- Vörös, Z. – Tarrósy, I. (2012) An Overview of EU-China Relations: From the Race for Energy Security to the Development of Soft Power and Public Diplomacy. In: *Chinese-European Cooperation for a Long-Term Sustainability*. Budapest, Magyarország, 2011.11.10–2011.11.11. Corvinus University of Budapest, pp. 1–13. http://korny.uni-corvinus.hu/cneucoop_fullpapers/s5/istvantarrosy.pdf

A MAGYAR – KÍNAI POLITIKAI KAPCSOLATOK ALAKULÁSA A 2000-ES ÉVEKBEN

✍ GYÖRFI ISTVÁN

a Zsigmond Király Főiskola
végzős politológus szakos BA hallgatója
gyorfistvan86@gmail.com

Ahhoz, hogy két állam között a gazdasági kapcsolatok sikeresek legyenek, nem csak és kizárólag a különböző gazdasági mutatókat kell figyelembe venni, hanem azt is érdemes megvizsgálni, hogy a két állam közt milyenek a politikai kapcsolatok, azokat hogyan és miképpen ápolják. Ha sikeresek szeretnénk lenni a kínai piacon, ha azt szeretnénk, hogy Kína hazánkra ténylegesen Európa kapujaként tekintsen és realizálni kívánjuk azt a kívánságunkat, hogy országunk elosztó bázisa legyen a kínai cégeknek, akkor alaposan ismerni kell a két állam közötti politikai kapcsolatokat. Ha figyelembe vesszük, sikeres és prosperáló kapcsolataink lesznek, ha nem fektetünk kellő figyelmet erre a területre, akkor elmaradnak a várva várt gazdasági eredmények.

A magyar–kínai kapcsolatok az 1990-es években

Rendszerváltás utáni időszakban a magyar külpolitika elfordult a kommunista Kínától és minden erejével az euro-atlanti színtérre figyelt, ahogyan ezt tette az összes poszt-szocialista állam is. Magyarország a kilencvenes években elsősorban nem az ázsiai partnerei felé közeledett, hanem megpróbált minél közelebbi és mélyebb kapcsolatokat kiépíteni a NATO-val, illetve az Európai Unióval, illetve az ország belső fejlődésére, a demokratikus berendezkedés és a piacgazdaság meghonosítására helyezte a hangsúlyt.

Ezzel párhuzamosan a kínai külpolitika próbálta megtalálni a helyét a bipoláris világrend felbomlása utáni politikai helyzetben, illetve igyekezett elfelejteni demokratikus berendezkedésű partnereivel az 1989-es Tienanmen téri eseményeket. Kínában a kilencvenes évek alatt több fontos esemény is lezajlott. Területei gyarapodtak annak révén, hogy előbb Hongkongot majd Makaót is visszakapta az ország – az előbbit Nagy Britanniától, míg a másikat Portugáliától. 1997-ben Teng Hsziao-ping (Deng Xiaoping) meghalt, s az ország megkérdőjelezhetetlen ura Csiang Cö-min (Jiang Zemin) lett. Kína tovább javította külkapcsolatait a világ vezető régióival. Indiával határszerződést kötött, Oroszországgal mélyülő katonai együttműködést hozott létre, 1996-ban megalapították a „Sanghaji ötök” szövetségét. Az Európai

Unióval folyamatosan javította kontaktusát, s az Egyesült Államokkal is évről-évre szorosabbra fűzte kapcsolatait. 1999-ben végrehajtott egy olyan alkotmánymódosítást, amely kimondta, hogy minden tulajdonforma (a magán- és az állami tulajdon) jogilag egyenrangú! Ebben az időszakban találkozott egymással Magyarország és Kína államfője. 1994-ben Göncz Árpád tett látogatást Pekingben (magyar államfő ezt megelőzően 1959-ben járt a Kínai Népköztársaságban Dobi István személyében). 1995-ben Csiang Cö-min (Jiang Zemin) látogatott hazánkba. (Hivatalban lévő kínai államfő ezt megelőzően soha nem járt Magyarországon.)

Medgyessy kormány (2002–2004) A magyar külpolitika újra felfedezi a Kínai Népköztársaságot

A Medgyessy kormány megalakulása után a magyar külpolitika egyik sarokkövévé vált a keleti nyitás, azaz az ázsiai piacok felé közeledés. Ebbe a folyamatba illeszkedett bele Kína „újra felfedezése”. Az új liberális-szocialista kormánynak nehéz örökséget hagyott hátra az előző konzervatív kabinet, melynek időszaka alatt három olyan esemény is történt, amely negatívan hatott a magyar–kínai kapcsolatokra.

1. Az első Orbán kormány folyamatosan halogatta, hogy eleget tegyen az 1999-ben kapott miniszterelnöki meghívásnak Pekingbe. Ezt a meghívást majd csak Medgyessy Péter, szocialista kormányfő váltotta valóra.
2. 2000-ben hazánkba látogatott a Dalai Láma, akit többek közt Orbán Viktor akkori miniszterelnök is fogadott. A magyar hatóságok beutazási vízumot adtak ki Anette Liu-nak, Tajvan akkori alelnökének, ezzel a Kínai Népköztársaság álláspontja szerint megsértettük az „egy Kína” elvét.

A 2002-ben hivatalba lépő miniszterelnök, Medgyessy Péter, akinek kiváló kapcsolatai voltak Kínában¹, kiváltképp szorgalmazta a Kína felé történő orientációt.

A két ország külpolitikai közeledésének több oka is számon tartható. A magyar fél 2002-re túl volt az első fontos csatlakozáson, hiszen 1999-ben a Magyar Köztársaság csatlakozott a világ legnagyobb katonai szervezetéhez a NATO-hoz, illetve ekkora már az Európa Unió csatlakozási folyamatunk is a végéhez közeledett. Az egyik már befejeződött, a másik a végéhez közeledett, így felszabadultak olyan külkapcsolati/külsügyi energiák, melyeket eddig ezek a csatlakozási tárgyalások kötöttek le, s amelyeket ezután a kínai kapcsolatok bővítésére, mélyítésére lehetett fordítani.

Időközben Kínában is változások zajlottak le. 2002-ben elkezdődött a kínai generációváltás, melynek során Csiang Cö-min 2003 tavaszán lemondott előbb a Kínai Kommunista Párt (KKP) főtitkári tisztségéről majd az államfői posztjáról is. Mind a párt, mind pedig az ország vezetésében is új, fiatalabb generáció jelent meg.

Mind a két országban felértékelődött a másik fél szerepe. Míg Kína hazánkban a NATO-, illetve a leendő EU-s tagállamot látta, amelyen keresztül könnyen lehet

szerűtleníteni a termékeit a térségben, addig Magyarország Kínában a hatalmas piacra számított, ahol bizonyos termékekkel meg lehet jelenni. Bízni lehetett a kínai cégek expanziójában, abban, hogy ezek hazánkban is befektetnek, s így újabb munkahelyeket fognak teremteni.

A nyitás egyik legfontosabb eseménye volt a 2003 augusztusában történő magyar miniszterelnöki látogatás Kínában (ilyen eseményre közel 55 évvel ezelőtt történt, amikor még Münnich Ferenc látogatott el KNK-ba). Mindhárom új közjogi méltóság fogadta Medgyessy Pétert – erre azóta sem volt példa. A tárgyalásoknak két fontos hozadéka lett, melyek szorosan egybefüggenek.

1. A kínai fél hazánkat csoportos utazásra ajánlott országnak nyilvánította. Hazánk hamarabb kapta meg ezt a státuszt, mint például Németország.
2. Budapest és Peking közt között újra elindították a közvetlen repülőjáratot. (Sajnálatos módon azóta ez a járat megszűnt, ami nehezíti a két ország közti kapcsolatot.)

A következő fontos esemény 2004 júniusában történt, amikor is Hu Csin-tao (Hu Jintao) a Kínai Népköztársaság államelnöke tett látogatást hazánkban. Látogatását nem véletlenül rögzítették ehhez az időponthoz, hiszen hazánk egy hónappal korábban lett az Európai Unió teljes jogú tagja. (Európai útja során Hu elnök úr még másik két kelet-közép-európai államot is érintett, mint a szintén friss EU-tag Lengyelországot, illetve az erről a csatlakozási fordulóról lemaradt Romániát.) Az új kínai vezetőnek ez volt az első útja ebbe a térségbe.

A látogatás legjelentősebb eseménye az volt, hogy Mádl Ferenc akkori köztársasági elnök, és Hu Csin-tao Magyar-Kínai Közös Politikai Nyilatkozatot írt alá. A látogatás végén a kínai államfő viszontlátogatásra invitálta magyar kollégáját. Sajnálatos módon, magyar részről azóta sem lett éltek ezzel a meghívással.

Elmondható, hogy bár a Medgyessy kabinet rövid ideig volt hivatalban, nagyon sok mindent tett a két ország közötti kapcsolatok fejlesztéséért. Olyan cégek jelentek meg a magyar piacon, mint a távközlési technológiában világ élmezőnyébe tartozó Huawei, vagy a Hainan légitársaság. Komoly előrelépést sikerült elérni a magyarországi kínai kolóniával kapcsolatosan is, így 2004 szeptemberében elindulhatott a kínai-magyar kéttannyelvű általános iskola. Összességében jó irányba haladó kétoldalú kapcsolatokat sikerült átadni a következő liberális-szocialista kormánynak.

Gyurcsány éra 2004–2009 **Dinamikus jelenlét Kínában**

A miniszterelnök személyében történt változás nem okozott törést az éppen fellendülő magyar-kínai kapcsolatokban. Az új kormányfő és kormánya követte azt az utat, amelyre Medgyessy Péter vezette a magyar külpolitikát és külgazdaságot. Nem

is volt célszerű más utat járni, hiszen a Gyurcsány Ferenc által vezetett kabinetnek közel másfél éve volt a választásokig, ezért inkább a belpolitikára figyeltek, illetve a gyorsan és könnyen megszerezhető külpolitikai sikerekre összpontosítottak.

2004 októberében Dr. Hajdú András, a Külügyminisztérium közigazgatási államtitkára, a Magyar–Kínai Kormányközi Gazdasági Vegyes Bizottság magyar társelnöke újra megnyitotta a 2001-ben bezárt sanghaji főkonzulátust. Az eseményt a magyar–kínai kapcsolatok 55. évfordulójára időzítették. Több okból is fontos volt megnyitni ezt az irodát.

1. Kínai Népköztársaság pénzügyi fővárosa Sanghaj, tőzsdéje a világ vezető értékbörzsei tartozik.
2. Tudnivaló volt, hogy 2010-ben Sanghajban világkiállítás lesz, ezért célszerű volt minél hamarább megjelenni a helyszínen.

2005 folyamán több lényeges esemény is történt a két ország kapcsolatában. Így elsőként megalakult márciusában a Magyar Kereskedelmi és Ipar Kamara (MKIK) magyar–kínai tagozata Budapesten, ami tovább segítette a gazdasági kapcsolatok fejlődését.

Júliusban Juhász Ferenc akkori honvédelmi miniszter tett látogatást Kínában. Mint Európai Unió, de legfőbb képen NATO-tagállam minisztereként találkozott Cao Kang-csuan (Cao Gangchuan) védelmi miniszterrel. (Kína az ENSZ Biztonsági Tanács tagja, valamint a világ legnagyobb hadseregével rendelkezik.)

Miközben Kína és az Európai Unió hosszadalmas és parttalan tetsző vitát folytatott a kínai textilexport mennyiségéről, addig 2005 szeptemberében Gyurcsány Ferenc és nagyszámú kísérete az egyik leggyümölcsözőbb látogatását tette Kínában.

1. A kínai és magyar üzletemberek által megtartott üzleti konferencián Vang Hszü-tung (Wang Xudong) informatikaipari miniszter és Gyurcsány Ferenc megállapodott, hogy októberben Sencsenben (Shenzen) megnyitják a magyar Informatikai és Hírközlési Minisztérium képviselőjét. (Ma már ez a minisztérium megszűnt.)
2. Bejelentették, hogy 2007 szeptembere és 2008 májusa közt megrendezik a Magyar Évad nevű kulturális programsorozatot. Ez volt az eddigi legnagyobb kultúrdiplomáciai siker az ázsiai országban.
3. Gyurcsány Ferenc személyében első ízben érkezett hivatalban lévő miniszterelnök Kína egyik különleges közigazgatású területére⁵, Hongkongba, Délkelet-Ázsia egyik legfontosabb városába. (Makaóban napjainkig még nem járt magyar kormányfő.) Felmerült egy Hongkong – Budapest közvetlen repülőjárat létesítése, de ez nem valósult meg.

A kínai fővárosban említette meg a magyar miniszterelnök, hogy az Európai Unió kevés állammal szemben tartja fent a vízumkötelezettséget, köztük Kínával szemben

is, de a magyar kormány azon az állásponton van, hogy ezt a bürokratikus akadályt le kell bontani. Az akkori ellenzék heves belpolitika támadást indított a kormányfő ezen feltevése ellen.

Összességben elmondható, hogy az első Gyurcsány kormány sok mindent tett a kínai-magyar kapcsolatok továbbfejlesztéséért. Így régi-új konzulátust nyitott Sanghajban, illetve Magyar Információs Technológiai Központot adott át Sencsenben. Gyurcsány Ferenc első magyar miniszterelnökként tett látogatása Hongkongba, szintén fontos lépés volt a kétoldalú kapcsolatok fejlődésében. 2006 februárjában pedig Szili Katalin házelnök utazott Pekingbe, így 1997 után újra tett látogatást a magyar országgyűlés elnöke Kínában.

A 2006-os választások után, mivel nem történt kormányváltás, aránylag zökkenőmentesen folyt a kapcsolatok továbbfejlesztése a két állam között.

2006 szeptemberében Cao Kang-csuan (Cao Gangchuan), a Kínai Népköztársaság védelmi minisztere tett látogatást hazánkba, ilyen eseményre legutóbb 1950-ben volt példa. A kínai felet érdekelte egy olyan mobil biológiai labor, amelyet már a 2004-es athéni olimpia idején is mi biztosítottunk a görög fél számára, és most a kínai partnerünk is ezt szerette volna megszerezni a 2008-as Pekingi Nyári Olimpiai Játékokra.

2007 májusában Vu Pang-kuo (Wu Bangguo) érkezett Magyarországra, aki a kínai Országos Népi Gyűlés (a kínai parlament) Állandó Bizottságának elnöke Kína egyik legbefolyásosabb politikusát fogadta Szili Katalin a magyar parlament elnöke, Gyurcsány Ferenc miniszterelnök és Sólyom László köztársasági elnök. Vu házelnök úr a repülőtéren azt mondta, hogy: hogy a diplomáciai kapcsolatok 58 évvel ezelőtti felvétele óta napjainkban a kínai-magyar kapcsolatok történetének „*legfényesebb korát éljük*”.¹⁰

2007. szeptemberben Gyurcsány Ferenc látogatott el Kínában így elmondható, hogy három év alatt másodszor járt ázsiai partnerünknel a magyar miniszterelnök. Ekkor nyitották meg a Magyar Évad Kínában elnevezésű, közel egy évig tartó kulturális program sorozatot.

2008 májusában, Csia Csing-lin (Jia Qinglin), a Népi Politikai Tanácskozó Testülete Országos Állandó Bizottságának¹¹ elnöke tett látogatást hazánkban. Megbeszélést folytatott Szili Katalinnal, Gyurcsány Ferencsel, és ahogy Vu Pang-kuo, úgy Csia elnök is találkozott Medgyessy Péter ex-kormányfővel. Csia Csing-lin egy közel 100 fős üzleti delegáció élén érkezett hazánkba. A kínai delegáció találkozott Bajnai Gordon gazdasági miniszterrel és Garamhegyi Ábel külgazdaságért felelős kormánybiztossal, s részt vett a tanácskozáson Rétfalvi György, az ITD Hungary vezérigazgatója is. A kínai politikus Szili Katalinnal közösen nyitotta meg a Kínai és Magyar Vállalkozók Fórumát.

Júniusban Szili Katalin látogatott Kínába, ahol Sencsenben ünnepélyesen lezárta a Magyar Évadot. Találkozott a makaói, majd a hongkongi törvényhozás elnökével (ilyen magas magyar vezető még nem utazott Makaóba), tárgyalásokat folytat Csia Csing-linnel, a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület elnökével, miniszterelnök-helyetttel, illetve Vu Pang-kuoval.

A Házelnök asszony sikeres tárgyalásokat folytatott Sencsenben a Huawei vezetőivel, de találkozott a Bank of China vezetőivel is.

Gyurcsány Ferenc augusztus 14–18 között, az olimpia ideje alatt, Pekingben tárgyalta Ven Csia-bao-(Wen Jiabao)-vals nterjút adott a China Daily nevű kínai lapnak. Tibet ügyéről a magyar miniszterelnök így fogalmazott:

„Nagyon könnyű kívülről ítélni azzal kapcsolatban, hogy kinek van igaza és kinek nem. Minden esetben kiderül azonban, hogy a helyzet összetettebb annál, amit korábban gondoltunk. (...) Tisztelnünk kell egymás álláspontját és azt, hogy az egyes országok lakossága miként szeretné élni az életét”¹³

Szeptemberben Liang Kuang-lie (Liang Guanglie), Kína új védelmi minisztere látogatást tett Magyarországon és konzultációkat folytatott Szekeres Imre honvédelmi miniszterrel. A kínai védelmi minisztert fogadta Gyurcsány Ferenc miniszterelnök.

Novemberben Gyurcsány Ferenc miniszterelnök, MSZP elnök meghívására hazánkba látogatott Li Jüen-csao (Li Yuanchao) kínai miniszterelnök-helyettes, a Kínai Kommunista Párt Politikai Bizottságának tagja. A kínai pártküldöttséget vezetője megbeszéléseket folytatott Gyurcsány Ferenc mellett Veres János pénzügyminiszterrel, illetve Medgyessy Péter volt miniszterelnökkel és találkozott Szili Katalinnal, az Országgyűlés elnökével.

Bajnai kabinet

Folytatni a megkezdett utat, új utak keresése Csungkingban

A kormányváltás nem hozott változást a magyar–kínai kapcsolatokban, az egyre súlyosodó válság, illetve az egyre közeledő választások és az ebből következő, már akkor biztosra vett kurzusváltás hangulatában a Bajnai Gordon kormánya folytatta az elődei által elkezdett Kína-barát politikát. A külügyi tárca élére Balázs Péter került, akinek tapasztalata és hozzáértése segítette, hogy a két fél közti kapcsolatok tovább javuljanak. Ennek jeleként meghívták Ven Csia-bao kínai kormányfőt hazánkba.

2009 júliusában Balázs Péter az új külügyminiszter látogatott Kínába, ahol többek közt találkozott Hszi Csin-ping- (Xi Jin-ping) -gel is, a KKP főtitkári poszt legnagyobb várományosával, aki az ebből a tisztségéből következően az államfői tisztség örököse is. A magyar diplomácia vezetője bejelentette, hogy egy új konzulátust fogunk nyitni a bezárt hongkongi helyett.

Októberben pedig maga Xi Jin-pig érkezett hazánkba négynapos látogatásra (ezzel az öt országot érintő körútja alatt hazánkban tartózkodott a legtovább). A kínai vendég találkozott Sólyom László köztársaság elnökkel és Bajnai Gordon miniszterelnökkel is. Itt-tartózkodása alatt összesen 14 szerződést írtak alá a felek.

2010 februárjában Balázs Péter külügyminiszter felavatta a Középnyugat-kínai Csungking (Chongqing) városában az új magyar konzulátust. A város Kína egyik legnagyobb lélekszámmal rendelkező városa, 31 millió lakossal.

Összefoglalóan elmondható, hogy bár a Bajnai kabinet tovább erősítette a magyar–kínai kapcsolatokat és követendő utat jelölt ki a következő konzervatív kabinetnek,

de bezárta a hongkongi magyar konzulátust, és ugyan nyitott egy másikat, a világ legszabadabb gazdasági területéről kivonulni mind diplomáciailag mind gazdaságilag megítélésem szerint hiba volt.¹⁴

II. Orbán kormány 2010 – Erőtjeljes nyitány

Orbán Viktor első miniszterelnöksége idején még sokkal bátrabb, értékek menti külpolitikát folytatott. Az első terminusában a jelenlegi ormányfő még fogadta a Dalai Lámát, amivel megszegte az egyik legnagyobb kínai külpolitikai doktrínát, miszerint csak „egy Kína” van.

Másrészt a kínai vezetés már 2001-ben tett olyan gesztusokat/utalásokat a magyar kormányzatnak, hogy szívesen fogadnának egy miniszterelnöki szintű látogatást. Ezt Orbán Viktor és kormánya addig halogatta, míg végül már csak a következő miniszterelnök, Medgyessy Péter ment el látogatóba az ázsiai hatalomhoz, 44 év után az első miniszterelnökként.

A második Orbán kormány már sokkal nagyobb figyelmet szentel a világ második legnagyobb gazdaságával rendelkező országnak. A Fidesz-vezetés már 2009 őszén „elő bemutatkozó” látogatást tett Pekingben, ahol mind állami, mind pedig az állampárti szinten fogadták a delegációt. A választási kampánya során Orbán Viktor többször tett utalásokat arra, hogy a nyugati civilizáció hanyatlóban van, ezzel szemben a keleti hatalmak, mint Oroszország, India és Kína virágzó jövő elé néznek. Ezek után nem meglepő, hogy hatalomra kerülve erős Kína politikát kezdett el.

A legfontosabb esemény 2010 októberében történt, amikor a magyar miniszterelnök háromnapos látogatáson vett részt Kínában, ahol többek közt találkozott Ven Csia-pao kínai miniszterelnökkel is, illetve több gazdasági tárgyalást is folytatott. A kínai kormányfő a találkozó után így nyilatkozott: „*a kínai–magyar kapcsolatok kiállták a próbát, és zökkenőmentesen fejlődnek a diplomáciai kapcsolatok felvétele óta.*”¹⁵ Orbán Viktor találkozott a Huawei, a Wanhua Industrial Group (Wanhua) elnökével, Ting Csien-seng-(Ding Jiansheng)-gel is. (Ezek után nem meglepő, hogy a Wanhua pár hónap alatt gyakorlatilag felvásárolta a BorsodChemet). A Bank of Communications képviselőivel folytatott tárgyalások után Orbán Viktor szerint „*finanszírozással egybekötött infrastruktúra-fejlesztésre*” kerül majd sor Magyarországon. Még 2011 áprilisában egyeztek meg a kínai és a magyar vezetők a Ferihegyi gyorsvasút megépítéséről, melyet az akkori tervek szerint kínai vállalkozók építettek volna meg. Mára megszűnt a magyar légitársaság, a Malév, és ezzel párhuzamosan a Pekingi-Budapest járatot is törölték. Sokáig szó volt egy kínai teheráru rakodó repülőtér építési ügyéről is. A tervek egy Vát-porpácsi Savaria Airportnál kialakítandó cargo bázisról szóltak, de mivel a kormányzat nem erre a helyszínre, hanem Mezőkövesd mellé szerette volna ezt a bázist felépíteni, a kínai fél végül elállt az üzlettől.

2010 júniusában Ven Csia-bao hazánkba látogatott, így közel negyedzázad után újra kínai kormányfő tette tiszteletét hazánkban. A miniszterelnök szóvivője így

nyilatkozott az esemény jelentőségéről: „*megelégedéssel és örömmel állapította meg, hogy az elmúlt egy esztendőben remek előrehaladást sikerült elérni a kínai-magyar kapcsolatok területén, és egy nagyon komoly együttműködési lehetőség kapujában állunk mind a gazdaság, mind a turisztika, mind a tudomány, mind pedig a kultúra területén*”.¹⁸

Martonyi János külügyminiszter meg is jelölte, hogy mi a célja a kormánynak a találkozóval és hosszabb távon kínai partnerével: „*Azt szeretnénk, hogy a kínai üzletemberek, diákok, turisták, emberek, amikor Európába jönnek, akkor Magyarországon otthon érezzék magukat*”¹⁹

A kínai miniszterelnök európai körútja során mindösszesen három országba, Nagy-Britanniába, Németországba és hazánkba látogatott el, s ez magyar részről hatalmas diplomáciai siker volt. Ven miniszterelnök úr találkozott Orbán Viktorral a magyar kormány fejével, Schmidt Pál akkori államfővel valamint Kövér László házelnökkel.²⁰ A kínai vendég ellátogatott az ELTE Konfuciusz Intézetébe is. Itt-tartózkodása ideje alatt a kínai államférfi összesen 12 különböző szerződést írt alá.

Az ősz folyamán Fellegi Tamás akkori nemzeti fejlesztési miniszter többször járt Kínában, de sajnos egyik tárgyalása sem hozott újabb sikert. A Hainan nem vette meg sem a Maléivot, sem a Budapest Airportot. Államkötvényeket szintén nem, vagy csak alig vásárolt a kínai fél.

2012 áprilisában hazánkba látogatott Li Ko-csiang (Li Keqiang) jelenlegi kínai miniszterelnök-helyettes, aki 2013 tavaszától Ven jelenlegi miniszterelnök utóda lesz. Itt tartózkodása alatt találkozott a Kövér László ideiglenes államfővel, valamint Orbán Viktor miniszterelnökkel is. Tárgyalásaik alatt összesen hét egyezményt írtak alá a felek.

Elmondható, hogy az Orbán kormány nem szakított az elmúlt nyolc év magyar Kína-politikájával, folyamatos és intenzív közeledést tart fenn ázsiai partnerével. Remélhetőleg a jelenlegi jó viszony sokáig megmarad.

Konklúzió

Milyen területeken lehetne még javulni?

A magyar–kínai kapcsolatok az elmúlt bő tíz esztendőben örvendetesen nagy fejlődésen mentek keresztül. A 2000-es évek elejének fagyos éveit felváltotta a folyamatos jó kapcsolat a két állam közt. Így ma már hazánkban is működik Konfuciusz Intézet három regionális központtal. Megjelent a hazai bankpiacon a Bank of China, amely ma már két bankfiókkal is rendelkezik. Olyan nagy vállalatok telepedtek le hazánkban, mint a Huawei és a Wanhua. Ezek a sikerek annak volt köszönhető, hogy a mindenkori kormányzat folyamatosan törekszik a jó kapcsolatot fenntartani az ázsiai nagyhatalommal.

A magyar kormányzatnak továbbra is oda kell figyelnie a hazánkban található kínai kolónia igényeire, mert egy erős és elégedett kínai kisebbség, csak pozitív fejlődést

hozhat a kétoldalú kapcsolatokban. A Magyar – Kínai Két Tanítási Nyelvű Általános Iskolát gimnáziummá kellene kibővíteni, ahogyan azt már régóta kérik az érintettek.

Külön öröndetes tény, hogy a következő generáció két talán legfontosabb tagja (Li Ko-csiang és Hszi Csin-ping) is már járt hazánkban.

Fontos lenne, hogy a magyar pártok konszenzusus Kína-politikát folytassanak. Pártjainknak mind kormányon, mind pedig ellenzékben egyként kell kiállnia az „egy Kína” elve mellett és semmilyen módon nem szabadna politikai legitimitációt nyújtani Tajvannak (még ellenzéki korszakban sem). Tibet ügyében is dicséretesebb lenne, ha közösen vonnának meg egy határt, hogy meddig lehet ezért az ügyért bírálni Kínát.

A magyar-kínai gazdasági kormánybiztos posztot ajánlatos lenne minél hamarább újra megerősíteni, és olyan kormánybiztost kinevezni az élére, akinek csak ezt kellene vezetnie (jelenleg Matolcsy György nemzetgazdasági miniszter vezeti). A jelenlegi három kínai külképviseleten kívül (Peking, Sanghaj és Csungking) mellett újabbakat kellene nyitni. Vissza kellene térni Hongkongba, illetve megjelenni Makaóban. Már jelen vagyunk a négyből három tartományjogú városban, és így már csak Tiencsinben (Tianjin) kellene külképviseletet nyitni. Természetesen törekedni kell rá, hogy ne csak képviseleteink legyenek, hanem közvetlen kapcsolatunk is legyen ezekkel a területekkel, így legalább a Budapest-Peking közvetlen légi járatott vissza kellene állítani.

Fontos megjegyezni, hogy a magyar gazdasági és politikai elitnek nem szabad figyelmen kívül hagynia, hogy a kínai vezetésnek nem érdeke Kelet-Európában csak Magyarországra irányuló kapcsolat. A még érvényben lévő „harmonikus világ” kínai külpolitikai doktrínában nem fér bele, hogy csak egyoldalúan hazánkkal építsen ki a jó kapcsolatokat, és a környező államokkal nem.

Ha a két ország kölcsönösen tiszteletben tartja egymást és folyamatosan fejleszti kapcsolatait, akkor eredményes jövő felé tekinthet mindkét ország. De ehhez fontos megérteni a másik fél céljait, tetteik, nyilatkozataik mozgató rugóit, s ha ezt nem tesszük, nem tudunk eredményes politikát folytatni Kínával.

Jegyzetek

- 1 Mint ismeretes Medgyessy Péter 2003 előtt kétszer járt Kínában, a rendszerváltás idején, mint miniszterelnök-helyettesként majd 1997-ben, mint pénzügyminiszter. Miniszterelnöksége után utazó nagykövetségként is járt Kínában illetve a gyakori volt, hogy a kínai partnerek 2010-ig gyakran felkeresték az ex-kormányfőt. Érdeklenségként érdemes megjegyezni, hogy Medgyessy könyvét a „Polgár a pályán”-t Kínában is kiadták.
- 2 Gyurcsány tiszteli a kínai társadalmi modellt
<http://m.hvg.hu/itthon/20050909gyurcsanykina>
- 3 Gyurcsány vízumot ígért a kínaiaknak
<http://mno.hu/migr/gyurcsany-vizumot-igert-a-kinaiaknak-562853>

- ⁴ Kínai állami vezetőkkel találkozott Gyurcsány Ferenc
<http://hvg.hu/vilag/20050908kinagyurcsany2>
- ⁵ A különleges igazgatású terület a Kínai Népköztársaság egyik közigazgatási egysége. Kínában összesen két ilyen található a volt brit gyarmat, Hongkong és a volt portugál gyarmat, Makaó. Mindkét területnek saját alaptörvénye (de nem alkotmány), illetve saját maguk által választott parlamentje és kormánya van, amelyet a pekingi kormány felügyel.
- ⁶ Gyurcsány: a közvetlen légi járat megteremthető lesz 2008-ig Budapest és Hongkong között <http://belfold.ma.hu/tart/rcikk/a/0/129530/1>
- ⁷ „Először jár magyar miniszterelnök Hongkongban, mióta világ a világ”
<http://www.nol.hu/archivum/archiv-376740>
- ⁸ Eredetileg januárban történt volna a kiutazás, de betegség miatt le kellett mondani.
- ⁹ Az ONGY elnöke Kína egyik legbefolyásosabb személye, hiszen tagja a KKP Központi Bizottsága Politikai Bizottsága Állandó Bizottságának. Valamint 2002-es generációváltáskor komoly esélye volt a miniszterelnöki posztra, amit végül Wen Jia-bao kapott meg.
- ¹⁰ Civil kapcsolatok Kína és Magyarország között
<http://hungarian.cri.cn/341/2012/05/03/161s146369.htm>
- ¹¹ A testület leginkább egy Népfrontszerű fórum, mindig az Országos Népi Gyűlés előtt szokták megtartani. Vezetője Kína egyik legbefolyásosabb politikusa a KKP Központi Bizottság Politikai Bizottsága Állandó Bizottságának tagja.
- ¹² Jia Qinglin a kínai-magyar gazdasági együttműködés mellett
<http://hungarian.cri.cn/1/2008/05/09/2@92155.htm>
- ¹³ Gyurcsány: az eltérő arányok nem jelentenek gondot Kína és Magyarország barátságában http://belfold.ma.hu/tart/cikk/a/0/21294/1/belfold/Gyurcsany_az_eltero_aranyok_nem_jelentenek_gondot_Kina_es_Magyarorszag_baratsagaban
- ¹⁴ Cato Intézet: Hongkong a világ legszabadabb gazdasága, Magyarország a 17.
<http://www.origo.hu/gazdasag/hirek/20110921-cato-intezet-hongkong-a-vilag-legszabadabb-gazdasaga-magyarorszag-a-17.html>
- ¹⁵ Orbán szabadságot és szerelmet kívánt a kínaiaknak
http://index.hu/kulfold/2010/10/31/orban_szabadsagot_es_szerelmet_kivant_a_kinaiaknak/
- ¹⁶ Orbán: „Nekünk, magyaroknak mindig öröm Kínában lenni”
<http://www.stop.hu/kulfold/orban-nekunk-magyaroknak-mindig-orom-kinaban-lenni/767413/>
- ¹⁷ Petőfit idézve szabadságot és szerelmet kívánt Orbán Kínában
http://nol.hu/kulfold/petofit_idezve_szabadsagot_es_szerelmet_kivant_orban_kinaban
- ¹⁸ Június végén Magyarországra jön a kínai kormányfő
<http://www.fidesz.hu/index.php?Cikk=163765>
- ¹⁹ Lassú építkezést alapozhatnak meg Martonyi kedveskedő mondatai

<http://www.origo.hu/itthon/20110608-magyar-kulgazdasagi-torekves-azsiaban.htm>

- ²⁰ Mint érdekesség megjegyzendő, hogy fideszes országgyűlési elnök még nem utazott hivatali ideje alatt Kínába, illetve a legkritikább esetben találkozott kínai delegációval.

Irodalom

- Adam C. (2011) A kommunista Kína és Magyarország kormánya hasonlóan gondolkodik a jövőről. *Kanadai Magyar Hírlap*. Letöltés ideje, helye: 2012. január 1. http://www.epa.oszk.hu/00800/00843/00088/Kanadai_Magyar_Hirlap_2011_junius/kanadaihirlap.com/2011/06/27/a-kommunista-kina-es-magyarorszag-kormanya-hasonloan-gondolkodik-a-jovorol/index.html
- CRI (2011) Sűrű a kínai és magyar politikusok közötti magas szintű csere. *China Radio International*. Letöltés ideje, helye: 2012. február 01. <http://hungarian.cri.cn/441/2011/06/23/137s136293.htm>
- Dessewffy T. – Szajp Sz. (2007) *A kínai kapcsolat*. Demos Alapítvány.
- Embassy of the People's Republic of China in Hungary (2004): A kínai- magyar kétoldalú kapcsolatok, *Kínai Népköztársaság Magyarországi Nagykövetsége*. Letöltés ideje, helye: 2012. január 17. <http://www.chinaembassy.hu/hu/zxgx/zzgx/t84598.htm>
- Fazekas G. (2006) Kína a globális hatalommá válás útján. *Külügyi Szemle*, V. évfolyam 2006/1-2. szám 3–15. o.
- Inotai A. – Juhász O. (2008) *Kína: realitás és esély* (Tanulmányok Magyarország Kína stratégiájának megalapozásához), MTA Világgazdasági Kutatóintézet és a Miniszterelnöki Hivatal kiadványa.
- IPU: Tájékoztató a magyar-kínai kapcsolatokról. *Interparlamentáris Unió Magyar Nemzeti Tagozat, Baráti Társaság*. Letöltés ideje, helye: 2012. január 10. <http://ipumkbt.hu/letolt/03.htm>
- Kutasi G. (2012) Az ipari parkok szerepe a kínai-magyar gazdasági kapcsolatok fejlesztésében. *Vezetéstudomány* XLIII. Évfolyam 2012. különszám 36–45. o.
- Külügyminisztérium (2008) *Magyar Külpolitika Évkönyv 2008*. Külügyminisztérium Budapest.
- Külügyminisztérium (2009) *Magyar Külpolitikai évkönyv 2009* Külügyminisztérium Budapest.
- Lengyel V. (2012) Épül a kínai-magyar kapcsolat. *Heti Válasz*. Letöltés ideje, helye: 2012. április 28. <http://hetivalasz.hu/uzlet/elsodleges-partnerek-vagyunk-48274>
- Magyarország Nagykövetsége (2007) *Politikai kapcsolatok*. Letöltés ideje, helye: 2012. január 23. http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/CN/hu/Bilateralis/Kina/pol_kapcs.htm
- Majoros P. (2008) Kína szerepe a magyar külgazdasági stratégiában. *EU Working Papers* 3–21. o.
- Mohr R. (2008) *Magyar-Kínai kapcsolatok rövidített változat*. Eastinfo Szolgáltató és Kereskedelmi KFT.

Nemzeti Fejlesztési Minisztérium közleménye: *A Kormány kaput nyit a magyar- kínai vállalkozásoknak*. 2011. 09. 20.

Parlament (2007) *A kínai parlamenti elnök hivatalos Budapesti látogatása*. letöltés ideje, helye: 2012. január 16. http://www.parlament.hu/sajto/07/2n/0523_kinai.htm

Rácz L. (2010) Adalékok a magyar–kínai katonadiplomáciai kapcsolatok történetéhez *Hadtudomány* 2010. 4.

Szunomár Á. (2011) *Kínai, magyar – két jó barát?* VKI Budapest 237. szám.

A BORSODCHEM SZEREPE A WANHUA INDUSTRIAL GROUP NEMZETKÖZI STRATÉGIÁJÁBAN

✍ SZABADOS MELINDA

a Zsigmond Király Főiskola

végzett nemzetközi gazdaság és gazdálkodás szakos MA hallgatója

m-szabados@index.hu

.....

A 21. század kihívásai között szerepel az a nagy kérdés, hogy Magyarország az új világ-gazdasági környezetben kialakuló helyzetekre hogyan képes válaszolni. A Magyarországra érkező kínai befektetők nemzetközi stratégiájának ismerete segítséget nyújthat ahhoz, hogy a változó gazdasági környezetben a számunkra is megfelelő üzleti lehetőségeket szerezzük meg. A Wanhua felvásárolta az Európa-szerte ismert, magyar BorsodChem vegyipari vállalatot. A két vállalatóriás egyesülésével a vegyipari piac újabb kihívással nézhet szembe. Ezzel a stratégiai egyesüléssel mindkét félnek lehetősége van arra, hogy a vegyiparban megkeresse azokat a réseket, amelyeket termékeivel, szolgáltatásaival kielégíthet. Az akvizícióval a Wanhua nem egy, hanem három kész gyárüzemet kapott; a kazincbarcikai, az ostravai és a kozle-i gyárat. A kész gyárakban alkalmazott technológiát „csupán” felülvizsgálták, és ahol szükséges volt felújították. A tulajdonosváltás után a termelés gyakorlatilag zökkenőmentesen folytatódott. A nyitott kérdés, hogy mi magyarok, hogyan használjuk ki a helyzetből fakadó esetleges alkalmakat az Európán kívüli ismertségünk növelésére.

.....

Gazdasági kapcsolatok alakulása a 2000. esztendő től A transznacionális vállalatok terjeszkedése

A 2000. év nem csak a világgazdaságban, hanem az egyes országok gazdasági kapcsolataiban is érdemi változásokat hozott. Míg a rendszerváltás előtt teljesen természetes volt, hogy csak az azonos értékrendet képviselő államokkal folytatunk kapcsolatot, mára ez a hozzáállás változott, paradigmaváltásra kényszerítve minden gazdasági szereplőt. Amit ma elmondhatunk, hogy egyetlen biztos dolog van az élet minden területén, ez a *változás*.

A globalizáció folyamán a nemzetállamok szerepe és mozgástere csökkent. Egyes államok, mint az USA, a napjainkban rendelkezésre álló pénzügyi és gazdasági eszközökkel olyan befolyáshoz juthatnak, mint korábban földrajzi helyek fizikai meghódításával. A Clinton doktrína egyik legfontosabb fogalma alapján, hogy *minden politikai célt gazdasági úton el lehet érni*, beigazolódni látszik. Ha egy több százmilliárd dolláros tőkéjű TNC megérkezik egy kis GDP-vel rendelkező országba, komoly függő-

ség alakulhat ki az ország részéről, a TNC pedig nyomást gyakorolhat az érdekeinek megfelelő döntések eléréséhez. Éppen ezért alapos megfontolást igényel, hogy egy ilyen vállalatot beengedünk-e az országba, vagy sem.

Ha a körülöttünk megjelenő turbulens folyamatokat nem tudjuk megfelelő módon kezelni, akkor lemaradunk, és ha lemaradunk, akkor kimaradunk olyan lehetőségek-ből is, amelyek segítségével a gazdasági életben számottevő szerepet tölthetnénk be.

A 21. század másik kirívó eseményeként említhetjük meg a távoli Kína gazdasági és geopolitikai színrelépését. Manapság a gazdasági élet szereplői egytől egyig arra figyelnek, hogy Kína hogyan reagál a piacgazdaság eseményeire.

Bár Kína államformája a mai napig népköztársaság, a rendszerváltás előtt is hagyományosan jó kapcsolatot ápolt Magyarországgal, és a rendszerváltás után ez a jó kapcsolatrendszer új fejezetet kezdett meg. Úgy tűnik, hogy nem csak hátránya, hanem bizony előnye is származott a rendszerváltás előtti időszakban kötött barátságoknak. Kérdés, hogy ezt az „előnyt” képesek vagyunk-e a magunk hasznára fordítani. Ez elmúlt évtizedekben ez a kapcsolat nem tekinthető folyamatosnak, hiszen akadtak bennük eseménymentes időszakok is.

Érdeemes megfontolni, hogy az új fejezetet hogyan kezdjük el Kínával, illetve a *kínai transznacionális vállalatokkal*. Elmondható, hogy kézzel fogható kapcsolatunk van ezekkel a vállalatokkal, hiszen a BorsodChem élete alaposan megváltozott, mert a kínai Wanhua cég teljes, 96%-os irányítást szerzett a vállalat vezetésében. De nemcsak a Wanhua jelent meg Magyarországon, hanem több más kínai nagy befektető is.

Wanhua Industrial Group

A Wanhua Ipari Csoport szerepel a Fortune Global Top500 kínai kiadásban és a 2011. évi felmérés alapján (1. forrás: <http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2011/>), a 299. helyen áll. A Wanhua Ipari Csoport fő profilja az MDI- és TDI-gyártás. (A difenilmetán-diizocianát rövidítve MDI, főleg a *kemény habok* felhasználási területe, amely az építőipar, a hűtőgépgyártás, valamint a csomagoló- és szigetelőanyag-gyártásban használatos. A toluol-diizocianát rövidítve TDI, a *lágypoliuretán habok* alapanyaga, amelyet elsősorban a gépjármű-ülések, az autókárpitok és a matracok gyártásához használnak.)

A Wanhua-t az ázsiai és a csendes-óceáni térség *legnagyobb izocianát gyártójaként* tartják számon, s egyben az izocianát-technológia globális *vezető innovátora* is. A cég nem csak méreteiben, hanem tevékenységben is vezető szerepre törekszik. 2010-ben ez a cég helyezte üzembe a világ legnagyobb és legintegráltabb izocionátgyárát Ningboban. A Wanhua a leggyorsabban növekvő poliuretán alapanyag- és kapcsolódó termékeket gyártó és forgalmazó cégcsoport. *Negyven országba exportál*, termékei eljutnak Észak-Amerikába, Kelet- és Nyugat-Európába, Japánba, a Közel-Keletre és Délkelet-Ázsiába.

Büszke innovatív és zöldtörekvéseire: *több mint négyszáz* fejlesztéssel foglalkozó alkalmazottja van, éves forgalmának, pedig az 5%-át költi kutatásra és fejlesztésre. Ezért a Wanhua az egyik legversenyképesebb vállalat a kínai piacon. (2. forrás: www.wanhuaigroup.com)

A Wanhua Ipari Csoport tagjai:

1. Yantai Wanhua Poliuretán Co.
2. Wanhua Ecoboard Co.
3. Wanhua Energysav Co.
4. Wanhua International Resources Co.

Yantai Wanhua Poliuretán vállalat a poliuretán ipar egyik alapítója Kínában. Ázsiában PU, PVC, TDI és MDI alapanyagokat gyárt. 2001-ben csatlakozott a Wanhua Ipari Csoporthoz. 2002-ben megkapta az ISO minősítést. Csoporttagként a nevéhez kötődik a BorsodChem felvásárlása.

Wanhua Ecoboard vállalat környezetbarát anyagokból készít farostlemezeket, faforgács és egyéb préselt lemezeket a bútorgyártáshoz.

Wanhua Energysav vállalat kifejlesztett egy olyan külső homlokzati szigetelő rendszert, amely nem csak biztonságos, de energiatakarékos is, akár 65%-os energia megtakarítás érhető el azzal a saját poliuretánhabosító technológiával.

Végül pedig a *Wanhua International Resources vállalat*, az EMUA aktív tagja (Hong Kong Energy and Minerals United Associations, Egyesült Hongkongi Energia és Ásványi-anyag Egyesület). Az Egyesület 2006-ban alakult azért, hogy az energia és ásványanyag iparág szereplői részére egy olyan közös platformot hozzon létre, amelyen az együttműködést, a közös projektek kivitelezését támogathassa. (3. forrás: <http://www.emua.com.hk/1/?q=Members>, <http://www.emua.com.hk/1/>).

A Wanhua csoport telephelyei Ázsiában és a tengerentúlon is megtalálhatóak. A hazai kirendeltségek Yantaiban, Ningboban, Pekingben, Sanghajban valamint Foshanban találhatóak. A tengerentúli képviselők megtalálhatóak Amerikában két helyen is, valamint Európában, Hollandiában, a Közel-Keleten, Dubaiban, Indiában Mumbaiban, Japánban, Tokióban és végül Oroszországban is van egy irodája, Moszkvában. (4. forrás: <http://www.ytpu.com/en/about/Global.shtml>)

YANTAI Wanhua

A BorsodChem felvásárlója a négy cégből álló *Wanhua Csoport egyik társasága*, a száz százalékos anyavállalati tulajdonú Yantai Wanhua Poliuretán vállalat. A négy leányvállalatából a fő működő cége, a Yantai Wanhua, amely jelen van a sanghaji értéktőzsdén is. A Yantai Wanhua kezdetben szintetikusbőr-gyárként üzemelt, majd 2001 októberében egyesült a Wanhua Ipari Csoport globális befektetési társasággal. A Kínai Népköztársaság Országos Tervezési Bizottsága 1978-ban, a hatodik 5. éves

terv keretein belül, amely hetven projektet tartalmazott, jóváhagyta azt a poliuretán projektet, amely modern kínai ipari történelemben precedens értékű. Az Állami Fejlesztési és Tervezési Bizottság és az Állami Infrastruktúra Bizottság által jóváhagyott projekten keresztül megteremtették *az izocianát ipar alapjait Kínában*. Ez volt az első ilyen vállalkozás Kína modern ipari történelmében.

Fontosabb állomások a vállalat életében

1978-ban kezdődött meg az *a projekt, amely által Kínában lerakták az alapját a poliuretán iparnak*. 1980-ban átvette a világhírű DuPont koncepciót, amely a gyártás biztonságát adja. 1999-ben elismerték, hogy egyike a Tíz Legjobb High New Tech Vállalatoknak, Shandong tartományban. A Nemzeti Tudományos és Technológiai Haladás-díj második helyezését kapta az „MDI gyártás technológiai fejlesztés”-ért, valamint megkapta a GB/T19001-1994-ISO9001: 1994 minőségbiztosítási rendszertanúsítását is.

2001-ben már jegyezték a sanghaji értéktőzsdén. A Yantai Wanhua tőzsdei kódja: 600309. Yantai Wanhua volt az *első vegyipari cég Kínában*, amely megszerezte az ISO 9000 minőségirányítási rendszer, és az ISO 14001 Környezetközpontú Irányítási Standard, valamint az OHSMS 18000 Munkahelyi egészség és biztonságirányítási rendszertanúsításokat. A társaság tagja lett az International Izocianát Intézetnek. 2004-ben további gyártás biztonsági koncepciót adaptált a világhírű DuPont-tól. 2006-ban már Kína legértékesebb jegyzett befektetési társaságaként tartották számon a Wanhuát. Ezen kívül a Yantai Wanhua, mint fő MDI-gyártó, megbecsült tagja a kínai Top Brand-nek. A Kínai Nemzeti Biztonsági Szabványügyi Hivatal befogadta a céget, és a Nemzeti Biztonsági Szabványügy besorolta az „A” osztályú Vállalkozások közé. 2007-ben a Yantai Wanhua lett az első vállalat, amely elnyerte „Felelős gondoskodó” címet. Még ebben az évben Yantai Wanhua egymás után harmadik alkalommal került fel a „Kína Top 50” közé.

Wanhua megbecsült tagja a „2006 Legjobb jegyzett társaság folyamatos garanciával” megnevezett vállalatoknak. 2008-ban Ningbo-ban elnyerte az „Állami Környezetbarát Projekt” díjat. (5. forrás: <http://www.ytpu.com/en/>)

A felvásárlás

2011. február elsején a magyar izocianát-gyártó BorsodChem Zrt. bejelentette, hogy a stratégiai befektető Wanhua Ipari Csoport teljes irányítást szerzett a BorsodChem felett, miután érvényesítette a BorsodChem pénzügyi átstrukturálása során 2010 júniusában megszerzett vételi opciós jogát.

Az átstrukturálás részeként, a Wanhua 140 millió euró (mintegy 39 milliárd forint) új forrást bocsátott a BorsodChem rendelkezésére, amit a vállalat jelenleg az új TDI 2 üzemének és salétromsavgyárának felépítésére használ fel. A BorsodChem hosszú

távú fejlesztését mostantól a Wanhua biztosítja a *Bank of China* által vezetett banki konzorcium pénzügyi támogatásával.

Jason Ding, a Wanhua Ipari Csoport vezérigazgatója szerint a BorsodChem Wanhua Csoportba történő integrációjával – melynek során *a két regionális vállalat egyetlen globális társasággá alakul át* – létrejön a világ harmadik legnagyobb izocianát-gyártója. Ezen kívül az iparági know-how megosztására és a természetes szinergiák kiaknázására épülő partnerség mindkét fél számára előnyös lesz. A vezérigazgató szerint ezzel a befektetéssel a Wanhua előre lép a globális vállalatává válás útján. A felső vezetés tisztában van azzal, hogy a Wanhua hatékony gyártási technológiákkal és elkötelezett munkavállalókkal rendelkező, sikeresen újjáalakított vállalatot vásárolt meg. (6. forrás: <http://www.borsodchem-hu.com/News-Events/News/A-Wanhua-teljesiranyitast-szerzett-a-BorsodChembe.aspx?lang=hu-HU>)

Az akvizíció eredménye

Egyes vélemények szerint az ügylet révén tovább *koncentrálódik az egyik fő műanyagipari alapanyag, az izocianát (MDI) globális termelése*. A BorsodChem megvételének köszönhetően a társaság az évi 180 ezer tonna MDI előállításával a német BASF és Bayer mögött a harmadik legnagyobb izocianát termelővé válhat Európában. A csoport termelésének nagy részét maga a kínai piac veszi fel, ezért a cég nemzetközi kereskedelmi súlya jelenleg szerény.

Ismert, hogy a kínai cég számára a BorsodChem nem a kizárólagos célpont volt. Néhány éve mérlegelte a *hollandiai és a dániai gyárépítés lehetőségét* is, a kazinbarcikai társaság pénzügyi nehézségei azonban vonzerőt jelentettek. Az is sokat nyomott a latban, hogy Európa az egyik legnagyobb poliuretán-piac, s ennek a közepén található a BorsodChem, amely meghatározó részben poliuretán-alapanyagot gyárt. A kazinbarcikai *gyártókapacitások megszerzése* mellett az akvizíció másik célja a BorsodChem-en keresztüli *piaci terjeszkedés* volt.

Megemlítendő, hogy a Yantai Wanhua, mint felelős világpiaci szereplő lényeges elemnek tartja a társadalmi felelősségvállalás gondolatát. (A Responsible Care® – Társadalmi felelősségvállalás célja, hogy a vegyipar sajátos fejlődési feltételeinek figyelembevételével folyamatosan javítsa az egészségügyi, biztonsági és környezeti teljesítményt.)

A Yantai Wanhua erőfeszítései a Responsible Care bevezetésére első lépéseként 2005. szeptember elsején aláírta a Világ Biztonsága Nyilatkozatot, Orlando-ban, USA-ban. Kínában ez az első vállalat, amely aláírt egy ilyen nemzetközi nyilatkozatot. Ezek után 2007-ben a Kínai Kőolaj- és Vegyipari Szövetség az elsők között a Yantai Wanhuának ítélte oda a „Responsible Care Experimental Enterprises” címet. Ezáltal a társadalmi felelősségvállalás terén példává vált a kőolaj- és egyéb vegyipari vállalkozások számára. Továbbá a Yantai Wanhua szigorúan csak a nemzeti biztonsági minősítéssel rendelkező fuvarozókat választja. Rendszeresen oktatja a fuvarozókat

a biztonságra, a fuvarozókkal együtt feltérképezi a sürgősségi javaslatokat, valamint vészhelyzeti felszerelésekkel látja el haszongépjárműveket a közlekedési balesetek minimalizálása érdekében. A társadalmi felelősségvállalás részeként minden termékéhez csatolnak egy úgynevezett biztonsági adatlapot. /MSDS (Material Safety Data Sheet)/. (7. forrás: <http://en.wanhugroup.com/SustDevInfo/SustDevelopRC.aspx>)

Wanhua számos elismerést kapott azokért az innovációkért, amely hírnevét erősítette. Ezen kívül elnyerte a vezető technológiai szereppel bíró, és a legjobb munkaadó címet. Wanhua az egyetlen vegyipari cég Kínában, amely elnyerte a „Környezetbarát Vállalat” címet.

Stratégiai törekvések

Az európai terjeszkedéshez a BorsodChem ismeretét és tapasztalatát kívánják igénybe venni. A kazincbarcikai társaság termelését tovább kívánják bővíteni, a vállalatot, pedig Európa legversenyképesebb izocianát-gyártójává szeretnék alakítani. Céljuk továbbra is a K+F, az energiaipar valamint a feldolgozóipar továbbfejlesztése.

Bár az utóbbi években felgyorsult a kínai tőke kivitel, továbbra is fő célpontnak az amerikai állampapírok számítanak, utánuk pedig a stratégiai súlyú vállalatok részvényei következnek. Némely nyugati kormány stratégiai megfontolásból határt szab a kínai állami beruházók tulajdonszerzésének. Magyarországon más a helyzet. Az *Asia Center* további kínai cégeket igyekszik hazánkba vonzani, a világon elsőként Budapesten nyitott irodát a távol-keleti ország befektetési ügynöksége. Eddigi becslések szerint 600-800 millió dollárnyi (egyes vélemények szerint ez már túlhaladta az 1 Mrd dollárt) kínai működőtőke érkezett az országba, jórészt az informatika, az elektronika, a távközlés és a kutatás-fejlesztés területére. Itt van az ázsiai állam legnagyobb kereskedelmi bankja, a Bank of China is. Egyes vélemények szerint ötezer kínai cég működik Magyarországon. (8. forrás: B. Horváth Lilla <http://www.vg.hu/manager-magazin/globalisan-oldodik-348088>)

Az akvizíció hatása a BorsodChem életére A BorsodChem történetének főbb mérföldkövei

A BorsodChem története több mint hat évtizeddel ezelőtt kezdődött Magyarország északi részén, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található kisvárosban, Kazincbarcikán. A BorsodChem jogelődjét a Borsodi Vegyi Kombinátot 1949-ben állami vállalatként alapították a Borsodi Kokszművek, a Sajómenti Vegyiművek és a Borsodi Ipari Tröszt egyesülésével. A vállalatot 1991-ben privatizálták, papírjai a budapesti és a londoni tőzsdén is piacra kerültek.

Az első években a vállalat portfóliója leginkább szintetikus műtrágya előállításából állt. Az 1950-es évek közepétől bővítette a tevékenységét PVC-gyártással, műanyag- és finomkémiai termékek gyártásával. 1963-ban alapították meg az első PVC gyárat Magyarországon. A rendszerváltás után MDI és TDI is felkerült a termék portfóliójuk palettájára. (9. forrás: <http://www.borsodchem-hu.com/About-us/History.aspx>)

Borsodi Vegyi Kombinát 1949-ben három vállalat egyesülésével jött létre, Kazincbarcikán. 1954-ben kezdődött meg a műtrágyagyártás (ammónia, nitrit, karbamid). 1963-ban Magyarországon indult el az első PVC-gyár (PVC-porgyártás megkezdése, higanykatódos klór- és sósav-üzem) megépítése. A PVC-gyártás megkezdésével, a műanyag- és finomkémiai termékeket is felvették a portfóliójukba. 1971-ben kezdődött meg a profilbővítés; a kazincbarcikai gyáregységhez csatolták a Tatabányai Karbidgyárat és a Szekszárdi Műanyag-feldolgozó Gyáregységet, valamint a Miskolci Műanyag-feldolgozó Vállalatot is. 1975-ben elindult a BVK műanyag-feldolgozó üzeme, mely dréncső, lágy PVC-profilok és kemény fóliák gyártásával foglalkozott. Ekkorra már a hazai műanyagok közel 50%-át a BVK termelte. 1978-ban az Olefin II. program keretében az új PVC-gyár (PVC III.) a japán Shin-Etsu technológiája alapján kezdte el gyártani a PVC-port. A klóralkáli elektrolízis üzem az olasz De-Nora higanykatódos eljárása alapján kezdte meg működését. 1982-ben a PVC-porkeverék gyártása is elkezdődött. 1983-ban megkezdte működését a vállalat saját ablakkonfekcionáló üzeme. Két év múlva a foszgén üzem indult be. 1988-ban pedig elkezdődött a granulált műtrágya gyártása.

1991-ben a BVK átalakult BorsodChemmé, ebben az évben kezdődött meg az MDI-gyártás is. 1992. stratégiai jelentősége lett a környezetvédelemnek és létrejött a hulladékkezelő üzem. Ennek következményeként 1994-ban bevezetésre került az ISO 9002 Minőségbiztosítási Rendszer. 1996-ban a BorsodChem részvényei kikerülnek a budapesti és londoni értéktőzsdére. 1998-ban bevezetésre kerül az ISO 140001 Környezetvédelmi Irányítási Rendszer.

2000-ben megkezdődtek a *felvásárlások*, megtörtént a cseh MCHZ *akvizíciója*. megtörténik. Egy év múlva elkezdődött a TDI gyártása. A gyártáshoz a japán Mitsui Toatsu Chemicals, Inc. technológiáját alkalmazzák. Ugyanebben az évben létrehozták a saját erőműüket. 2004-ben a BorsodChem részvényeit már a varsói értéktőzsdén kezdték el jegyezni.

2005-ben egy újabb *felvásárlás* történt, a *lengyel Petrochemia Blachownia* (Benzene, Toluene, Xlene), Kedzierzyn-Kozle városában.

2006-ban a Permira befektetési csoport átvette a BC tulajdonjogát és ezzel egyidejűleg a vállalat kivonult a tőzsdéről. Egy újabb technológiai változást vezettek be, az eddigi De-Nora higanykatódos eljárást kiegészítették a Chlorine Engineers licence alapján (Mitsui leányvállalat) Ez egy membráncellás eljárás, amely lehetővé teszi a PVC-gyártás kapacitásbővítését.

2009-ben további változás következik a vállalat életében, egy nemzetközi team vezetésével új szervezeti struktúrát alakítottak ki.

2010. február elsejével kezdődött meg a *stratégiai együttműködés* a Wanhua Ipari Csoporttal. A BorsodChem Zrt. 2011. március 10-én, kazincbarcikai telephelyén felavatta új TDI üzemét. Az új létesítmény teljes kapacitása évi 160 kilotonna, amely teljesítmény a vállalatot Európa vezető toluol-diizocianát (TDI) gyártói közé rangsorolja. Az új üzem felépítéséhez 200 millió euró értékű beruházásra volt szükség. Ez az új üzem a BorsodChem által kifejlesztett magas minőségű technológiát alkalmazza, amely által a működés hatékonyabbá vált a jelenleg működő TDI-1 üzemnél. A hatékony működés, pedig magával vonzza a vállalat versenyképességének javulását. A piaci környezet jelenlegi állapota miatt, jelenleg az új gyár nem üzemel teljes kapacitással.

A TDI-2 üzem megnyitása fontos mérföldkő lehet a BorsodChem számára, mivel az európai piacokon vezető TDI szállítóvá válhat. A Wanhua számára is fontos lépés ez, hiszen az ambiciózus globális növekedési stratégiájának végrehajtásában egy újabb lépcsőfokot jelenthet az újabb gyár termelése. (10. forrás: <http://www.borsodchem-hu.com/News-Events/News/BorsodChem-inaugurates-its-new-TDI-plant.aspx>)

A BorsodChem európai terjeszkedése

A rendszerváltás után a BorsodChem is terjeszkedni kezdett, a cseh MCHZ gyár és a lengyel Petrochemia Blachownia felvásárlásával. A következő sorokban az olvasható, hogy a VCP és Permira alapok kezelésében lévő BorsodChem egy újabb lehetőséget kapott a nemzetközivé válás útján. A stratégiai egyesülést követően már nem csak Európában, de akár Kínában is megjelenhet termékeivel.

Nyilvánvaló, hogy jelenleg a *BorsodChem képviseli az európai poliuretán piacot*, amely ideálisan illeszkedett a Wanhua nemzetközi üzleti stratégiájába. Ding Jiansheng vezérigazgató szerint a Wanhua modern technológiájával és tőkebefektetésével megvalósíthatja az „1+1>2” hatást, hiszen ezzel az egyesüléssel lehetőség nyílik a Wanhua és BorsodChem számára, hogy a legversenyképesebb MDI, később TDI-gyártóvá váljon Európa szerte. Mindemelllett a BorsodChem vezetőinek lehetősége nyílt a kínai Wanhua székhelyének látogatására.

Az egyesüléssel a BorsodChem *új technológiát is kapott* a Wanhuától. A meglévő és bevált technológiát csupán felújítani kellett, így sokkal kisebb tőkebefektetéssel versenyképesebb, jobb minőségű termékeket képesek gyártani. A Yantai Wanhua társaság a magyarországi BorsodChem felvásárlásával meghozhatja a többi kínai cég kedvét a külföldi piacok megszerzéséhez. „Nyitva van a kínai piac, akkor mi is kerülhetünk a külföldi piacra.” (11. forrás: <http://hungarian.cri.cn/381/2011/06/24/134s136347.htm>)

A BorsodChemnek jelenleg hét országban van leányvállalata és képviselője. Kazincbarcikán található a központ, valamint Gödöllőn és Budapesten egy-egy képviselőt tart fenn. A Cseh Köztársaságban található egy képviselő és egy gyár Osztravában. Lengyelországban, Katowice-ben van egy képviselője és egy gyára Kędzierzyn-Kozle városában. Belgiumban Brüsszelben, Horvátországban Zágrábban, Olaszországban Milánóban, Nagy-Britanniában Londonban található egy-egy képviselő.

Összefoglalás

A kínai befektetők megjelenése a világpiacon olyan újdonság, amire kevesen számítottak. A kínai transznacionális vállalatok terjeszkedésével a gazdasági befolyás egyre növekedhet az adott országban vagy régióban. A Wanhua megjelenése hazánkban, és a BorsodChem által Európában, új lehetőségeket nyújthat hazánk kelet-ázsiai megjelenéséhez. A gazdasági kapcsolatok szorosabbá válásához szükséges a kínai üzleti menedzsment teljesebb megismerése, és a kínai kultúra megértése és elfogadása. A kínai gazdasági kapcsolatokhoz a gazdasági ismereteken kívül szükség van még a társadalmi, politikai és kulturális téren egy teljesebb ismeretszerzésre.

A Wanhua megjelenése hazánkban segíthet abban, hogy ezt a fajta ismeretszerzést elkezdjük és kölcsönös előnyöket biztosítva, erősítsük a jövőbeli gazdasági és társadalmi kapcsolatokat.

Forrásjegyzék

1. forrás: <http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2011/>
2. forrás: www.wanhuagroup.com
3. forrás: <http://www.emua.com.hk/1/?q=Members>, <http://www.emua.com.hk/1/>
4. forrás: <http://www.ytpu.com/en/about/Global.shtml>
5. forrás: <http://www.ytpu.com/en/>
6. forrás: <http://www.borsodchem-hu.com/News-Events/News/A-Wanhua-teljesiranyitast-szerzett-a-BorsodChembe.aspx?lang=hu-HU>
7. forrás: <http://en.wanhuagroup.com/SustDevInfo/SustDevelopRC.aspx>
8. forrás: B. Horváth Lilla <http://www.vg.hu/manager-magazin/globalisan-oldodik-348088>)
9. forrás: <http://www.borsodchem-hu.com/About-us/History.aspx>
10. forrás: <http://www.borsodchem-hu.com/News-Events/News/BorsodChem-inaugurates-its-new-TDI-plant.aspx>
11. forrás: <http://hungarian.cri.cn/381/2011/06/24/134s136347.htm>

A HUAWEI TECHNOLOGIES HUNGARY KFT. A HUAWEI GLOBÁLIS VÁLLALATI STRATÉGIÁJÁBAN

✍ MOLNÁR PÉTER

a Zsigmond Király Főiskola

végzett nemzetközi gazdaság és gazdálkodás szakos MA hallgatója

mopkaaz@yahoo.com

Tanulmányomat a Huawei Technologies kínai nagyvállalat magyarországi befektetéséről készítettem. A tanulmányomban bemutatom néhány adattal a Huawei-t, mely vállalat a Fortune Global 500 listáján is megtalálható. Az előkelő helyezést segíthette az a tény, hogy a cég 2000 óta jelen van Európában. Ismertetem a cég globális terjeszkedési stratégiáját, amelynek egyik célpontja Magyarország. Rá kívánok mutatni azokra a tényekre, hogy mikor, hová és miért fektetett be, és mi a fő profilja az adott régióban. Kutatásom célja kideríteni, vajon szándékában áll-e Magyarországon, vagy a helyi vagy más környező régióban tovább terjeszkedni. A tanulmány kitér arra a tényre, hogy mit nyer Magyarország a Huawei beruházásával. Választ keresünk arra a kérdésre is, hogy a Huawei magyarországi jelenléte mennyiben támogatja a vállalat globális üzleti stratégiáját, és a kínai vállalat hogyan támogatja a magyarországi innovációt és a társadalmi felelősségvállalást.

A Huawei – a világ egyik vezető kínai transznacionális vállalata

A 2000-es évek új kihívások elé állították a gazdasági élet szereplőit, megváltoztak a világgazdasági piacra való belépés feltételei. Magyarországon több iparágban is megjelentek az ázsiai (kínai) TNC vállalatok, amelyek első befektetési hulláma még 1994-re, második hulláma pedig 2004-re (Magyarország EU tagsága) tehető. Kína beruházási kedvét növeli, hogy Magyarország az európai tranzit útvonalon helyezkedik el.

Kína európai jelenlétének erősítésére törekszik, e törekvésében a kelet-közép-európai térségben hazánk lehet egy lehetséges „ugródeszka”, az egyik összekötő kapocs Kína és az EU között. Olyan előnyöket fordíthatunk hasznunkra, mint a földrajzi helyzetünk, és az évszázadok során felhalmozódott történelmi tapasztalatok.

A Magyarországon jelenlévő kínai vállalatok közül az egyik jelentős befektetéssel bíró vállalat, a Huawei globális telekommunikációs vállalat. A Huawei 1987-ben, mindössze 3000 USD tőkével alakult (21 ezer jüan), régi gyárakban kezdte tevékenységét, s 25 év alatt a világ egyik legnagyobb informatikai beszállítójává vált.

A Huawei többek között mobil- és vezetékes távközlési hálózatok és eszközök

gyártását, telepítését végzi, de gyárt okos telefonokat, vezeték nélküli modemeket, táblagépeket, digitális fényképetet, felhő alapú számítógép-hálózatokat is.

Huawei a fellépő egyedi igényeket testre szabja, innovatív és rugalmas megoldásokat alkalmaz a telekommunikációs iparágban. Mivel az elmúlt évek során a digitális társadalom gyors növekedésnek indult, a hagyományos technológia válaszút elé ért, újra kell definiálnia magát. Ezeknek a kihívásoknak szeretne megfelelni a kínai vállalat.

A világ lakosságának egyharmadát a Huawei eszközei szolgálják ki. A világ ötven legnagyobb távközlési szolgáltatója közül negyvenöt a Huawei ügyfele. A cég a világ második legnagyobb távközlési berendezés szállítója. Vállalati küldetése: „folyamatos, hosszú távú értékteremtés ügyfelei számára”. (Forrás: www.huawei.com).

A Huawei hazai főbb partnerei között megtalálható a Magyar Telekom, Vodafone, Telenor, Invitel, Antenna Hungária. A vállalat meghatározó az iparági szabadalmak területén, éves szinten bevételeinek több mint tíz százalékát költi fejlesztésekre. Az egyik legnagyobb távközlési piac az európai, ezért stratégiai fontosságú a Huawei számára az itteni jelenlét.

Három legfontosabb növekedési területe a távközlési hálózatok, a globális szolgáltatók (logisztikai raktárok), és a távközlési multimédiás eszközök (SingleRan hálózat, Single Radio Access Network), amelyek egyszerre képesek 2G és 3G, sőt 4G technológiának megfelelő adatforgalom biztosítására.

A *Fortune Global 500 listája* alapján a Huawei 2010-ben a 397. helyen állt. A listán megtalálható 46 kínai vállalatból a 40. volt. 2011-ben a Global 500-as listán a 352. helyen állt. (A 61 kínai vállalatból a 40. volt.) Kína egyik legnagyobb magánvállalatának bevétele 2010-ben 21 milliárd USD, 2011-ben 32 milliárd USD volt. Profitja 2010-ben 2 milliárd USD, ami 2011-re 3 milliárd USD-re emelkedett.

A Huawei vállalat története

1988-ban, Shenzhenben alapították meg a vállalatot, a Private Branch Exchange (PBX) gyártó képviseletként. Telefon-kapcsolószekrényeket gyártottak, és mellette független kutatásokba kezdtek, a PBX technológiák kereskedelmével a hoteleket és a kisvállalkozásokat célozzák meg. A legtöbb bevételt (1,51 millió USD), főleg a vidéki eladások generálták, a kínai nagyvárosokban csak tíz évvel később kezdtek el terjeszkedni. Ebben az időszakban nyerték el az első Kínán kívül szerződést, Hongkongban a Hutchinson Whampoa-nál egy fix, vezetékes telefonhálózatot alakítottak ki.

1999-ben alapították meg az első és az egyik legnagyobb K+F központot Bangalore-ban, Indiában. Csatlakoztak a Nemzetközi Távközlési Unióhoz (ITU). Megalapították a 3Com (H3C) nevű közös vállalatot, amely a vállalati adathálózati megoldásokra fókuszál. Európában valósult meg az első jelentős szerződése, akkor több mint 25 millió USD összegben a holland Telfort-nak dolgozott. (Forrás: <http://www.huawei.com/en/about-huawei/corporate-info/milestone/index.htm>)

Majd a Vodafone a Huawei-t választotta ki a telekommunikációs berendezések beszállítójának. A Symantec-vel létrehoztak egy közös vállalatot, hogy fejlesszék a tárolási és biztonsági berendezéseket. A Global Marine-nal is megalapítottak egy közös vállalatot, amely end-to-end megoldásokat kínál a tengeralatti hálózatok működéséhez. (Forrás: www.huawei.com)

2004-ben jelentek meg Magyarországon a Huawei első kereskedelmi képviselői. 2005-ben alakult meg a Huawei Technologies Hungary leányvállalat.

2008-ban sikeresen telepítette országszerte a 3G hálózatát Kanadában (először Észak-Amerikában) a TELUS és a Bell Canada részére. Továbbá sikeresen telepítette a világ első LTE kereskedelmi hálózatát a TeliaDonera részére Oslóban, Norvégiában. Megnyerte a világ legnagyobb LTE hálózatának kiépítését a Telenor részére Norvégiában. (Forrás: http://www.huawei.com/en/abouthuawei/newsroom/resources/corporate_media_kit/index.htm)

2009-ben hozta létre Pécsen és Komáromban, az *Europe Supply Center* (ESC) elnevezésű ellátó központját azzal a céllal, hogy komplex ellátási hálózatot építsen ki a távközlési berendezésekkel kapcsolatos piaci igények kielégítésére Európában, az észak-afrikai és közel-keleti országokat felölelő ún. MENA régióban, majd a későbbiekben Észak-Amerikában és a FÁK országokban is. (Forrás: http://hvg.hu/gazdasag/20110415_huawei_pecsi_kozpont)

A Huawei nemzetközi stratégiája

A vállalat világszerte rendelkezik kompetencia központokkal, 20 K+F központja, 30 oktatási központja, 48 technikai támogató központja van. A Huawei Kínán és a fejlődő országokon túl is terjeszkedik. Nagy régiós központja van Lengyelországban (Észak- és Kelet-Európa régió) és Németországban (Nyugat-Európa). Huawei célja az erő/egyensúly fenntartása, piaci részesedés elhódítása a konkurensektől (az Alcatel-Lucenttől, az Ericssontól és a Nokia Siemens Networks-től).

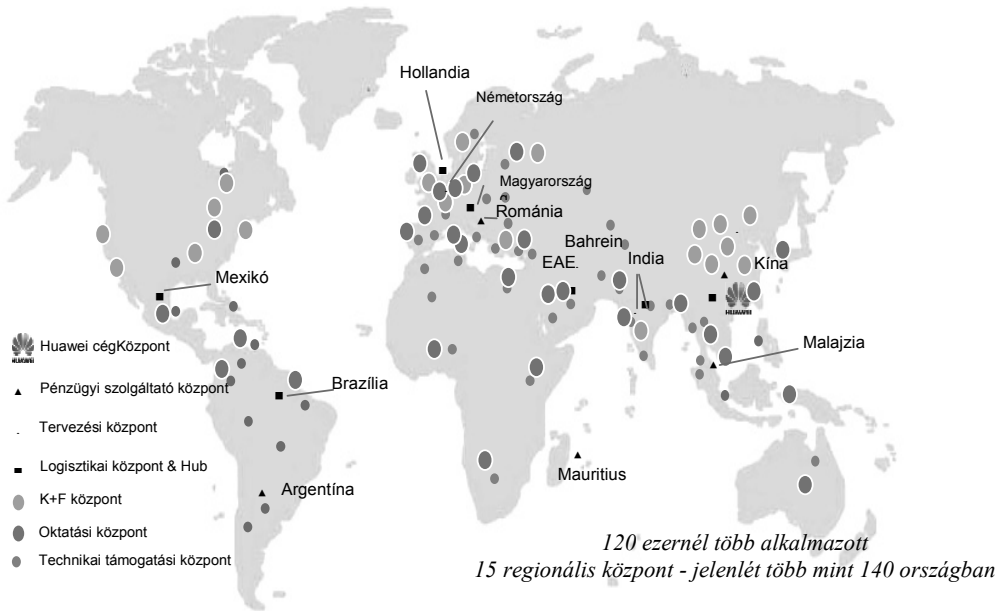
Szolgáltatásaihoz nem vesz igénybe partnereket, maga üzemeltet hálózatokat, (Managed Services) és karban is tartja azokat (például Vodafone hálózatok). 140 ezernél több alkalmazottat foglalkoztat, 15 regionális központot tart fenn, több mint 140 országban van jelen, helyi együttműködéssel és globális erőforrásokkal.

A Huawei-nek a világban két globális ellátó központja van, egy Ázsiában (Kínában) és egy Európában (Magyarországon 2009 óta). Továbbá négy regionális ellátó központja van a világon: Brazíliában, Mexikóban, Indiában és Dubaiban.

A Huawei-nek három fő értékesítési központja található Európában:

1. Düsseldorf, Németország (egész régióban, különösen a kontinentális Európában),
2. Basingstoke, Nagy-Britannia (Nagy-Britannia és Írország),
3. Varsó, Lengyelország (Kelet- és Észak-Európa).

1. térkép A Huawei globális vállalat kompetencia központjai

Forrás: Corporate Presentation (2011) – In: Huawei Flextronics

2. térkép A Huawei globális és regionális ellátó központjai

Forrás: Corporate Presentation (2011) – In: Huawei Flextronics

A helyi üzleti tevékenységekre nagy hangsúlyt fektet a kínai vállalat 31 leányvállalatával. Ezek mellett megtalálható hat többnyelvű képzési központ, három technikai segítségnyújtó központ Nagy-Britanniában, Spanyolországban és Romániában. A call-centerek a teljes európai piacot lefedik, és négy nyelven működnek (angol, francia, német, olasz). (Forrás: *www.huawei.com*)

A Huawei magyarországi jelenlétének főbb eseményei

Budapest (2004)

2004-ben nyitott képviseli irodát Budapesten. Itt található a „Head Office”, a központ, mely „publics relation” és „human resources” tevékenységeket, oktatásokat, értékesítéseket folytat és az üzleti menedzsmentet intézi. A horvátországi, szerbiai, bosznia-hercegovinai, montenegrói üzleti tevékenységét is Budapestről folytatja. A Magyar Telekommal és a Vodafonnal is itt kötött szerződéseket. Hazánkban 2005-ben alapított leányvállalatot e kínai vállalat.

A Huawei 2009-ben alakította ki Európai Ellátó Központját (Huawei Europe Supply Center), amelynek fő egységei Komáromban (Foxconn) és Pécsen (Elcoteq) vannak. Mivel a pécsi összeszerelő üzem működtetője az Elcoteq csődöt jelentett 2011 nyarán, a Huawei 2011 decemberében új központot alakított ki a Pécs melletti Cserkúton. (Forrás: *Corporate Presentation (2011) – In: Huawei Flextronics.*)

Komárom-Foxconn (2009)

Komáromban a vezeték nélküli rádiós és optikai hálózati eszközök gyártása történik. A Huawei a Flextronic-on kívül még egy másik bérnyújtót is foglalkoztat Magyarországon, a Foxconnt, komáromi üzemében ez az egyik fontos megbízó. A komáromi befektetés lehetséges okai közé tartozik a Duna közelsége, valamint, hogy Komárom a fő vasúti- és közúti szállítási útvonal szomszédságában található, Győr és Budapest között. Közel van a győri és a pozsonyi repülőtér, továbbá szerepet játszott a munkaerő piaci nyitottsága, konkurenciához való közelsége (NOKIA), a szakképzett humán erőforrás helyi jelenléte. A Huawei befektetéseire jellemző, hogy azonos iparágban tevékenykedő vállalatok mellé települnek le.

Pécs-Elcoteq (2009)

2008-ban jelent meg Pécsen a Huawei Európai Ellátó Központja azzal az igénnyel, hogy termékek összeszerelését szeretné elvégeztetni az ELCOTEQ ipari parkjában.

Mivel az ELCOTEQ 2011-ben csődbe ment, a Huawei új beszállítót keresett, s a Flextronic-kal összeszerelésre kötött megállapodást.

Pécs/Cserkút Flextronics (2011)

2011-ben a Huawei elindította Európai Logisztikai Központját is, amelynek felfutását 2012 májusában jelentették be. A logisztikai központ egész Európába, Afrikába, Közel-Keletre és Észak-Amerikába is szállít. A magyarországi Európai Ellátó Központban összeszerelt termékeken kívül más kontinensen gyártott termékeket is továbbít.

A Flextronics a Pécs melletti Cserkúton nyitott üzemet, ahol a Huawei-nek optikai, átviteli egységeket, hálózati kommunikációt szolgáló termékeket szerel össze. A vállalat magyarországi új logisztikai központját, a nagyobb precizitás és a gyorsabb európai szállítás érdekében hozta létre. A Vodafone Magyarország a Huawei Technologies-től vásárolja a szélessávú mobilhálózat fejlesztéséhez szükséges eszközöket.

A pécsi befektetés lehetséges oka lehet az új piacok, európai projektek (németországi) itthonról történő ellátása, a szakképzett hazai szakember-utánpótlás rendelkezésre állása (pécsi egyetemisták, fiatal mérnökök, a műszaki és gazdasági tudás jelenléte), az M6-os autópálya, Pécs-Pogány repülőtér, valamint a Mohács-Baja hajókiötő közelsége, mely lehetővé teszi a nemzetközi vízi szállítás lehetőségét Rijeka felé.

A Huawei alkatrészeinek megrendelése során, szállítás 4-24 óra alatt történik, melyet a DHL Supply Chain Magyarország Kft. (DSC) biztosítja. A csomagolást, vámtevékenységet, közúti és légi szállítmányozást a DHL divíziói a Supply Chain, Express és Global Forwarding, Freight látják el. (Forrás: http://hvg.hu/kkv/20120217_huawei_dhl)

A Huawei magyarországi befektetéseinek lehetséges okai és előnyei

A Huawei magyarországi befektetéseinek okai között található az új piacok keresése, az európai projektek itthonról történő ellátása, s főként olyan európai hídfőállás, ahonnan megoldható a gyors szállítás közúton vagy levegőben. A szakképzett hazai humán erőforrás, szakember-utánpótlás is rendelkezésre áll. A Huawei számára az európai mobilszolgáltató tenderek megnyerésének fő logisztikai bázisa is Magyarország.

A kínai vállalat a T-Home-mal aláírt szerződésének megfelelően, gigabites passzív optikai hálózati eszközöket és berendezéseket szállít, mellyel a le- és feltöltési sebesség növekedhet, mind a lakossági mind az intézményi előfizetők számára. A fejlesztést a hazai Huawei csapat végzi. (Forrás: <http://www.pecsistop.hu/gazdasag/kinai-megrendelo-ad-munkat-a-komaromi-foxconn-nak/506603/>)

A Huawei magyarországi jelenléte révén a kis- és középvállalkozások számára lehetővé válik, hogy beszállítók legyenek a kínai vállalat részére. A kínai vállalatok hazánkban leginkább a kommunikációs- és információs technológiában ruháznak

be, ezt bizonyítja a Huawei Magyarországon létrejött két logisztikai központja. Így a hazai szakembereknek, mérnököknek, egyetemistáknak lehetőségei vannak a vállalat fejlesztéseibe való bekapcsolódásra.

További lehetőség a magyarországi egyetemisták részére az, hogy a Huawei fejlesztések, high-tech-technológiák megismerésére, tanulási lehetőséget nyújtanak a cég shenzheni központjában, ösztöndíj program keretében

„A holnap innovatív vezetői” ösztöndíj programot 2011-ben indította Magyarországon a Huawei, ezzel is bizonyítva, hogy mennyire hangsúlyos számára a jövő nemzedékének oktatása. A végzett diákok jó eséllyel pályázhatnak a Huawei-nél, de akár egy hasonló profilú vállalatnál is. (Forrás: <http://www.hwsu.hu/hirek/46214/huawei-oszondij-egyetem-2011-oktatas-telekommunikacio.html>)

Irodalom

- Juhász Ottó, Inotai András, Tóth Barna (2007) *Magyarország Kína-stratégiájának megalapozása, Stratégiai kutatások 2006-2007. Kutatási jelentések*. Magyar Tudományos Akadémia – Miniszterelnöki Hivatal, Budapest.
- Bernek Ágnes (2010) A 21. századi „Kínai Birodalom”. Kína külföldi működő tőkebefektetései területi szerveződése. *Geopolitika a 21. században*, I. évfolyam, 2. szám, Budapest.
- Rácz Lajos (2010) Kína geostratégiai Közép- és Kelet-Európában. *Geopolitika a 21. században*, I. évfolyam, 2. szám, Budapest.
- Inotai András, Juhász Ottó (2009) *A változó Kína*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Inotai András, Juhász Ottó (2009) *A változó Kína I.: Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője, (Stratégiai kutatások)*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Internetes források

- http://www.huawei.com/en/abouthuawei/newsroom/resources/corporate_media_kit/index.htm, letöltés ideje: 2011. október 6.
- <http://www.huawei.com/en/about-huawei/corporate-info/milestone/index.htm>, letöltés ideje: 2012. január 22.
- Pécsett lesz a Huawei egyik globális központja (2011) In: HVG.hu, április 15. http://hvg.hu/gazdasag/20110415_huawei_pecsi_kozpon, letöltés ideje: 2011. november 22.
- Koi Tamás (2011) Magyarország mellett döntött a Huawei, In: hwsu.hu, április 15. <http://www.hwsu.hu/hirek/46509/huawei-halozat-mobilhalozat-radio-terminal-telefon-modem-gyar.html> – 2011. július 7. Letöltés ideje: 2011. április 15.
- Koi Tamás (2011) Németországot meghódította a Huawei, In: hwsu.hu, április 11. <http://www.hwsu.hu/hirek/46480/huawei-halozat-mobilhalozat-infrastruktura-singleran-radio.html>, letöltés ideje: 2011. július 7.

- Koi Tamás (2011) Modernizálja hálózatát a Vodafone is, In: hws.w.hu, március 4. <http://www.hws.w.hu/hirek/46265/vodafone-huawei-3g-lte-edge-mobil-internet-adathalozat-hsdpa-hsupa.html>, letöltés ideje: 2011. július 7.
- Dojcsák Dániel (2011) Magyarországon keres szakembereket a Huawei, In: www.hws.w.hu, február 24. <http://www.hws.w.hu/hirek/46214/huawei-oszondij-egyetem-2011-oktatas-telekommunikacio.html>, letöltés ideje: 2011. július 7.
- Huawei corporate information, strategy, Vision and Mission. <http://www.huawei.com/en/about-huawei/corporate-info/strategy/index.htm>, letöltés ideje: 2011. október 6.
- Haász János-Jenei Miklós (2011) Mit hoznak a kínaiak a magyar embereknek? In: Index.hu, június 24. http://index.hu/gazdasag/magyar/2011/06/24/magyarorszag_egy_talpalatnyi_kina/ - letöltés ideje: 2011.október 20.
- Magyarósi Csaba (2011) Magyarországról hódítja meg Kína Európát, In: Index.hu, június 9. http://index.hu/tech/2011/06/09/magyarorszagrol_hoditja_meg_kina_europat/, letöltés ideje: 2012. január 22.
- http://www.chinanetwork.hu/portal/downloads/Magyar-kinai_gazd_kapcsolatok_Olimpia_Expo_tanulmany_Csirikus.pdf, letöltés ideje: 2012. január 14.
- Sági Gyöngyi (2012) Cserkúton is gyártat a kínai óriás, In: Bitport.hu, január 31. <http://www.bitport.hu/trendek/cserkuton-is-gyartat-a-kinai-orias>, letöltés ideje: 2012. február 22.
- Tovább izmosodott a Magyarországon is terjeszkedő kínai multi (2011) In: Bitport.hu, április 19. <http://www.bitport.hu/trendek/huawei-2010-jelentes-magyarorszag-ellatokozpont>, letöltés ideje: 2012. február 22.
- Vodafone-Huawei: Együtt gyorsulnak Magyarországon (2011) In: Bitport.hu, március 4. <http://www.bitport.hu/mobilitas/vodafone-huawei-kozos-halozati-modernizacio-fejleszt-es-lte-4g-3g-edge>, letöltés ideje: 2012. január 22.
- Magyarországon keres szakembereket a Huawei (2011) In: Computerworld.hu, február 25. <http://computerworld.hu/magyarorszagon-keres-szakembereket-a-huawei-20110225.html>, letöltés ideje: 2012. január 22.
- Szilágyi Szabolcs (2011) Az első felhőalapú okos telefon, In: Computerworld.hu, augusztus 16. <http://computerworld.hu/az-első-felhőalapú-okostelefon-20110816.html>, letöltés ideje: 2012. január 22.
- Barabás Balázs (2008) Európára koncentrál a Huawei, In: Computerworld.hu, augusztus 12. <http://computerworld.hu/europara-koncentral-huawei.html>, letöltés ideje: 2012. január 22.
- Bátky Zoltán (2011) Magyar egyetemistákat támogat a Huawei, In: Bitport.hu, február 23. <http://www.bitport.hu/trendek/huawei-oszondij-felsooktatas-kutatas-fejleszt-es>, letöltés ideje: 2012. január 22.
- Corporate Presentation (2011) – In: Huawei Flextronics, ppp, letöltés ideje: 2012. február 10. http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2010/full_list/301_400.html, letöltés ideje: 2012.február 22.
- http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2011/full_list/301_400.html, letöltés ideje: 2012. február 22.

Kínai megrendelő ad munkát a komáromi Foxconn-nak (2009) In: Pécsistop. hu, június 17. <http://www.pecsistop.hu/gazdasag/kinai-megrendelo-ad-munkat-a-komaromi-foxconn-nak/506603/>, letöltés ideje: 2012. február 10.

Új gyárat nyit a Huawei és a Flextronics Pécsen (2011) In: Bama.hu, október 10. <http://www.bama.hu/baranya/gazdasag/uj-gyarat-nyit-a-huawei-es-a-flextronics-pecsen-405187/>, letöltés ideje: 2012. január 22.

A Huawei a DHL-lel szállítat (2012) In: HVG.hu, február 17. http://hvg.hu/kkv/20120217_huawei_dhl, letöltés ideje: 2012. február 17.

<http://www.huawei.com/en/>, letöltés ideje: 2012. 01. 16.